చంద్రికా పరిణయము

జటప్రోలు సంస్థానాధీశ్వర
శ్రీసురభి మాధవరాయ ప్రభుపుంగవ
ప్రణీతము

సంపాదకుడు
శ్రీ కేశవపంతుల నరసింహశాస్త్రి "శిరోమణి" విద్వాన్
రిటైర్డ్ ఆకాశవాణి కార్యక్రమనిర్వహణాధికారి

ప్రచురణ
ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమి
కళాభవన్ - సైఫాబాదు,
హైదరాబాదు-4

CHANDRIKA PARINAYAMU – A Telugu classic by Surabhi Madhava Rayalu of 16th century A.D. Edited by Sri Keshavapantula Narasimha Sastry, 'Siromani' Retd. Programme Executive, All India Radio, Hyderabad.

ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమి
హైదరాబాదు-500 004.

ప్రచురణ : 330

ప్రథమ ముద్రణ : 1982

ప్రతులు 2000

వెల: రూ 6-25

ప్రతులకు :
ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమి
కళాభవన్, సైఫాబాద్,
హైదరాబాద్-500 004.

ముద్రణ :
మాస్టర్ ఆర్ట్ ప్రింటర్స్
1-1-894/2/ఎ, గాంధీనగర్,
హైదరాబాద్-500 380.

ised for the printing of this book was made available
Government of India at Concessional rate.

తొలిపలుకు

భాషలో వస్తున్న క్రమవికాసాన్నీ, సాహిత్య సృష్టిలో రచయితలు చేస్తున్న ప్రయోగాలనూ, సమకాలీన సాంఘిక వృత్తాన్నీ, మహాకవులు సాధించిన సిద్ధులనూ అవగతం చేసుకోవడానికి ప్రాచీనార్వాచీన కావ్యాలతో పరిచయం సంపాదించుకోవలసిన అవసరం సహృదయులకు ఎప్పుడూ ఉంటుంది. విశేషించి రచయితలకూ, పరిశోధకులకూ, విద్యార్థులకు వివిధ సాహిత్య ప్రక్రియల్లో వెలువడిన రచనలతో ఎడతెగని సంబంధం ఉంటుంది. ఈ ప్రయోజనాన్ని దృష్టిలో ఉంచుకుని సాహిత్య అకాడమీ అప్పుడెప్పుడో ముద్రణ పొంది, ఇప్పుడు అలభ్యంగా ఉన్న పుస్తకాలను విద్వత్ప్రీతికలతో కైసేసి ప్రచురిస్తున్నది. శతాధికంగా అకాడమీ వెలువరించిన ప్రాచీన కావ్యాలను తెలుగు పరిత్రలోకం సాభిమానంగా, సాదరంగా స్వీకరించి అకాడమీ కార్యక్రమాలకు అండగా నిలిచి ప్రోత్సహిస్తున్నది.

16వ శతాబ్దంలో జటప్రోలు ప్రభువైన సురభి మాధవరాయలు రచించిన "చంద్రికాపరిణయము" అనే ప్రౌఢకావ్యాన్ని ఇప్పుడు అకాడమీ అందిస్తున్నది. 1928లో ఇది తొలిసారిగా సవ్యాఖ్యానంగా ప్రచురితమైనది. కాని ఇప్పుడు ప్రతులు లేవు. మాధవరాయలు బహుశాస్త్రాలలో నిష్ణాతులు. వసుచరిత్ర వలెనే ఈయన చంద్రికాపరిణయము విద్వల్లోకంలో, సహృదయ కదంబంలో, సరసకావ్యంగా, హృద్యమైన శ్లేషలకుఆకరంగా, ప్రౌఢ ప్రయోగాలకు కాణాచిగా, నూత్న పదసంయోజనకు నిదర్శనంగా, వినూత్న కల్పనలకు, సుందరపదబంధాలకు నేవధిగా, ప్రసిద్ధిని పొందినది. విద్వాంసులైన సహృదయులెందరో ఈ కావ్యాన్ని ప్రచురించవలసినదిగా అకాడమీకి సూచించినారు.

ఈ కావ్యానికి సమగ్రమైన, పాండితీవిలసితమైన, బహువిషయ వివేచనాత్మకమైన పీఠికనుసమకూర్చి సంపాదకత్వాన్ని నిర్వహించిన శ్రీ కేశవ పంతుల నరసింహశాస్త్రి "శిరోమణి" గారికి అకాడమీ పక్షాన కృతజ్ఞతాభి వందనాలను సమర్పించుకుంటున్నాను.

హైదరాబాదు.
తేది : 7-8-1982

ఇరివెంటి కృష్ణమూర్తి
కార్యదర్శి.

విషయసూచిక

విషయసూచిక

విషయసూచిక

ఉపోద్ఘాతము

(సువర్ణాక్షతలు)

కవుల ప్రతిభా వ్యుత్పత్త్యభ్యాసములను బట్టియు, వారివారి యభిరుచులు, సంస్కారములు, స్వభావములను బట్టియు, కావ్యములు, సామాన్యములుగాను, ప్రౌఢములుగాను, ప్రౌఢతమములుగాను రూపొందుచుండును. అవి చదువువారి యంతస్తులను బట్టి యర్థమగుటయు, ఆదరపాత్రములగుటయు జరుగుచుండును. "సుమతి, వేమన" శతకములు మొదలుకొని "ఆముక్తమాల్యద వసుచరిత్ర"ల వంటుఁగల కావ్యజాత మంతయు నిట్టిసోపాన క్రమములోనే సహృదయుల యాదరమును బొందుచు నాంధ్రసరస్వతి కలంకారప్రాయమైయున్నది. అట్టివానిలో ప్రౌఢతమజాతికిఁ జెందినట్టిది యీ చంద్రికాపరిణయము." దీనియంతస్తునుగురించి విద్వత్సార్వభౌములు, పండితకవులు నగు బ్ర॥శ్రీ వేదము వేంకటరాయశాస్త్రిలవారు ఈక్రింది విధముగాఁ దమయభిప్రాయము నొసఁగినారు.

"శ్రీమత్కొల్లాపురీ సంస్థానాధీశ్వరులలో ప్రాక్తనులైన శ్రీమాధవ నాయనివారు రచించిన చంద్రికాపరిణయంబను ప్రాచీనగ్రంథమును ముద్రాక్షరాంకితముగాఁ గనునట్టిభాగ్యము నేఁటికొదవినది. వసుచరిత్రకన్న శ్లేషగాంభీర్యంబు గల్గి రసనిష్యందనంబున విజయవిలాసముం బురణించుచు కల్పనాప్రౌఢియందు ఆముక్తమాల్యదం దలఁపించుచు అటనట న్యాయ వైశేషికాది శాస్త్రమర్యాదల ననుసంధించుచు నుండు నీయతిప్రౌఢప్రబంధము

ప్రాంతపుస్తకములలో బహుదోషములపాలయి యుండినది. దీనియర్థమును భేదించుట సామాన్యపండితులకును అశాస్త్రజ్ఞులకును శక్యముగాదు. అట్టి యీ కఠినగ్రంథమును విద్వత్సార్వభౌములగు శ్రీమద్వెల్లాల సదాశివశాస్త్రి శేషశాస్త్రులవారలు చేపట్టినందున దీనికి సమంజసమైన వ్యాఖ్య నిష్పన్నం బయి, యిది పండితులకు సుఖముగా నాస్వాదనీయం బయినది. ఇట్టియీ కావ్యమునకు వీరిచే వాఖ్యచేయించి ముద్రింపించిన ప్రభువులకు శాశ్వత కీర్తియు ఆంధ్రపండితులకు వారింగూర్చి యఖండకృతజ్ఞతయు పృథివి యందు నెలకొన్నవి."

మదరాసు — వేదము వేంకటరాయశాస్త్రి
8—11—04

శ్రీకవిసార్వభౌములగు మ.రా.రాశ్రీ రావుబహద్దరు కందుకూరి-వీరేశ లింగం పంతులవారిచ్చిన యభిప్రాయము.

"తాము దయతోనంపిన శ్రీకొల్లాపురాధీశ్వర మాధవరాయ కృత చంద్రికాపరిణయమును నేనక్కడక్కడఁ జదివిచూచితిని. మూలము వసు చరిత్రమువలె శ్లేషభూయిష్ఠమయి మృదుపద ఘటితమయి యత్యంతప్రౌఢముగా నున్నది. శ్రీమద్వెల్లాల సదాశివశాస్త్రులవారిచేతను అవధానము శేషశాస్త్రివారి చేతను రచియింపఁబడిన వ్యాఖ్యానము సామాన్యముగఁ బండితులకుసహితము దురవగాహములుగా నుండు మూలభాగముల యర్థతాత్పర్యములను స్పష్ట ముగా వివరించునదియయి. వారి యసమానపాండిత్యమును వెల్లడించుచు సర్వవిధముల శ్లాఘాపాత్రమయి లోకోపకారార్థముగాఁ జంద్రికాపరిణయమును ముద్రింపింపఁ బూనిన వర్తమాన కొల్లాపురాధీశ్వరు లగు శ్రీసురభి రాజా వేంకటలక్ష్మారావు బహద్దరుగారికిఁ గీర్తిదాయకమయి యున్నది. ఈ సవ్యాఖ్యాన చంద్రికాపరిణయ మాంధ్రమండలమునం దంతట వ్యాపించి శాశ్వతముగా నెలకొనుఁగాక।

ఇట్లు విన్నవించు భవద్విధేయాప్తుఁడు,
కందుకూరి వీరేశలింగము

పై రెండభిప్రాయముల వలన నీకావ్య మెంతప్రౌఢతమమో స్పష్టమగుచున్నదికదా! కనుకనే కీ. శే. జటప్రోలు (కొల్లాపురం) సంస్థానాధిపతులగు శ్రీశ్రీ సురభి రాజావేంకటలక్ష్మారావు బహాదర్, రాజానవాజ్వంతుగారు, తమ యాస్థానపండితులగు అవధానం శేషశాస్త్రిలు, వెల్లాల సదాశివశాస్త్రిల వారిచేత తమయభీష్టానుసారముగా రచింపఁబడిన శరదాగమసమాఖ్యవ్యాఖ్యాసహితముగాఁ జంద్రికాపరిణయమును క్రీ.శ. 1928లో రాజమహేంద్రవరం లలితాప్రెస్సునందు బ్ర॥ శ్రీ చదలువాడ సుందరరామశాస్త్రిలవారి పర్యవేక్షణమున ముద్రింపించిరి. అట్టిచంద్రికాపరిణయ ప్రతులు ప్రస్తుత మాసంస్థానమువారివద్దనే యేకొన్నియో యున్నవి. అందఱికిని అందుబాటులో లేవు.

అందువలన ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అడమీవారు ఇట్టియున్నతస్థాయికి జెందిన మహాకావ్యము బహుళవ్యాప్తినిఁ బొందవలయునన్నచో ప్రతులు మూలమాత్రములైనను సాహిత్యప్రియుల కరకమలందుండుట యావశ్యకమని యెంచి విపులమగు పీఠికతోఁగూడ దీని పునర్ముద్రణమునకుఁ బూనుకున్నారు. మూలమునందలి పద్యములను ఆధునికములగు విరామ చిహ్నములతో నందించినచో వ్యాఖ్యానము లేకున్నను విజ్ఞులగువారు పద్యభావములను గ్రహింపఁగలరని తలంచి యట్లుచేయఁబడినది. ఇంత కఠినకావ్యము నెవ్వరర్థముచేసికొనఁగల రన్నది సరియైనప్రశ్నకాదు. ఇంతకఠిన మని తోఁచునట్లు పద్యములు వ్రాయఁగల కవి యున్నప్పు డాపద్యముల నర్థము చేసికొని యానందింపఁగల్గువారును లభింపఁగలరు. ఇంతకు ఉత్కృష్ట భాషా పాండిత్య మర్యాదలు గల్గి సాహిత్యమంజూష లనఁదగిన మహాకావ్యములు లుప్తప్రాయములు గాకుండునట్లు వానిని పౌనఃపున్య ముద్రణములచేత రసజ్ఞుల కందించుట సాహిత్యసంస్థలు చేయవలసిన పనిగదా! సరిగా సాహిత్య అకాడమీ అట్టి యపరిహార్యమగు విధినే నిర్వర్తించుచున్నది.

ఆధునికకాలమున వివిధసంస్కృతులతోను వివిధభాషలతోను సంబంధమేర్పడియున్నప్పటికిని, కవితారచనలోని వివిధప్రక్రియలలో పద్యమున కున్న

ప్రాధాన్యము పద్యముదే. దానివలె స్వతంత్రముగా జిహ్వాగ్రమున నిలిచి మానవుని నైతిక ధార్మిక సాంస్కృతికా ద్యనుభూతులను నెమరువేయింపఁ గల శక్తి వచనాదిప్రక్రియలకు లేదు. కనుక పద్యమును వదలుటగాని వ్రాయమానుటగాని వాంఛనీయము గాదు. ఈనాటికిని సుమతి వేమన శతకములకు మరికొన్ని చాటువులకును సంస్కృతశ్లోకాలకును గల ప్రాచుర్యము తిరస్కరింపరానిదికదా! అయితే పద్యమెట్టి పదజాలము కలిగియుండవలెను? ఎట్టి భావసంపద యుండవలెను? యెట్టిశైలి కావలెను? అన్న ప్రశ్నలు రచయితయొక్కయు అతనిరచన నర్థముఁజేసికొనఁగలిగిన సహృదయుని యొక్కయు శక్తికిని అభిరుచికిని మాత్రము సంబంధించినట్టివే కాని యెవరంటే వారికి సంబంధించినవికావు.

కనుక "ఉత్పత్స్యతే మమతు కోఽపి సమాన ధర్మా, కాలోహ్యయం నిరవధి ర్విపులాచ పృథ్వీ" అను భవభూతిమహాకవి యభియుక్తోక్తిని పురస్కరించుకొని శ్రీ సురభి మాధవరాయ రాజకవి యీచంద్రికాపరిణయ ప్రబంధమును రచించెను. ఇందున్న పదప్రయోగ విశేషములను, భావపరిమళమును, రసఝరీ మాధుర్యమును, శ్లేష యమక చమత్కృతిని, అలంకారశోభను, ఇంకను తత్తద్గుణవిశేషములను దెలిసికొని సహృదయు లానందింతురుగాతమని యకాడమీవారు దీని పునర్ముద్రణమునకుఁ బూనుకున్నారు. యథాశక్తిగా నీకావ్యశోభను దిఙ్మాత్రముగాఁ జూపుపీఠికను రచించుటకై నన్నాదేశించినారు. ఈ బృహత్తరకార్యమున కల్పజ్ఞుఁడ నగు నన్ను ప్రేరేపించుటకు ముఖ్యకారణము శ్రీసురభి మాధవరాయల వంశీయులగు రాజులకు భారత స్వాతంత్ర్యలబ్ధికిని, సంస్థానవిలీనములకును అతిసన్నిహితమగు కాలము వరకు రాజధానియై, ఇప్పటికిని మహబూబునగరమండలమునఁ దాలూకా కేంద్రమై యున్నకొల్లాపురముతో నాకు సన్నిహిత సంబంధముండుటయు, నాజన్మస్థాన మాతాలూకయందే యుండుటయు ననుకొందును. కారణమేదియైనను నేనుధన్యుఁడను. ఈపనికి నియోగించిన సాహిత్యఅకాడమీ కార్యదర్శికిని యితరసభ్యులకును గృతజ్ఞుఁడను.

రసజ్ఞశేఖరులారా! చంద్రికాపరిణయదర్శన కౌతూహల మనస్కులారా! సహృదయులారా! రండు, "కవి-కాలము, కవితావైదుష్యము, కథాసంవిధానము" అన్నవిభాగములతో శ్రీమాధవరాయ కవిమూర్ధన్యుఁడు మనకై సిద్ధపరచియుంచిన పద్యపాత్రలయందలి కావ్యామృతమును మనసారఁగ్రోలి యానందింతము రండు.

※

కవి-కాలము

భారతదేశ స్వాతంత్ర్యలబ్ధికిఁ బూర్వమునఁ బాశ్చాత్యుల పరిపాలనలో నుండిన యాంధ్రప్రాంతమందును, నిజాం పరిపాలనలోనుండిన తెలంగాణమునందును నిలిచియుండిన సంస్థానములు, జమీందారీలును జేసిన కళాపోషణము, సాహిత్యసేవయు మరువఁ దగినవికావు. తెలుఁగునాట వెలసిన దేవతావిగ్రహ, దేవాలయశిల్పములు, సంస్కృతాంధ్రకావ్యములు మొదలగు సంస్కృతి చిహ్నము లన్నియు శాతవాహన, విష్ణుకుండిన- కాకతీయ, చాళుక్యాది వంశములకుఁ జెందిన రాజులచేతను, రాణులచేతను, శ్రీకృష్ణదేవరాయ, అనవేమమహీపాల, సర్వజ్ఞసింగభూపాలాది ప్రభువులచేతను నిర్మింపఁబడి, ఈనాటి మనఘనతకును, సంస్కృతికిని వన్నెలుదిద్దుచున్న విషయము సర్వజనవిదితము. వారిలో సర్వజ్ఞసింగభూపాలుని వంశమునకుఁ జెందినరాజు శ్రీ సురభిమాధవరాయలు.

చ. ''వికలిత పంకజాత నవవిభ్రమమై, ఘన గోత్ర తాభిభూ
త కమఠనాథమై, యరుణధామ విభాసితమై, ద్విజోత్తమ
ప్రకటిత హార్దయోగభర భావుకమై, ధరయందుఁ ''బద్మనా
యక కుల ''ముద్భవించె నట, నాత్మజనుష్పద తుల్యవైఖరిన్''

అని చంద్రికాపరిణయ పీఠికాభాగమునందలి 18 వ పద్యమున వర్ణింపఁబడిన పద్మనాయకకులమున (వెలమవారని ప్రసిద్ధినిఁ గన్నకులమున) వీరికి మూలపురుషుఁడైన పిల్లలమఱ్ఱి బేతాళనాయఁ డుద్భవించెను (ఈయన జన్మనామము చెవ్విరెడ్డి). కాకతీయ గణపతిదేవ చక్రవర్తివద్ద సేనానాయకుఁడుగా నుండి కాకతీయ సామ్రాజ్యమున కెనలేని సేవఁజేసిన యీ బేతాళనాయనివారివి. రేచర్లగోత్రమువా రందఱును అనఁగా వేంకటగిరి, బొబ్బిలి, పిఠాపురం, జటప్రోలు, మైలవరం మొదలగు ముప్పదియాఱు (36) వంశములవారు తమ మూలపురుషునిగా భావించుచున్నారు. నేటికిని కొల్లాపురం (జటప్రోలు) వారు

శరన్నవరాత్రోత్సవ సందర్భమున నీ బేతాళనాయనికి బలిని, పూజలను జరిపించుచున్నారు. 'రేచర్ల' యనునది బహుళ చెవ్విరెడ్డి జన్మస్థానమగు గ్రామము. దానినే వీరందఱును గోత్రనామముగా స్వీకరించి యుందురు. పల్నాటియుద్ధమున సుప్రసిద్ధుఁడైన రేచర్ల బ్రహ్మనాయఁడు ఈ బేతాళనాయని మనుమఁడు. బేతాళనాయనికి నల్లగొండ మండలమునందలి రాచకొండ, దేవరకొండ గ్రామములు రాజధానీ నగరములై యుండినవి. ఈతని వంశమునందు పదవతరమువాఁడు "సర్వజ్ఞ" బిరుదభూషితుఁడై, సాహిత్యక్షేత్రమున సుప్రసిద్ధుఁడై, శ్రీనాథాది మహాకవులను సత్కరించిన సింగభూపాలుఁడు. "రసార్ణవసుధాకరము" (సింగభూపాలీయ మను నామాంతరముగల అలంకారశాస్త్ర గ్రంథము), సంగీతరత్నాకరవ్యాఖ్య, దీనికి "సంగీతసుధాకరము" అనిపేరు. ఇది నిశ్శంకశార్ఙ్గదేవుని సంగీతరత్నాకరమునకుఁ గల వ్యాఖ్యలలో నుత్తమమైనదని విద్వాంసులు మెచ్చుకొనిరి. "రత్నపాంచాలిక" ఇది 'కువలయావలి' యను నామాంతరము గల నాలుగంకముల నాటిక. యిప్పటికి లభించిన యితని కృతులు. ఈ రాజేంద్రుని కావ్యలక్షణములను మహామహోపాధ్యాయ మల్లినాథసూరి తన వ్యాఖ్యానములలోఁ బ్రమాణీకరించెను. ఈ సింగభూపాలునిఁ జంద్రికాపరిణయ మిట్లు ప్రశంసించినది.

సీ. "అరిపుర భేదనాయత దోర్బల స్ఫూర్తి
        నవరాజవర్ధన వితతకీర్తి,
    కనదహీనాంగద కలితబాహాలీల
        ఖండితాహిత ఘనాఘన విహేల,
    సద్గణరక్షణ క్షమ చరణాసక్తిఁ
        బటు చంద్రకోటీరభా నిషక్తిఁ
    దత సర్వమంగళాంచిత గాత్రరుచిపాళి
        నచలధర్మోన్నత ప్రచయ కేళిఁ

తే. ప్రకట దుర్గాధినాయకభావ భూతి
    వైరి దర్పకదాంబక వహ్నిహేతి
    నవనిఁ బొగడొందె "సర్వజ్ఞుఁ" డనఁగ సింగ
    ధరణిభృన్మౌళి తీవ్రప్రతాపహేళి."

సింగభూపాలుఁడు విద్యావిశారదుఁడై రసార్ణవ సుధాకరాది గ్రంథప్రణేతయై "సర్వజ్ఞుఁడ"ను బిరుదమును గాంచి యుండగా, అరిపురభేదన, నతరాజవర్ధన, అహీనాంగద కలనాది శ్లిష్టవిశేషణ రూపణాదులచేత నీశ్వరునిఁబోలిన సర్వజ్ఞుఁడని కవి యీ పద్యమున వర్ణించెను.

మరియు,

తే. ''అర్థిసాత్కృత సురభి, పరాళి సురభి,
సుగుణవల్లీ ప్రకాండైక సురభి, కీర్తి
జిత సురభి, శౌర్య సురభి, నా సింగనృపతి
పరగఁ దద్వంశమును గాంచె సురభిసంజ్ఞ.''

యాచకాధీనముగాఁ జేయఁబడిన సువర్ణము గలవాఁడును, శత్రువులనెడు తుమ్మెదలకు సంపెంగ యైనవాఁడును, సుగుణములనెడుతీగలకు వసంతుఁడైనవాఁడును, కీర్తిచేత జయింపఁబడిన కామధేనువుగలవాఁడును, శౌర్యపరిమళము గలవాఁడు నగు సింగభూపాలుఁ డుదయించుటచేత నతని వంశమునకు 'సురభి' యనుపేరు ప్రసిద్ధమై యున్నదని చెప్పెను. వస్తుత, సురభి యను గ్రామమునం దీవంశము వారుండియుండుటచేత వీరి యింటిపేరు 'సురభివార'ని వచ్చినదని యైతిహాసికులు విశ్వసించుచున్నారు. ఈ రాజకవి పెదకోమటి వేమ భూపాలునికి సమకాలికుఁడై గ్రంథరచనయందును విద్వత్పోషణమునందును నతనితో స్పర్ధ వహించి యుండెనని విమర్శకులు భావించియుండుటచేత నితఁడు క్రీ.శ. 1403 మొదలు క్రీ.శ. 1430 వఱకును, తరువాత మఱికొంత కాలమును జీవించియుండె నని మనము భావింపవచ్చును.

ఇట్లు విస్తరించుచు వచ్చిన రేచర్లగోత్రజులగు జటప్రోలు సురభివారికి, బేతాళనాయనికిఁ బదిమూడవ (13) తరమువాఁడగు మాదానాయఁడు శాఖామూల పురుషుఁడు. వీరు నల్లగొండ, దేవరకొండ ప్రాంతములందే యేలుబడిని సాగించుచునుండి తరువాతికాలమున జటప్రోలును రాజధానిగా నేర్పరచుకొన్నారు. జటప్రోలుకు సమీపమందున్న చిన్నమరూరు, బెక్కెం, పెంట్లవల్లి, వెల్లూరు గ్రామములలోఁ గోటలుకట్టి, తటాకములు వేయించి, దేవాలయములు కట్టించి, దేవతాప్రతిష్ఠలునుజేసి, సుమారు రెండువందల సంవత్సరములక్రింద ప్రస్తుతము రాజధానీనగరముగానున్న కొల్లాపురమునకుఁ జేరిరి. అయినను వీరికి

జటప్రోలు సంస్థానమువారన్న వ్యవహారము నైజాం రికార్డులలోను కొంత వరకు ప్రజలలోను నేటికిని నున్నది. పై మూలపురుషునిగురించి యొక పూర్వకవి యిట్లు వ్రాసెను,

ఉ. శ్రీలలరంగఁ బాండ్యగజ సింహుఁడుగా నచలంబుపెంపునన్
లాలిత పట్టభూషణ లలాటము సూరనరేంద్రు మాధవుం
డాలములోన నశ్వమున కాదటఁ బెట్టినఁ జెల్లుఁగాక తా
జాలిని బూని యబ్బిరుదు చయ్యన నన్యులుపెట్టఁ జెల్లునే?"

ఈ మాధవుఁడే మాదానాయఁడు, ఇతని తండ్రిపేరు ఎఱ్ఱసూరానాయఁడని యీ పద్యము తెల్పుచున్నది.

(వెలుగోటివారి వంశచరిత్ర. పుట 75)

అతని తరువాత పదునాల్గవ తరమువాఁడైన (14) మల్లానాయఁడు లేదా కుమార మాదానాయఁడు క్రీ.శ. 1527 లో ఆనెగొంది రామదేవరాయలవలన జటప్రోలు సంస్థానమును పారితోషికముగాఁగొని, విజయనగర సామ్రాజ్యమునకు సామంతరాజై యేలుబడిని సాగించెను. జటప్రోలు నగరమునందు మదనగోపాలస్వామి దేవాలయమును గట్టించి, స్వామిని ప్రతిష్ఠించి, పక్షోత్సవ, బ్రహ్మోత్సవాదుల నేర్పాటు చేసెను. ఆయన తరువాత పెద్దినేఁడు పదునైదవతరము (15) వాఁడు. ఈ పెద్దినేనినే, చంద్రికాపరిణయము "పెద్దశౌరి, పెద్దవసుమతీకాంతుఁడు, పెద్దనృపతి" యని పేర్కొని, యతఁడు గొప్ప పరాక్రమశాలియగు అశ్వరేవంతుఁ డనియు, సర్వజ్ఞసింగభూపాలుని వంశమున నుద్భవించిన సురభివారి మూలపురుషుఁడనియుఁ జెప్పుచున్నది. ఇచ్చట మాదానాయనిఁగాక పెద్దినేనిని శాఖామూల పురుషునిఁగాఁ బేర్కొనుటకు గారణము చంద్రికాపరిణయ రచనాకాలమున లభించిన శాసనాద్యాధారములై యుండునని యూహింపనగును. ఆ పెద్దనృపాలునికి వల్లభాంబ యను పత్నియందు మల్లనాయఁడు జనించెను. ఇతఁడు జటప్రోలు వారి పూర్వులలో మొదటి మల్లభూపాలుఁడు. అతనికిఁ జెన్నాంబయందుఁ బుట్టిన కుమారునికిఁ బెద్దమల్లానాయఁడని నామధేయము (ఇతఁడు రెండవ మల్లభూపాలుఁడు). ఇతఁడు మహాపరాక్రమశాలియు, దాతయు నైయుండినట్లు చంద్రికాపరిణయము వర్ణించినది. ఆ మల్లనాయని కుమారుఁడును మల్లభూపాలుఁడే(ఇతఁడు ముమ్మడి మల్లనాయఁడు. ఈ పేరుగలవారిలో మూడవవాఁడు). ఇతనికి

''చెన్నాంబ, తిరుమలాంబ, మల్లాంబిక, అనంతమాంబిక'' యని నలుగురు భార్యలు.

శా. ఆవామామరనుండు మల్లవసుధాధ్యక్షుండు దచ్చెన్నమాం
బా వామేక్షణయందు రామవిభునిన్, మల్లావనీవల్లభున్,
శ్రీవాసేక్షణ! నిన్ను! మల్లమయెడన్ గృష్ణాధిపున్ మేదినీ
రావున్ గాంచె; నచంచలప్రమదసాంద్రా! మాధవక్షోణిపా!''

అను చంద్రికాపరిణయ పద్యమువలన ముమ్మడిమల్లభూపాలునికి 'చెన్నాంబ' యను భార్యయందు రామరాజు, మల్లనృపతి, చంద్రికాపరిణయకర్తయగు మాధవరాయలను జన్మించిరనియు, మల్లాంబికయందు కృష్ణభూపాలుఁడు, మేదినీరావు అనునిద్దఱుకుమారులు గల్గిరనియుఁ దెలియుచున్నది. కాఁగా వీరు సోదరపంచకముగానుండి మాధవరాయల కిద్దరన్నలును, ఇద్దఱు తమ్ములును నుండిరని విశదమగుచున్నది. వీరిలోనిమల్లనృపతిని వర్ణించుపట్టునఁ జెప్పిన "అనుపమ మల్లికార్జున యశోంచితుఁడైన కుమారమల్ల నావనిపతి" యను పద్యభాగమువలన నీవంశమువారికి శ్రీశైలమల్లికార్జునస్వామి యిష్టదైవమై యుండినట్లు తెలియుచున్నది. అందువలననే వీరిలోబెక్కండ్ర నామధేయములు పెదమల్లభూపాలుడు, చినమల్లభూపాలుడు, లింగభూపాలుఁడు, లింగాంబిక మొదలగురీతిగా నుండుటకుఁ గారణమైనది. రేచర్లవారందఱికినిఁ గూట స్థుఁడుగా భావింపఁబడుచున్న అనపోతమహారాజు శ్రీశైలమునకు సోపానములు గట్టించినట్లు ''యశ్చారు సోపానపథేన చక్రే శ్రీపర్వతం సర్వజనాంఘ్రి గమ్యమ్" అని రసార్ణవసుధాకరమునఁగల శ్లోకభాగమువలన పైవిషయము దృఢీకృతమగుచున్నది. తరువాతికాలమున నీరాజులు వైష్ణవభక్తులునునై సర్వ మతసామరస్యమును బాటించిరి.

పై ముమ్మడి మల్లభూపాలుఁడే చంద్రికాపరిణయ కర్తయగు మాధవ రాయలకుఁ దండ్రి. తండ్రియగు మల్లభూపాలునిపై విశేషమైన భక్తిగలిగి యుండి. సురభిమాధవరాయలు భర్తృహరిసుభాషిత శతకత్రయిని "మల్ల భూపాలీయము"అనుపేరున నాంధ్రీకరింపు మని మహోపాధ్యాయ యెలకూచి బాలసరస్వతికవిని ప్రార్థించుటయు, నతఁడు దానిని మల్లభూపాలున కంకితము చేసి"సురభిమల్లా నీతివాచస్పతీ! సురభిమల్లా మానినీ మన్మథా! సురభిమల్లా

వైదుషీభూషణా!" యను మకుటత్రయముతో నీతి శృంగార వైరాగ్య శతకముల ననువదించుటయు జరిగినది. బాలసరస్వతీమహోపాధ్యాయుని కనేక సత్కారములు, ధనకనక వస్తువాహనములను మాధవరాయలవా రిచ్చియుండి నట్లు ఈక్రిందిపద్యము మొదలగు మల్లభూపాలీయరచనలవలన స్పష్టపడు చున్నది.

> "శ్రీమద్బాలసరస్వతీ ప్రకటలక్ష్మీ హేతువై, శాంతమై,
> ఆమోదావహమై, నిజానుభవ వేద్యంబై, అనేహోదిగా
> ద్యామేయ ప్రవిబోధ రూపమహితంబై యొప్పు తేజంబు, ప్రా
> పై మీకుఁ సిరులిచ్చుతఁ సురభిమల్లా! నీతివాచస్పతీ!"

అట్లు తంద్రికంకితముగా భర్తృహరిసుభాషితముల ననువదింపఁ జేయుటయే కాక సింగపట్టణక్షేత్రమున "నృసింహసాగర" మను గొప్ప తటాకమును, మంచాలకట్ట గ్రామమున మాధవస్వామి దేవాలయమును, జటప్రోలునగరమునందు శివాలయమును శ్రీమాధవరాయలవారు కట్టించిరి. శ్రీ యెలకూచి బాలసరస్వతీమహోపాధ్యాయుఁడు బాలసరస్వతీయముయొక్క పీఠికా పద్యములలో "చంద్రాపరిణయాది సత్కృతి స్రష్టను" అని తనను గురించి చెప్పుకొన్నందున, నతఁడే యాచంద్రికాపరిణయకర్త యైయుండునని కొందఱనుమానించుచున్నారు. అంతకుఁదప్ప మరియొక ఆధారములేని యా శంకనుచర్చించుట యుక్తముకాదని మానివేసితిని. ఇంతకుఁ బేరులోనే వ్యత్యాసమున్నదికదా!

అన్నలు, తమ్ములు రాజ్యభారమును వహించియున్నందునఁగాఁబోలు మాధవరాయలు విద్యావంతుఁడై, తర్కవ్యాకరణాది శాస్త్రముల నభ్యసించి, బహుకావ్యవేదియై, సాహిత్యప్రియుఁడై విద్వత్కవిగాయకుల సాహచర్యము గలిగియున్నందునఁ గావ్యరచనకు పూనుకొని యతిప్రౌఢప్రబంధమైన ఈ చంద్రికాపరిణయమును రచించెను. తీరుబడితోఁగూర్చుని, యత్యంతమైన సామర్థ్యముచేత, నీ ప్రబంధమునందలి యొక్కొక్కపద్యమును వ్రాసి తజ్ఞులకు వినిపించుచు, వారు ఆహా! ఔరా! యెంతబాగున్నది! యని మెచ్చుకొను చుండఁగా నీకావ్యమును రచించుచుఁ బూర్తిచేసియుండు నని తోఁచును.

ఆశ్వాసాంతగద్యలో ''నుభయభాషాకళాకళత్ర” యని వేసికొన్నవిశేషణము సర్వథా సత్యమని కావ్యముచాటుచున్నది.

శ్రీమన్మాధవరాయనింగారు విజయనగర సామ్రాజ్యమునకు విధేయులై శ్రీకృష్ణదేవరాయల యనంతర మాసామ్రాజ్యమును బెక్కువత్సరములు గాపాడిన అళియరామరాయలవారికి సమకాలికులు. తన పరిపాలనకాలమున శ్రీరామరాయలసనదును గ్రొత్తచేయించుకొన్నవారు. రామరాజభూషణ బిరుదాంచితుఁడగు బట్టుమూర్తి రచించిన వసుచరిత్రయు నితని చంద్రికా పరిణయమును సమకాలికరచనలని యెన్నియో అంతర్బహిస్సాక్షములు గలవు. కాఁగా నీరాజకవి క్రీ.శ. 1530 నుండి క్రీ.శ.1601వరకు జీవించియుండె ననియు విజయనగర సామ్రాజ్య పతనము నెఱిఁగియుండె ననియు చెప్పుటకు వీలున్నది. శ్రీఅళియ రామరాయలవలెనే మాధవరాయలును దీర్ఘాయుష్మంతుఁడై యుండినట్లు చంద్రికాపరిణయము సాక్ష్య మొసఁగుచున్నది.

తే. ''ఆ ధరాధీశు పిమ్మట నఖిలభూమి
భరము నీవు ధరించితి కిరికులేంద్ర
కమఠవల్లభ కులశైల కరటిపంస
దురగనాథులతోడఁ బెన్నుద్దివగుచు.''

కుమారమల్లభూపాలుని (ఇతనిసోదరుఁడు) పిమ్మట మాధవరాయలు రాజ్యభారము వహించియుండినట్లు తెలుపుచున్నది. విజయనగరసామ్రాజ్యము తాళికోటయుద్ధమునందు(క్రీ.శ.1565) పతనమై తదుపరి క్షీణించుచుఁబోయిన కారణమున మాధవరాయల కడపటిదశలోను యనంతరమును జటప్రోలు రాజ్యము ఖుతుబ్‌షాహీలవశమై గోలకొండ సామ్రాజ్యము క్రిందికివచ్చెను. కనుకనే మాధవరాయనియనంతరమున నతనికుమారులకు ''సుల్తాన్‌అబ్దుల్ హసన్‌ఖుత్బుషా''(తానీషా) ఈక్రిందివిధముగా ఫర్మానా యిచ్చెను.

"మీతండ్రికార్‌కిర్దున నడుచుచున్న సంస్థానములు కపేముజటప్రోలు. వ పూట్ మొఖాసాగ్రామాలు, వ సూగూరు, కొత్తకోట వ దేహాయనిడివెన్ను

ఇజారతి దేఖీలు యెప్పటివలె మీతండ్రి మాధవరాయని కార్ కిర్దున నడిచినట్టు మీకు శాశ్వతముగా నిరాచ్ఛేదముగా మొకరరు చేయ నవధరించినారము కాన ఖాతరుజమాతోటి కమావిసు చేసుకునేది'' ఇత్యాదిగా ఫర్మానుఇయ్యఁబడినది.

ఆ తరువాతి తరములవా రందఱికిని గోలకొండ నిజాం ప్రభువుల సన్నదులు లభిస్తూవచ్చినవి. వారు, వరుసగా నరసింగరావు, మాధవరావు, బారిగడుపులరావు, పెద్దరామారాయడుఁ జగన్నాథరావు అను నామధేయములు గలవారైయుండిరి. ఇరువది నాలుగవ (24) తరము వాఁడగు నీజగన్నాథ రావునకు సంతానము లేకపోగా ఓరుగల్లు మండలాంతర్గత పాకాల తాలూకా లోని గురిజాల గ్రామమందుండిన ''రావు'' వంశపువారి పిల్లవానిని దత్తు తెచ్చుకొని యతనికి ''వేంకట లక్ష్మారావు'' అని నామకరణముఁ జేసిరి. (సురభివారు పూర్వకాలమున రావు వంశపువారే యైయున్నందున ఆదత్తు సగోత్రదత్తతగా భావింపఁబడియుండును). ఈ వేంకట లక్ష్మారావుగారు ఒక గొప్ప వజ్రమును హైదరాబాదు నవాబుకు నజ్రానాగా నిచ్చి జటప్రోలు సంస్థానమును పేష్కష్ ఏర్పాటుతో శాశ్వతకౌలుగా (బిల్ మక్తాగా) సంపాదించెను. ఈ ప్రభుపునకుఁగూడా సంతానములేనందున తన జన్మస్థానమునుండి యొక బాలుని దత్తుతెచ్చుకొని యతనికి వేంకట జగన్నాథరావు అని నామకరణముఁ జేసెను. ఈ వేంకట జగన్నాథరావుగారు గుఱ్ఱపుఁ బందెములలో మిక్కిలి నైపుణ్యము గలవారై బెంగుళూరు, మద్రాసు నగరములలో జరుగుచుండిన పందెములలో పలుసార్లు విజయమును బొందియుండిరి. కాంచీనగర వరదరాజ స్వామివారికి పై నందినము బిందెసేవ కైంకర్యమున కేర్పాటుచేసిరి. సింగ పట్టణం దేవాలయము నభివృద్ధిపరచి ''లక్ష్మీనృసింహవిలాస'' మను సంస్కృతచంపూగ్రంథమును, జటప్రోలు మదనగోపాల మాహాత్మ్య మను సంస్కృతకావ్యమును హొసుదుర్గం కృష్ణమాచార్యులవారిచేత రచింపఁజేసిరి. ఈ వేంకట జగన్నాథరావుగారికిని సంతతిలేనందున వేంకటగిరి ప్రభువులైన శ్రీ సర్వజ్ఞకుమార యాచమనాయుడుగారి చతుర్థపుత్రులయిన నవనీత కృష్ణయా చేంద్రులను దత్తపుత్రునిగా స్వీకరించిరి. ఈ దత్తపుత్రునికి తమ తండ్రి పేరున శ్రీ వెంకట లక్ష్మారావుగారని నామకరణముఁ జేసిరి. ఈ దత్తస్వీకార మహోత్సవము శ్రీ తిరుపతి వేంకటేశ్వరస్వామివారి సన్నిధియందు క్రీ.శ.

1879 మార్చినెల 7 వ తేదీకి సరియగు నీశ్వర సంవత్సర ఫాల్గున శుద్ధతదియ గురువారము పగలు పదిగడియల సమయమున జరిగినది. క్రీ.శ. 1865 సంవత్సరమున జన్మించిన శ్రీ వేంకట లక్ష్మారావుగారి వయస్సు ఆ యుత్స వమునాటికి 14 సంవత్సరములై యుండెను. క్రీ.శ. 1884 వ సంవత్సరం మార్చి 6 వ తేదీన పట్టాభిషిక్తులై, క్రీ.శ. 1896 మార్చి 3 తేదీన నైజాం ప్రభువు ఫర్మానా ప్రకారము జటప్రోలు (కొల్లాపురం) రాజ్యముపై నధికా రముగల ప్రభువులైరి. అప్పటినుండియు ప్రజాపాలన. ధర్మకార్యనిర్వహణ, సంద్గ్రంథముద్రణాది సత్కార్యము లాచరించుచు దాదాపు ముప్పది రెండు (32) సంవత్సరములు రాజ్యపాలనముఁజేసి తమపూర్వుఁడగు సురభిమాధవరాయ విరచితమగు 'చంద్రికాపరిణయ' ప్రబంధమునకు విద్వత్సార్వభౌములగు బ్ర॥వే॥ వెల్లాల సదాశివశాస్త్రి. బ్ర॥వే॥ అవధానం శేషశాస్త్రిగార్ల చేత ''శరదాగమ'' మను పేరుగల విపులమైన వ్యాఖ్యానమును రచింపఁజేసి, ముద్రణము చేయించి, పండితాశీర్వాదమునుబొంది, పితౄణ మును దీర్చికొని క్రీ.శ. 1928 ఏప్రిల్‌నెల 15 వ తేదీన దివంగతులైరి. చక్కఁగా ముద్రింపఁబడిన యాకావ్యప్రతులను జూచి వారి యాత్మ యెంత సంతోషపడియుండెనో చెప్పఁజాలము.

శ్రీ రాజా వేంకట లక్ష్మారావు బహద్దరువారు సప్తసంతానములలో ముఖ్యతమమైన పుత్రరత్నము లేక యిద్దఱు పుత్రికారత్నములుమాత్ర ముండుటచేత తమ వంశోద్ధరణమునకై తమ యన్నగారగు బొబ్బిలి సంస్థానా ధీశులు శ్రీ రాజాశ్వేతాచలపతి వేంకటరంగారావు బహద్దర్‌వారి పౌత్రులు శ్రీ రాజారాజగోపాలరావుగారిని దత్తునిఁగా స్వీకరించి యా బాలునికిఁ దమ జనకుని నామధేయమగు శ్రీ రాజావేంకట జగన్నాథరావు బహద్దర్ అని నామకరణముఁ జేసిరి. కాని దత్తపుత్రునికి పట్టాభిషేకమును, పరిణయ మును గావింపకమునుపే శ్రీ వేంకట లక్ష్మారావుగారు దివంగతులగుటచేత నా శుభకార్యములు వారి ధర్మపత్ని శ్రీరాణీవేంకటరత్నమాంబగారి కరకమల ములద్వారా జరిగినవి. వారి రెండవ కుమార్తె శ్రీమతి రాణీ సరస్వతీదేవిగారి పుత్రికయగు శ్రీమతి రాణీ ఇందిరాదేవిగారిని శ్రీ వేంకట జగన్నాథరావు బహద్దరుగారికిచ్చి వివాహమును జరిపించిరి. శ్రీ రాజా వేంకట జగన్నాథ రావు, బహద్దరువారు జటప్రోలు రాజ్యపట్టభద్రులై మాతృశ్రీ రాణీ వేంకట

రత్నమాంబగారి యండదండలతో భారతస్వాతంత్ర్యలబ్ధియు, సంస్థానముల విలీనీకరణమును జరుగువరకును జటప్రోలు (కొల్లాపురం) సంస్థానమును బాలించిరి. పిమ్మట రాజ్యభారమునుండి విముక్తులై, విశ్రాంతినిఁ గొనుచుఁ బెక్కండ్రు విద్వాంసులకుఁ దమ తండ్రిగారగు రాజా వేంకట లక్ష్మారావుగారిచే నచ్చువేయింపఁబడిన చంద్రికాపరిణయ ప్రతులను ఉచితముగా నిచ్చిరి. పండితపోషణ, ధర్మకార్య నిర్వహణములందు శ్రద్ధాళువులైయున్న శ్రీ వేంకట జగన్నాథరావు బహద్దరువారు గత క్రీ.శ. 1980 వ సంవత్సరమున దివగంతులైరి. శ్రీవారికి వంశోద్ధారకుఁడైన కుమారుఁడు. చిరంజీవి శ్రీ సురభి వేంకటకుమార కృష్ణబాలాదిత్య లక్ష్మారావు (శ్రీ బాలాదిత్య లక్ష్మారావును, చిరంజీవి కుమారి శ్రీ రత్నసుధాబాల యను పుత్రికయు వర్తమాన జటప్రోలు సురభివారి రాజవంశమున నున్నారు. ఈ చిరంజీవులను వారి కులదైవములగు మదనగోపాల, లక్ష్మీనృసింహస్వాములును, సురభివంశీయులగు పెద్దల సుకృతవిశేషములును, బ్రోచి రక్షించి యితోఽధిక విద్యా భోగభాగ్య సంపన్ను లగునట్లు వర్ధిల్లఁజేయుదురుగాత.

కవితా వైదుష్యము

'చంద్రిక'యను నాయికయొక్క పరిణయమును కథావస్తువుగాఁ జెప్పుటచేత నీకావ్యమునకుఁ "చంద్రికాపరిణయము" అనునామధేయము అన్వర్థమై యొప్పుచున్నది శృంగారరస ప్రధానమైన యీకావ్య మాఱాశ్వాసములతో నమర్పఁబడియున్నది. కావ్యమందంతటను శ్లేషచమత్కారము, పదప్రయోగ చాతుర్యముఁ గల పద్యము లుండుటయేగాక చతుర్థాశ్వాసము మొత్తము యమకాలంకారములతో నిండి యొప్పారుచున్నది. న్యాయ వైశేషిక వేదాంత వ్యాకరణాది తంత్రప్రసిద్ధ కల్పనానల్పంబై మాధవరాయల యశేష విశేష వైదుషీ ప్రతిభను అడుగడుగునను జాటుచునేయుండును. ఈ కావ్యమును శ్రీమహావిష్ణువునకుఁ బ్రతికృతియైన శ్రీజటప్రోలు మదనగోపాలమూర్తి. "శ్రీవాస జటప్రోలీ, భావుక పత్తనవిహార పటుశీలునకున్, గోవర్ధన, గోవర్ధన వృష్టిహృతికి గోపాలునకున్" అని కవి యంకితము చేసినాడు. ఈమదనగోపాలస్వామి జటప్రోలు (కొల్లాపురము) రాజుల కాదికాలమునుండి నేటివరకును గులదైవమై యిష్టదైవమై సకల సౌభాగ్యములను జేకూర్చుచున్నాడు. శ్రీశైలము జలవిద్యుత్తుజలాశయమునం దీజటప్రోలు నగరము మునిగిపోవ నుండఁగా శ్రీస్వామివారి దేవాలయసహితముగా నాగ్రామమును దరలించి మరియొకచోట నిర్మించునేర్పాటును ఇటీవలనే స్వర్గస్థులైన శ్రీశ్రీ. రాజా సురభివేంకట జగన్నాథరావు బహద్దరువారు చేసి, వంశప్రతిష్ఠను నిలిపినారు. ఆనగర మిప్పుడింకను నిర్మాణములో నున్నది.

ఈ చంద్రికాపరిణయ కావ్యమునకుఁ గథానాయకుఁడు సుచంద్రుఁడు. సూర్యవంశీయుఁడై విశాలానగరమునకుఁ బరిపాలకుఁడై యుండిన యీ

భూపాలాగ్రణి పుణ్యశ్లోకుఁడై బహుపురాతనరాజన్యుఁడై యుండెనని శ్రీమ ద్వాల్మీకి రామాయణ బాలకాండమునందలి యీశ్లోకము సాక్ష్యమొసఁగును.

శ్లో॥ "విశాలస్య సుతో రామః హేమచంద్రో మహాబలః।
'సుచంద్ర' ఇతి విఖ్యాతో హేమచంద్రా దనంతరః॥

ఇఁక కథానాయిక 'చంద్రిక'. ఈయువతి 'వసంతుఁడు' అను మునివరుని శాపముచేత మనుష్యజాతియందుఁ బుట్టిన "చిత్రరేఖ" యనఁబడు దేవాంగన. మానవస్త్రీయై పుట్టినయీమెకు పాంచాలదేశాధిపతి యగు 'క్షణదోదయ' నరేంద్రుఁడు తండ్రి. 'శ్యామ' యనునామె తల్లి. ఇట్టి లోకోత్తర నాయికా నాయకుల ప్రేమను ఇతివృత్తముగా స్వీకరించి వారిపరిణయముతో సుఖాంతముగా నీకావ్యమును ముగించినాడు శ్రీసురభిమాధవరాయలు. ఈకవి రామరాజభూషణునికి సమకాలికుఁడనియు. నీచంద్రికాపరిణయము వసుచరిత్రకు సమకాలీన మనియు శ్రీతిరుమలసెట్టి జగన్నాథకవి ప్రభృతులయిన సాహిత్య విమర్శకులు నిర్ణయంచుటవలన మాధవరాయలు, వసుచరిత్రయొక్క కథానాయకుఁడు 'ఉపరిచరవసు' వనఁబడు పురాణపురుషుఁడై యుండఁగా నంతకేమాత్రము తగ్గని రామాయణ మహాకావ్యమునందుల్లేఖింపఁబడిన 'సుచంద్రు'ఁడను మహాపురుషునిఁ దనకావ్యమునకు నాయకుఁడుగా నేర్పరచినాడని మనము గ్రహింపవలయును. ఇఁక నాయికయగు 'చంద్రిక' వసుచరిత్రనాయిక యగు 'గిరిక'కు ఏమాత్రమును దీసికట్టుగా లేదు. అనేక ఘట్టములలోను, సంఘటనములలోను, వర్ణనములలోను, విశ్రమ ప్రదేశములందును "వసుచరిత్ర చంద్రికాపరిణయ"ములకు సారూప్యమున్నది. ఇవి సమకాలిక కావ్యములే యైనచో మాధవరాయలు వసుచరిత్రననుసరించెనా? లేక భట్టుమూర్తి చంద్రికాపరిణయము ననుసరించెనా? యనుసంశయము కలుగకమానదు. కాని యిద్దఱును ఉద్దండులు, ఇద్దఱును మహాకవులు, ఇద్దఱును పదపదైకదేశ స్వారస్యసహితముగా సాహిత్యమర్మము నెఱిఁగినవారు. ఎవరిశైలి వారిదే యైనప్పటికిని రామరాజభూషణుడు లోకప్రసిద్ధ రూఢిప్రయోగములు చేయుటలో దిట్ట యనితలంచినచో, మాధవరాయలు యౌగికార్థ సంవలితములయి, శాస్త్ర నిఘంటువు లయందలి యసామాన్య యౌగికార్థములు కల్పించి, పదప్రయోగములు చేయుటలో దిట్ట అని తలంపవలసియున్నది.

ఉ॥ "సురభి కులామలాబ్ధిఁ బొడచూపిన 'మాధవరాయ'చంద్రుండా
సరస పదార్థ రంజనము, సత్కవిహృద్యము గాఁగ"చంద్రికా
పరిణయమున్"రచించె నది భావ్యము; నీ వసుచర్య చూడఁగా
బరగె నిగూఢవృత్తి,నటు నీకును వర్తిలె మూర్తినామమున్"

ఇది యొకవిచిత్రమైన చాటువు. కీ. శే. వెల్లాల సదాశివశాస్త్రిగారు రచించిన సురభివారి వంశచరిత్రలో ఉదాహరింపఁబడిన పద్యమిది. దీనిని రచించిన కవి యెవరో తెలియదు కాని,యావిద్వత్కవి మాధవరాయల యాశ్రితుఁడై బట్టుమూర్తిపై ననాదరముగలవాఁడై యుండినట్లు ఈ పద్యము సూచించుచున్నది. 'చంద్రికాపరిణయము'సరసపదములచేతను, సరసములైన యర్థములచేతను రంజకముగా నుండి సత్కవులకు హృదయంగమముగా నున్నదనియు, అది భావ్యమనియు, మాధవరాయల కవిత్వమును బొగడుటయు, వసుచరిత్ర నిగూఢార్థములుగలగి, భావ్యముగా లేదని తెగడుటయు, నితని యభిప్రాయమై యున్నది. అంతియేకాక వసుచరిత్రను రచించినందు వలన నీకు 'మూర్తి' యనుపేరు సార్థక మైనదనియుఁ దృణీకారమున బల్కుటచూడగాఁ'జంద్రికాపరిణయము' శ్లేష యమకాది సర్వాలంకార శోభితమగు మహాకావ్య మొకటియుండఁగా నీ"వసుచరిత్ర"యెందులకోయి? యన్న యధిక్షేపము సైతము గోచరించుచున్నది, "మూర్తిః కాఠిన్య కాయయోః" యను నమరవచనమువలన 'మూర్తి' యనఁగా కఠినుఁడు, బండ యను నర్థము వచ్చుటవలన "నీ వసుచర్య చూడఁగా బరగెనిగూఢ వృత్తి నటు నీకునువర్తిలె మూర్తి నామమున్" అనియనుటలో "నీవసు చరిత్ర యెవ్వరికిని అర్థముకాదు, నీవు వట్టిబండవు" అన్నభావ మీ పద్య రచయిత హృద్గతమై యున్నట్లు తోచెడిని. ఈ పద్యరచయిత భావమేదయి నను, సంస్కృతాంధ్రసాహిత్య మర్యాద లెఱింగినవారు కేవల మూలములను మాత్రము చదివిచూచినచో నితనిపద్యమునందలి యభిప్రాయముయొక్క సత్యాసత్యములు బోధపడఁగలవు. వాఖ్యానములను జూచినచోఁ దారతమ్యము తెలియుట కష్టము. ఇంతకు సురభిమాధవరాయలును రామరాజభూషణుఁడును సమకాలికులై యుండిరనుట పరమసత్యము.

పోలికలు : సీ॥ సుమనోగ సమచూత సుమనోగణపరీత
సుమనోగణిత సారశోభితాళి
కలనాదసంతాన కలనాదసమ నూన
కలనా దలితమాన బలవియోగి
లతికాంతరిత రాగలతికాంత సపరాగ
లతికాంత పరియోగ లక్ష్యకాళి
కమలాలయాస్తోక కమలాలయ దనేక
కమలాలసిత పాక కలితకోకి

తే॥ జాలక వితానక వితానపాళిభూత
చారు హరిజాత హరిజాత తోరణోల్ల
సద్ర్వతతికా వ్రతతిగావ్రజ క్షయాతి
భాసురము పోల్చె వాసంతవాసరంబు

(చంద్రికాపరిణయము ఆ 4ప.25)

సీ॥ లలనాజనాపాంగ వలనావసరనంగ తులనాభికాంభంగ దోః
మళినీ గరుదనీక మలినీకృత ధునీ కమలినీసుభిత కోకకుల
ప్రసంగమలసానిల విలోలదళ సాసవ రసాలఫల సాదర
శుకాలపన విశాల
వధూక మళికాంత సలతాంతలతికాంతర నితాంత రతికాంతరణ
కాంత సుతనుకాంత

తే॥ మకృతకామోద కురవకావికల వకుల
ముకుల సకలవనాంత ప్రమోద చలిత
కలిత కలకంఠకుల కంఠకాకలీ వి
భాసురము పొల్చు మధుమాసవాసరంబు

(వసు చరిత్రము)

సందర్భము రెండు పద్యములకును మధుమాసవాసర వర్ణనమే. అట్లే కూతురు అత్తవారింటికి వెళ్లునప్పుడు చంద్రికతండ్రియు, గిరికతండ్రియు నోదార్చి పలికినపలుకులలో సామ్య మీక్రిందివిధముగా నున్నది.

కం॥ "నిచ్చలు పుట్టినయింటికిఁ జొచ్చినయింటికి నపూర్వ శుభకీర్తితతుల్
హెచ్చ మెలంగవె తల్లి! భవచ్చరితము భువనపుణ్య పైఖరిఁ
బొదలన్"

(చంద్రికాపరిణయము ఆశ్వా. 6 పద్య 98)

కం॥ "సీతమ్మల శుభవాసన సీతలిదండ్రుల గభీరనిశ్చలగుణ వి
ఖ్యాతియును దలఁచి మెలగుము, నాతల్లీ! కులవధూజన మతల్లికవై"
(వసు చరిత్ర ఆశ్వా. 6 ప. 55)

సీ॥ "నిజకటకాశ్రిత ద్విజపోషణమున నెవ్వని సార్వభౌమత ఘనతఁగాంచుఁ
బర మహాహీన సద్బలవిభేదనలీల రమణనెవ్వని నరేంద్రత్వమలరు;
గంధాంక కైరవకాండ లుంటాక ధామమున నెవ్వని యినత్వము
మెలంగు;
జాగ్రద్ఘనాఘన సాంద్ర మదాపహశక్తి నెవ్వని మహేశ్వరత వొసఁగు;

తే॥ నతఁడు వొగడొందు, జయశాలి, యహితసాల
కీలి, యతిదీప్తినిర్ధూతహేళి, యమర
విసర సన్నుత నయకేళి, యసమ సుగుణ
విజితభువనాళి, శ్రీసింగ వీరమౌళి."

(చంద్రికాపరిణయము ఆ ౧. ప. 20)

సీ॥ వసుమతీభార ధూర్వహత నెవ్వని యుర్వరావరాహాంక మర్థము
వహించుఁ,
గరగతచక్ర విక్రమశక్తి నెవ్వాని రామానుజత్వంబు రమణకెక్కు,
జీర్ణకర్ణాటలక్ష్మీ పునస్సృష్టి నెవ్వాని లోకేశ్వరత్వము పొసంగుఁ,
జటులశార్వర మగ్న సర్వవర్ణోద్ధార పటిమ నెవ్వని రాజభావ మెసఁగు,

తే॥ నతఁడు "వీరప్రతాప, రాజాధిరాజ,
రాజపరమేశ్వ, రాష్ట్రదిగ్రాజకుల మ
నోభయంకర" బిరుద సన్నుత జయాభి
రామ గుణహారి, తిరుమలరాయశౌరి.

(వసుచరిత్ర ఆ. 1 ప. 13)

సీ॥ తన కలావిభవంబు తన కలావిభవంబు కరణి సుదృగ్జాతి
వఱలఁజేయుఁ,
తన దానమహిమంబు తన దానమహిమంబుగతిని బ్రత్యర్థిసంఘముల
బెంపఁ,
తన సుమనోవృత్తి తనసుమనోవృత్తిలీలన దానవహేలఁ గూర్పఁ,
తన మహామిత్రాళి తన మహామిత్రాళిపగిది నానావనీభరణ మూనఁ,

తే॥ దనరు విషమాద్రి జిహ్మగ స్తబ్ధరోమ
మత్తమాతంగ కఠినకూర్మ ప్రసంగ
విరసవసుధావధూ భోగపర విహార.
శాలి భుజకేళి, మల్లభూపాలమౌళి.

(చంద్రికాపరిణయము ఆ. ౧. ప. 29)

సీ॥ తన భవ్యధామంబు తన భవ్యధామంబు కరణి మిత్రోన్మేషకరము
గాఁగఁ,
దన ధర్మగుణములు దన ధర్మగుణము లట్లతులిత శ్రుతిమార్గగతుల
నెసఁగఁ
దవ మహాహవదీక్ష దన మహాహవదీక్ష పగిది నానావనీపకులఁ బెంపఁ
దన యంబకంబులు దన యంబకము లట్ల పరభీరువిముఖతఁ బరిఢవిల్ల,

తే॥ బరఁగుఁ గరినాద్రి జడలుర జ్జరతకమత
కూటకిటి గూఢచరణ దిక్కోటికరటి
కుటిలతాసహ భూ సౌఖ్యఘటన భూరి
భుజబల విహారి యార్వీటిబుక్కశౌరి.

(వసుచరిత్ర ఆ.1 ప.28)

చ॥ అలఘు మనోభవోదయకరాంగ యుతిం దగు నా మిళిందకుం
తల, నలమీననేత్ర, నలతామరసానన, నాపికారవో
జ్జ్వల పరిమంజులాబ్జగళసంగత, నాబిసబాహ, నాప్రవా
ళ లలితపాద, నాచెలిఁ దలంపగ నీకేతఁగున్ నృపాలకా !

(చంద్రికా పరిణయము ఆశ్వా 3. పద్య. 31)

మ॥ కమనీయాకృతి యోగ్యకీర్తనములం గన్పట్టునాశ్యామ, యా
సుమబాణాంబక, యాయమూల్యమణి, యాచొక్కంపు పూబంతి,యా
సుమనోవల్లరి, యాసుధాసరసి, యాసొంపొందు డాల్దీవి, యా
కొమరుంబ్రాయపురంభ, యాచిగురుటాకుంబోడి, నీకేతగున్.

(వసుచరిత్ర ఆ.2 ప.52)

సీ॥ మంజులాహీన హర్మ్యప్రదేశంబున శుచిగరుత్మల్లీలఁ జూచికొనుచుఁ,
గలధౌతమయ శైలకందరాస్థలుల మహానంది హరిలీల లరసికొనుచు,
సుమనోనివాస భాసుర నగాగ్రములందు దివ్యసారంగాభ దెలిసికొనుచు,
పుష్కరవీథులఁ బొలుపొందు నేకచక్రరథ విస్ఫూర్తిని గాంచికొనుచుఁ,

తే॥ గమల దైత్యారి, శర్వాణి కమలవైరి
ధారి, పౌలోమి యుర్వరాధర విదారి,
ఛాయ హరి, యన నలరిరి సకలకాల
సముచితాఖేలనంబుల సతియుఁబతియు.

(చంద్రికా పరిణయము ఆశ్వా3 పద్య31)

సీ॥ అభిరామ నవపల్లవారామ కుంజవాటికలఁ గీరముల నాడించికొనుచుఁ,
బద్మాలయోదర ప్రౌఢసారసవీథి నంచల వేడంబు లరసికొనుచు,
గాంగేయధామ శృంగవిటంకముల నీలకంధరోజ్జ్వల గతుల్గాంచి
కొనుచు,
విమల సింధుద్వీప వేదిక నరుణా స్తఖగవిహారప్రౌఢిఁ బొగడికొనుచు,

తే. రతియుఁ జేతోభవుండు, భారతియు నజుఁడు,
శచియు నమరాధినాథుండు, జలధిసుతయు
నబ్జనాభుండు, నన మించి యఖిలసమయి
సముచితక్రీడ సలిపిరి సతియుఁబతియు.

(వసుచరిత్ర. ఆశ్వా.6 పద్య.97)

ఇట్లు చంద్రికాపరిణయ వసుచరిత్రములలో పెక్కుపద్యములు ఆది నుండి యంతమువఱకు నొకదాని నొకటిపోలియున్నవి. నాయకాలంబనము లగు వీరశృంగార రసములయందును, నాయికాశ్రియమగు సంగీతకళ యందును, మధ్యవర్తులగు నితరపాత్రలు నాయికానాయకులకుఁ బరస్పరాను రాగముల నుద్దీపింపఁ జేయుటయందును, విప్రలంభశృంగారమున జరుగు నుద్యానవిహార జలక్రీడాదుల యందును, వివాహవిధాన మంగళకార్యము లందును, నాయికానాయక సంభోగమునందును బెక్కుపోలిక లుండుటచేత కవులగు సురభిమాధవరాయ రామరాజభూషణులకుఁ బరస్పరసమాగమములు గాని, యొకరి రచనావిశేషముల నొకరు తిలకించియుండుట గాని జరిగియుండు నని దృఢముగా విశ్వసించుటకు వీలగుచున్నది. ఇద్దరును శ్రీ కృష్ణదేవరాయల మేనల్లుఁడగు నళియరామరాయలతో సన్నిహితసంబంధము గలిగియున్నట్లు చరిత్రకారులు భావించినందున యిట్లు తలంపవలసివచ్చినది. అయినప్పటికిని వీరిద్దరిలో నొకరు ఎక్కువయనిగాని యొకరు తక్కువయనిగాని, ఒక్క డుత్తమర్ణుఁడు నొక్కఁ డధమర్ణుఁ డనిగాని నిర్ణయించుకొని తారతమ్యమును జెప్పుట సాహసమగును. మాధవరాయలు చాలఘటికుఁడు వసుచరిత్ర పోలికలతోఁబాటు పూర్వకవులగు కాళిదాస కవిత్రయ కృష్ణదేవరాయ పెద్ద నాదుల రచనలను బోలిన పద్యములు సైత మిందులో నున్నని. పూర్వాపూర్వ

భావములు సంస్కారవిశేషములచేతఁ గవియగువాని చిత్తమున నెలకొని పరల బయల్పడుట సహజము. అతఁడు వలయునని తెచ్చుకొనఁడు, వాని యంతట నవియే యట్లుదొరలుచుండును. కనుకఁ జంద్రికాపరిణయకర్త భావదారిద్ర్యముచేతఁగాని భాషాదారిద్ర్యముచేతఁగాని అట్లుపోలికలు తెచ్చుకొన్నవాఁడు కాడు. అదియంతయు నతనికిఁగల సంస్కారబలముచేత కాకతాళీయముగా జరిగినదే. అసలు సమర్థుఁడుగు నేకవియు నొకనిరచనా పద్ధతి నెరవుతెచ్చుకొనుటకు సిద్ధపడఁడు. అట్టి పరిస్థితిలో నుద్దండకవి ప్రకాండుఁ డగు మాధవరాయకవీంద్రునిఁగూర్చి సాహిత్యవిమర్శకులు సంశయింప నవసరములేదు.

తే.గీ. "విబుధ శిక్షితుఁడవు శాస్త్ర విదుఁడ, వఖిల
కావ్య వేదివి, ఘన తార్కిక వ్యవహృతి
నెరుఁగుదువు, నీకసాధ్యమే? యింపుమీరఁ
గృతి వినిర్మింపు మాధవక్షితిపః యనిరి

ఇదిసురభి మాధవరాయల యాస్థానమునందున్న పండిత మండలి యతనినిఁ జంద్రికాపరిణయరచనకు ప్రోత్సహించినవాక్యము "కావ్యజ్ఞ శిక్షయాఽభ్యాసః" అను లాక్షణిక వచనానుసారముగాఁ గవియగువాఁడు చక్కని విద్యాభ్యాసమును విబుధులవద్దఁ జేయవలయును గనుక యితఁడట్లు చేసినట్టివాడు. "శాస్త్రవిదుఁడవు" అనుపలుకు మాధవరాయని ఛందో వ్యాకరణా లంకార జ్యోతిష సంగీతాది శాస్త్రముల పరిశ్రమను దెలుపు చున్నది. "అఖిలకావ్యవేదివి' ఇదికవియగువానికి మిక్కిలియావశ్యకము. "ఘనతార్కిక వ్యవహృతి నెరుఁగుదువు'' తర్కశాస్త్ర వ్యవహారము నంత టిని యెరిఁగినవాఁడట. "కాణాదం పాణినీయంచ సర్వశాస్త్రోపకారకమ్'' అనియు, "వాణీ తర్కరసోజ్జ్వలా'' అనియు విద్వాంసులచేతఁ గొనియాడఁ బడుచున్న తర్కశాస్త్రమునందు నైతమీకవికి బ్రవేశమున్నచో నిఁకయతని రచనాశక్తిని గురించి వేరుగాఁజెప్పనక్కరలేదు. ఇట్లు మహాపండితుఁడై మహాకవియై విరాజిల్లిన విద్వత్కవి శ్రీ సురభి మాధవరాయలు కనుక నతఁడొకరిరచినాపద్ధతి నవలంబించు ననుమాట యేపుట్టదు పైపద్యమునందుఁ బొందుపరచిన యతనిగుణములలో నొక్కొక్కదానిని స్థాలీపులాకన్యాయ మునఁ జాతముగాక.

ఛందోరీతులు :

కావ్యారంభమును శుభఫల ప్రద మగు 'మగణము' తోను సర్వదోష హరమగు శ్రీ కారముతోను గూర్చి, శార్దూలవృత్తముతో శ్రీ వక్షోజధర స్ఫురద్వర మురస్సీమన్'' అనిసాగించుటచేత సత్సాంప్రదాయవేత్త యని చెప్పవచ్చును.

కావ్యము పఠితలకును, యర్థముఁజేసికొనువారికిని సులభపఠనీయ మైయుండుటకుఁ గాఁబోలు! కొన్ని విశేషస్థలములందుతప్ప సర్వత్ర ఉత్పల మాల, చంపకమాల, శార్దూలము, మత్తేభవిక్రీడితము, కందము, గీతము, సీసములనే వాడెను. ఆశ్వాసములచివర వాడినవి పృథ్వీవృత్తము, ఉత్సాహ వృత్తము, కవిరాజవిరాజితము, పంచచామరము, మాలినీవృత్తము అనునవి మాత్రమే ఇఁక నాయా విశేషస్థలములయందు రసానుకూలముగా, సుచంద్రుఁడు, చంద్రికయున్న కొండకోనలోని కోలాటమును విని యచ్చటి కుత్సాహమున వెళ్లునప్పుడు లయగ్రాహివృత్తమును, సుచంద్ర తమి స్రాసురుల యుద్ధవర్ణమునందు "మహాస్రగ్ధరావృత్తమును, తమిస్రుఁడు సుచంద్రునిపై బాణములను ద్రుతగతితో వేయునప్పుడు త్వరితగతివృత్త మును, ఇంకను వారియుద్ధపై చిత్రిని వర్ణించుటలో మాలిని, ప్రహరణకలి తము పంచచామరము శిఖరిణి భుజంగప్రయాతము, పృథ్వీవృత్తము, అను వృత్తవిశేషములను, చంద్రిక చెలికత్తె లుద్యానవనమునఁ బువ్వులుగోయు నప్పుడు వారియుత్సాహమును దెలుపుటకు వృషభగతిరగడను మాత్రము రచించెను. గర్భకవిత్వమునుగాని బంధకవిత్వమునుగాని స్వీకరింపలేదు, 'శ' కార'ల' కారములకు ప్రాసమైత్రి నంగీకరించెనుగాని 'రేఫ''ర' కారముల ప్రాసమైత్రి నంగీకరింపలేదు. సీసపద్యముల రచనలో, శ్రీనాథుడు పెట్టిన యొరవడిలోనే, సమాంతరవాక్య విన్యాసముగల పెద్దపాదములు నాలుగింటినిఁ బూరించి, పిమ్మట గీత పద్యమును జతపరచుపద్ధతిలోనే కలమును సాగిం చెను. 'శ''ల'ప్రాసమున కుదాహరణమనఁదగిన ఈ క్రిందిపద్యము వంటి పద్యము ఆముక్తమాల్యద, అనర్ఘరాఘవము వంటికావ్యములలో మాత్రము లభించును.

మ. "గళదర్కాంబుఁ బనీపతత్కుజము, రింఖద్గోత్రగోత్రంబుఁ, జా
చల దుర్వీవలయంబు, షక్కదఖిలాశాకంబు, భిద్యన్నభ
స్థల మేఘౌఘము, భ్రశ్యదృక్షము, రణత్పద్మాసనాండంబునై।
యలరెన్ దన్మహిపాల జైత్రగమ బంభారావ మప్పట్టునన్.

(ఆశ్వా ౧. ప. 151)

ఇందులో 'ళ' కార, 'ల' కారములకుఁ బ్రాసము చెల్లినది. పద్యమునందలి 'గళత్' 'పనీపతత్' మొదలగు శబ్దముల వ్యాకరణ విశేషములనుగుఱించి మఱియొకశీర్షికక్రిందఁ జర్చింపఁబడును. యతులను బ్రాచీనులగు భీమన, అనంతుఁడు నిర్ణయించినవానినే యుపయోగించెనుగాని యాధునికుఁడగు నప్పకవిచూపిన యతివైవిధ్యమును పాటించి యుపయోగింపలేదు ఇంతకు నప్పకవి యితనికిఁ దరువాతివాఁడేకదా! ఇఁక వచనరచన యందును తన యసాధారణప్రతిభను జూపుచుఁ గావ్యమునందు మొత్త మిరువది వచనములను, ఒక సంస్కృత దండకమును రచించెను. ఈ సంఖ్యలో వచనములను పద్యకావ్యములందుఁజేర్చిన పూర్వకవులు తక్కువ. "గద్యపద్యమయం కావ్యం చంపూ రిత్యభిధీయతే" అనులాక్షణిక వచనానుసారముగాఁ గద్యములును పద్యములునుగల కావ్యమునకుఁ 'జంపువు' అనుపేరుండుట యుక్తము. కాని మనతెలుఁగుకవులు ఆపేరును బెట్టుకొనలేదు. బహుశః తెలుఁగుభాషలో చకారము, తాలవ్యము ('చ') గాను, దంత్యము ('చ̄' గాను ఉండుటచేత ప్రజలవ్యవహారమున 'చంపు' అనుటకుబదులు 'చ̄ంపు' అనియగునను భయముచేత వదలియుందురని భావింతును. కనుక పద్యకావ్యమునందే యవసరమని తోఁచినప్పుడు వచనములనుగూడఁ జేర్చుచు, తత్ప్రయుక్తమగు నామకరణమును మాత్రము వదలుచు వచ్చిరి. మాధవరాయల వచనరచన విశిష్టమైనట్టిది. అందులో సంస్కృతపదభూయిష్ఠములగు దీర్ఘసమాసములతో పాటు అచ్చతెలుఁగు పలుకుల కూర్పులును, అలఁతియలఁతి పదము లుభయ భాషలయందును, శ్లేషాద్యలంకారములు, విరోధాభాసలు, విశిష్టశాస్త్రపర్యాదలు మొదలగు శబ్దార్థచిత్రములు విచిత్రముగాఁ బ్రకటితములై బాణుని కాదంబరీ గద్యశైలిని, దండి దశకుమారచరిత్రవైఖరిని, పెద్దనాదుల వచనరచనా

విధానమును స్మృతిపథమున నిలుపును. ఇఁక తన సంస్కృతభాషాప్రావీణ్యమును జూపుచు పార్వతీస్తవముగా రచింపఁబడిన సంస్కృతదండకమునందు విచిత్రశైలితోపాటు విశిష్ట తంత్రశాస్త్ర మర్యాదలను గోచరింపజేయును. పద్యరచనయందువలెనే గద్యరచనయందును సాటిలేనిమేటికవి యితడనిపించును.

వ్యాకరణవిశేషములు :

కం॥ "ఆమల్లనృపతి చెన్నాంబా మానినియందుఁ గాంచె మల్లక్షితిపున్,
వ్యోమగవీ సోమగవీ రామ గవీశాచ్ఛకీర్తి రాజన్మూర్తిన్"

(ఆశ్వా.ప్ర. ప. 33)

ఇది మాధవరాయల వంశీయులలోఁ బూర్వుఁడగు నొకమల్లభూపాలుని కుమారుఁడు రెండవమల్లభూపాలుని వర్ణన. అతని కీర్తి వ్యోమగవీ, సోమగవీ, రామ, గవీశాచ్ఛమైయున్నదట. వ్యోమగవీ=కామధేనువు, సోమగవీ=చంద్రకిరణము, రామ=బలరాముఁడు, గవీశ (గో + ఈశ=గవీశ)=సరస్వతీ శివులవలెను అచ్ఛ=తెల్లనైయున్నది అనియర్థము. గోశబ్దముపై సమాసాంత 'టచ్' ప్రత్యయమును, స్త్రీత్వబోధకమగుఙీప్ (ఈ) ప్రత్యయము వచ్చుటచేత 'గవీ' యనునవియు, 'గవీశ' అనునది అవాదేశసంధి వచ్చుటచేతను సిద్ధించిన రూపములు.

సీ॥ "ధర్మనిర్మథనంబు దాఁజేసి జనకజా 'పాణౌకృతి' క్రీడఁ
బలలఁదేని"

(ఆశ్వా.ప్ర. ప. 60)

'పాణౌకృతిక్రీడ' యనఁగా వివాహము. "నిత్యం హస్తే పాణా వుపయమనే" యను పాణినీయసూత్రముచేత పాణిశబ్దముయొక్క సప్తమీవిభక్తికి లోపమురానందున (అలుక్) "పాణౌకృతి" యనురూప మేర్పడినది. ఇది యలుక్సమాసము. ఉపయమన మనగా వివాహముచేసికొనుట.

మ॥ "చెల్మికై। కర మేగన్ సురధేను వాస్యమటుగాఁ గావించె మర్త్యే
స్మృతిన్".

(ఆశ్వా ప్ర. ప. 61)

పారేమధ్యేషష్ఠ్యావా" అనుసూత్రముచేత మధ్యేమార్గము వలె నీ 'మధ్యేస్మృతి' యనునదియు నలుక్సమాసమే. 'స్మృ=గతౌ' అను ధాతువుపై వచ్చిన 'క్తిన్' ప్రత్యయాంతరూపమే స్మృతి. అనఁగా సరణి, మార్గము మొ. అర్థములుగలది.

మ॥ "గళదర్కంబు, బనీపతత్కుజము, రింఖద్గోత్రగోత్రంబుఁ, జా
చల దుర్వీవలయంబు, ఫక్కదఖిలాశాంకంబు, ఖిద్యన్నభ
స్థ్సల మేఘౌఘము, భ్రశ్యదృక్షము, రణత్పద్మాసనాండంబునై,
యలరెం దన్మహిపాల జైత్రగమ 'బంభారావ' మప్పట్టునన్."

(ఆశ్వా ప్ర. ప. 151)

ఈ పద్యమునం దాయా సంస్కృతధాతువులపై శతృప్రత్యయమును (అత్) జేర్చి వర్తమానార్థమున సమాసములయందుఁ గూర్చుట యొకచమత్కారమే కాదు పాండిత్యవిశేష స్ఫోరకమునగును. ధాతుజ్ఞానమును, ప్రక్రియావిశేష జ్ఞానమును నిట్టిప్రయోగములు చేయుటకెంతయు నావశ్యకములు. గళ, పత్ల, రింఖ, చల, ఫక్క, ఖిదుర్, భ్రంశు, రణధాతువులపై శతృ (అత్) చేర్చి 'గళత్' ఇత్యాదిరూపములను సమాసగతములుగాఁ బ్రయోగించెను. వాటిలోను 'పనీపతత్' చాచలత్' అనునవి యతిశయార్థకములగు యఙ్లుగంత ధాతువులపై వచ్చినరూపములు. "ఫక్కదఖిలాశాకంబు" అనుప్రయోగము నందు 'ఆశా' శబ్దమునకు హ్రస్వములేకపోవుటయు నొకవ్యాకరణవిశేషము. ఇదియంతయు నీకవి సంస్కృతవ్యాకరణజ్ఞత కుదాహరణము గానోపును.

"అన్నృపతి దానెనసె మానసతటీ విశిమాన ముదమంతన్"

(ఆశ్వా ద్వి-ప. 21)

'విశ' ధాతువు పరస్మైపదియే యైనను "నేర్విశః" అనుసూత్రముచేత 'ని' అను నుపసర్గతోఁగూడి నప్పు డాత్మనేపదిగా మారును. అట్టియాత్మనే పదిత్వమును బొందిన 'విశ' ధాతువునకు, వర్తమానమును బోధించు 'శానచ్' ప్రత్యయమును జేర్పఁగా 'నివిశమాన' అనుపదము సిద్ధించును. ప్రవేశించుచున్న యని దానియర్థము.

మ॥ "వరసామ్యంబు ఘటిల్లెనంచు నృపతుల్వర్ణింప రాజాధిరా
జు, రవిద్యోతనరూపతేజు, నితనిన్ సోమాస్య! యుద్వాహమై,
నిరతం బొప్పుము సర్వభూప హరిణీనేత్రా శిరోరత్న ది
వ్యరుచుల్ త్వత్పదవీధి యావకరసాన్వాదేశముం బూనఁగన్"

(ఆశ్వా 5. పద్య 88)

ఓచంద్రికా ! నీవీకర్ణాటభూపతిని వరించితివేని సర్వభూప ప్రియాంగనా శిరోరత్నకాంతులు, నీపాదప్రదేశమునందు "యావకరసాన్వాదేశమున్" లాక్షారసమునకు పౌనరుక్త్యమును బొందును. మొదటలాక్షారసముఁ బూసిన పాదలములపైఁబడి, యారత్నకాంతులు, మరలనట్టికాంతినే పాదములకు జేకూర్చుననిభావము. 'అన్వాదేశ' శబ్దము వైయాకరణసంకేతము. "కించిత్కార్యం విధాతుం ఉపాత్తస్య కార్యాంతరవిధానాయ పునరుపాదాన మన్వాదేశః" ఒకకార్యమును విధించినదానినే మరల గార్యాంతరమును విధించుటకై గ్రహించుట "అన్వాదేశ"మని దానివివరణము. అనగాఁ బౌనరుక్త్య మని తాత్పర్యము. ఈ ప్రయోగ మీకవియొక్క వైయాకరణ సంప్రదాయవేదిత్వమును దెలుపును.

అష్టదిక్పతుల భార్యలను జెప్పునప్పుడుపయోగించిన "మఘోని, అగ్నాయి, అంతకీ, తమీచరాబల, వరుణా మారుతవధూ, ఐలబిలీ, గిరికన్యా శబ్దము లీతనికిఁ గలవ్యాకరణజ్ఞతను జాటును. ఇఁక నాయకుడగు సుచంద్రుఁడు పెండ్లికొడుకై పాంచాలభూపాలుని మందిరమును బ్రవేశించు మహోత్సవమున జరుగు తత్తద్విశేషముల యతిశయమును బోధించుటకై, యతిశయార్థ బోధకములగునాయా యఙ్లగంత ధాతువులపైఁగూర్చిన శానచ్ ప్రత్యయాంతములగు "జరీజృభ్యమాణ, నానంద్యమాన, వరీవృత్యమాన

చాంచాల్యమాన, బంభ్రమ్యమాణ. లాలస్యమాన, దేదీప్యమాన, జాజ్వల్యమాన, చేటిక్యమాన, జంజన్యమాన, పాపత్యమాన, సనీస్రస్యమాన, జేగీయమాన, చరీచర్యమాణ, బనీభ్రశ్యమాన, ఫాఫల్యమాన పోపుష్యమాణ, రారణ్యమాన, తాతప్యమాన, వావస్యమాన, నరీనృత్యమానాది శబ్దప్రయోగములు చేసి యావచనంచన కసాధారణశోభను జేకూర్చి తన వ్యాకరణశాస్త్రపరిచయమును వెల్లడించెను. ఈ చూపఁబడిన వ్యాకరణవిశేషములు స్థాలీపులాకన్యాయమున జూపఁబడినవేకాని సాకల్యముగాఁ జూపినవికావు. కావ్యమునందు ప్రతిచోటను శ్రీ మాధవరాయలవ్యాకరణశాస్త్ర పాండిత్యము తద్జ్ఞులకు సాక్షాత్కరించుచునే యుండును. సంస్కృత వ్యాకరణమునందేకాక తెలుఁగు వ్యాకరణమునందును ఇతనికి విశేషపరిచయముండినట్లు ఈక్రింది ప్రమోగములు సూచించును.

తెలుఁగు వ్యాకరణ పరిచయము :

చం॥ "అనుపమ ధాతు ధూళియుతి.......

.........గ్రాలెడు పొన్ననృపాల! కాన్పు" (ఆ. ద్వి. ప. 9) కను' ధాతువుయొక్క కృదంతరూపము 'కాన్పు' చూచుట, కనుటయను నర్థములు గల యాసుబంతమును 'చూడుము' అనునర్థము గల క్రియగాఁ బ్రయోగించుట ఒక విశిష్టప్రయోగము. మరియుఁ ''గాన్పుమోనృపా!" (పద్య. 14. ఆశ్వా ద్వి) అనియు ననెను. "వింటే..........."గొంటే యాముని దెచ్చినాఁడిటఁ దపఃకుల్యాధ్వ సంచారితన్" దుష్టవాచకమగు "కొంటె'' శబ్దమునకుఁ 'గొంటే' యనునది రూపాంతరము.

"ఆనారీమణులంత ....ఆభూపకన్యామణి
న్వ్యానప్రాననచంద్ర నుంచి శిరసంటం జేరి రింపెచ్చ "శో
భానేశోభనమే" యటంచు విబుధాజ్ఞాతాననల్ పాడఁగన్''

(ఆశ్వా. 6. ప. 13)

'శిరసంటన్' శిరసునంటన్ అవి యుండవలసిన 'శిరసును' అనుద్వితీయాంతమునకు 'శిరసు' అను ప్రథమాంతమును స్వీకరించి, దానికి శిరసు + అంటన్ = శిరసంటన్ అనిసంధిచేసినాడు. అవయవవిశేష వాచకమగు 'శిరసు' జడవాచక మగుటచేత "జడవాచకంబులద్వితీయకు ప్రథమయగు" నను బాలవ్యాకరణ సూత్రముచేత సాధుత్వము. 'న్వాశ్వ' అను సంయుక్తాక్షరమునందలి 'న' కారమునకును శిరసంటన్‌లోని బిందుపూర్వక టకారమునకు (ంట) యతిచెల్లుట మరియొకవిశేషము.

"పలుకు వాలు దొరలన్." (ఆశ్వా ప్ర. పద్య 146)

శాపరూపవాక్కులాయుధముగాఁగల ప్రభువులు=మునిశ్రేష్ఠులని యర్థము. చక్కని తెలుగు కర్మధారయసమాసము.

"తళుకుఁబ్రాఁగెంపుమెట్టులదారి" మెఱయుచున్న ముదురుకెంపుల యొక్క సోపానమార్గము. తత్పురుష సమాసము.

"పగడపుఁగంబముల్ ....
..................నచ్చపు బంగరు పేరరంగునన్ (ఆ.ద్వి. ప.23)

పేరు + అరంగు = పేరరంగు = విశాలమైనవేదిక. ఇచ్చట కర్మధారయమునం దుత్తున కచ్చు పరంబగునపుడు రావలసిన 'టు' గాగమము వచ్చి "పేరుటరంగు" అనియనకపోవుటకుఁ గారణము టుగాగమము' వైకల్పికమగుటయే.

"నలువకు జొహారు గావించి నిలిచెనపుడు" (ఆశ్వాద్వి. ప. 43) జోహారునకు రూపాంతరము'' జొహారు."

"పడఁతి! యొకమౌని నిల మోహపరచుటెంత!" (ఆశ్వాద్వి. ప. 51 పద్వాదులు పరంబులగు నపుడు'ము' వర్ణము లోపించును.

'భయముపడు' నను నది 'భయపడు' అయినట్లే "మోహము పరచుట" మోహపరచుటయైనది.

"నృపాలు చూపుదొమ్మరి" రాజు యొక్క చూపులనెడు దొమ్మరి. చక్కనిరూపకసమాసము (ఆశ్వా. 3. ప. 46)

"నృపునేత్రములు" (ఆశ్వా 3. ప. 47) నృపునియొక్క నేత్రములు అచ్చపు తత్సమపద తత్పురుష సమాసము.

"నవలా యేగినదారిఁ గాంచు" (ఆశ్వా 3. ప. 96) "నవలా కలువకంటి నాతి గోతి" యను నిఘంటువువలన స్త్రీపర్యాయముగా "నవలా" పదము చక్కగాఁ బ్రయోగింపఁబడినది. ఇట్లు తెలుగు వ్యాకరణ, నిఘంటు జ్ఞానము పుష్కలముగానుండుటచే నెన్నియో యచ్చతెలుఁగు పదములను, సంధులను, సమాసములను, చక్కనిజాతీయములను జేర్చి తనయచ్చాంధ్ర విజ్ఞాన విశేషములను గోచరింపఁ జేసినాఁడు.

తర్కశాస్త్రప్రవీణత

మ. "ధరణిన్ మాధవరాయ ! తావక బలోద్యద్రేణుపాళీ కృతో
ద్ధుర భావత్క మహోగ్నిబుద్ధి ప్రమయై తోఁపంగ, నాన్వీక్షకీ
వరు లవ్యాప్తము ధూళి తద్బలమునన్ బాటిల్లు ధూమధ్వజా
కరధీ యప్రమ యంచునెంచుట లేఁకన్ గైకొందురే? యెంతయున్"

(ఆశ్వా ప్రథ. పద్య72)

"పర్వతో వహ్నిమాన్ ధూమాత్" (పొగ కనపడుచుండుటవలన ఈపర్వతమునం దగ్నియున్నది) అను నగ్నిజ్ఞానము, "యత్ర ధూమ స్తత్రాగ్నిః" (యెచ్చట పొగయుండునో అచ్చట నగ్నియుండును) అను వ్యాప్తిజ్ఞానము వలనఁ గలుగును. ఇది తర్కశాస్త్రమునందలి యనుమాన ప్రమాణ స్వరూపమును జెప్పుటలో నుపయోగించు పదజాలము. ప్రస్తుత పద్యమునందు బలోద్యద్రేణు పాళిని (సైన్యగమనముచేత రేఁగినదుమ్మును) ధూమముగా రూపణముచేసి దాని వ్యాప్తిజ్ఞానముచేత మాధవరాయల ప్రతాపాగ్నిబుద్ధి ప్రమయై (యధార్థజ్ఞానమై) తోచుచున్నదని నిర్ణయము. "యత్ర యత్ర సైన్యగమనధూళిః తత్రతత్ర మాధవరాయ ప్రతాపాగ్నిః" సైన్య ధూళి యున్నచోట మాధవరాయ ప్రతాపాగ్ని యుండు నన్నవ్యాప్తిజ్ఞానము,

తన్మూలక మగు 'ప్రమ' సిద్ధించుచుండగా, ఆన్వీక్షికీపరు లనఁగా న్యాయ శాస్త్రప్రవీణులు, 'ధూళి' అవ్యాప్తము, దానివలన గలుగు 'ధూమధ్వజాకరధీ' అనఁగా వహ్నివిషయకజ్ఞానము 'అప్రమ' యని యెన్నఁడును దలంపరు, అట్లుతలంచువారు అతార్కికులై యుందురని భావము. "తస్మిన్ తత్ప్రకారక జ్ఞానం ప్రమా" (ఉన్నదున్నరీతిని గ్రహించు యథార్థజ్ఞానము) దానికి విరుద్ధమైనది 'అప్రమ' (అతస్మిన్ తద్బుద్ధిః) ఇది యే భ్రమ అవ్యాప్తి యనఁగా (లక్ష్యైకదేశేలక్షణస్యాసత్వం) లక్ష్యములోఁ గొన్నిచోట్ల లక్షణము సరిపోకపోవుట. ఈతెలుఁగు పద్యమునం దీవిధమగు తర్కశాస్త్రవిషయమును, పారిభాషిక పదజాలమును గూర్చుటవలన సీకవికాశాస్త్రమునందు దృఢ ప్రవేశము గలిగియుండెనని స్పష్టపడుచున్నదికదా!

> "స్థిర తపనీయసారసన దీప్తిమ్రుషా తపనాతపంబు భా
> స్వర కటిహర్మ్య నాభిమిషజాలక వీథికఁ బర్విననన్ దదం
> తరమున నక్షిలక్ష్యగతిఁ దాల్చిన సూక్ష్మతరాణు వౌఁజమీ
> కరికులరాజయాన నునుగౌను మనంబునఁ జింత యాన్పఁగన్"

(ఆశ్వాస. ప. 11)

ఇది నాయకయగు చంద్రిక 'అణుమధ్య' ఆమెనడుము అణు ప్రమాణ మని, సామాన్యకవు లందరు చెప్పినట్లుకాక, సహేతుకముగా సశాస్త్రీయముగాఁ జెప్పుట. "జాల సూర్యమరీచిస్థం సూక్ష్మం యద్దృశ్యతే రజః, తస్య షష్ఠతమో భాగః పరమాణుః ప్రకీర్తితః" గృహముయొక్క గవాక్షమార్గమునఁ బ్రవేశించు సూర్యకిరణముల కాంతిలో సూక్ష్మముగాఁ గనపడు రజోరేణువేదికలదో, దానిలో ఆరవభాగమంత యుండునది, పరమాణువు. అట్టి స్థితిగల మధ్యము స్త్రీకెచ్చట నెట్లు గోచర మగుచున్నది? అను ప్రశ్న యుదయించినప్పు డిదిగో! ఇట్లు, అనుచు నాలంకారిక తర్కపరిభాషలతోఁ జెప్పిన పద్యమిది. 'సారసన' మనఁగా నొడ్డాణము, బంగారు నొడ్డాణపుకాంతి యనెడు సూర్యకిరణప్రసారము, కటియనెడు మేడలోనికి నాభిరంధ్రగవాక్షముద్వారా జరుగుచున్నప్పు, డచ్చట నునుగౌను=సూక్ష్మమగు నడుము అక్షిలక్ష్యగతిని బొందినది. అనఁగా త్రసరేణువై కవిదృష్టికి గోచరించుచున్నదని భావము. పరమాణువు యోగిబుద్ధి సాక్షాత్కార విషయ

మగుటచేత నిచ్చట "నక్షిలక్ష్యగతిఁ దాల్చిన" అని ప్రయోగించెను. వస్తు ప్రమాణవిషయమునందు అణుకం, ద్వ్యణుకం, త్ర్యణుకం అనునవి యొకదానికన్న నొక్కటియెక్కువ. అణుకద్వ్యణుకములు మనకు గనబడవు. త్ర్యణుకము మొదలుకొని చక్షుర్గోచరములగును. కనుక చంద్రికామధ్యము త్రసరేణువై అక్షిలక్ష్యగతిని బొందినదనిభావము. ఇదీ అణుమధ్యావ్యవహారము. ఇట్లే స్వయంవర వర్ణనసందర్భమునందును చంద్రికను "పారిమాండల్యవన్మధ్య!" అని సంబోధించెను. అచ్చటనునిదియేయర్థము. పారిమాండల్య శబ్దమునకు పరమాణువని యర్థము. ఇట్లు తన న్యాయ వైశేషిక శాస్త్రజ్ఞాన విలసితములగు భావములను కావ్యమునం దచ్చటచ్చటఁ బొదిగియున్నాడు. ఇట్లే జ్యోతిష, యోగ, సాంఖ్య, వేదాంతాది శాస్త్రపరిభాషలను, తత్తద్విషయ పరిజ్ఞానమును వెల్లడించు పద్యము లాయాసందర్భములందుఁగలవు.

సంగీత జ్ఞానము

బ్రహ్మదేవుని యాజ్ఞచేత చిత్రరేఖ వచ్చి వసంతమునిని మోహింపఁ జేయుటకై చేసిన ప్రయత్నముల సందర్భమున,

"ఆయతిలోకమౌళి హృదయంబు బయల్పడకున్కి గాంచి యా
తోయజనేత్ర యాశ్రితతితో మునిసన్నిధిఁజేరి జాళువా
కాయలవీణెఁ గైకొని తగన్ శ్రుతిఁగూర్చి యొయార మెచ్చఁగా
నాయెడ నేర్పుమించ గమపాదిక పుంఖణ మూన్చి వేడుకన్"

(ఆశ్వాద్వి. వ. 93)

"గమపాదికపుంఖణ" మనఁగా గాంధార, మధ్యమ, పంచమ స్వరముల మూర్ఛన మనియర్థము.

సీ. "ఘన మార్గ విభవంబు వనితవేణినె కాచు శ్రుతిపస్వరాగ సంతతి నెసంగె;
సమ తాళ విస్ఫూర్తి సతిగుబ్బలనెగాదు నవ్య గీతప్రతానములనెసెఁగె;

గలహంస వైఖరి చెలిగతులనెగాదు సరస ప్రబంధ పుంజమున
దోచె;
బల్లవంబుల పెంపు పదఁతికేలనెగాదు సొగసైన పదపాళి సొంపుపూనె
ననుచు వనదేవతాజనం బభినుతింప, రక్తివిధమును దేశీయ రాగ
గతియుఁ
జిత్రతర మంద్రరాగజశ్రీలు వెలయ నింతి మునిచెంత వీణవాయించె
నంత"

(ఆశ్వా. ద్వి. ప. 94)

సంగీతశాస్త్రపరిభాష లోని శబ్దములకు చంద్రిక స్తనాద్యవయవము లతోడి సంబంధము నర్థభేదములచేతఁ గల్పించి చెప్పుట యీకవియసాధారణ ప్రజ్ఞను వెల్లడించుచున్నది. మార్గ, దేశియని సంగీతము రెండువిధములు. శాస్త్రీయపద్ధతి, సంప్రదాయమును గలది మార్గసంగీతము. దేశభేదమున వైవిధ్యమును బొందినట్టిది దేశిసంగీతము. తాళవిస్ఫూర్తి సతిగుబ్బలకును గీతప్రతానములకును సమమట. మొదట తాళఫల ప్రమాణము, పిమ్మట ఆది రూపక తాళములు గీతములకు, తానములకును తగియుండుట. 'కలహంస' రాగముపేరు. అట్లే ప్రబంధము, పల్లవము, పదము, రక్తి, దేశీయరాగగతి, మంద్రాదిశబ్దములు సంగీతశాస్త్రపారిభాషికములు. వాటికి చక్కని యర్థములు గల్పించెను.

"చెన్నగు జాళువాయొళవు చిన్నరికెంపులమెట్లు నీలపు
న్వన్నియనొప్పుకాయలు నవంబగువజ్రపుకర్వె బచ్చలం
బన్నినయట్టిమేరువును బాగగు తంత్రులు మించ నొప్పు మే
ల్కిన్నర చెంతఁజేరి యొకకిన్నరకంఠి యొసంగ నయ్యెడన్."

(ఆశ్వా. ద్వి. ప. 95)

ఇది వీణాస్వరూపమును బాగుగా నెరిఁగిన వర్ణనము. కిన్నర వీణకు మరియొకపేరు.

"సరసత్వంబునఁ గేలనూని యలయోషామౌళి చక్కన్" రిరి
మ్మరిగామారి యటంచు, "రిప్పనిమగా మామ్మారి" యంచువ్విథా
స్వర నానా నవరక్తి "దానతతి" మించన్ 'గౌళ' వాయించి,ని
బ్బరపున్ వేడుకఁజేయు పంతు విధముల్ పల్కించె నప్పట్టునన్"

(ఆశ్వా ద్వి. ప. 96)

శృంగారోద్దీపకమగు 'గౌళ' రాగమునందు తానమును వాయించి, 'పంతువరాళి' రాగమునఁగీర్తనలు వాయించెనని శాస్త్రీయముగాఁ జెప్పెను. ఆపై నాచిత్రరేఖ యిట్లు నాట్యము చేసెనట.

"బళిరే! మైసిరితీరు, నిల్కడలు సేబా!సయ్యరే! పేరణీ
కలనం, బౌర! పదాళికాభినయవైఖర్యంబు, మజ్జారె!కో
పులవైచిత్రి, యహో! వినిర్మలకరాంభోజాత విన్యాస, మం
చలివేణుల్ వినుతింప సల్పెనటనం బాకొమ్మ తత్సన్నిధిన్"(ద్వి.97)

నాట్యము చేయుటలోగల మెలకువలను పేరణి మొదలగునృత్యములను జెప్పి తనభరతనాట్య శాస్త్రపరిచయమును దెలిపెను.

వివిధవర్ణనలు

సీ. సేసకొప్పుల నమర్చిన మొల్లమొగడచాల్
నరిగరుమాలపైఁ జక్కఁ దోఁప,
వలెవాటువైచిన సుళువుఁజెందిరకావి
వలిపముల్ పదపల్లవముల జీర,
నెలవంకరేఖలా నెలకొన్న పేరుర
ముల జిల్కుతాళులు తళుకుసూపఁ
జెలువంబునెగడఁ దీర్చిన క్రొత్తకస్తూరి
పట్టెల మేల్తావి మట్టుమీఱఁ

XLVI

తే. చెక్కుఁగవ ముత్తియపు టొంట్లజిగి వెలుంగఁ
బయకుఁగప్రంపు పీడెంబువలపు నిగుడ,
జిల్కతాళుపేరుల వెనువెంట జెలులు నడవ,
వేడ్కఁజరియింతు రనిశంబు విటులు వీట.

ఇది యానాటి శృంగారపురుషుల వేషము. సరిగరుమాల=జరీయంచుతోనుండు తలకుఁజుట్టుకొను రుమాల. సుళువుఁజెందిరకావి వలిపముల్=లేత చంద్రకావిరంగుగల యుత్తరీయములు. చిల్కతాళులు=తావళములుగానున్న హారములు. ముత్తియపుటొంట్లు=ముత్యాలచెవుల పోగులు.

సీ. కట్టెండ వెడఁదకాఁకఁ గఱఁగి ప్రవహించు
జవ్వాదిడిగ్గియ, చాలలోయఁ
బసుపుఁజొక్కపుఁ గ్రొత్తపటికంపుఁ జటిపజ్జ
బాగైన కెంపురాపణకు వాలు
పొదరుఁబొన్నలరాలు పుప్పొడియసుముపైఁ
బగిలి యొప్పెడు వేరుపనసపంటి
నీటికాల్వలఁ బ్రోచి పాటించుజేజేల
ప్రాకుతీవలఁ జుట్టిరాఁగ, నలరు

తే. దాకపందిలిక్రింద, నిద్దంపువేడ్క
దవిలి, కోలాటమాడు గంధర్వసతుల
చారు సౌవర్ణకటక సింజానినాద
కుల ఘుమఘుమాయమానమౌ కోనఁగనియె.

నాయకుఁడగు సుచంద్రుఁడు, ఎండకాఁకచేఁ గఱఁగి ప్రవహించుచున్న జవ్వాదిచేత నేర్పడిన యొకడిగుడుబావిని, దానిప్రక్కన స్ఫటికపుదరిపై కెంపులసందులనుండి పుట్టుకవచ్చిన పొన్నచెట్లనుండి రాలిన పుప్పొడి యిసుకను. దానిపైఁ బగిలిన పనసపండ్లరసము కాల్వలుగాఁ బాఱుచుండ వాటిప్రక్కనున్న కల్పలతల చుట్టఁబడిన ద్రాక్షపందిరి క్రింద దానిచేత నుత్సాహముతోఁ గోలాట మాడుచున్న గంధర్వయువతుల కాళ్ళయందెల చప్పుడుచేతఁ బ్రతిధ్వనించుచున్న హేమకూట పర్వతమునందలి యొక

రహస్యప్రదేశమును (కోనను) జూచెనని భావము. తెలుఁగు పదము లెక్కువగానుండి సమాంతరపాదములులేని సీసపద్య మిది.

చం. పగడపుఁగంబముల్, తళుకుఁబచ్చల బోదెలు, కెంపుదూలముల్,
జగమగరాల దెంచికలు, చక్కనినీలపుఁ బల్కచాల్, మెరుం
గగు తెలిమిన్నలోవయును, నచ్చపుబంగరు పేరరంగునన్
దగఁగనుపట్టు నొక్క వికసన్మణిమండప, మప్డు దోఁపగన్.

'సమృద్ధిమ ద్వస్తువర్ణనముదాత్తః' అను లక్షణముగల ఉదాత్తాలంకార వర్ణనమేయైనను ఇది యాకాలపు గృహనిర్మాణ పద్ధతిని వివరించుచున్నది. లోవయనఁగాచూరుం కేవల మణిమండప మనిచెప్పకదాని యవయవములెట్టు లాయామణి విశేష నిర్మితములో చెప్పుట చమత్కారము.

మ. అల సత్యాధ్వము డిగ్గి, యప్డు తప మొయ్యన్దాఁటి దీవ్యజ్జన
స్థల మాపిమ్మట నొంది, యంతట మహస్థానంబునుంబొంది, వే
ల్పులరావీడట వేడ్క దగ్గటి, భువర్లోకేంద్ర మవ్వేళఁజే
రి, లలిం గంజశరుండు దా దొరసె ధాత్రిన్, మేరుమార్గంబునన్

బ్రహ్మదేవుని యాజ్ఞచేత వసంతముని తపోభంగముఁ జేయఁదలఁచిన మన్మథుఁడాముని తపమాచరించుచున్న భూలోకమునందలి పారిజాతవనమునకు, సత్యలోకమునుండి వచ్చుమార్గము మేరుపర్వతమార్గమే యనియు, నా మార్గమున సత్యలోక, తపోలోక, జనర్లోక, మహర్లోక, స్వర్లోక, భువర్లోకములను గ్రమముగా దిగి, భూమిపైకి వచ్చె నని తెలుపు సీపద్యము, మాధవరాయల పౌరాణిక భూగోళ విజ్ఞానమును వెల్లడించుచున్న చక్కని ధార గల పద్యము.

సీ॥ జవరాలి నునుగుబ్బ చన్నులఁ జేరుట,
వసుధాధరస్థలీ వసతి గాఁగ;
నతివ యత్యంత శ్రమాంబులఁ దోఁగుట,
నమరాపగా వగాహనము గాఁగ;

తెలిన కెమ్మోవిక్రొందేనియల్ గ్రోలుట,
    నిరుప మామృతపాన సరణి గాఁగ;
కొమ్మతో రతికూజితమ్ములు నొడువుట,
    సరసాగమాంతాళి చదువు గాఁగ;

గీ॥ దలఁపఁ బద్మాంబకా భిఖ్య దైవతంబు
మసలక దయారసంబున నొసఁగు సుమ్మ
ఖండితానందగరిమ నిక్కాలన మనుము
వట్టి యాఖేదక నివృత్తిఁ గట్టి మౌని!

ఇది చిత్రరేఖ వసంతముని తపోభంగమును జేయుటకై చేసిన యుపదేశము. నివృత్తిమార్గమునుండి ప్రవృత్తిమార్గమునకు మార్చుకొని, పద్మబాణుఁడగు మన్మథదైవతము నారాధించుటయే నీకు అఖండానందప్రదమగునని బోధ. పర్వతాదులకు బదులు జవరాలి గుబ్బలు మొదలగు వానిని సేవించి ధన్యుఁడవు గమ్మన్నది. ఇది వరూధినీ ప్రవరుల వాదమును స్ఫురింపఁజేయుచు నంతకన్న విపులముగా వర్ణింపఁబడియున్నది! ఇంతకన్నను శ్లేషచమత్కారములతో మునిని సంబోధించి పలికిన పద్యములలో (ద్వి. 104, 105, 106, 107, 108)కవి యసాధారణ శక్తిని గనఁబరచినాడు.

తరుణీ మొగంబె తా నని సుధానిధి విష్ణుపదమ్ముముట్టి దు
ష్కర కరజాత పాండిమ విగర్హితుఁడై యశుచిం గృశింపఁ; బం
కరుహము తన్ముఖోపమము గానని తా హరిపాదమంటి యిం
దిర దనుఁ జేరఁ గీర్తిఁగని దీపితజీవన మయ్యె నెంతయున్.

ఇది చంద్రికాముఖ వర్ణనము. చంద్రుఁడు, కమలము నను నీరెండు పమాన వస్తువులలోఁ జంద్రుఁడు గర్వము చేత నేనే చంద్రికముఖము నని విష్ణుపాదముపట్టి బాసచేసెను. పంకరుహము నేను చంద్రిక మొగమునకు సాటికాఁజాలనని హరిపాదముపట్టి వచించెను. చంద్రుఁడబద్ధమాడి బాస చేసినందున దుష్కరకర జాతపాండిమవిగర్హితుఁడయ్యెను. అనఁగా చికిత్సకు లొంగని క్షేత్రియందలి పాండురోగముచేత దూషితుఁడయ్యెను. కమలము

నిజముచెప్పి నందున నిందిర తనను జేరఁగా దీపితజీవన మయ్యెను. అనఁగా కమలము నందు లక్ష్మినివసించుటయు, కమలముచేత జీవన మన నీరు ప్రకాశించుటయు మొదలగు కీర్తిని బొంది మేలుఁగాంచెను. ఈ పద్యమునందలి "విష్ణుపద, కరజాత, విగ్రహిత, అశుచి, హరిపాద, దీపిత జీవన" పదములు శ్లిష్టములు. నిజము పలుకువాఁడు మేలును బొందునని యును, అబద్ధమునకై ప్రమాణములు చేయువాఁడు, పాపరోగములు గల వాఁడగు ననియు వస్తుధ్వని ప్రస్తుతముఖవర్ణనావస్తువు చేతఁ గలుగు చుండుట చేత, నిది, వస్తుకృత వస్తుధ్వని. ఈ చంద్ర కమల యుగ ప్రసక్తి యీకవికిఁ గాళిదాసు కుమారసంభవమునందలి యీ క్రింది శ్లోకభావము వలన గలుగఁగా దానిని కొంచెముమార్చి చెప్పినట్లు తోఁచును.

శ్లో॥ చంద్రంగతా పద్మగుణాన్ న భుంక్తే
పద్మాశ్రితా చాంద్రమసీ మభిఖ్యామ్।
ఉమాముఖంతు ప్రతిపద్య లోలా
ద్విసంశ్రయాం ప్రీతి మవాప లక్ష్మీః"

చంచల యగు లక్ష్మి అనఁగా కాంత్యధిదేవత, చంద్రు నాశ్రియిం పఁగా పద్మగుణములగు పరిమళాదులు లేకపోవుటయు, అట్లు కాదని పద్మము నాశ్రియింపఁగా జంద్రిగుణములఁగు జల్లదనము, తెల్లదనము లేక పోవుటయు గల్గి, పార్వతీముఖము నాశ్రియించెను. అప్పుడుభయ గుణ ప్రాప్తిచేత ప్రీతినొందెనని భావము. అనఁగా పార్వతీముఖము చంద్రా రవిందములకన్న నధికమని కాళిదాసు చెప్పఁగా, చంద్రికమొగముసైతము సుధానిధి కమలముల కన్న నెక్కువ శోభగలది యని యీకవి చెప్పెను. ఇట్లెన్నియో పూర్వకవుల భావములు భంగ్యంతరమున మాధవరాయల కావ్య మున నచ్చటచ్చట గోచరించుచునే యుండును.

మ॥ అతిశోణం బతికోమలం బతివిశాలాత్మం బతిశ్లక్ష్ణకం
బతినిమ్నం బతిమేచకం బతిదృఢం బత్యంత పారిప్లవం
బతివక్రం బతిదీర్ఘ మౌర। బళి। యీ యంభోజపత్రాక్షి య
ప్రతిమానా వయువ ప్రతానము మున్నౌ పద్యన్ విచారింపఁగన్

ఇది నాయికయగు చంద్రికయొక్క సౌందర్యమును నాయకుఁడగు సుచంద్రుఁడు తనలోఁ దలఁచుకొని వలవంతఁ గ్రుంగు నప్పటి వర్ణనము. మనః పద్యన్ అనఁగా మనోవీథియందు విచారింపఁగా నొకయువతి యవయవములలోఁ గొన్ని యెఱ్ఱగను, కొన్ని నల్లగను, కొన్ని కోమలముగను, కొన్ని దృఢముగను ఉండుట యాశ్చర్యమని భావించెనట. ఇంతకును విశేషణముల చేత విశేష్యములను స్ఫురింపఁజేయు వ్యంగ్య రచనాపద్ధతిచేత నిబంధింపఁబడిన యతిశయోక్త్యలంకారమున కిది యుదాహరణము. పాదాది కేశాంత వర్ణనముగా నున్న యిందులో అతిశోణంబు=మిక్కిలి యెఱ్ఱఁగా నున్నది పాదయుగ్మమనియు, అతికోమలంబు=మిక్కిలి మృదువుగా నున్నది యూరువుల జంట యనియు, అతివిశాల మైనది జఘన నితంబ ప్రదేశమనియు, అతిశ్లక్ష్ణకంబు=మిక్కిలి కృశించినది నడుమనియు, అతినిమ్నమైనది నాభి యనియు, అతిమేచకంబు=మిక్కిలి నల్లనైనది నూగా రనియు, అతి దృఢముగా నున్నది స్తనయుగ్మ మనియు, అత్యంతపారిప్లవంబు=మిక్కిలి చపల మైనది కనుల జంట యనియు, అతివక్రంబు=ఎక్కువ వంకరలు దీరినవి ముంగురులనియు, అతిదీర్ఘము=మిక్కిలిదీర్ఘముగా నున్నది వేణి యనియుఁ దెలిసికొనవలయునని భావము. నాయకుఁడు విరహవిభ్రాంతిచే వనమునందలి ప్రకృతి విలాసములను జూచి నాయకకై యువ్విళ్ళూరుట యిట్లు వర్ణింపఁబడినది.

సీ॥ కమ్మపుహొన్నడి గాడ్పు గ్రమ్మ నొప్పుగు బంఁడి
గొరివెంద చిరిగుత్తి కొమరుఁ జూచి,
యలరు నంపెఁగతీవయలమ నింపుగఁదోఁచు
కలికి క్రొమ్మల్లియ చెలువుఁ జూచి,
మగతేఁటి మ్రేక్కుమించఁగ మొగ్గ నొనిన చ
క్కని మెట్టతామర కళుకుఁ జూచి,
సొలపు ఛక్కెరతిండి పులుఁగు మెక్కెడి బింబి
కాపక్వఫలము బెళుకంబుఁ జూచి,

తే॥ తరుణి చనుదోయి కెంపుగందవొడిఁ బూసి,
చెలువ నెమ్మేను కౌగిటఁ జేర్చి, కొమ్మ
మోము ముద్దిడి, పూఁబోణిమోవిఁ గ్రోలి,
చెలఁగు టెపు డబ్బునో యంచుఁ దలఁచు నృపతి.

పై పెద్ద పాదములకును గీతము నందలి పాదములకును, సంబంధ మును గల్పించు క్రమాలంకార శోభతో నిది మనోహరముగా నున్నది.

సీ॥ బాలాంబుజ తమాల మా లాభినవ జాల
జాలామృ తోల్లోల షట్పదౌఘ,
రాగాది పటమాగ మాగాంత సుపరాగ
రాగావరణభా గరాళ పవన,
కేళీగృహ మ్రాలి మౌలి స్థిత పికాలి
కా లీనరవ లోలితా ధ్వగాత్మ,
రాజీవ శర వాజి వాజీన నిరతాజి
తాజీ జనక రాజి తామ్ర ఫలిక.

తే॥ భవ్య ఋతుకాంత కాంతతాత్పర్య సృష్ట
ఘన విషమ బాణబాణ సంఘాత కలిత
తిలక మధుగంధ గంధ సంచులుకి తాళ;
కనదచిరధామధామ। యివ్వనిక గంటె?

ఇది కామ జ్వరముచేత బాధపడుచున్న చంద్రికతోఁ జెలికత్తెలు ఉద్యానవన సౌందర్యమును వర్ణించుచుఁ బలుకు ఘట్టములోనిది. వనిక= చిన్నవనము, ఉద్యానవనమనియర్థము. యమకాలంకార భూయిష్ఠముగా రచింపఁబడిన చతుర్థాశ్వాసము నందలి పద్యములన్నియు నిట్టి శబ్ద విన్యాసము గలవియే. ఈ పద్యము వాటికి మచ్చుతునక.

సీ॥ నటదీశమౌళి దిఙ్నారులు చల్లు మం
గళ సితాక్షత జాలకంబు లనఁగ,
నచలావపతన వేగాభ్ర లగ్న తమః క
ధంబాపగా జాలకంబు లనఁగ,

వనరాశి రవి మాధవతఁ దోఁప నంబరా
గమునఁ బొల్చిన జాలకంబు లనఁగఁ,
దటి రా శుభము వేల్పుతెఱవచాల్ గన నాక
ఘనకుడ్యకృత జాలకంబు లనఁగ

తే॥ గురునరశ్రేణి రాజీవకులము నడఁచి
యంబరస్థలి నాఱ దిష్ట్యాఖ్యమైని
కతతి పఱచిన వరజాలకంబు లనఁగఁ
జొక్కమగు మింటఁ గనుపట్టె రిక్క లపుడు.

ఇది నక్షత్రవర్ణనము. యమకాలంకారము కొఱకై 'జాలక' శబ్ద మిందులో పదుసగా, సమూహము, బిందువులు, మొగ్గలు, గవాక్షములు, క్రొత్తవలలు అను భిన్నార్థములం దయిదు పర్యాయములు ప్రయోగింపఁబడి నది "మైనికతతి" యనఁగా మీనఘాతుకులగుంపు (చేపలను జంపువారు) "పక్షిమత్స్యమృగాన్‌హంతి" అను పాణినీయసూత్రముచేత తద్ధితప్రత్యయ మగు'ఠక్' దానికి ఇకాదేశమును వచ్చి "మైనికః" అను శబ్ద మేర్పడును. మీనమును జంపువాఁడని యర్థము. "మత్స్యపర్యాయేషుమీనస్యైవ" అని భట్టోజిచెప్పెను. అందువలన "మాత్స్యికః, మైనికః" అనునవి మాత్రమే సాధువులు. నక్షత్రములు, సంధ్యానటుఁ డగుశివునితలపై దిగఁగనలు చల్లు తెల్లనియక్షతల వలెను, అంధకార మను నది నేలపైకిఁ బ్రవహించుటకు దిగగా నాకసమున నంటియున్న జలబిందువుల వలెను, సముద్రమున సూర్యుఁ డను వసంతుఁడు గన్పట్టగా గగనమనువృక్షమునకుఁ బూచిన మొగ్గల వలెను, దేవతాస్త్రీలు చూచుటకు గగనకుడ్యమునకు జేయబడిన గవాక్షముల వలెను, సంధ్యాకాలమను బెస్తవారు సరస్సులయందలి కమలములనెడు మత్స్యములను బట్టుకొని యాకాశమున నాఱవేసిన వల వలెనుగనపడుచున్నవని పద్య భావము.

మ॥ అనిశంబున్ బుధవర్ణ్య కల్పతరు దీవ్యద్వాసనాలబ్ధిఁ జే
కొని యద్వైతరుచిం గరంబుమను వీక్షోణీస్థలాధీశవ
ర్యుని కీర్తిప్రకరంబు మించె. పకిఁ మోహో! పూర్వపక్షావలం
బనతన్ రాజిలునట్టి ధ్వాంతపరధామం బెట్టునే యెచ్చటన్?

ఇది స్వయంవరమునకు వచ్చినరాజులను వర్ణించుసందర్భమునందలి ప్లక్షద్వీపాధిపతివర్ణనము. ఓ చంద్రికా! ఈరాజుకీర్తిప్రకరము కల్పతరు కాంతితో నేకీభవించిన కాంతిగలదై మించియుండఁగా శుక్లపక్షమందుండు చంద్రునితేజము హెచ్చగునా? యని సామాన్యముగాఁ బద్యభావము. అద్వైత సిద్ధాంత పరులయిన విద్వాంసులచేతఁ బ్రశంసింపబడుచున్న "వేదాంత కల్ప తరు" గ్రంథ పఠనమననాదులచే నుదయించిన వాసనాబలముచేత బ్రహ్మై కాత్మ్యానుసంధానము గల విద్వాంసుఁ డతిశయకీర్తిమంతుఁడై యుండఁగా పూర్వపక్షమతము నవలంబించిన మాధ్వమత వేదాంతసిద్ధాంతము హెచ్చ జాలదని వ్యంగార్థము, పూర్వపక్షమనఁగా అపసిద్ధాంతము, శుక్లపక్షము నని యర్థద్వయము. "కీర్తిప్రకర"శబ్దములోని ప్రకర శబ్దము పుంలింగ మగుట చేత నొకపురుషుఁ డనివ్యంగ్యార్థము. ధ్వాంతపరధామంబు=మధ్వమత సిద్ధాంత మనియర్థము. 'ధ్వ అంతే యస్యసః ధ్వాంతః" అను విగ్రహ వాక్యముచేత 'ధ్వ'యను నక్షరము చివర గలది 'మాధ్వ' శబ్దమగును. తద్వా చ్యులు మాధ్వలు అనఁగా ద్వైతమతస్థు లనియర్థము. ఈపద్య మీక్రింది వసుచరిత్రలోని చంద్రదూషణ పద్యమును బోలియున్నది.

ఉ॥ ఇంతులనేచుపాతక మదింతట నంతటఁ బొదు పాంథలో
కాంతక! నిన్ను ఘోరతమై, ఘనమై, యజహత్కళంకమై
వంతలఁబెట్టి యాఋపదిప్రక్కలు సేయక; పూర్యపక్షపుం
గంతులకేమి! చూచెదవుగా! తుది నీ బహుళార్తిభేదముల్.

ఈకవి స్వయంవరమునందు నాయికయగు చంద్రిక నాయకుఁడగు సుచంద్రుని కంఠమున వైచిన స్వయంవరమాలను విశేషముగా నేడు పద్య ములలో వర్ణించెను (పంచమాశ్వాసము. 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136 పద్యములు) సుచంద్రుడు చంద్రికచేవరింపఁబడుట పార్వతీదేవి ప్రమథగణసాన్నిధ్యమున దక్షిణామూర్తిని వరించినట్లుండెనట. ఆవరమాల సౌగంధ్యమునకై వ్రాలిన తుమ్మెదలు, పూర్వము సుచంద్రుని విరహకాలమున మలినాత్మతో బాధించినయపరాధమును క్షమింపుమని సుమార్పణముఁ జేసి ప్రార్థించుచున్నట్లుండెనట. చంద్రిక సుచంద్రుని వక్షస్థలమందుంచిన సుమ నస్సరవల్లరి, యతనిదేహకాంతిచే నెట్టినయి చంద్రికకటాక్షజలపుంజములు

పర్వఁగా సుచంద్రునిహృదయ మందుండుమదనాగ్నిజ్వాల నిలువలేక వెలువడినదో యనునట్లు ప్రకాశించెనట. మరియు నాపూలదండ సగము ప్రతిఫలించినదై, సుచంద్రుని హృదయమందు కలఁతఁబెట్టు మన్మథబాణములను వెలుపటికిఁ దీసికొని రాఁగలనని యతనిహృదయమందుఁ జొరఁబడినదా యన్నట్లు ప్రకాశించెనట. తుమ్మెదలు సుచంద్రునికంఠమున నతనిదేహ కాంతిచే నెట్టఁబడిన యాదండ సంపెంగపూలదండ యని భయపడి పాఱిపోవు చుండఁగా నవి మన్మథునికి కింకనీవు సుచంద్రునిఁ బొడువఁబనిలేదు, అతనిని చంద్రికవరించిన దని చెప్పుటకు వెళ్ళుచున్నట్లుండెనట. నాయకునికంఠము నందు నాయికవైచిన హారము, పద్మరాగమణివ్యాప్తమై యచ్చట చంద్రికా రాగలక్ష్మి చేరి యతనినిగౌఁగిలింపఁగా నారాగేందిరబాహులతాయుగ్మమా? యనునట్లుండెనట. ఆవరమానకాంతి కతఁడు ధరించిన యితరమాలలు నిస్తేజస్కములై యుండెనట. ఇట్లు స్వయంవరమాల నత్యధికముగా నుత్ప్రేక్షించి చెప్పెను.

సుచంద్రునిఁ బెండ్లికొడుకును జేయుటకు ముందభ్యంగముఁ జేయునప్పు డొకచెలి యతనికిఁ దలయంటెను. ఆశిరసంటుటలో నాయువతి వంపుసొంపు లెట్లుండెనో తనులక్షుఁగట్టిన ట్లీక్రిందిపద్యమున వర్ణించెను.

సీ॥ అఅచందమామపై తుఱుకు చీఁకటిపిల్ల
లన, ఫాలతటిఁ గుంతలాళి జాఱ;
మరిపేరి మరుమేడఁ బొదలు ధూపము పర్వు
పోల్కిఁ, గ్రొందావివియూర్పులు జనింప;
తననూఁగువేడ్కఁ జేకొని మ్రోయు తేఁటిచాల్
నరి, నీలవలయముల్ చాల మొరయ;
లవలియాకులఁ గ్రమ్ము నవహైమకణముల
గతిఁ, జెక్కుల శ్రమాంబుకణిక లలర;

తే॥ నరులు నటియింప, నునుఁగౌను సంచలింప,
గుబ్బకవ రాయిడింప, నకుల్ నుతింప.
చూపునెఱమించు మించుమేల్ సొగసు నింప,
నమ్మహీపాలు శిరసంటెఁ గొమ్మ యొకతె.

బ్రహ్మ, చట్టుకూఁతు ననఁగా నొక వివేకశూన్యురాలిని సర్వజ్ఞుఁడగు శంకరునికిఁ గూర్చిన తనవక్రరచనను, ఖరపాదుని ననఁగా గాడిద కాళ్లు గల వానిని (ఖరపాదుఁడన తీక్ష్ణకిరణములు గల సూర్యుఁడని శ్లేషార్థము) పద్మినితోఁ గూర్చిన విపరీతసృష్టిని, కుముద్వతిని, సంతోషమే యెఱుఁగని యొక స్త్రీని, సత్పతితో, ననఁగా మంచిభర్తతోఁ దార్చిన ప్రదోష సృష్టిని, సర్వాంగములును బంగారపుఛాయతోనున్న లక్ష్మిని చిరపూరుషుని కనఁగా మెక ముదుసలివానికిఁ గూర్చిన యతుల్యసర్గమును, ఈతన తప్పుల ననిఁటిని లోకము మఱచునట్లు, ధీచాకచక్యము, అసమానరూపము, ఆనుకూల్యము, అనురూపయౌవనము గలిగిన చంద్రికాసుచంద్రదంపతులను జతఁ గూర్చి కీర్తిగాంచె నను వర్ణన గల యీ క్రిందిపద్య మత్యంత మనోహరముగా నున్నది.

సీ॥ చట్టు కూఁతు నొకర్తు సర్వజ్ఞుఁడగు మహే
శ్వరునితోఁ దార్చిన వామరచన,
ఖరపాదు రసవదంతర మైన పద్మిని
తోన గూర్చిన పవలైన చెయ్వు,
లల కుముద్వతి మనోహారియౌ సత్పతి
తో ఘటించిన యా ప్రదోషసృష్టి,
చిరపూరుషుని వసుస్ఫురితాంగియగు లక్ష్మి
తో నెనయించు నతుల్య సర్గ,

తే॥ మన్నియు జగంబు మఱవ నయ్యబ్జజన్ముఁ
డతుల ధీ చాకచక్యంబు, నసమరూప,
మానుకూల్యంబు, ననురూపయౌవనంబు,
నమర నిద్దంపతులఁ జేసె ననఘ శక్తి

ఇట్లు వివిధ వర్ణనలలోఁ దన భావకల్పన, పదరచన, సమాసగ్రథన, శ్లేషాద్యలంకారరచనా సామర్థ్యమును, తర్క వ్యాకరణ వేదాంత జ్యోతిషాదిశాస్త్ర పరిశ్రమను, సంగీత కామశాస్త్ర నాట్యకళా కోవిదత్వమును, గీర్వాణాంధ్రభాషా వైదుష్యమును, వైదిక సంప్రదాయములను, లోక

మర్యాదలను, యుద్ధరంగ విశేషములను, తత్తదాయుధ విశేషములను, దెలుపు నీకావ్యము మహాకావ్యమనుటలో సంశయమేమున్నది?

యుద్ధ పరికరములు :

1. చంద్రహాసము = ఒక విధమగు ఖడ్గము (దీనితో సుచంద్రుఁడు కుముదుని పూర్వ రూపమగు సింహము యొక్క తలను నఱికెను)

2. నేజ=తోమరమను నాయుధవిశేషము (పూ మొగ్గనేజను మన్మథుడు వసంతముని వక్షస్థలమునఁ గుచ్చెను)

3. బాగుదార=చూరకత్తి (దీనిచే మన్మథుఁడు వసంతమునిని నఱికెను).

4. చిక్కటారు=మరియొక విధమగు చూరకత్తి.

5. గుదియ=గద, పరశువు=గండ్రగొడ్డలి, వంకి=బాకు.

6. ద్రుఘణములు=ముద్గరములు. కుంతములు=బల్లెములు. పరిఘలు= పెద్ద ఖడ్గములు. (వీనినన్నిటిని తమిస్రాసురయుద్ధమునఁ బేర్కొనెను. ఖడ్గా ఖడ్గి లీలలు, శరాశరి యుజ్జృంభణములు, గదాగది విలాసములు నాయుద్ధమునఁ జూపట్టెను. మరియు పరిఘ పట్టిస ముద్గర గదా భిందివాల తోమర శూలాద్యాయుధములతో నాయుద్ధము జరిగెను. రథ గజములు, గుఱ్ఱములు, కాలిబంటులు నిలుచు తీరులు, యుద్ధమునఁ బాల్గొనునప్పటి పద్ధతులు, బాణప్రయోగముల నేర్పులు మొదలయిన యుద్ధ విశేషముల నెన్నింటినో పేర్కొని తన రణవిద్యాకౌశలమును జూపెను.

స్త్రీ సంబోధనములు :

పారిజాతాపహరణ కావ్యమునందు ముక్కుతిమ్మన్న శ్రీకృష్ణునిచేత సత్యభామను "ఓలలితేంద్రనీలశకలోపమకైశిక!" యని పిలిపించెను. ఆ పిలుపు సందర్భమునకుఁ దగినట్లున్నది. దానినిజూచి యిటీకవులు, విశే

షించి యీచంద్రికాపరిణయకర్తయు పెక్కుసంబోధనము లట్టిదీర్ఘసమాస యుక్తములైనవాటిని, కొన్ని చిన్నసమాసములతో నున్నవాటినిఁ జేసిరి. వానిలోఁగొన్ని.

1. విరిగల్వకంటి !=వికసించిన కలువలవంటి కన్నులు గలదానా !

2. నిశాకరసోదరదాస్య !=చంద్రునికి సోదరునివలె నున్న, అనఁగా చంద్రునివలెనున్న ముఖము గలదానా ! ఇచ్చటి 'సోదర' శబ్దము ఇవార్థకము ('వలె' యను నర్థము గలది). "దేశీయ దేశ్య రిపాద్యాభ సోదరాద్యా ఇవార్థకాః" అని కవికల్పలత.

3. జలజాతచ్ఛదదేశ్యనేత్ర !=తామర తేకులవంటి కన్నులు గలదానా ! ఇందలి దేశ్యశబ్దము సైతము ఇవార్థకము, లేదా ఈషద సమాప్త్యర్థకము.

4. పారిమాండల్యవన్మధ్య !=పరమాణు పరిమాణము గల నడుము గల దానా ! పారిమాండల్య మనఁగా తర్కశాస్త్రపరిభాషలో పరమాణువు (అణువు) అనియర్థము.

5. సరసీజోపమగంధి !=పద్మగంధమువంటి శరీరపరిమళము గలదానా!

6. బంధురనూతన బంధుజీవబాంధవరదనాంశుకామణీ!=దట్టమై క్రొత్తదై యున్న జపాకుసుమమునకు సరిపోలిన యధరోష్ఠము గల కాంతలలో శ్రేష్ఠురాలా! ఇందలి బాంధవ శబ్దము ఇవార్థకము. సగోత్ర, జ్ఞాతి, బంధు శబ్దములును ఇవార్థకములే.

7. సరససితోపమాధర!=రసవంతమగు చక్కెరను బోలిన యధరోష్ఠము గలదానా!

8. తరుణచపలాయమానకైతకదళాప్తకబరీబంధ ! = క్రొక్రొరు మెఱుపువలెఁగనబడుచున్న మొగిలితేకుచేతఁ బొందబడిన కొప్పు గలదానా!

9. వలజాలోకలలామ । = సౌందర్యవతులలో శ్రేష్ఠురాలా । "వలజా వల్గుదర్శనా" అని యమరము.

10. దృష్ట్యలేహ్యావలగ్నామణి।=కంటికిఁ గనఁబడని మధ్యభాగముగల స్త్రీలలో నుత్తమురాలా ।

11. బలభిన్నీలసహోదరచ్చికుర। = ఇంద్రనీలములకు సమానములగు కురులు గలదానా।

12. సారసజ్ఞాతినయన।=కమలములవంటి కన్నులు గలదానా ।

13. అంబురుహమ్మన్యముఖీమచర్చిక। = తమ ముఖము కమలమువలె నున్నదని తలఁచుస్త్రీలలో నుత్తమురాలా । "అంబురుహమాత్మానం మన్యతఇతి అంబురుహంమన్యం ముఖం యస్యాస్సా అంబురుహమ్మన్యముఖీ"యనివిగ్రహము.

14. కుందరదాలలామ।=మల్లెమొగ్గలవంటి పలువరుస గలవారిలో శ్రేష్ఠురాలా । రదనము, రదము పర్యాయపదములు.

15. వాసవనీలకుంతలా।=ఇంద్రనీలమణులవంటి కురులు గలదానా।

16. పక్ష్మలనేత్రామణి। = దట్టమైన ఱెప్పలవెండ్రుకలుగల కన్నులతో నుండువారిలో నుత్తమురాలా।

17. ఓయబ్జవక్త్రబాంధవన్నేత్ర। = కమలదళములతోఁ జుట్టరికము చేయుచున్న కన్నులుగలదానా।

18. బింబవిమతోష్ఠి।=దొండపండునకు విరోధియగు మోవిగలదానా।

19. అమరేశాశ్మవిజేతృకుంతల=ఇంద్రనీలమణులను జయించు ముంగురులు గలది.

సామాన్యముగా నితరకవు లుపయోగించు కమలనయన। పంకజముఖి। పద్మగంధి మొదలగు వానితోపాటు పై విధములగు సంబోధన లుపయో

గించుటలోఁ బౌరాణికప్రయోజన మంతగొప్పగా లేకున్నను, పాండిత్య సౌందర్యము మాత్రము విశేషముగా గోచరించుచున్నది. ఇవార్థక పర్యాయ పదములన్నిటిని నుపయోగించెను.

అరుదైన పద ప్రయోగములు :

1. "చక్కెరవిల్తు జగడంబు"=సంభోగము

2. "పూవిలుగలవేల్పురాసివము"=మన్మథావేశము.

3. "తుమ్మెద కమ్మగట్టుమూఁకలు" = తుమ్మెదల కమ్మకట్టుసేనలు. కమ్మకట్టుసేనలనఁగా వ్రాసుకొన్నయొడంబడికప్రకారము రాజునకు సాహాయ్యము చేయునట్టి సేనావిశేషము. (కమ్మ+కట్టు= కమ్మగట్టు) సూర్యారాయాంధ్రనిఘంటువు "కమ్మకట్టు" శబ్దము క్రింద నిచ్చిన యుదాహరణములు మూడింటిలో నీచంద్రికా పరిణయమునందలి "చెలువగుమైత్రిఁ గోయిలవజీరులఁ దుమ్మెద కమ్మగట్టుమూఁకల గొరువంకరాదొరల గాటపుఁజిల్కల కాల్బలంబులన్" ఇత్యాది ద్వితీయాశ్వాసమునందలి 76 పద్యమును జేర్చుట గమనింపఁదగినది.

4. "నల్లపజ" = కోయిలల మూఁక, కిరాత సంఘము (నల్లప్రజ) రూపాంతరము. సూర్యారాయాంధ్రనిఘంటువు, "కలరవమూన్చ నల్లపజ కప్పుకరా వెనువెంట రాజమం, దలి నడతేరఁజైత్రబల నాథునిఁగూడి" మొదలగు చంద్రికాపరిణయ చతుర్థాశ్వాసము నందలి 85వ పద్యమును పై యుభయార్థములకు నుదాహరణముగా నిచ్చినది.

5. "తాతస్తత లోకవాగమృతసంభూతిన్" తాతస్తత = అక్కడక్కడ నుండి వచ్చిన; లోకవాగమృత సంభూతిన్=జనుల అమృత వాక్కులవలన అనియర్థము. ఇచ్చటి "తాతస్తత" శబ్ద ప్రయోగము పాండిత్యస్ఫోరకము. "తతఆగతః, అని అణ్ప్రత్య

సంతసించి, రాజు నాశీర్వదించి శాండిల్యుడు తన తపోవనమునకు వెళ్లెను.

సుచంద్రుఁడు, భక్తిపురస్సరముగా శాండిల్యమునిని పంపి, కొలువుఁ దీరి ఆప్తమంత్రి జనులతో సమాలోచనముచేసి, సైన్యసమూహములను రప్పించి, జయప్రయాణమును జేసెను. ఆ సమయమున సైన్యముకావించిన ప్రయత్నము, మ్రోగించిన భేరీఢక్కాదులవలన బయలుదేరిన బంభారవము, బ్రహ్మాండమును నిండి, సూర్యబింబము పడిపోవునో! మహావృక్షములు కూలిపోవునో! పర్వతములెగిరిపోవునో! భూమండలము చలించిపోవునో! దిక్కులు పగిలిపోవునో! మేఘమండలము బ్రద్దలగునో! యను మహా భయమును గలిగించెను. అప్పు డతనికనుసంజ్ఞచేత నొకరథసారథి, తెల్లని గుఱ్ఱములు గట్టినదియు, వివిధ పుష్పమాలాలంకృత మయినదియు, ఉత్తమ పతాకలతో గూడినదియు, సకలాయుధ సన్నద్ధమైనదియు, సువర్ణపుతేక్షులతోఁ బొదుగఁబడినదియునగు ఒక రత్నఖచిత రథమునుదెచ్చి నిలిపెను. సకల భూషణభూషితమైన తన చక్కని శరీరమునకు కుడిప్రక్కన దోపిన వజ్రపు పిడియు బంగరునొఱయుఁగల ఖడ్గము మిక్కిలి కాంతినిఁ జేకూర్పగా సుచంద్రుఁడు, శుభశకునములను జూచుచు, వివిధసామంతు లిదే సమయమని కొలువుమ్రొక్కులు చేయుచుండగా, వేత్రధారులు "అంగరాజా! పరాకు కోసలనేతా! పరాకు, కేరళాధిపా! పరాకు" అని మ్రొక్కుచున్న రాజులను హెచ్చరించు పరాకులు పలుకుచుండగా, బాలభానుఁడు పూర్వదిక్కున నుద యాద్రిపైన నధిరోహించినట్లు ఆ రత్నరథముపై నెక్కెను. సకలాయుధ యుక్తమైన ఆ రథముపై సుచంద్రుఁడు బయలుదేరగా, రాక్షసయుద్ధమునందు ముందుఁజను నింద్రునివెనుక, తారకాసురసంహార త్వరగల కుమారస్వామి వంటి శౌర్యధైర్యములుగల రాజకుమారులు, గుఱ్ఱములపైనెక్కి యతనిని వెంబడించిరి. ఆ వెంట నలంకృతములయిన గజములతోను, రథములతోను, అశ్వములతోను, పదాతివర్గములతోను, సకలసైన్యములు బయలుదేరెను. అట్టి సైన్యముల మధ్యనున్న సుచంద్రుఁడు, సర్వనక్షత్రగణముతో నేలకు దిగిన చంద్రునివలె చూచువారికి నేత్రపర్వముఁగలిగించెను. అట్లు చైత్ర యాత్ర సాగించిన సుచంద్రుఁడు మహారణ్య పర్వత ప్రాంతములు గడచి, కిన్నరీ మణివీణానాదములచేతను, వివిధ తరులతాపుష్ప మకరందపాన

ముత్తములగు బంభరముల ఝుంకారములచేతను ప్రతిధ్వనించుచున్న హేమ కూట పర్వతమును గాంచెను. అట్లు చూచి, తమవిడిదిచేత నొక మహానగర భ్రాంతినిఁ గలిగించుచు, మార్గాయాసముచేత వలసియున్న సైన్యము నంతటిని ఆ హేమకూటపర్వత ప్రాంతారణ్యమునందు బసచేయుట కాజ్ఞాపించెను. అట్లు సైన్యమును డించి, బంగరువస్త్రముచేత కుట్టి సిద్ధపరుపఁబడిన పట కుటీరమునందు తాను వాసముచేసి, సంతోషముతో నుండెను. అట్లుండి, తన వయస్యునితో ఈగిరీంద్ర తటమునందున్న కాంచన మాలతీ లతావలయముల నుండి వీచుచున్న మందమారుతము హాయిని గూర్చుచున్నది. ఈ పర్వత రాజు తన సమగ్రవైభవమును జూడరమ్మని పవనాంకురములను బంపినట్లుగా నున్నది. యని పల్కి ఆ ప్రియసఖునిచేతిని కైదండగాఁబూని, చక్కని వజ్రసోపానము లెక్కుచు, పార్శ్వములందున్న మల్లికాలతలు, దాసీజనముల వలె, మారుతముచే ప్రేరితములై వీవనలు వీవగా నగేంద్రము నెక్కెను. అప్పు డారాజసఖుఁడు, ప్రభూ ! ఈ శైలరాజము నీవిద్రేటఁజేరినమాత్రమున రత్నకటకములతో, స్వర్ణమౌళితో, ఆశ్రితరాజసింహమై, సంవృతానేక వాహినియై, చందనగంధ వాసితమై నీసారూప్యమును బొందినట్లుగానున్నది. ఆ వజ్రమయ గండోపలము ఐరావతమును, దానిపైఁబుష్పించిన పున్నాగవృక్షము దేవేంద్రునిఁ బోలియుండుటచేతఁగాబోలు నీపర్వతము దేవతల కత్యంత ప్రియమైయున్నది. నానావిధ మణికూటములతో, మదపుటేనుఁగులతో, వాయువేగమున మ్రోగుచున్న గుహాచయముతో, వాజిసంచయముతో, విరాజిల్లు నీహేమకూటము మేరుపర్వతముపైకి యుద్ధప్రయాణము చేయుచున్నట్లు గోచరించుచున్నది. జనవరేణ్యా ! ఇచ్చటి చెంచువనితల మృగయా వినోద సౌందర్యము, వివిధ మృగప్రతిబింబములతో విరాజిల్లు సెలయేటి నీటి సోయగము, గుహాసౌందర్యమును చూడదగియున్నవి. తుమ్మెదల ఝుంకారములు నారీమణులగానంబులుగాను, మెట్టదామరలపై నుండివచ్చు పుప్పొడి పసపువస్త్రముగాను, శిఖరాగ్రమందున్న తెల్లమబ్బు శ్వేతచ్ఛత్రముగాను, ఆరఁటియాకులు జయపతాకములుగాను, నాగకన్యలు వేశ్యారత్నములుగాను, శార్దూలము లుత్తమరాజశ్రేష్ఠులుగాను గొలుచుచుండఁగా పేరోలగంబున్న రాజ రత్నము వలె వీహేమకూటధరాధరము తేజరిల్లుచున్నదని వయస్యుఁడా పర్వత సౌందర్యమును వర్ణించి చెప్పెను. అట్లు వయస్యునిచే వర్ణింపఁబడుచున్న

పర్వతసౌందర్య వైభవమును దిలకించుచు సుచంద్రుఁడు చంద్రకాంత
మణిఖచితమై యిరుప్రక్కల లతా గృహములతో వెలయుచున్న గుహా మార్గ
మున వెళ్ళుచు, ఒకద్రాక్షామంటపముక్రింద బంగరుటందియలమ్రోత
వినఁబడునట్లు కోలాటమాడుచున్న గంధర్వసతులుగల కోనను జూచెను.
అచ్చటికి వెళ్ళి, కోనలోనికి పద్మరాగములతోఁగట్టిన మెట్లదారినుండి యా
మిత్రసహితముగా దిగి, యొక మణిమంటపమును గని, మిత్రమా! ఇచ్చట
గొంచము తడవు నిలుతమా? యని యచ్చటనున్న యొకరత్నపీఠముపైఁ
గూర్చుండెను.

అప్పుడొక మణిపుత్రిక యొయ్యారముగా వచ్చి కర్పూరతాంబూలము
నిచ్చెను. ఒకసాలభంజిక బంగరుపువ్వుల చెంగావివస్త్రముగల వీవనతో
వీచెను. ఒకబంగరుబొమ్మ కలాచిని బట్టుకొని నిలిచెను. ఒకచొకాటపుబొమ్మ
పొన్నపూవులు గూర్చిన సురటితో విసరెను. ఇట్లు ఊడిగములు గొనుచు
మిత్రసహితుఁడై సుచంద్రుఁ డానందించుచుండగా నొకసింహము, మృగ
జాతమును బెదరించుచు విశాలమైన ముఖము, వంగినగోళ్లు, శిరస్సుపైకిఁ
జేర్పఁ బడినవాలము, ఎఱ్ఱని కేసరములు, వజ్రాయుధములవంటి కోఱలు,
ఎఱ్ఱని కన్నులును గలిగి యా ప్రక్కనున్న యొకపొదరింటినుండి వెలుపటికి
దూకెను. దూకి, సుచంద్రాదులను బట్టుకొనుట కుంకించు చుండఁగా
సుచంద్రుఁడు తనచంద్రహాసము చేత దానితలను నఱికెను. అట్లు నఱుకఁ
బడిన దాని శరీరమునుండి వెలువడు రక్తమను సంధ్యారాగమునుండి సూర్య
బింబమును బోలిన కాంతితో నొకపురుషరూపము గోచరించెను. ఆ రూప
మును జూచి యాశ్చర్యచకితుఁడై యున్న రాజువద్ది కాపురుషుఁడు ఒకకిన్నరుఁడై
వచ్చి, వినయముతో "భానుకులాయ, శత్రువర్యదమన పండితాయ, భవతే
నమోఽస్తు" అని మ్రొక్కెను. అట్లు మ్రొక్కిన యాకిన్నరుని చేతితోనెత్తి
చెంతఁ గూర్చుండఁబెట్టుకొని యతనికథ వినఁగోరి రాజిట్లనెను. ఓయీ! లోకోత్తర
గుణశాలివి, కిన్నరశ్రేష్ఠుఁడవు నగు నీకు సింహత్వము గలుగుటయు, నది
తొలఁగుటయు, నెట్లు ఘటించెనో తెల్పుము. వినుటకు వేడుక పడుచున్నా
ననఁగా నతఁడు పునః పున రభివాదనముఁ జేయుచు, తనకథ నిట్లు వివ
రించెను. ఒకప్పుడు బ్రహ్మదేవుఁడు సకలదేవబృందముతోఁ గొలువుఁ దీఱి
యుండఁగా, పారిజాతారణ్యమునందు తపస్సుగావించుచున్న వసంతుఁడను

విప్రుని తపోగ్నిజ్వాలలచేతఁ గందిపోయిన మహామనువర్ణదేవతలు వచ్చి, బ్రహ్మకుఁ బ్రదక్షిణముఁ జేయుచుండ వారిని జూచి బ్రహ్మ మీకీ దుస్థితి యెట్లువచ్చెనో తెల్పుడని యడిగెను. వారు ప్రభూ! పారిజాతారణ్యమునందు తన తపశ్శక్తిచేత బ్రహ్మత్వమును సంపాదింపఁ దలఁచిన వసంతుఁడను నొకడు మాజపవ్యాపార పారంగతుఁడై, సర్వేంద్రియ నిగ్రహము గల వాఁడై నిశ్చలాంతరంగుఁడై, మాయక్షరసంఖ్యను లక్షోపలక్షలుగా జపించుచు, మాకు తాపమును గలిగించుచున్నాఁడు. దీనిని అణగించుటకుఁ బ్రయత్నింపు మని కోరిరి. ఔరా! అతఁడిట్లుచేయునా? యని బ్రహ్మ యాలోచించుచుండఁగా నింద్రుఁడు ప్రభూ! ఆయతియనఁగా నెంత! వాని జపమెంత! వ్రతమెంత! తపమెంత? మేనక, ధాన్యమాలిని, ఊర్వశి, మొదలగు దేవవేశ్యలు, మన్మథుఁడు నుండఁగా మీకు విచార మెందులకు? అనఁగా బ్రహ్మ సంతసించి కంతుని నిల్వఁబంచి వేల్పునవలా మిన్నలను జూడఁగా వారందఱు వెలవెల పాటునొందుచుండ, చిత్రరేఖ నలువకు నమస్కరించి నన్నుఁ బంపుడనెను. మరునిసహాయముతో నా మునితపస్సును భగ్నముఁజేసి మీ ముందునకు దెచ్చి యుంచెదననెను. అంతలో మన్మథుఁడ చ్చటికి వచ్చెను. బ్రహ్మ యతనిని గౌగిలించి, యాసనస్థునిఁజేసి, యతనికి తనకార్యమును దెలిపి, యాయతిని అబలాపరిచారకునిఁ జేయుమని యంగజుని గోరెను. మన్మథుడీపనికి మీరు నన్నుఁ బ్రార్థింపవలెనా? ఈ సురకార్యము నాది కాదా? యని చిత్రరేఖతోను, పికసైన్యములతోను, సకలపరివారముతోను బయలుదేరి, మునితపఃప్రదేశమును జేరుటకుఁ బోవునప్పు డెన్నియో యపశకునములు గలిగెను. ఆ యపశకునములను లెక్కింపక మన్మథుఁడు చిత్రరేఖతో మేరుపర్వత మార్గమున సత్యలోకమునుండి దిగి, తపోలోకమును దాటి, జనర్లోకముచేరి, మహర్లోకము నొంది, స్వర్లోకమును సమీపించి, భువర్లోకమును దాటి, భూలోకమునకుఁ జేరెను. అచ్చట వింధ్యాద్రి సమీపమున నర్మదానదీ జలకణముల చేతఁ బుష్పించిన పారిజాతవనము కన్నుల కింపు గూర్పఁగా నచ్చటిమున్యాశ్రమము నెఱిఁగి యచ్చట మందమారుతమున మార్గాయాసమును దొలఁగించుకొనెను. తనసైన్యము నంతటిని దింపెను. కుసుమశరములు దాల్చి శుక కోకిల భృంగనాదములు చెలరేఁగగా మునిని జుట్టుముట్టెను. అబ్జాస్త్రములు నించి ప్రయోగించెను. పెక్కుబాణములు వేసి యతనిఁ జలింపఁజేయ సమ

కట్టిన సమయమున చిత్రరేఖ యచ్చటికిఁ జేరి, వివిధములగు భంగిమలతో తనచక్కఁదనమును మునిచిత్తమున కెక్కఁజేయుటకుఁ బ్రయత్నించెను. కాని, తాపసుని సమాధివైఖరి తఱుగలేదు. అప్పుడు సంగీత**పాండితితో చిత్ర**రేఖ వీణ వాయించెను. విచిత్రగతులతో వాయించిన వీణావాదనము ఫలింపక పోఁగా, నద్భుత, వైఖరులతో నటనముఁ జేసెను. అట్లు హాటకకింకిణికా ఝణంఝణంధ్వనులు చెలరేఁగ నాట్యముఁ జేయుచు మునిపాదము లకు నమస్కరించి, నియమిచంద్ర! వేల్పుదొరలకు విరాళిని హెచ్చించు చక్కఁదనము గలదానను, చిత్రప్రతిమలకుఁ జీవముఁబోయఁగల పాటను నేర్చిన దానను, రంభాదులు మెచ్చునాట్యము నెఱింగిన దానను. హరి హరాదుల సభలలో నెన్నియో బిరుదము లందిన దానను, నీవు సరస్వతివే యని బ్రహ్మ మెచ్చుకొను సాహిత్యవిద్యాపాటవము గల దానను, నాపేరు చిత్రరేఖ, నిన్ను సేవించుటకై వచ్చితి ననుగ్రహింపుమనెను. ఆ పలుకులు విన్నమునిశ్రేష్ఠుఁడగు వసంతుఁడు కనుఁగవను సగము విప్పి చిత్రరేఖను జూచి, మరల కన్నులు మోడ్చి, నిరవధిక సమాధిలో నిమగ్నుఁడయ్యెను. అతని చిత్తగతి నెఱుఁగలేని చిత్రరేఖ సఖీజనసహితముగా మునిసమీపమునకుఁ జేరి, యుక్తిచాతుర్యమున మునిచంద్రా! నిరుపయోగమగు నీ నివృత్తిమార్గ మును గట్టిపెట్టి, జవరాలిగుబ్బలను జేరుట పర్వతసీమల నుండుటగాను, రత్యంత శ్రమ జలమునఁ దోఁగుట గంగావగాహనము గాను, యధరపానము నమృతపానము గాను, నారీ రతికూజితములు పలుకుట నుపనిషత్పఠనము గాను దలఁచి, కుసుమాయుధదైవత మిచ్చు నఖండానందము ననుభవింపుము.

అని పెక్కువిధముల రత్యుద్దీపక ప్రసంగములుచేసి మౌన నిమగ్నుఁడై యున్నముని యంగీకరించి నట్లు భావించి యేమివచ్చిన వచ్చుఁగాక యన్న ధైర్యముతో నతని చేతిని బట్టుకొని తనకళాస్థానముల నుంచుచుఁ జలింపఁ జేసెను. అచలనము వలనఁ గన్నులు విప్పి క్రోధారుణ వీక్షణములతో చిత్ర రేఖను జూచుచు, తోఁకఁద్రొక్కినపాముపలె బుసకొట్టుచు ఓనిలింపబాంపేయ గంధి! మన్మథమదాంధ కారముచేఁ గన్నుగానక వనముల యందుఁ దపంబుచే దినములు గడపుచున్న నన్నుఁ దెచ్చుకోలువలపునఁ జేయబట్టి రతులకు రమ్మని పిలుతువే? ఈయపరాధమునకు ఫలితముగా నీదేవాంగనా భావంబుఁ దొలఁగి మానవవనితవై పుట్టి "సుదోషాకర" సమాఖ్యుఁడగు నొక యిరాపుని బెండ్లియాడి యుండెదవు గాక యని శపించెను.

అప్పుడు మన్మథుఁడు తనయస్త్రశస్త్రముల నరణ్యము నందే పారవైచి వసంత మలయమారుత శుక పికాది పరివారముతో పాఱిపోయెను. చిత్రరేఖ భయపడి మునిపాదములపైఁబడి మహాత్మా! మీప్రభావము నెఱుఁగకచేసిన నా యీ యపరాధమును క్షమింపుఁడు, మర్త్యకాంతనై పుట్టి దుష్టసమాఖ్యుఁ డగు వానిఁ జెట్టఁ బట్టియుండు దుర్గతిని నాకుఁ దొలఁగింపుడు, మీ శాపమును మరలింపుడని ప్రార్థించెను. ఆ ప్రార్థనముచేతఁ గరుణాయత్తచిత్తుఁ డగు ముని ఓ నారీమణీ! నా శాపము అమోఘము అయినను దాని కన్యధార్థముఁ గల్పించి నీ వనుభవించునట్లు చేయుదును. "సుదోషాకర" శబ్దమునకు అధికదోషములు చేయువాఁడను అర్థమునకు బదులు రాత్రిని గలిగించు చంద్రుఁడనియు. "ఇరావుఁడు" అనుశబ్దమునకు మద్యపానముఁ జేయువాఁడను నర్థమునకు బదులు భూపాలుఁడు అను నర్థమును ఉండుటచేత నీవు "సుచంద్రుఁడను పేరుగల రాజును బెండ్లియాడు మని శాపవచనార్థము తేలును. కావున నీవు మర్త్యలోకమునఁ బుట్టిన దానవై సుచంద్రమహారాజును బెండ్లియాడి శత సహస్రవత్సరములు సకలరాజభోగము లనుభవించి పిమ్మట స్వస్వరూపమును బొంది స్వర్గమునకు వెళ్ళెదవుగాక యని శాపమును సడలించెను. చిత్రరేఖ తృప్తిపడి సఖీజనముతోఁ దనకేళికాగృహమునకుఁ జేరెను.

మునిశాపవశమున చిత్రరేఖ భూమండలమున పాంచాలదేశమునేలు 'క్షణదోదయుఁ'డను రాజునకు 'శ్యామ' యను భార్యయందుఁ గన్యయైపుట్టి 'చంద్రిక'యని పిలువఁబడెను. బ్రహ్మదేవుని కీవార్తతెలిసి చింతించి అట్లు మర్త్యస్త్రీయై పుట్టినయామెకు పెక్కుదివ్యచిహ్నములు గలిగించెను. 'కుముదుఁడను' నామధేయముగల నన్ను భూలోకమునకు వెళ్ళి 'చంద్రిక'కు వీణావాదనము నేర్పుమని చతుర్ముఖుఁ డాజ్ఞాపింపఁగా నేను వచ్చి పూర్వస్నేహముచేత నామెను వీణావాదనచతురను గావించితిని. ఇతోధికనై పుణ్యము నాచంద్రికకుఁ గలిగింపఁ దలఁచియొకనాడు శారదాదేవిసన్నిధికేగి కొన్నివింత రాగములువిని వాని నామెకునేర్పఁదలచి ఆకసమునుండి భూలోకమునకు వచ్చునపుడు నిండుజవ్వనము మిసమిసలాడు చక్కనియొకమునికాంతను జూచి యీతలిరుఁబోణిని గలియఁజాలని జన్మముజన్మమే? యని కామమోహితుఁడనై యాతాపసాంగన సంచరించు గృహమువద్ద మున్నులమహా

సభలో నేనెఱిఁగినశాంబరీవిద్య చేతనేనును ఒకమునితల్లజుఁడనై కూర్చుంటిని. ఇంతలో నాయువతిభర్త యచ్చటికివచ్చి నామాయావిత్వము నెఱిఁగి ఓరీ కిన్నరాధమా! నీవిట్టిపనికిఁ బూనితివా? యని సింహరూపముతో నరణ్యమునఁ బడియుండు మనిశపించెను. భీతిల్లిన నే నామునిపాదములపైఁబడి శాపము నుపహరింపుమని ప్రార్థింపగా నావచన మమోఘము గాన నీకు సింహత్వ మైదువత్సరము లుండునని యనుగ్రహించెను. తత్ఫలితముగా నేను సింహ మునై యీపొదరింటిలో నుంటిని. ఇప్పుడు నీ ఖడ్గధారకుగురియై సింహత్వముదొలఁగి నాపూర్వరూపంబునుగంటి నని చెప్పఁగా సుచంద్రుఁ డతని నభినందించి యుపలాలించెను. అప్పుడు కుముదుఁడు, సుచంద్రునితో నోరాజా! చంద్రికయఖండసౌందర్యవిలాసము, దేవతాత్వమువిడిచి మాను షీత్వమునుబొందిన యామె మంజులాంగకాంతి, మెఱుపుఁదీవను మించు నామె లావణ్యము, మొగ్గలనుబోలిన యాకన్యపాదనఖములు, మార్దవారుణ్య ములచేతఁ బల్లవకాంతినోడించిన యానెలఁతయడుగులకాంతి, ఆజవరాలి మెఱుఁగుపిక్కలసోయగము, ఏనుఁగుతొండములను యరఁటికంబములను దిరస్కరించు నామెయూరువులు, అణుమధ్యయు, నతనాభియు. లకుచ కుచయు, కంబుకంఠియు, చంద్రముఖియునగునాచంద్రిక, ఆవామేక్షణ, ఆవక్రాలక, ఆలేమసౌందర్యము నుతింపఁదరముగాదు. ఓనృపాల! ఆమిళింద కుంతల, ఆమీననేత్ర, ఆతామరసానన, ఆపికరవోజ్జ్వల, ఆయబ్జగళ, ఆబిసబాహ, ఆప్రవాళలలితపాద, ఆచెలి నీకేతగును. అని తనకథను జెప్పు సందర్భమున చంద్రిక జననక్రమ సౌందర్యవిలాస విశేషములను జెప్పెను. ఆవృత్తాంతమునువిన్న సుచంద్రుని కద్భుతాశ్చర్యములు గలిగి చిత్తమునఁ బూర్వజన్మసంస్కారముచేతనో మన్మథునిశాంబరీమహిమచేతనో చంద్రికపై ననురాగము రేకెత్తెను. ఆమెనుజూచుటకు వాంఛగలిగెను. కుముదునితోఁ దనకుఁగలిగిన చంద్రికాదర్శనకుతూహలమును వెల్లడించెను. ఆవెంటనే కుముదుఁడు సంతసించి తనవిమానమును స్మరింపఁగా నది వచ్చెను. వారిద్దఱు నావిమానమునెక్కి, యతునిమాయాప్రభావమున నెవ్వరికినిగనఁబడక, గిరినదీ వనములు క్షణకాలమునదాటి క్షణదోదయరాజు పట్టణమును, తదుపరి చంద్రికావిలాసవనవాటినిఁ జేరిరి. కిన్నరశ్రేష్ఠుఁడగు కుముదుఁ డదిగో! యుద్యానము అనఁగా సుచంద్రమహారాజు, బంగరుపీటపైఁగూర్చుని తన

గానవాతురికి శిలలుగలుగఁగా, మణిపుత్రికలు తలలూపఁగా, లయశ్రుతుల యందు సఖులు పారవశ్యమునుజెందియుండగా, వృక్షలతాదు లానందమున జిగుర్పఁగా, విపంచీనాదమునఁ గంఠస్వరమును మేళవించి గానముచెయుచున్న కనకగాత్రియగు చంద్రికను అద్భుతాశ్చర్యములునిండిన నిండుమనస్సుతో రాగరంజితములగు వీక్షణములు నిగుడించిచూచెను. ఆ వీక్షణమువలన నతనికి మేనువెమర్చెను, పులకలురేకెత్తెను, స్తంభోదయమయ్యెను, చూపులు సొగారుద్వారా స్తనపర్వతములపైనిలిచి దిగకుండెను. ముఖసుధా పాన పారవశ్యమున ననిమేషత్వమును బొందెను. అట్లు చంద్రికాయత్త దృక్చకోరుఁడైన సుచంద్రుఁడు, తన మనస్సున, ఈహేమగాత్రి క్రొత్తఁగా సానదీరిన మన్మథునిఖడ్గము గాఁబోలు! ఔర! యీ చెలువచెలువము! అయ్యారె ఈపొలఁతియొయ్యారము! అనితదేకతాన మనస్కుఁడై పొగడెను. అప్పుడు కుముదుఁడు రాజా! చూచితివిగదా! నాపలుకు నిజమేకదా! ఇఁక నేను వెళ్ళి యాకొమ్మకు త్వదేకమతిని గలిగింతు నని సుచంద్రునియాజ్ఞను గైకొని విమానముదిగి, తరులతామార్గములనుదాటి, తానుసింహత్వమును బొందకమున్నున్న రూపవై ఖరితోఁ జంద్రికయున్నచోటికిఁ జేరఁగా, సఖు లందఱు నబ్బురపడి గురుప్రముఖుఁడు వచ్చెసుమా: యన చంద్రిక సఖీ యుక్తముగా నెదురేగి నమస్కరింపఁగా పెండ్లికూఁతురవుగమ్మని యాశీర్వ దించి, వారుచేసినపూజల గైకొని, వారేర్పరచిన రత్నపీఠముపైఁ గూర్చునెను. చంద్రికయు మణిపీఠమునఁ గూర్చునెను. అప్పుడు చంద్రికచెలికత్తెయగు చకోరి కుముదునిఁ జూచి "మీరింతకాలము రాకపోవుటచే మేము మిక్కలి చింతనొందుచు నిదిగోవత్తురు, అదిగోవత్తురని ప్రతీక్షించుచుంటిమి. ఏల యింతకాలము రాకపోయితిరి? ఏ పురముననుంటిరి? ఏయేవిశేషములను జూచితిరి? ఏ రాజుతోఁ జెలిమిచేసితిరి? దయతోఁదెల్పుడు" అని కోరఁగా కుముదుఁడు చకోరినిజూచి మధురోక్తులతో "మహాపరాక్రమవంతుఁడగు సుచంద్రుఁ డనునొకరాజచంద్రుఁడు గలఁడు. సరసకలాంచితాస్యుఁడు, చారువిలోచనపద్ముఁడు, కళంకరహితగాత్రుఁడు నగు నానృపశిఖామణిని నాగకన్యలు, దేవకన్యలు, మానవకన్యలును గోరి పంచశరశరవేదనను భరింపఁ జాలకుందురు. అట్టి సుగుణఖనియు, సుందరాకారుఁడును, సుక్షత్రియవతంసుఁడునైన యతనిమైత్రి గలిగియుంటిని. ఇప్పు డీమీచెలిని

జూడఁదలచి యతనియాజ్ఞనుగొని వచ్చితిని. ఈ చంద్రికను జూడఁగా నీయమ ఆ రాజునకే తగును, ఆనరనాథుడీజలరుహనేత్రకే తగునని నామనస్సునఁ దోచుచున్నది. కనులు వికసిల్లగా నాజనాధీశచంద్రుని జూచినఁగాని నాకోరిక తీరదు. మీరుసైతము త్వరలో నతనిఁజూడఁగలరని" పలుకఁగాఁ జకోరి, "సూర్యవంశసంజాతుఁడగు నాయుత్తమనాయకుని గుణములనువిని మేము వర్ణింపఁగాఁ జంద్రిక యాపతిని జూచుటకై యువ్విళ్ళూరుచున్నది. మాకును జూడబుద్ధిపుట్టుచున్నది. యెట్లాసుందరాకారునిఁ జూడఁగలమో తెల్పుము" అనఁగా కుముదుఁడు మీకు వాంఛగలిగియున్నచో నాచేతిపైపున చూడుడు! అని యంతవఱ కావహింపఁజేసిన తిరస్కరిణీ విద్యాప్రభావమును దొలఁగింపఁగా, మన్మథునిమించిన సౌందర్యరాశియగు సుచంద్రుఁడు విమానమునఁ గూర్చుని దర్శనమీయఁగా మేను పులకలచేనిండ, మనస్సున వలపునిలువ, చూపున ననిమేషవిస్ఫురణము గలుగ, ప్రమోదము చిందులుద్రొక్క, మణిపీఠమునుండిదిగి, ఒకచెలిచేతిని కైదండబూని ఆచంద్రిక యారాజకుసుమాస్త్రుని ఒకింతసిగ్గుతోఁ జూచెను. ఆరాజుచూపులుతెల్లనిగంగా ప్రవాహము వలెఁ జంద్రికపైఁ బ్రసరింపఁ జంద్రికచూపులు చేపలవలె నెదురెక్కుచుండ వారిద్దఱును పరస్పరప్రేమవీక్షణములు చేయుచు రాగరసనిమగ్నులైరి సుచంద్రునియొక్కొక్కయవయవమే యనేక నల నాసత్య స్మరాదులను దలపించుచుండఁగా వారిపోలిక యితనియెదుట చెల్లదని ఆపల్లవాధర భావించుచుండెను. అట్లు మోహపరవశమైయున్న చంద్రికవద్ది కొకచెలి వచ్చి రాజకుమారీ! మీతల్లి నీవీణను వినఁగోరి నిన్నురమ్మని యాజ్ఞాపించినదని చెప్పఁగా నామెగురుని వినయముతోఁగాంచెను. గురువగుకుముదుఁడు ఓ కిన్నరకంఠి! ఈనృపతికి నీవుసతివౌదువు, నామాటతప్పదు వెళ్ళిరమ్మనఁగా గురునియాశీర్వచనమును గొని చంద్రిక తనమాతసన్నిధికి వెళ్ళెను. సుచంద్రుఁడు స్వప్నమువలె జరిగిన యీ సంఘటన కుద్భ్రాంతచిత్తమున వియోగచింతాభర భరితహృదయుఁ డయ్యెను. చంద్రికాయత్త నమస్కుఁడై శారికాశుకముల పల్కులను చంద్రికా మధురభాషణములుగాను, బండిగురివెంద విరిగుత్తిని చంద్రికచనుదోయిగాను, తదితరములగు ప్రకృతివైభవములను చంద్రికాసౌందర్య విశేషములుగాను భావించుచు, నామె యేగిన దారినిఁ గాంచుచు, నామెలావణ్యవిశేషములనుఁదలఁచుచు వలవంతలోఁ జిక్కి

బాధపడుచుండఁగా గుముదుఁడు మహినాయక! యేలచింతించెదవు? నిన్నుఁ బ్రేమతోఁజూచిన యాపద్మామణిని మన్మథుఁ డింతకుముందే తనసూనబాణములచే నీయందు సమగ్రమనోరథను జేసియున్నాఁడు. ఆమె నిన్నుతప్పక వరించును చింతయేమాత్రమును నీకవసరములేదని చెప్పఁగా సుచంద్రుఁడు కుదుటపడి, విమానముపైనెక్కి తన సైన్య మున్నచోటికివచ్చి, కుముదుని కూర్మిమీఱఁగా బంపెను. పిమ్మట మునికిచ్చిన తన వాక్కును దలఁచుకొని తమిస్రదానవుని వధించుటకై సైన్యసమేతముగాఁ బయలుదేరెను.

రణభేరిని మ్రోగించుచు హిమవత్పర్వతమును జేరిన సుచంద్రుఁడు రాక్షసుని నగరమును ముట్టడించి కరిఘీంకారములు, అశ్వహేషలు, రథనినాదములు, సైనికుల వీరాలాపములు చెలరేఁగ రాక్షస సైన్యమును దుత్తునియలు చేసెను, వీరాధివీరుఁడగు తమిస్రాసురుఁడు పెక్కుదుర్భాషణములాడుచు సుచంద్రుని లెక్కింపక రణరంగమున విహరించుచుండఁగాఁ దన ధనస్సున నారాయణశాస్త్రమును సంధించి వాని తల నఱికెను. ఆ రాక్షస సంహారమును గాంచిన దేవతలు, యక్షులు, కిన్నరులు, మునులు, నరనాథులు, సైనికులును ఆనందించిరి. ఇంద్రాది దిక్పాలు రానందించి పెక్కు పారితోషికము లిచ్చిరి. సుచంద్రుని వైపున యుద్ధముచేసి మరణించిన వారి నందఱిని ఇంద్రుఁడు అమృతధారలు గురిపించి మరలఁ బ్రతికించెను. మునులు రాజున కభ్యుదయ పరంపరాభివృద్ధి యగునట్టు లాశ్వీర్వదించిరి. సుచంద్రుఁడు ప్రతిజ్ఞ నెరవేరి నందులకు సంతసించుచు, తిరుగు ప్రయాణమునఁ గనుపట్టుచున్న ప్రకృతిచిత్రము లన్నిఁటియందును చంద్రికా సౌందర్యము నూహించుచు నాయింతినెప్పుడు చేపట్టగలనో! యనుచింతతో స్వనగరమునుజేరి, యేకాంతమున విరహవేదనతోఁ బవ్వళించెను. అనురాగాతిశయముచేతఁ జంద్రికను దలఁచుచుండగా సుచంద్రునికి దేహమందుఁబులకలు, లోచనములందశ్రువులు బొడముచుండెను. ఇఁకనక్కడ సుచంద్రునిపై మోహము బొడమిన చంద్రికకు నవపల్లవాద్యుద్దీపక దర్శనమువలన ఆకులత్వము గలిగెను. శుక కూజిత భ్రమరఝుంకా రాదులచేత సంతాపము మిక్కిలి యుప్పొంగెను. పికధ్వనులయందరతి గలిగెను. కార్శ్యముచేతఁ గరకంకణములు, దైన్యముచేత, నయనాశ్రువులు జాఱెను. సఖీవిరచిత సుచంద్ర చిత్ర వీక్షణమునఁ బ్రత్యక్షప్రియసంగమము నప్పుడప్పుడను భవించుచుఁ గొంతయూరటఁ జెందు

చుండెను. కాని మరలనుద్వేగము, మరలమరల యరతి మొదలగు ననంగ దశలకు లోనై విరహవేదనా దోదూయమాన చిత్తయగు చంద్రికను, వసంతో దయ మగుటవలన చెలులు కేళికావనమునకుఁ దీసికొనిపోయిరి. కాని యచ్చటను గోకిలాలాపములు, నవపల్లవములు, మందమారుతము, ఆమెను బాధించుచునే యుండఁగా జలక్రీడ లామె ప్రియవియోగదుఃఖము నినుమడింపఁ జేయఁగా, సఖులు, మన్మథపూజ వలన నీ విరహబాధ శమించు నని యూహించి సాంగ సపరివారముగా కుసుమాస్త్రునిఁ గల్పించి, ఆవాహనార్ఘ్య మజ్జనాది పూజలు చేయించిరి. అదియుఫలింపక పోగా మరల కేళికాగృహ మునకుఁ దోడ్కొనిపోయిరి. సూర్యాస్తమయముల సౌందర్యము లెంత వర్ణించినను చంద్రిక సుచంద్రుని వరించుట దక్క మరియొక యుపాయమున యూరటఁ జెందఁజాలదని యెఱిఁగిన సఖులు క్షణదోదయ మహారాజున కెఱిం గింపఁగా నతఁడు తనకూతురు సుచంద్ర నరపతియెడలఁ బ్రేమ గలిగియుండుట శుభోదర్కమని భావించి, ఆమెయిష్టార్థసంసిద్ధికై చంద్రికా స్వయంవర మహోత్సవమును జాటించుట కాత్మానుచరులను బంచెను. రాజభటులు సకల దిఙ్మండలములందుఁ గల రాజధానుల యందు చంద్రికా స్వయంవర మును జాటించిరి. ఆ యా రాజ కుమారులు చంద్రికను వరింపఁదలఁచి బయలుదేరిరి. సుచంద్రుఁడును పురకాంతలు పుష్పాక్షతలు చల్లుచుండగా విప్రులు దీవించుచుండఁగా భూషణభూషితాంగుఁడై యొకమదగజము నెక్కి బయలుదేరెను. అట్లు స్వయంవరమునకై వచ్చిన రాజులనంచఱిని పాంచాల భూపతి యెదుర్కొని రత్నమయ నివేశస్థానములందు దించెను. సకల సౌకర్యములు గలిగించెను. మంచాధిష్ఠితుఁడైన సుచంద్రుఁడు తన సౌందర్యాతి శయముచేత నితర రాజకుమారులకుఁ దమను చంద్రిక వరించునో! లేదో! యను సంశయమును బుట్టించుచు నందఱిలో మణియనఁదగినట్లుగా నుండెను. సర్వాలంకారశోభితమైన స్వయంవరమండపమున నిలిచి, తన తనయను, రాజన్యులకు, రాజన్యులను, దన తనయకుఁబరిచయముఁ జేయుటకు జగ జ్జనని పార్వతిదక్క మరియొక్కరు సమర్థులు గారనియెంచి, యాతల్లిని పరి శుద్ధ మనస్కుఁడై ప్రార్థించెను. శిరమునఁ జంద్రరేఖయు, కేసులలో దయా రసమును, మందస్మితమును, ఫాలలోచనమును, చనుగవనొఱయు ముత్తెపు సరులును, బంగరువస్త్రమును, పరిమళించు నంగలతయు గలిగి, యందఱు

నాశ్చర్యపడుచుండ నాగట్టు రాపట్టి క్షణదోదయుని యెదుట సాక్షాత్కరించెను. రాజులందఱును లేచి నమస్కరించిరి. పాంచాలరాజు పార్వతికి నమస్కరించి సఖులకుఁ జంద్రికను దోడితెండని యానతెచ్చెను. రాజన్యులనెడు వనములకు వసంతమువలెను, నలువ నేర్పుచే నిర్మించిన మణి పుత్రిక వలెను, క్షణదోదయుని సుకృత లక్ష్మివలెను. ప్రకాశించుచు దేహకాంతిచే నినుమడించిన మణిభూషణ తేజస్సుగల చంద్రిక సఖీమధ్యగతయై స్వయంవర సభాస్థానమునకు వచ్చెను. ఆమెనుజూచిన రాజన్యులు ఆమె మెఱుఁగుఁదీఁగయో! లక్ష్మియో! రతియో! యనిభావించుచుండిరి. అట్లువచ్చిన చంద్రిక తండ్రినిఁ జేరి, యతని యనుజ్ఞచేతఁ బార్వతికి నమస్కరింపఁగా నాహైమవతి "అభీష్టార్థ సంసిద్ధిరస్తు" అని దీవించి, కౌగిలించుకొని, చంద్రిక తలపైఁ గనక మంగళాక్షతల నుంచెను. పిమ్మట పల్లకిపైఁ జంద్రికను గూర్చుండని యోగించి, తా నొక సఖీరూపమును దాల్చి, ప్రక్కన నడచుచు మేరు శృంగములపైఁ గూర్చున్న సింగపుఁగొదమలఁ బోలియున్న రాజకుమారులను సువర్ణమంచనికాయములపైఁ జూపి యుల్లేఖించుచు, వారివారి శౌర్యధైర్య గాంభీర్యాది సద్గుణములను విశదపరచుచు నొక్కరొక్కరినిగా, పుష్కర ద్వీపాధిపతిని, శాకద్వీపాధిపతిని, కుశద్వీపభూవరుని, శాల్మలి ద్వీప నాయకుని, ప్లక్షద్వీపాధిపతిని, జంబూద్వీప భూపాల లోకంబునందు గౌడదేశాధీశుని, మథురానాయకుని, కాశీరాజును, కర్ణాటభూపతిని, కాశీదేశాధిపతిని, అంగదేశపు రాజును, కేరళమహీపతిని, దహాళభూపాలుని భోట రాజును, సింధుదేశాధిపతిని, కుకురు దేశాధిపతిని జూపి, వరింపుమనఁగాఁ జంద్రిక వారి యెడ నౌదాసీన్యంబును, నలక్ష్యభావంబును, ననాసక్తిని వెల్లడింపఁగా గౌరి యాకనక గౌరిని ముందునకుఁ దీసికొనివెళ్లి రాజసభామధ్యమున నక్షత్ర నికరాంతర ద్యోతమానుండగు సుధాకరునిఁ బోలియున్న సుచంద్రమను నేంద్రునిఁజూపి, తదీయచిత్త మాతనియందనురక్తమైయుండుట నెఱిఁగి యుల్లసిల్లి లలనా! రవి ప్రభావిరాజమానుఁడగు ఈ విశాలారాజధానీ ప్రభువును సుచంద్రునిఁ జూడుము. నీకరాబ్జములందున్న ప్రసూనమాల యాతనివక్షస్థలముపై విష్ణువక్షమునందు పై జయంతీమాలవలెఁ బ్రకాశించును గాక. ఈ సుచంద్రధరణీపతి శాతశరములచేత రాక్షసరక్తము అర్ఘ్యముగాను, ఆథానవులయేనుఁగుల తలలలోని మణులు సుమాంజలిగాను, వారి యాత

వస్త్రము లారతులుగాను జేయుచు తమిస్రాసురుని రణచండికి బలిగా నొసఁగి మునులయాశీస్సులను బడసినమహావీరుఁడు. ఇతఁడు సకలసుత్యకళాశాలి సౌరవంశమౌళి, బింబోష్ఠి! విలంబమును మాని యితనిని వరింపు మనఁగ తస్మనోనాయక సంవరణ సముద్వేగ వలమాన మానసయై తదనుజ్ఞచేత నతఁడున్న కాంచనమంచక మెక్కి మంజుల మంగళపుష్పదామమున సుచంద్రునికంఠమునపై చెను. దమయంతి నలుని వరించిన తీరున నున్న యాచంద్రికాసుచంద్రులను జూచి సూర్య చంద్ర వంశ్యరాజు లందఱును సంతసించిరి. దేవతలు పుష్పవర్షమును గురిపించిరి, తాపసాధిపులు దీవించిరి. దేవాంగనలు నృత్యముఁజేసిరి, క్షణదోదయుఁ డానందించెను. పార్వతి తన నిజరూపమును ధరించి సుచంద్రునికి భువనేశ్వరీ మహా మంత్రము నుపదేశించెను. సిద్ధసంకల్పుఁడై సుచంద్రుఁడు తన శిబిరమున కేగెను. పాంచాలవల్లభుఁడగు క్షణదోదయుఁడు సుచంద్రుఁడు చంద్రికను బెండ్లియాడఁదగిన శుభలగ్నమును నిర్ణయింపఁజేసి ధన్యమ్మన్యుఁడాయెను. పురమునలంకరించుటకు శిల్పుల నాదేశించెను. వారు నగరమునంతటిని రమణీయముగా నొనర్చిరి. మంగళవాద్యములు భూనభోంతరాళములందు మ్రోగుట కారంభించెను. ముత్తైదువులు గౌరీకళ్యాణములు పాడిరి. చంద్రికకు మంగళస్నానమును రత్నపీఠిపై నుంచి "శోభానేశోభనమే" యని పాడుచు నిర్వర్తించిరి. సుంకులు చల్లిరి, స్నానముచేయించిరి, జడయల్లి, మొగమున చంద్రరేఖబొట్టును దీర్చి, గంధము పూసి, కంకణాద్యలంకారములు పెట్టి, మకరికాది పత్రరచనలుచేసి, వజ్రమాలికవేసి, పెండ్లికూతురును జేయుటలో శచీదేవి, స్వాహాదేవి, యమభార్య, నిర్ఋతిభార్య, వరుణదేవుని భార్య వాయుపత్ని కుబేరపత్ని, పార్వతీదేవి మొదలగువారు తమ తమ యంతస్తులకుఁదగిన యాభరణములొన్చి సహకరించిరి. అంతట ముందే బంధు, వయస్య, దండనాథ ముఖ్యులు సుచంద్రునిఁబెండ్లికొడుకునుగావించుటకు తరుణులను బంపఁగా వారు మంగళవాద్య నినాదములతో, ముత్తైదువుల పాటలతో స్నానము చేయించి, తలదువ్వి సకలాలంకారములు గై సేసి పెండ్లికొడుకును గావించిరి. ఇంద్రుఁడు ముత్యాలయంటు జోళ్లను అగ్నిముత్యాలహారమును, యముఁడు మణిహంసకమును, నిరృతి రత్నాలపతకమును, వరుణుఁడు ముత్యాలనాసికమును, వాయుదేవుఁడు కెంపుల యుంగరమును,

కుబేరుఁడు రవ్వలభుజకీర్తిని, ఈశానుఁడు కనకాంబరమును బంపఁగా నాయాభరణములన్నిఁటిని సుచంద్రున కలంకరించిరి. పెండ్లికొడుకై వచ్చునతని భద్రగజముపై నధిరోహింపఁజేసి వాద్యవిశేషములతోఁ దీసికొని వచ్చుచుండగా నగరవారీమణులు తమ తమ మేడలపైనెక్కి యానందముతోఁగాంచుచు ముత్యాలసేసలు చల్లిరి. అట్లు వచ్చిన సుచంద్రునిఁగనకపీఠముపైఁగూర్చుండఁబెట్టి పాదములు గడిగి, మధుపర్కము నొసఁగి తెరచాటునకు చంద్రికను దెచ్చి, కన్యాపరిణముఁజెప్పి, ధవళములుపాడి, క్షణదోదయుఁడు సమంత్రకముగాఁ గన్యాదానముఁజేసెను. పిమ్మట వధూవరులు జీరకగుడములను లగ్నసమయమున పరస్పరశిరంబులం దుంచుకొనుట, వరుఁడు "మాంగల్యతంతునానేన" అనుమంత్రపూర్వకముగాఁ దాళిబొట్టును గట్టుట, తలంబ్రాలు బోసికొనుట, కాడినిఁదెచ్చి కపిలావాచనము చేయుట, కంకణధారణముఁ జేయుట, లాజాహోమము నెరవేర్చుట, సన్నెకల్లును ద్రొక్కించుట, ఆశీర్వచన మంగళహారతులను గొనుట, దేవతాగృహప్రవేశసమయమున వధూవరుల నామధేయములను జెప్పించుట మొదలయిన వివాహప్రక్రియలను సమంత్రకముగా సంప్రదాయప్రకారముగా నాలుగు రోజులు జరుపఁగా చంద్రికాసహితుఁడై సుచంద్రుఁడు మిక్కిలి యానందించెను. ఇట్లు వేదవిధానమును బ్రాహ్మణులు దెలిపి శేషహోమాంతము మంగళాచరణము లన్నియుఁ దీర్చియాశీర్వదించిరి.

బంధువులు, నానాదేశరాణ్మణులు, హితులు, మంత్రులు నాసుచంద్రునికి రత్నములను, ఆభరణములను, పైఁడివల్వలను కట్నములుగా నొసఁగిరి పాంచాల భర్త యల్లునికి భద్రవారణశతములను, హయకులములను, ఉజ్జ్వల రథములను, దాసదాసీజనములను. వజ్రవైడూర్యాదిమణులను, మణిచాపమును, బాణసముదాయమును, ఖడ్గమును, ముద్గరము మొదలగు నాయుధములను ఇచ్చి, పుత్రికకు పురశతములను పసుపుఁగుంకుమలకై యిచ్చెను. రతనాలసొమ్ములు, జల్తార్ చీరలు, క్రొత్తకస్తురివీణ, చామీకరపేటికోత్కరములు మొదలయిన వాని నెన్నింటినో యిచ్చెను, బ్రాహ్మణపురంధ్రులు, దిక్పాలకవనితలు పెండ్లికూతును దీవించిరి. పార్వతి, తన మహిమచేత చంద్రికకు నిత్యాంగరాగము, చేయని సింగారము, వాడనివిరి పాయని తారుణ్యము, వీడనిసొంపుపెంపును గలిగియుండునట్లు దీవించెను. అంతేకాక

ప్రేయసీప్రియుల పొలయలుకలను భావికాలమునఁ దీర్పఁగల చిలుకను, సకల ఋతువులందును వికసించి పరిమళములు గురియు నొక పువ్వును కోరిక లిచ్చుచు, దేవకాంతలను మించు చక్కఁదనమును గూర్చు నొక రత్నమాలికను సైతమిచ్చి కౌగిఁలించుకొని యాశీర్వదించి కైలాసమున కేగెను. పెండ్లికి వచ్చినవారందఱును బహుమానములందుకొని వెళ్లిపోయిరి.

క్షణదోదయుఁడు చంద్రిక సత్తవారింటికిఁ బంపువాఁడై కౌఁగిటఁజేర్చి, కన్నీరుఁగార్చుచు, తల్లీ! పుట్టినయింటికిని మెట్టిన యింటికిని శుభకీర్తులు వచ్చునట్లు మెలఁగుము. ఈనారి వంశధర్మనిరూఢిని గాపాడినది, ఈశ్యామ గురుతరులకు వన్నెఁగూర్చినది, ఈ పద్మిని యినోదయమున కానందించును, ఈ కొమ్మ ద్విజరాజులను బోషించును. అని జగముమెచ్చ నడుచువనిత జీవనమేజీవనమని యెంచుమమ్మ! అనఁగా, తల్లి చేఁదీసి కన్నుల నశ్రువులురాల్చుచు లతాంగి! చంద్రశేఖరుఁడు శైలేంద్రతనూజ యంతటిదానిని అర్ధాంగీకారముగా నుంచినాఁడు. కనుక భర్తచిన్నచూపుఁ జూపినను సమయానుకూలముగా వర్తింపుము. భర్త యత్యధికప్రేమను జూపినను నీవు వినయముతోనే యుండుము. భర్తతోఁగలిసిమెలసియుండుము. అని బుజ్జగించి పంపఁగా సుచంద్రుఁడు చంద్రికాయుతముగా సువర్ణరత్నమయ రథమునెక్కి స్వనగరముఁ జేరఁబోయెను. పౌరాంగనలు సౌధములపై బారులు దీరి కంకణఝణత్కారములు మొరయఁగా వధూవరులపై బుష్పాంజలులు చల్లి యానందించిరి.

పిమ్మట ఇంద్రనీలమణి స్తంభములతోను చివ్వలజోడెలు, తామర రత్నాల కుళ్ళి, పన్నీటియంత్రములు, బంగరుబొమ్మల చేతులలో నుంచబడిన వట్టివేరుల సురటీలు మొదలగు వైభవములుగల క్రీడాగృహమునందు, రతి రహస్య శృంగారకళలకు నిలయమైన కుసుమతల్పమున లజ్జాభరావనత వదనయైన చంద్రికను జేర్చి, చెక్కిలిపై నఖక్షతములు బడనీక, గుబ్బల కధికసమ్మర్దము సేయక, అధరోష్ఠపానమున దంతక్షతములు [illegible]ములు లేకుండునట్లుగ, తనూలతకధికశ్రమను గలుగఁజేయక, సుమశస్త్రశాస్త్ర రహస్య తత్త్వము నెఱిఁగిన సుచంద్రుఁడు చంద్రికకు అతిసు[illegible]స్వరూప ములనెఱుకపరచుచు నద్వయభావనాయత్తవృత్తియేర్పడునట్లు ప్రియసాయుజ్య

సుఖమును గలిగించెను. అట్లువారు, హర్మ్యప్రదేశములందును, శైలకందరాస్థలుల యందును. ప్రకృతిసౌభాగ్యములను గనుచు, లక్ష్మీనారాయణులు, భవానీశంకరులు, శచీపురందరులు, ఛాయాసూర్యులు సకలకాలముల సుఖించినట్లు నిరంతర మిష్టోపభోగములందేలుచు సుఖముండిరి. అట్లు చంద్రికాయుక్తుండై దేశప్రజలను బాలించు సుచంద్రుని రాజ్యమునందు దుర్మార్గులునశించిరి. దుష్టులసంపదలు నశించెను, దారిద్ర్యము తొలంగి పోయెను, శత్రుబాధ దూరమయ్యెను. ధర్మము, నీతియు వృద్ధింజెందెను. అవినీతి నశించెను. ప్రజలు శుభకార్యములతో సంతోషముతో నాయుర్భాగ్యములతో నుండిరి.

ఇది చంద్రికాపరిణయ

కథా సంగ్రహము

చంద్రికా పరిణయము

శ్రీరస్తు

శ్రీ లక్ష్మీనరసింహాయనమః

చంద్రికాపరిణయము

ప్రథమాశ్వాసము

శా. శ్రీవక్షోజ ధరస్ఫురద్వర మురస్సీమన్ బ్రకాశింప శం
పావృత్తిన్ సరసత్వ మొంది సుమనఃపాళి ప్రియాత్మీయ స
ద్భావస్ఫూర్తిఁ దనర్చు శ్రీమదనగోపా లాహ్వయోజ్జృంభితాం
భోవాహంబు సమస్తలోకముల కామోద ప్రదం బయ్యెడున్. 1

సీ. అశ్రాంత భువనవిఖ్యాత సద్గోత్రుఁడై
కసుపట్టు నేచాన కన్నతండ్రి
యలఘు కలాశాలియై సత్ప్రభుత్వంబు
తో మించు నేయింతి తోడఁబుట్టు
విబుధసంత్రాణ ప్రవీణుఁడై నిఖిలైక
నుతిఁ గాంచు నేమానవతి ధవుండు
మహి నాత్మసరస ధర్మగుణపాళి స్ఫూర్తి
నలరించు నేకొమ్మ యనుఁగుపట్టి

తే. యరయ సత్యాదికీర్తనీయ స్వవృత్తి
నెనయుఁ గల్యాణమూర్తి దా నేవధూటి
యట్టి సిరి రుక్మిణీరుచిరాభిధాన
చిరతరైశ్వర్యములు గృపసేయుఁ గాత. 2

మ. పలుకుందొయ్యలి మోవితేనియలు శుంభత్ప్రీతిమైఁ గ్రోలి, ముం
గలిమోమున్ బొలయల్కపేర మరలం గావించి, పశ్చాత్తటో
జ్జ్వల వక్త్రంబున నాని తా నధికహర్షంబూని యిష్టార్థము
ల్దలకొన్నాత యొసంగుఁగాత శుభధీలాభంబు మా కెంతయున్. 3

సీ. రమణీయతర పదార్థప్రకాశ నిదాన
భాస్వత్ప్రసాద సంపద వహించి
పటుసార సానంద ఘటకైకచాతుర్య
ఘనకృతాలంకార కలన మెఱసి
యనుకూల కాలకంఠాకుంఠ కలనాద
వలమాన మంజుల ధ్వనుల నలరి
యతివేల కవిజాల కామోదనాపాద
కారణ రసభావ గరిమ నెనసి

తే. పరమ యతి యోగ సంస్థాన పదమనోజ్ఞ
వైభవోన్నతిఁ దగు సరస్వతి మదీయ
మానసాస్థానమందిర మధ్యవీధి
నిండుకొలువుండుఁగాత నిష్ఖండలీల. 4

చం. పలుచఁదనంబు పూని జడభావము నందినవారి మౌళిపై
నిలిపి, స్వవిగ్రహైకగతి నిచ్చలు నార్య మహాగుణోన్నతన్
గలయఁగఁజేసి, ఘూర్తకశిఖామణి వైతని గౌరి యల్గఁగా
నలఘుమృదూక్తి వేఁడు శివుఁ డాయతసౌఖ్యము మాకు నిచ్చుతన్. 5

చం. హిమధరణీధరాగ్రణికి నెమ్మె చిగుర్చ జనించి, స్థాణుసం
గమరతిఁ బొల్చి, పత్త్రిక నికాయ విభూషితయై, శ్రుతీష్టవా
క్క్రమ శుకముఖ్య సద్ద్విజ విరాజిత యయ్యు, నపర్ణనాఁగ ని
స్సమత రహించు కల్పలత సాంద్రఫలంబులు మాకు నిచ్చుతన్. 6

శా. శ్రీగౌరీ కుచహైమకుంభ కలిత క్షీరంబులన్ గ్రోలి, త
ద్భాగాసక్త నిజాననం బపుడు తా భావించి ప్రత్యాపత
న్నాగభ్రాంతిని దూఁటఁగా, జనని తా నవ్యానురక్తిన్ నగన్,
ద్రాగానందముఁ జెందునగ్గణపతిన్ బ్రార్థింతు వాక్సిద్ధికిన్. 7

సీ. వనరాశి భంగంబుఁ గనఁజేసె నెవ్వాఁడు
కరముచేఁ బర్వతోత్కరముచేత ;
ఘనవలాహకశక్తిఁ గలఁగించె నెవ్వాఁడు
రుతముచే వేగమారుతముచేత ;
నరిపురవిస్ఫూర్తిఁ బరిమార్చె నెవ్వాఁడు
హేతిచే నిజనఖహేతిచేత ;
తత మహామిత్త్రవర్ధన మూన్చె నెవ్వాఁడు
క్షణముచే మధురవీక్షణముచేత ;

తే. నవని నెవ్వాఁడు జానకీ స్వాత్మసూచ
నాంజనాత్మజవిఖ్యాతి నధిగమించె ;
నతని మామక కృతిచమత్కృతికిఁ దలఁతు
మహితధీమంతు హనుమంతు మానవంతు. 8

సీ. సర్వతోముఖ చరత్సార ద్విజాలంబ
వాహనిరూఢిచే వఱలె నెవ్వఁ
డతిపరాశరముదాహతి భారతోజ్జ్వల
ప్రక్రియావిస్ఫూర్తి బరఁగె నెవ్వఁ
డభిరూపచక్ర చిత్త్రార్థగౌరవ
ప్రతిపాదనప్రౌఢిఁ బ్రబలె నెవ్వఁ
డవిగత ఘనరస వ్యాయత హృదయంగ
మేరామహోన్నతి నెసఁగె నెవ్వఁ

గీ. డతులితాత్మైక్యభావనాయత్త వాణి
కావిహృతి మించె నెవ్వఁడా ఘనునిఁ బ్రథమ
కవిని గృష్ణునిఁ బ్రథితభారవి మయూర
కవిని గాళిదాసు నుతింతుఁ గౌతుకమున. 9

ఉ. భారతనామకామృత మభంగురసద్ధ్వనియుక్తి మించ, వి
స్ఫారకవిప్రతానముదసాంద్రతఁ దాల్పఁగ, నాంధ్రవాఙ్మహా
ధార, ధరాతలంబున నుదారతఁ దాల్చు రసాధరాంచితా
కారవిధారులన్, ఘనులఁ గొంతవచస్థితికై నుతించెదన్. 10

చ. లలిత రసోపబృంహణములన్ గనఁబో, దరసజ్ఞవృత్తిచే
మెలఁగి పదార్థకత్రయవిమేళన మెంచదు, కాణరీతిచేఁ
జెలఁగి ప్రసాద మెన్నఁడును జేకొన, దంచితదోషరూఢిచే
వెలసినయట్టి దుష్కవికవిత్వము నెంతురె ధీరపుంగవుల్ ? 11

వ. అని యిష్టదేవతా వందనంబును, సుకవి జనాభివందనంబును, కుకవి
నిందనంబును గావించి, యే నొక్కమహాప్రబంధ నిబంధనంబున
కుద్యోగించియున్నఁ, దత్పుణ్యరాత్రంబున. 12

సీ. పరువంపు పసగుంపు బలితంపు జిగిపెంపుఁ
గని యొప్పు పాణి యుగ్మములతోడఁ
జెలువొందు నరవిందముల యందములు చింద
నసువొందఁగల కన్నుఁగొనలతోడఁ
జగడంబుగను నంబుముగయంబు జగడంబు
మేలంబు లాడు నెమ్మేనితోడఁ
దులకించు బలుమించుఁ దలఁకించు నెఱమించు
గమి మించు హేమాంశుకంబుతోడ

తే. మారుఁ బలుమాఱుఁ గేరుమైతీరుతోడ
సోము నలయించు నెమ్మోముగోముతోడఁ
బెనఁగు మాపాలి మదనగోపాలమూర్తి
యంచితస్ఫూర్తి సాక్షాత్కరించి పలికె. 13

చ. అనఘ! తటాకముల్ వనచయంబులు భూసురకోటిపాలనం
బును వసుగోపనంబు హరిభూరినికేతనముల్ ఘటించి, వే
తనయ మహోదయంబునను ధన్యతనొందిన నీకు, సత్కృతిన్
గనని కొఱంత యేల? యది గ్రక్కునఁగూర్పుము మాకుఁ బ్రీతిగన్ 14

తే.గీ. వృత్త మేమన్నఁ ద్రేతయం దేమి దశర
థాత్మజత్వము గనియున్న నమితరక్తిఁ,
జాల మెప్పించె ధరణి సుచంద్రువృత్త
మతనిచరితంబు వివరింపు మనఘచరిత! 15

వ. అని యంతర్హితుండయ్యె: నంత ప్రభాతం బగుటయు నేను గాల్య కృత్యంబులు నిర్వర్తించి, విద్వజ్జనంబుల రావించి, పుండరీకాక్ష సాక్షాత్కారప్రకారంబు వివరించిన, వారు నమందానందులై సత్కృల ప్రసూతుండవు, సద్గుణగరిష్ఠుండవు నగు నీకు నిట్టి మహోత్సవంబు లే మద్భుతంబు లవధరింపుము. 16

సీ. పద్మహిత కరప్రభా భాసమానంబు,
సురవాహినీభూతి శోభితంబు,
కవిమండల గవీనికాయా తిగేయంబు,
జగదేకపావ నాచారయుక్త
ముజ్జ్వలత్సదనీక యోగావలంబంబు,
చారుపుష్కర పదసంగతంబు,
ఘన సర్వమంగళాకాంత రూపఖ్యాత,
మనుగతానంత రత్నాంచితంబు,

తే. చెలఁగునట్టి విష్ణుపదం బశేషభువన
మండలైకాభిపూర్ణతా మహిత మగుచు,
నింద్రియజ్ఞాన విషయతా తీతవృత్తి
యగుచు, శ్రుతినివేద్య గుణాశ్రయంబు నగుచు, 17

చ. వికలిత పంకజాత నవవిభ్రమమై, ఘన గోధ్రతాభిభూ
త కమఠనాథమై, యరుణధామ విభాసితమై, ద్విజోత్తమ
ప్రకటిత హార్దయోగభర భావుకమై, ధరయందుఁ బద్మనా
యక కుల ముద్భవించెఁ నట నాత్మజనుష్పద తుల్యవైఖరిన్. 18

కం. ఆసంతతిఁ జాపకళా
వాసవి చెన్నొందె సింగవసుధేంద్రుఁడు; ఘో
రాసి మహోరాశి మహో
ద్భాసి హుతాశావలీఢ పరవంశకుఁడై. 19

సీ. విజకటకాశ్రిత ద్విజపోషణమున నె
వ్వని సార్వభౌమత ఘనతఁగాంచుఁ,
బఁమహాహీన పద్బలవిభేదనలీల
రమణ నెవ్వని నరేంద్రత్వ మలరు,
గంధాంక కైరవకాండ లుంటాక ధా
మమున నెవ్వని యినత్వము సెలంగు,
జాగ్రద్ఘనాఘన సాంద్రమదాపహ
శక్తి నెవ్వని మహేశ్వరత వొసగు,

తే. వతఁడు పొగడొందు జయశాలి, యహితసాల
కీలి, యతికీర్తి నిర్ధూతహేళి, యమర
వివర పన్నుత నయకేళి. యసమ సుగుణ
విజితభువనాళి, శ్రీసింగ వీరమౌళి. 20

చం. కరు లరిసంవృతాత్మ కటకంబులు, విష్ణునిబద్ధవిగ్రహుం
డురగవిభుండు, కూర్మవరుఁ డుద్ధతభూభృ దుదీర్ణమూర్తి, భూ
ధరము లరాతి కాండగణ దారిత గాత్రములంచు, మేదినీ
తరుణి వరించె సింగవసుధావరు నప్రతిమానవిక్రమున్. 21

సీ. అరిపుర భేదనాయత దోర్బలస్ఫూర్తి,
నతరాజ వర్ధన వితతకీర్తి,
కన దహీనాంగద కలిత బాహాలీల,
ఖండితాహిత ఘనాఘన విహేల,
సద్గణ రక్షణ క్షమ చరణాసక్తిఁ,
బటుచంద్ర కోటీరభా నిషక్తిఁ,
దత సర్వమంగళాంచిత గాత్రరుచిపాళి,
నచలధరోన్నత ప్రచయకేళిఁ.

తే. ప్రకట దుర్గాధినాయక భావభూతి,
వైరిదర్పక దాంబకవహ్ని హేతి,
నవనిఁ బొగడొందె; ''సర్వజ్ఞుఁ'' డనగసింగ
ధరణిభృన్మౌళి, తీవ్రప్రతాప హేళి. 22

తే. అర్థిసాత్కృత సురభి, పరాళిసురభి,
సుగుణవల్లీ ప్రకాండైక సురభి, కీర్తి
జితసురభి, శౌర్యసురభి, నా సింగనృపతి
వరగ; దద్వంశమును గాంచె ''సురభి'' సంజ్ఞ. 23

కం. ఆరాజ దన్వయంబున
ధీరాగ్రణి పెద్దశౌరి, దీప్తాసిమహా
స్స్ఫారాహత ధారాహత
వీరాహిత గోత్రుఁడగుచు వెలసెన్ ధరణిన్. 24

('మహస్సార' అని పాఠాంతరము)

సీ. ఏమాన్యునతిభీమ భీమప్రతాపంబు
తాపంబు శాత్రవతతికి గూర్చు;
నేవీరుఘునసారహిత కీర్తికాండంబు
కాండంబు నెల్లెడ నలమి పొల్చు;

నేరమ్యనతిభూరి భూరినికాయంబు
కాయంబు నర్థుల కల్పఁ జేయు;
నేరాజునుత్సాహ ధీరాంతరంగంబు
రంగంబు నీతి న ర్తకికి నెన్న;

తే. నతఁడు ధృతిమంతుఁ డతిదాంతుఁ డమలకాంతుఁ
డశ్వరేవంతుఁ డవితమహాదిశాంతుఁ,
డంగనాత్మాంబురుహ భృంగ దంగజిత జ
యంతుఁ డగుపెద్ద వసుమతీ కాంతుఁ డెసఁగు. 25

కం. రాజులలో, శ్రీదాంబుద
రాజులలో, నెంచఁగా విరాజిలు బహువీ
రాజులచే, దానకలా
రాజులచేఁ, బెద్దనృపతి రహిఁ బెద్ద యనన్ 26

తే. అతనిసతి 'వల్లభాంబ'నా నలరుఁ గన్న
యిల్లు తనమన్నయిల్లు భాసిల్ల; నగుచుఁ
గన్నయిల్ పల్చఁ జేయుచు, మన్నయిల్ మ
హాపకీ ర్తియు క్తముఁ జేయు నబ్జపాణి. 27

కం. ఆకాంతయందుఁ బెద్ద
క్ష్మాకాంతుఁడు గాంచె'మల్లశౌరి'ని, విలస
న్నాకాంతర మాకాంతర
సాకాంత రమావిశేష, సజ్జనపోషున్. 28

సీ. తనకలావిభవంబు తనకలావిభవంబు
కరణి సుదృగ్జాతి వఱలఁజేయఁ;
దనదానమహిమంబు తనదానమహిమంబు
గతినిఁ బ్రత్యర్థిసంఘములఁ బెంపఁ;

చనసుమనోవృత్తి తనసుమనోవృత్తి
లీల పదాపవహేలఁ గూర్పఁ:
చనమహామిత్రాళి తనమహామిత్రాళి
పగిది నానావనీభరణ మూనఁ;

తే. దనరు, విషమాద్రి జిహ్మగ స్తబ్ధరోమ
మత్తమాతంగ కఠినకూర్మ ప్రసంగ
విరస వసుధావధూ భోగపరవిహార
శాలి భుజకేళి, మల్లభూపాలమౌళి. 29

మ. అరి చక్రి ధ్వజ ఖండన ప్రబలబాహాభూతి దుశ్శాసనా
తిరయోన్మూలన పాండితీమహిమచే, దీవ్యన్మహాభీమ నం
గరకౌతూహలవృత్తి మించెః లలనా కంజాతబాణుండు, మ
ల్ల రసేంద్రుండు, నిజాసిశంబ దళితేలాభృ న్మహాపక్షుఁడై. 30

సీ. తా నెంత పుణ్యజనీనుఁడైనఁ దనధ
నంబు సూడ మహావరంబకాదె?
తా నెంతరాజైనఁ దనవసుస్పర్శనా
డంబరం బెంచ జడంబకాదె?
తా నెంతవారికిఁ దాపైనఁ దనజీవ
నంబు సంప్రాప్త పంకంబకాదె?
తా నెంత ఘనవృత్తిఁ దాల్చి మిన్నందిన
విపులమౌ తనయీగి విషమకాదె?

తే. యనుచు, రారాజు, రేరాజు, నద్రిరాజు,
నంబుదంబును, నిరసించుః ననఘ దాన
మహిమ, నాహిమగిరిసేతు మహితకీర్తి
పాళి, సుగుణాళి, మల్ల భూపాలమౌళి. 31

మ. అల మల్ల క్షితిభృద్వతంసము, సవసౌభిఖ్యఁ జెన్నొంది రాఁ,
జలముల్ మాని ప్రతీప వార్థిరశనా జానీంద్రు లొక్కుమ్మడిన్
గలితోద్యచ్ఛతకోటి సాధనబల ఖ్యాతుల్ దిగంద్రోచి, స్వ
స్థల సౌఖ్యంబులుగోర, కందిరి వనస్థానస్థితిం జిత్రతన్. 32

కం. ఆమల్ల నృపతి, చెన్నాం
బా మానినియందుఁ గాంచె మల్లక్షితిపున్,
వ్యామగవీ సోమగవీ
రామగవీశా చ్ఛకీర్తి రాజన్మూర్తిన్. 33

సీ. తన యశశ్చద్మ జీవనజాతమునకుఁదో
యదపథంబు మధుప్రియంబు గాఁగఁ,
తన కలాదంభవర్తికి వేలాగోత్ర
పరివృతాచల చారుఖరళి గాఁగఁ,
దన ప్రతాపవ్యాజ దావవహ్నికిఁ దార
కా సంతతుల్ స్ఫులింగములు గాఁగఁ,
దన ధర్మకైతవ ధారాళవల్లికిఁ
గాంచనాచల ముపఘ్నంబు గాఁగఁ,

తు.గీ. దన మహోదారతోపధి వనద తతికిఁ
గాంచరుహ జాండకోటు లఖండ కరక
కాండములు గాఁగ, "బింకోలుగండఁ" బిరుద
కాంతుఁ డిలనేలె, మల్ల భూకాంతుఁ డెలమి. 34

మ. అరుదై మల్లధరాధినాయక సముద్యద్భూరి ధారాధరం,
బరిరావాళుగ భేరశక్తిఁ, బటుమిత్రాలోక మోదప్రదో
త్తర లీలావిభవాప్తి, శత్రువనితా తాపాస్పదస్ఫూర్తిచే
ధరఁ దార్చున్, బరవాహినీ వితతి, కుద్ధ్యాప్రిజత్కాలంధాధ్యతన్. 35

సీ. రాజచంద్రులుగాని రాజచంద్రులుగారు
తరమూన్ప నరిదాన దానపటిమ:
నచలేశ్వరులుగాని యచలేశ్వరులుగారు
సరిసేయ ధృతిసంగ సంగరముల;
ఇనకుమారులుగాని యినకుమారులుగారు
కదియింప రుచికాండ కాండకలన;
గోపాత్మజులుగాని గోపాత్మజులుగారు
సాటి వాగనుభావ భావగరిమ;

తే. ననుచు జగమెన్నఁ బొగడొందు, హారిమండ
లాగ్ర ఖండిత రిపుమండల ప్రవీర
కాండనిర్భిన్న మార్తాండమండలాంత
రుండు పెదమల్ల నాయకాఖండలుండు. 36

ఉ. పూనికబాలచాపలముఁ, బొందు నిభప్రకరంబు; గుడ్లలోఁ
గూన బిలేశయాధిపుఁడు: గూర్మము సూడ శిరంబునిల్పరే;
దా నగపాళియున్ నడవనైనను నేర: దటంచు మేదినీ
మానిని సేరె నౌర! పెదమల్ల మహీను నహీనయౌవనున్. 37

శా. ఆమల్ల క్షితినాథరత్న కరదీవ్య న్మండలాగ్రాంశుమ
ద్ధామస్థేమ, రణాగ్రసీమ నరిగోత్రశ్రేణులం దూల్చు, న
ద్ధామప్రౌఢిమఁ గేతువుం దునుము, నుద్యత్పుండరీకంబులన్
భూమిన్ వ్రాల్చు, సురాళిగన్గొనఁ బురాభూతేతరప్రక్రియన్. 38

తే.గీ. ఆధరాధిపు సతులు లింగాంబ, కొమ్మ
మాంబికయు, నలచిన్నలింగాంబ, వేంక
టాంబ, మల్లాంబనా మించి రాత్మనాథ
సేవనాయత్త చిత్తతాస్థేమ; నందు. 39

సీ. పాశ్చాత్య జడరాశిఁ బ్రాపించి నర్మద
యగుచు, వర్తిలు రేవ నతకరించి,
ధాగభూయిష్ఠాత్మ రహి సర్వతోముఖ
వర్తనగల, సరస్వతిని గేరి,
బహుళపంకోదిత పద్మోదయంబున
మలినయై తగు, నర్యమసుత నాడి,
నీచోపసర్పణ నియత భంగావాప్తి
వెలవెలనౌ, జాహ్నవిని హసించి,

తే. సాధుభాషానుగతిఁ, జారుచరితయుక్తి,
నిత్యనిర్మలచిత్తత, నిరుపమాన
కాంతి సంక్రాంతి, నుప్పొంగుఁ; గవిజనాంత
రంగ రంగద్గుణాలంబ, లింగమాంబ. 40

సీ. ఆలింగమాంబికయం దరాతి బలప్ర
భేదన చణు మల్ల భిదురపాణిఁ,
దారకాత్మభయ ప్రదప్రభా విస్ఫూర్తి
నతిశక్తియుతు వేంకటాద్రి గుహునిఁ;
జిన లింగమాంబయందు నవీన పంకజా
తార్దను లింగ నృపాబ్జవైరి;
వేంకటాంబికయందు విపులవనీ పాల
వ క్షముఁ జినలింగ నరపసురభి,

తే, బహుళ శార్వర పాటన పటువిహారి
నంతర స్థాపితాబ్జనేత్రాంచి తాను
భావుఁ జినమల్ల భూపాల పద్మహితుని;
గాంచెఁ బెదమల్ల మేదినీకాంతుఁ దెలమి. 41

ఉ. అందును వేంకటాద్రివిభుఁ డచ్యుతసాయక నాయకాగ్రిమ
స్పంద నిపాతితారిపుర సంతతియై కమలాధి పొంచితా
మంద మహాశయాంకుఁ డయి మాన్యగుణావనలోల చిత్తసం
బంధపరీతుఁడై జగతి భాసిలె నౌర! బుధుల్ నుతింపగన్. 42

సీ. పటుపుండరీక సంకట గృహశ్రేణికల్
పటుపుండరీక సంకటము లయ్యెఁ;
బృథులాచ్ఛభల్లి విస్తృత చత్వరమ్ములు
పృథులాచ్ఛభల్ల విస్తృతములయ్యె:
వితతసాల కదంబవృత లసద్వేశ్మముల్
వితతసాల కదంబవృతము లయ్యె;
ఘనచక్రి ఖడ్గి సంగత రాజవీథులు
ఘన చక్రి ఖడ్గి సంగతము లయ్యె:

తే. వేంకటాద్రి క్షమానేతృ విపులబాహు
దండ కోదండ నీరదాఖండచండ
శరపరంపరఁ, బరహంస సముదయంబు
వెడచి, చనునెడఁ, దత్పురవితతి నెల్ల. 43

కం. ఆతని తమ్ముఁడు లింగ
క్ష్మాతలపతి వొగడుఁ గనియె, సమదారినృప
వ్రాత మనోజ్ఞాత ఘనో
ద్భూత రజస్సైన్య విజితభువనుం డగుచున్. 44

మ. పరగోత్రాభృదనీకమున్ గదిసి, శుంభత్సైన్యగర్జా సము
త్కర ఘోరాకృతి నంటి, తచ్ఛిరములం గల్పించెఁ గీలాల, ము
ద్ధురవేగోగ్ర తదాశుగ ప్రతతికా దుర్వారమై, లింగభూ
వరు ఖడ్గచ్ఛల వారిదంబు; సుమనోవర్ణ్యా విచిత్రక్రియన్. 45

తే. అతపని యనుజుఁడు, చిన్నలింగావనీశుఁ
డలరు, నైజమహోభానుఁ డఖిలశార్వ
రాళిఁ దూల్చియు నరివధూపాళి కాత్మ
రమణవిరహంబుఁ జేయఁ: జిత్రప్రశస్తి. 46

సీ. లాటాంతరమున కేలలితవిగ్రహు గుణ
శ్రేణి, వినూతన చిత్రరచన;
వంగమండలికి నేవరకలాశాలి ప్ర
తాపంబు, సూడ రత్నంపుబరణి;
కాశ్మీరమునకు నేకళ్యాణనిధి కీర్తి
వారంబు, మహనీయ వజ్రపేటి;
అనిచోళమున కేయమనశీలుని యాజ్ఞ,
యలరారు తెలిముత్తియంపుజల్లి;

తే. యతఁడు వొగడొందు జగముల, నరినృపాల
మకుటతట కోటికాహిత మణికలాప
రాజి నీరాజితాంఘ్రినీరేజ శాలి,
చాపజిత శూలి, చినలింగ భూపమౌళి. 47

కం. అతని యనుజుండు, చినమ
ల్లతరుణనీరేజశరుఁడు, లలి నొప్పె మహో
న్నత గాయకనుత సాయక
హత నాయకఘటిత సౌర హరిణేక్షణుఁడై. 48

సీ. ఈధన్యహేతి ధారాధరంబగుఁ, గానిచో,
రాజహంసాళి సోలుపెట్టు?
లీనరేశ్వరుశౌర్య మైనతేజమ, కాని
చో, లోకతమములు దూలుపెట్టు?

లీరాజుపాణి మందారశాఖియ, కాని
యెడ, సుమనశ్శ్రేణు లడరుటెట్టు ?
లీమహేంద్రునికీర్తి కౌముదియగుఁ, గాని
యెడఁ, గువలయమోద మెసఁగుటెట్టు ?

తే. లనుచు, విబుధులు నుతియింతు రమరశైల
కందరా సంచర ద్దేవకామినీ జ
నాభిగీత నవీన "చౌహత్తిమల్ల"
బిరుదని స్తంద్రుఁ, జినమల్ల ధరణిచంద్రు. 49

ఉ. ఆ యనుజుల్ భజింప విమలాత్ముఁడు, ముమ్మడిమల్ల మేదినీ
నాయకుఁ డుర్వినేలెను, గనత్పదపీఠ మసార సారభా
మేయ కళిందజాజల విమిశ్రిత పాదపునర్భవ ప్రభా
వ్యాయత జహ్నుజావినతి వారిత విద్విడశేష దోషుఁడై, 50

సీ. ఉన్నతకూట సంపన్నవర్తన యైన
సంతతేరాధరసమితి రోసి,
యెల్లకాలము జిహ్మవృత్తి వర్తిలునట్టి
శేషుని బొందపేక్షింప మాని,
యళిపేయ మదయుక్తికలిమిఁ దూఁగు దిగంత
కరిమూర్తులను డాయనరుగు టుడిగి,
యలఘుజడాసక్తిఁ దలయెత్తవెఱచు మ
హాకమఠస్వామి నంట వెఱచి,

తే. చెందె భూకాంత యాత్మనిస్సీమ భూమ
సకలగుణరత్న భూషితాశావధూటి
కా శ్రవణకోటి, ఖరతర ఖడ్గపాటి
త విమతకరోటి, మల్ల భూధవకిరీటి. 51

మ. ఘనభేరీవర భూరిభాంకృతిజ రేఖాసంధి లేఖాలయం
బనకున్, మల్లి నృపక్షత క్షితిపరాట్పూగంబు లేగన్, ఘనా
యనమున్ జేరె మహాబిలాఖ్య ; దురగవ్యావిద్ధ యుద్ధోచితా
వని పెంపొందెఁ దకీయరత్నతతి పర్వన్ రత్నగర్భాభిధన్. 52

సీ. తగ మహావిగ్రహ మగుకిరాతశ్రేణిఁ
బ్రత్యగ్రదళిత విగ్రహముఁజేసె ;
విప్రమోదావహ వృత్తులౌ యవనుల
విప్రమోదావహవిధులఁ జేసె ;
ఘనపద్ధతిక్రమ గర్వాఢ్యులగు శాత్ర
వుల ఘనపద్ధతి మెలఁగఁ జేసె ;
విస్ఫురత్కర్మగరిష్ఠులౌ సహితుల
నసుల సుధర్మాభియుతులఁ జేసె ;

తే. వసుచుఁ దంపారి పరిదారితారిహస్తి
మస్త నిస్తుల నిర్గళ న్మౌక్తికముల
పేసఁజల్లుచు, జయలక్ష్మి సేరె నౌర ;
వీరమల్లాక్షమాపాలు, విమలశీలు. 53

శా. ఆలోచింప దకీచిదానముమహావ్యర్థంబు ; దోషాకరుం
డాలేఖావళి కిచ్చనీగి, యొకతోయంబై కలామాత్రమై
చాలందక్కువ, యొక్కపక్షముననెంచన్. మించుఁగా మల్లభూ
పాలగ్రామణి సాత్త్విసద్గుణతతిన్ భావించుచో నెంతయున్. 54

సీ. ద్విజరాజు వెలుఁగంద వివిధకలాపాలి
పచరింపఁ దత్తఱపాటు లేక,
యలమహావటుఁ దెన్న నతులశృంగార వ
స్తువఁ జూపునింతైన శ్రాంతిలేక,

తారాఖలీక్షింపఁ దరుణామృత రసాభి
హరణంబుఁ గావించు నరుచిలేక,
నచలాధిపునిచెంత నధికగహ్వర విహా
ర శ్రీలఁబూను భారంబు లేక,

తే. మల్లభూపాలు ముమ్మడిమల్లశౌరి
కీర్తికాంతామతల్లి, పంకేజజాండ
కాండ గర్వాతిభార సంక్రాంత యయ్యెఁ,
దత్తదనుకూల ఖేలనాయత్త వృత్తి. 55

తే. ఆధరాధీశునతులు చెన్నాంబ, తిరుమ
లాంబ, మల్లాంబిక, యనంతమాంబిక, యనె
నాతతాత్మీయ సద్గుణస్యూత సుకవి
సూక్తి ముక్తాకదంబలై, యొప్పి; రందు. 56

సీ. తాఁజంచలాత్మయై తను గన్నవారికి
బలుసుళ్లదెచ్చు నబ్జాతపాణిఁ,
దతరజోగుణయుక్తి దానవద్వీపముల
నంటు గంధోదగ్రయైన భూమి,
నౌకమూలఁ బడియుండి యుచ్చసింహాసన
మంది తాఁ జండికయైన గౌరి,
గురుఁడు వాక్రువ్వ నక్షరవిగ్రహముఁ బూని
నిక్కి రాజాస్థానికెక్కు వాణిఁ,

తే. బరిహసించుచు, జనయితృ భవన కీర్తి
దాయివర్తన, సాత్త్విక ధర్మనియతి,
భర్తృచిత్తానుసృతిఁ, బూజ్యపటలసేవఁ
జెలఁగు సద్గుణనికురుంబ, చెన్నమాంబ. 57

శా. ఆ వామాపదనుండు మల్లవసుధాధ్యక్షుండు, దచ్చెన్నమాం
బా వామేక్షణయందు రామవిభునిన్, మల్లావనీవల్లభున్,
శ్రీవాసేక్షణ! నిన్ను; మల్లమయెడం గృష్ణాధిపున్, మేదినీ
రావుంగాంచెఁ నచంచలప్రమదసాంద్రా! మాధవక్షోణిపా! 58

కం. అందగ్రజుండు యువతీ
కందర్పుఁడు రామధరణికాంతుఁడు, వెలసెన్
మందరబల బంధుర భుజ
మందరధర మథిత వైరిమహిపాంబుధియై. 59

సీ. ధర్మనిర్మథనంబు దాఁజేసి జనకజా
పాణౌకృతిక్రీడఁ బ్రబలఁడేని,
నవరజ క్షిప్త రాజ్యాతిభారుండయి
వనచరవర్తన వఱలఁడేని,
పతత సుగ్రీవానుషక్తాత్ముఁడై దావ
మున మఘవత్సూనుఁ దునుమఁడేని,
మరు గోవిహారాత్త పరజీవననిధియై
యల పుణ్యజనభర్త నడఁపఁడేని,

తే. సాటి యనవచ్చురాముఁడు, సాధుసుకృత
కేళి, సర్వంసహా భారశాలి, త్రాత,
సాగ్నిసంతానపాళి సాధ్వవన నిత్య
శీలి యగు, రామభూపాలమౌళి కెపుడు. 60

మ. శరజాతంబుఁ దృణీకరించి, రజనీజానిన్ గళాభంగమై
పరవంజేసి, యధఃకరించి యలసర్పస్వామి, రామక్షమా
వరుకీర్తిచ్ఛట సత్యలోకమునకున్ వాగ్దేవితోఁ జెల్మికై
కరమేగఁగా, సురధేను వాస్యమటుగాఁ గావించె, మద్యేప్సితిన్. 61

కం. ఆ రాము నట్లు వెలసెన్
క్ష్మా రామా రమణుఁ డగుచు, మల్లాధిపుఁ డా
సారాయత ధీరాశుగ
వా రాహత వైరిదానవద్విప కులుఁడై. 62

సీ. కురుల పట్టునకు నేయురు కలానిధియాజ్ఞ
దరుణచంపకగర్భ దామకంబు,
మధురోపకంఠసీమకు నేమహాభాగు
తతగుణశ్రేణి ముక్తా లలంతి,
కరహాట కటకభాగమున కేరాజు తీ
వ్రప్రతాపం బబ్జరాగ ఘటన,
మద్ర మధ్యమున కేమాన్యకలాపాళి
గమనీయమేఖలా కలకలంబు,

తే. లల విదేహ దేశమున కేలలితమూర్తి
కీర్తి గర్పూరచర్చికాస్ఫూర్తి, యతఁడు
"రాజ చేకోలగండాం" క రాజితుండు,
మల్లభూపాల చంద్రుండు మహిఁజెలంగె. 63

చ. అనుపమ మల్లికార్జున యశోంచితుఁడైన కుమారమల్ల నా
వనిపతి డాయఁబూని రిపువారము లంత నుపాంతవాహినీ
ఘనతరవారులం మునిగి గక్కునఁగాంతురు సౌరసుందరీ
జన కుచకుంభ కూటతట సాంద్రమృగీమద సారసంగతిన్. 64

సీ. శ్రీ నంద దనుచు సామైననమే నూనుఁ; జా
యల మెచ్చదనుచు బల్వలపునెఱపుఁ;
దన పదంబునఁ జేరదనుచు వెల్వలఁబోవుఁ;
జెఱఁగుముట్ట దనుచుఁ జెందుమఱపుఁ;

బలముఁ జూడ దనుచు దాఁ గలంగు! నిజాప
ఘనము నంటదనుచు గలఁ దొలంగుఁ;
గటక మొల్లదనుచు ఘనదానరతిఁ బూనుఁ;
గనుదోయిఁ గప్పు కోదనుచు రోఁజుఁ;

తే. హాలి, పొరాగ, మాశరత్కాలఘనము,
ముసలి, జడధీసుఁ, దుగ్రమౌళి, సురవార
ణంబు, శేషుండు; వారిచందంబుఁ జూచి,
గేరు మల్లావనీపాలు కీర్తికన్య. 85

తే.గీ. ఆఖరాధీశు పిమ్మట నఖిలభూమి
భరము నీవు ధరించితి; కిరికులేంద్ర
కమఠవల్లభ కులశైల కరటిసంప
దుఁగనాఘులతోడఁ బెన్నుద్దివగుచు. 86

సీ. బంధుర వనకదంబముల పాలుగఁ జేసె
ఘనతర పుండరీకముల నెల్ల
శిఖరిశిఖాశ్రేణిఁ జేరంగఁ బురికొల్పెఁ
గలితసారంగ సంఘముల నెల్ల
ఘోర మహాబిలకోటి నుండఁగఁ జేసెఁ
బ్రబల వరాశుగపటలి నెల్లఁ
గమలేశ్వరాధీనగతిఁ బొసంగఁగఁ జేసె
రత వైజయంతికావితతి నెల్లఁ

గీ. పన్ను నరియెల్ల మఱచినఁ దానుమఱవ
కాత్మనృపచిహ్నములు డాఁచు నందునందు
శత్రునృపకోటి నీఘాటిఁ జకితవృత్తిఁ
బరఁగి చనువేళ మాధవధరణిపాల! 87

చ. అనల మహీనమై యెసఁగెనౌర! త్వదుద్ధతశౌర్యలక్ష్మిచేఁ
ధనదుఁడు వొందెఁదాధరహితస్థితిఁ దావకదానవైఖరిన్
గని; యచలవ్రజంబును ముఖస్ఫుటవర్ణవియుక్తిఁ గాంచె నీ
ఘనతర ధైర్యవైభవము గన్గొని; మాధవరాయ! చిత్రతన్. 68

సీ. తాఁ గుంభినీశతఁదగి ముఖ్యరుచినెల్లఁ
బర శిలీముఖకోటిపాలు చేసెఁ;
దా ధరాధీశతఁదనరి శృంగమునెల్ల
ఘన గండకాండసంకటముఁ జేసెఁ;
దా భోగిరాజతఁ దాల్చి పదంబెల్ల
సాంద్రాహిభీతి జర్జరముఁ జేసెఁ;
దా భూమిదారత ధరియించి పురమెల్ల
బహుళ దుష్కీర్తిదుర్భరముఁ జేసె

గీ. ననుచుఁ, గరిరాజి గిరిరాజి నాహరిపతిఁ
గిరిపతి నిరాకరించి, యిద్ధరణికాంత
సెందె నరభేద వైభవాంచితు, నభీతుఁ,
గీర్తిసంపన్ను, మాధవక్షితిప! నిన్ను. 69

మ. భవదీయోగ్ర చమూపరాగ పటలాభ్రశ్రేణి యాదోనిధా
న విషంబుల్ వడిఁద్రావ, జన్యవసుధా నవ్యోరుడోలాధిరూ
ఢ విపక్షక్షితినాథు నూఁచు బలరూటస్థేమ, చిత్రంబు మా
ధవరాయేంద్ర! త్వదీయహేతి వెలికిందార్చున్ యశఃక్షీరమున్. 70

సీ. ముకుళితపాణులై వికవికనగువారి
స్వీయాంక సంగతిఁ జెందనీదు,
తల నిల్పికొనఁబూని తహతహపడువారి
ననురాగయుక్తి డాయంగఁ బోవ,

దడుగు వెట్టఁగలేక వడఁకుచుండెడువారి
స్థిరమహాధారాప్తిఁ జేర్పఁ జనదు,
తృణగర్భ మగుమోము దెఱచుచుండెడువారి
నెదమీఱ ముఖమంటఁ గదియ దింత,

గీ. మనుపదో! మహస్సూనులఁ, బెనుపదో! న
వీనకీర్తి సంతాన, మివ్విపులశౌర!
తావకీనాసిలక్ష్మి చిత్రప్రశస్తి
వితతగుణసాంద్ర! మాధవక్షితిమహేంద్ర! 71

మ. ధరణిన్ మాధవరాయ! తావక బలోద్యద్రేణుపాళీకృతో
ద్ధుర భావత్క మహోగ్నిబుద్ధిప్రమమై తోపంగ, నాన్వీక్షకీ
వరు, లవ్యాప్తము ధూళి, తద్బలమునన్ బాటిల్లుధూమధ్వజా
కరధీ యప్రమ, యంచు నెంచుట లిఁకంగైకొందురే యెంతయున్.72

సీ. శారదనారద సాదృశ్యము వహించి
హంసమండలి నంద మందఁజేయు:
బుధవర ప్రహ్లాదబోధకశ్రీఁ బూని
భూరిహరిచ్ఛాయఁ బొలుపుమీఱు;
సామోద పుండరీకాఖండరుచిఁ గాంచి
వర్వ్యజ్ఞమతికిఁ దోషము ఘటించు;
ననుపమాన ఘనార్జునాభిఖ్య నలరారి
పాండురాజ విభూతిఁ బరిఢవిల్లు;

తే. నందనందన పాదారవింద భక్తి
వాసి తాశ్రయ, శ్రీమాధవక్షితీశ!
తావ కాఖ్యాతికాంత యత్యాంత మగు వి
జానుకూల్యంబు దెల్లమై యతిశయిల్లు. 73

సీ. భూరిప్రకంపన స్ఫూర్తి గ్రక్కునలేచి
పటుతర రథచక్రభంగ మూన్చి;
పరమ స్తకోద్దేశ పదవికి నెగఁబ్రాకి
తద్ఘనాఖ్యామృతధారఁ గ్రోలి;
యతను సంగర మాస్తి యంబువాయఁగ జేసి
యాత్మైకచింతనాయతిఁ దవిల్చి;
యచలయోగక్షేమ మలవడఁగాఁ దీర్చి
కన్నుల నీరొల్కఁగా ఘటించి;

తే. సురుచిరాహారములఁ బూన్చి, పరమశక్తి
భవదసిభుజంగి, జటిలతా పదవిహార
విభవములఁగూర్చెఁ బరహంసవితతి కెల్లఁ;
దనర మాధవరాయ! సత్సాంపరాయ! 74

తే.గీ. విబుధ శిక్షితుఁడవు, శాస్త్రవిదుఁడ, వఖిల
కావ్యవేదివి, ఘనతార్కిక వ్యవహృతి
నెఱుఁగుదువు, నీకసాధ్యమే? యింపుమీర
గృతి వినిర్మింపు; మాధవక్షితిప! యనిరి. 75

వ. అనిన నేను బరమానందకందళిత హృదయారవిందుండనై. 76

షష్ఠ్యంతములు

క. భాషాధిప శేషాహిప
భాషాభూషాయి తాత్మపటుగుణ తతికిన్,
దోషాచర దోషాచర
దోషాచర చక్రకలిత దోర్బల భృతికిన్. 77

క. కోపాయిత పాపాయత
భూపాయిత దనుజమథన పూజితమతికిన్,
గోపాలన గోపాలన
గోపాలన నిబిడరతికి, గోహిత కృతికిన్. 78

క. కమలాస జనక నాభికిఁ,
గమల న్మోహాంధతమస కమలాంకునకున్,
గమలాలయ కమలాలయ
కమలాలయశయన భృతికిఁ, గాంతాకృతికిన్. 79

క. శరణాగత పరిరక్షణ
చరణప్రవణాత్మచిత్త వరసీజునకున్,
నరకాహిత నరకాహిత
నరకాహిత బాణతతికి, వరసారధికిన్. 80

క, శ్రీవాసజ్జటప్రోలీ
భావుకపత్తన విహార పటుశీలునకున్,
గోవర్ధన గోవర్ధన
గోవర్ధనవృష్టి హృతికి, గోపాలునకున్. 81

వ. అర్పితంబుగా నా యొనర్పంబూనిన "చంద్రికా పరిణయం"బను
మహాప్రబంధంబునకుం గథాక్రమం బెట్టిదనిన, 82

కథాప్రారంభము

ఉ. శ్రీ నిరువొంది నైమిశము సెన్నగు: నందు నిజామలాశయా
లాన దృఢావబద్ధ కమలావర దంతులు, శౌనకాది మౌ
నీనులు, సూతజున్ బలికి రేన్నృపుఁడేలె ధరన్ నిరీతిగా?
నానృపుఁ దెల్పు మన్న నతఁడాయత కౌతుక పూరితాత్ముఁడై, 83

శా. సారాక్షీణ కలాకలాపనిధియై, చక్రప్రియంభావుక
శ్రీరమ్యాకృతియై దినేశకుల లక్ష్మీమూలమై, యిద్ధరా
భారం బూనె 'సుచంద్ర' సంజ్ఞనొకభూపాలాగ్రగణ్యుండు; త
చ్చారిత్రంబు వచింతునంచుఁ బలికెన్ జంచద్వచోవైఖరిన్. 84

సీ. వరగుణ సన్మణివ్రాత సంలబ్ధిచే,
శ్రితమహీభృద్వర్య వితతిచేత,
విచరద్ఘనాఘన ప్రచయవిస్ఫూర్తిచే,
విమలచక్రి ప్రచారములచేత,
బటువేగవన్మహాభంగ కాండములచే,
ఘనవాహినీ సముత్కరము చేత,
సాంద్ర నానావన చక్రసంప్రాప్తిచే,
నసమరాజీవ నేత్రాళిచేత,

తే. నలరు; లచ్చికిఁ బుట్టినిల్లన, ననర్ఘ్య
శైలరిపునీలమయసాల సామజేంద్ర
కలిత సితపద్మకచ్చంద్రకామినీక
లాప రుచిరంబు, శ్రీవిశాలాపురంబు. 35

సీ. వర ణాబ్జరాగ భావ్యాజ బాలాతపా
నిశజృంభిత వియద్ధునీసలిలము,
సౌధ వజ్రచ్ఛవిచ్ఛల చంద్రికావియో
జిత లేఖ కేళివేశ్మతల సరము,
స్వస్తిక నీలత్విషామిష ఘనదత్త
కేకాస్వన స్వనత్కృతక నగము,
రథ్యా వలభి తార్క్ష్యరత్నశోభాకూట
యవసార్పితామోద కార్కరథము,

తే. భర్మకేతు పటాంచల పవనగళద
నంతకుహన మధురసాఫలాళిఖాద
నాశయోత్పత దతులకీరాభిరామ
గోపురము, మించు, నిలవిశాలాపురంబు. 36

చ. కలిమినెలంతకై నలువ గాంచిన మేటివిచిత్రశక్తిరా
జిలఁ, బరరాజభీకరతఁ జెన్నలరన్ సృజియించినట్టి యు
జ్జ్వల జలజంబునాఁగఁ, బురివజ్రమణీవరణం, బగడ్తయ
న్కొలఁకున నొప్పుఁ, దేటిసొబగుంగని పైగగనంబు దోఁపఁగన్. 87

మ. పురసాలంబు నిజాఖ్యపెంపుగననో! భూరిప్రవాళాప్తము
స్వరనీలాళి సమావృతంబు, పరిఖా నవ్యాలవాలామృతాం
తర సందృశ్యమునై, చెలంగుఁ, బొగడొందన్: దాని పెంగొమ్మల
బ్బురమై రాజ పతంగ యోగకలనంబుల్ రేవగల్ గాంచుటన్. 88

చ. అనఘ హరిప్రతానయుతి, నబ్జకరానికరాప్తి, భోగిరా
డ్జనపరిలబ్ధి, విప్రవంసంతతియుక్తిఁ, బురంబనారతం
బును దెలిదీవికన్న సిరిఁబూనిమనన్గని, రక్తిఁజేరి, ని
ల్చిన కలశాబ్ధినా విమలజీవనఖేయము వొల్చు, నెంతయున్. 89

మ. అరుదై చూడఁబడున్మహీస్థలి, విశాలాధీశ లోకేట్కృత
స్ఫురణన్బొల్చు పురోర్వికిన్బరిఖ, యంభోరాశినాఁ దామర
త్న రుగాలోకనిషక్తి, శకృమణిభా ధ్వాంతాళియుక్తిన్, మనో
హర వప్రాంతర మెప్పుడున్మెఱయ లోకాలోక సామ్యంబునన్. 90

సీ. వెలయింపనేరఁ డుజ్జ్వల 'చంద్రికా' రూఢి
ఁబవి. 'ప్రభా' సంసక్తిఁ బ్రబలుఁగాని:
కనఁడు 'కావ్యా' శయగౌరవం బగభేది,
యురు 'కల్పతరు' లబ్ధి నొనరుఁ గాని:
దఱియ నోపఁడు 'పక్షధర' వరోద్ధతి శేషుఁ,
డనమ 'లోచన' యుక్తి మనలుఁగాని:
ప్రతిఘటింపఁ గలంగుఁ 'బ్రభాకరస్ఫూర్తి
కబ్జారి 'కౌముది' నలరుఁ గాని;

గీ. యనుచుఁ దత్సదినత్వ గవాధిపత్వ
కుండలిత్వ ద్విజేశత్వ గుంఫనములు
పరిహసింతు రెల్లప్పు డప్పురి నధీత
సకల సుగ్రంథతతు, లగ్రిజన్మపతులు 91

మ. అతులాత్మప్రతిభా నిరస్త కమలాభ్యక్షాత్మజుల్, త్రాత చ
క్రతటుల్, నిర్మలధర్మహేతులు, నమస్కారప్రియుల్, నిత్యసం
భృత విశ్వంభరు, లంచితోదయు, లదోషైకక్రముల్, మింతు రూ
ర్జిత తేజోయుతి, లోకబంధులన, ధాత్రీనాయకుల్ దత్పురిన్. 92

మ. అలఘుశ్రీయుతి, సద్గణావన విహారారూఢి, లేఖస్తుతా
చల ధర్మానృతిఁ, బ్రాపితానమ నిధిచ్ఛాయా ప్రహృష్య త్సహృ
త్తిలకాసక్తి, ననారతంబుఁ బురి నెంతేమించు, నర్యేశమం
డలి, స్వానంత గుణప్రవృద్ధిగరిమ నార్రిజిల్లు, నౌనౌనన్. 93

చ. పురమణి, హాలికోత్తములు పూన్చినధాన్యపుఁ దిప్ప, లర్కభూ
విరుచిశిఖాళిఁ బైపయినివేఁగఁ, దదభ్యుదయాదితంత్రమౌ
హరిపద, మంతికస్థలగతాంచిత దివ్యధునీతరంగ శీ
కర నికరంబులఁ బొదివి, గ్రక్కునఁజల్వఘటించు, నిచ్చలున్. 94

మ. అలితోద్యత్కటళీలాపములు, మేఘావాప్త పాదాన్వితం
బులు,దంతాంతరశోభి హేమవలయంబుల్, ధాతురేఖా సము
జ్జలతావ త్కటకాంతముల్, మదగజవ్రాతంబు లవ్వీటి ర
థ్యల నిచ్చల్చరియించు, జంగమకుభృత్సామ్యంబు సంధించుచున్. 95

సం. ధర హరికెక్కుడన్న మహితక్రమమూని, యహీనకాండ భా
స్వరగతి నొంచుపెంపుఁగని, వాజికులేశతనొంది, యెంతయున్
హరిహయమానహారి యగునట్టి తరంబు వహించి, సైంధవో
త్కరము, సెలంగువీట, నిజతార్క్ష్యసమాఖ్య యథార్థతం దగన్. 96

మ. వరవర్ణక్రమ భాసివాహయుతి, భాస్వచ్చంద్ర చక్రాప్తిపీ
టి రథశ్రేణి వహించియుఁ, గడునఖండీభూతవిస్ఫూర్తిచే
నరుదై పొల్చుట నొక్కొ! కేరు, గిరికన్యాధీశ చక్రాంగవై
ఖరి, నుద్యద్వలభీ విలంబిత మణీఘంటాళి ఘాణంఘణిన్, 97

చ, స్థిర సుమనో వితానములచే, ననిమేష విలోలలోచనో
త్కరములచే, ననర్ఘ మణి కామయ కూటచయంబుచే, సిరిం
గరము పొసంగు వీటినవకాంచన సౌధపరంపరల్, మరు
ద్గిరివర వైఖరిఁ బొలుచు, దివ్యపథం బధరీకృతంబుగాఁ. 98

మ. అవకీనానిల వాసనాజనిత హార్దాప్తిం, బురిన్ భర్మహ
ర్మ్య వితానాశ్రిత యోషిదాస్యములఁ జేరంబోవు దివ్యాపగా
బ్జవన ద్భృంభరపాళి, కుద్గమనజశ్రాంతిన్ దొలంచున్, విలా
స వనీ సాలలతాంతగంధ లహరీసారంబు మధ్యేసృతిన్. 99

మ, పుర చామీకరసౌధ చత్వర మణీపుత్రీ ముఖాంభోజముల్,
శరజాపాలయ కుడ్యబింబితములై, చక్రాంగనన్, దోఁచు ని
ర్భరదర్పార్కకరాభిచర్విత నిశారా జ్ఞోర్మిమిత్రాప్తవా
గ్వర సంయోజిత చంద్రకారణచయవ్యాప్తిఁ, విజృంభించుచుఁ. 100

చ. అతులశుభాగమక్రమము స్వాశ్రిత భూరికలస్వన ద్విజే
శ తతులు దెల్ప, వీటిమణిసౌధము, లాజిర హర్మ్యలక్ష్మిపైఁ
జతురత నించుసేస, గృహచత్వర వీథికలొంది, జాలకా
రతిఁ దగుచానలెల్లఁ దొరరాజిల ఉవ్వెడు మొగ్గచాలునన్. 101

మ. తరుణుల్ వీటిశిరోగృహాళి నిసి ముక్తాకంతుకం బాడుచోఁ,
గరకంజంబున జాజీ, బంతి, కడకేగన్, దత్సృతిన్ జేరు చం
దురుఁ, దద్బుద్ధిగ్రహించి, గోర్వఁగఁ, దదస్తోకాహతిన్ గందెఁగా,
కురుమాలిన్యము సత్కులాధిపతి కెట్లొందున్? మదింజూడఁగన్. 102

సీ. భవ్యతారారూఢిఁ బదనఖంబులు మించఁ
దొడలు రంభారీతిఁ దొడరియెంచ,
మేనావరస్ఫూర్తి మెఱుఁగుఁజన్ను లెసంగ
నాసల్ తిలోత్తమోన్నతిఁ బొసంగ,
హరిణీవిలాసత నక్షియుగ్మము వొంద
నళికముర్ చంద్రకలాత్మఁజెంద,
నతసూర్వశిస్ఫూర్తి నలరి వేణికలెచ్చఁ
దనులు హేమైకవర్తననుమెచ్చ,

గీ, నహహా। నిర్జర నీరజాస్యా వితాన
హారి సౌందర్య సంగతైకైకమాని
తావయవకాంతి సంపత్తి, నదరినిల్చు
సిరుల, నలరుదు, రబ్జకంధరలు; వీట. 103

మ. అనిశాశేష ఋతుప్రసేవిత పురీంద్రారామపంక్తుల్, గళ
ద్ఘన సూనౌఘ పరాగపూగములఁదో డ్తన్ సేతువుల్ దీర్చ, కీ
రనికా యాస్యనికృత్త పక్వఫలనీరంబుల్ తగన్ నించు, నా
య్యన పోషింపనౌ। నందనాఖ్య మనునాకాక్రీడ మెల్లప్పుడున్. 104

సీ. జాలకమాలికా జాలంబులెత్తుట
నుదుటుముత్యపుఁబేరు లొసఁగుపనుట;
సరస బంధూకగుచ్ఛముఁ జూపి కప్పుట
నలప్రొద్దు గ్రుంకగావలయు ననుట;
దళముగాఁ గెందమ్మిదళములు గూర్చుట
నీ మీద ననురక్తినెగడె ననుట;
చికిలి సంపెగసనల్ సెలిమిచే నిచ్చుట
గుఱుతు చంపకలతాకుంజ మనుట:

గీ. తెలుపకయతెల్పి, కడునేర్పు దేటపడఁగ
నలరుబొంకులఁ జెలఁగించి, యఖిలకమన
పాళి తమదండకై యాసపడఁగఁ జేసి;
విరులు విల్తురు, కుసుమలావికలు వీట. 105

సీ. సేసకొప్పుల నమర్చిన మొల్లమొగడ చాల్
సరిగ రుమాలపైఁ జక్కఁదోఁప,
వలెవాటు వైచిన సుళువుఁ జెందిరకావి
వలిపముల్ పదపల్లవముల జీర,
నెలవంకరేఖలు నెలకొన్న పేరుర
ములఁ జిల్కతాళులు తళుకుసూపఁ,
జెలువంబు నెగడఁ దీర్చిన కొత్తకస్తూరి
పట్టెల మేల్తావి మట్టుమీఱఁ,

గీ జెక్కఁగవ ముత్తియపు టొంట్లజిగి వెలుంగఁ,
బలుకుఁగపురంపు వీడెంబు వలపునిగుడ,
నలరువేడుక వెనువెంటఁ జెలువ నడవ,
వేడ్కఁ జరియింతు రనిశంబు; విటులు వీట. 106

చ. అల నగరాధిమౌళి, సరసాగ్రిణు లెంచఁజరించు చల్లవీ
వలి, తను భృంగకోటి గొలువఁ, 'విటనేత' యనంగ, సొంపుమై
నలరెడి పద్మినీతతుల యందపుఁదావులు సెంది, యుబ్బుచుం
గులుకుఁ, జిగుర్చుఁ, గన్నెలతకూనల మేల్వాల పూని, చొక్కుచున్ 10

మ. అకలంకాంబుజ పాళికాసుఖిత భృంగాళీ తనూకాంతిదం
భ కళిందప్రభ వానుషంగ శిఖిదామా తాండవాపాదనో
దక భంగోత్కర ఘర్షణక్రమ సముద్గచ్ఛ త్పయోబిందు శీ
తకరీభూత పతంగ, గంగ, దనరుం దత్ప్రాంతదేశంబునన్. 108

మ. విలసత్సారణి కానుయాయి విబుధద్వీపి న్యనర్ఘామృతం
బుల, ముక్కారునుబండుశాలులు; పురీభూదేవపాళీ కృతో
జ్జ్వల నానావిధయజ్ఞ తన్నవహవిస్సంభుక్తి, బర్హిర్ముఖా
వళు లెల్లప్డు, సమర్త్యభావ, మజరత్వం, బూని, మోదింపఁగన్. 109

చ. అనువన సారణీ తటయుగాంబుజబృంద మరందపూరము
ల్గనిమలు నిండి, యానదిజలంబులతోఁ బ్రవహింపఁ, బైపయిన్
జను నళిపంక్తి, బొల్పెసఁగు, సాగరనీరముద్రావి దప్పిచే
ననిశము మేఘమాలిక తదంబుకదంబము గ్రోలఁ జెరెనాన్. 110

ఉ. పున్నమరేలఁ గాఁపువిరిబోడులు, కాంచనకందుకంబులం
జెన్నగు చంద్రికాంతతట సీమల వజ్రపుబిల్లదొంతి నే
య న్నెరయంగఁ, జాలినరయంబున, మార్చి గ్రహింతు రింపుతో,
నన్నది నిర్మలోర్మికల నందిన. పూర్ణసుధాంశు మూర్తులన్. 111

సీ. కమనీయ కామినీగానంబు, కమనీయ
కామినీగానంబు గలిసిమెఱయఁ;
జక్రాంగ చక్రనిశ్వనములు, చక్రాంగ
చక్రనిష్వనములు చక్కఁబెరయ:
బహుళ హర్యాళికార్పటికలు, బహుళహ
ర్యాళికార్ఛటిక లైక్యంబునొంద;
సారంగరాజ ఘోషంబులు, సారంగ
రాజ ఘోషములు మిత్రత్వ మూనఁ:

గీ. గలితవాహినికా కలకలము, నిత్య
కలిత వాహినికా కలకలము బెరయ;
నప్పురపుఁ జెల్మిచేఁ బోలె, నమరతటిని
చెంత శుచిజీవనస్థితిఁ జెలఁగు, నెపుడు. 112

కం. ఆ రాజధాని కధిపతి
యై రాజిల్లును 'సుచంద్రు'(డను రాజు, మహో
దార గిరిశోరు దరీ
వార వరీవృత్యమాన వైరివ్రజు(డై. 113

సీ. తన చారుకీర్తి సంతానవల్లరికి స
జ్జాలముల్, సజ్జాలలీల నెనయ(:
దన నిత్యదానంబు వనజాలయమునకు(
బుష్కరం బతినీలపుష్కరముగ(;
ధనఖడ్గపుత్త్ర్యభిధాన కాదంబిని
కరిరాజు, లరిరాజులై తలంక(;
దననవ్యధామ సాంద్రద్యోతమునకు ఖ
ద్యోతుండు, ఖద్యోతరీతి(బూన(;

గీ. దనభుజా భోగిరాడ్భోగమునకు ధరణి
చక్ర, మెంతయు(జక్రప్రశస్తి బెరయ;
వెలయు నభిరామసౌందర్య విజితమదన
శక్రసుత చంద్రవిభు(డు 'సుగంధ్ర' విభు(డు. 114

చ. అలఘు మహంబునన్, గువలయ ప్రియకారి నిజోదయంబున,
న్గలిత వసుచ్ఛటావితరణంబున, నిస్తుల లక్షణంబునన్,
గలిత చకోరదృఙ్మవసుఖప్రద రూపమునా, గడున్విరా
జిలు, నలరాజు గై కొన(గ జెల్లదె ధాత్రి సుచంద్రవామముకా? 115

సీ. పుణ్యజన ప్రియమున మించునేరాజు,
ప్రబలు నేరాజవిపక్షగుప్తి,
నైక సహసాక్షివ్యాప్తకుం డేరాజు,
సకలాశ లేరాజు చక్కబ్రోచు,

బహువజ్రభూషల భాసిల్లు నేరాజు,
దనరు నేరాజు సత్కవి హితాత్మ,
బరదేవహరణ చాతురి నొప్పు నేరాజు,
బలయుక్తి నేరాజు పరిఢవిల్లు,

గీ. వెలుగు నేరాజు నిచ్చ యశృంఖలైక
లక్ష్మి లొప్పార, దనుఘను ల్భక్తిఁగొలువ;
నహహ! యారాజు దనరు దివ్యప్రణుత్య
మానిత గుణాంశ వరజి తామర్త్య రాజు. 116

మ. పరిసంవర్ధిత చంద్రనాగకుల రాట్పద్మామృతంబై, నిరం
తరమున్, బొల్చు తదుర్వరాధిప సముద్యత్కీర్తి వారాశి, పం
కరుహాజాండము నిండుటల్ నిజ; మటుల్ గాకున్నచోఁ, బుష్కరా
న్తరసీమన్ గనుపట్టునే తరణిమండ ల్యేక సంచారముల్? 117

చ. అలఘు సమిత్తలంబున, మహామహిమంబునఁ బొల్చునా కుభృ
త్కులమణి దోఃప్రతాప శిఖికూట, మిభశ్రుతివీజనానిలం
బులఁ గడుఁబర్వినం, గరగుఁబో! యనికాదె యజాండసీమకున్
వలగొనఁజేసె ధాత యనివార్యజలావరణంబు నేర్పునన్? 118

సీ. గురుతర త్వచిసార గుల్మోత్కరమ్ములు,
సరస విహారమందిరము లయ్యె;
ఘనకందరా ముఖోద్గత ఝరీజాలంబు,
కేళికా దీర్ఘికాపాళి యయ్యె:
గటకశోభిత తత్గ్రావ కూటంబులు,
ద్వారిజ దాస్థానవితర్దు లయ్యె;
నభినవ శతపర్వికా వృతాధిత్యకల్,
కలిత ప్రసవ తల్పకులము లయ్యె;

గీ. సంతతము నాటవికవర సముదయంబు,
లభిమత వయస్యవర్య చయమ్ములయ్యె;
మలయ, నగవీథి, నమ్మహీవలయనాథ
చంద్ర శాత్రవగోత్రాతలేంద్ర తతికి, 119

మ. ఇల సజ్జాలకభాసమాన మగు నాపృథ్వీశు కీర్త్యాఖ్య ని
ర్మలహర్మ్యేంద్రమునన్, దదీయ నవధామవ్యాజ మార్తాండమం
డల రోచుల్ ప్రసరింప, నచ్చటఁగన న్రాజిల్లు, వేధోండమం
డలు లెంతేఁ ద్రసరేణుబృందసమత న్సంధించెఁ యెల్లప్పుడున్. 120

సీ. ఆత్మ కిరాతత్వ మత్యుత్సవముఁ బూన్ప
వనచరావృతిఁ గూర్మవర్యుఁ దలరు;
ననిశంబు దర్వీకరాప్తిఁ జేకొని మహా
ప్రజ్ఞుఁడై కుండలిరాజు దనరుఁ;
బరపద్మినీ సుసంపర్కంబుఁజేసి దృ
ప్తుండయి దిక్కరీంద్రుండు ప్రబలు;
బహ్వబ్దిసంగతిఁ బడసి యెచ్చటఁ జరిం
పఁగనోపక కులాద్రిభర్త నిల్చు;

గీ. గహనముల నొక్కఁడై దంష్ట్రికాంతుఁ డదరు;
ననుచు నిరసించి, శత్రులు, నమలరూపు,
ననఘగుణు, నాత్తయౌవను, నలఘుసంప
దాఢ్యు, రాకొమరునిఁజెంది, యవని యలరు, 121

మ. కనుఁ జాయన్ సిరి వాయ కెప్పుడుఁజెలంగన్, సమ్ముఖంబంది పా
వని వాగ్భామిని యొప్పఁ, గీర్తి శుచిభావంబూని సేవింప, మే
దిని బాహాంతరసంగతిం బొదల, ధాత్రీభర్త, దాక్షిణ్యవ
ర్తన సత్ప్రీతి వహించిమించు, సురవర్యస్తుత్య నిత్యోన్నతిన్. 122

వచనము : సకలజగ చ్ఛాసన పాండితీ ధురంధరుండగు నారాజశేఖరుం, డొక్కనాఁడాత్మీయసేవా సమాయత నానాదిశాధినాయక మనోమహోత్ప లోల్లాస సంపాదక విభావిభాసిత చంద్రమకు టాలంకృతోత్తమాంగుం డును, గరుణారస పరిపూరి తాపాంగుండును, సకలభువన విజిగీష ప్రసవేషుయోజిత రసాలశరాసనాంతర దృశ్యమాన కోకనద పలాశా దభ్ర విభ్రమద భ్రూమధ్యవిరోచమాన శిఖిశిఖాంచిత విశేషకవిశేషుం డును, వదనేందునిర్గత చంద్రికాయిత దరహాసభూషుండును, మహా భోగమణిగణ సముపేతాహీనాంగద శోభితబాహుండును, నతనుభూతి భాసమాన దేహుండును, ననవధికైక సద్ద్యుతియుక్త హారవిభూషిత గళుండును, శారదఘనప్రభా జయకృత్త్యసితాంశుక సంవేష్టిత నితంబ తలుండుసు, హరివిరోచనసంతతి రసాధీశరాజవర మకుటవాటికాఘటిత సరోజరాగమరీచిరాజి నీరాజిత చరణకుశేశయుండును, ధీరగణాలోకా మోదదాయి శృంగారాతిశయుండును నగుచుఁ, గలితమహారజత కూట స్తంభ వారంబులం. గమనీయకాంచన వితానగుచ్ఛ ప్రభాంకూరంబు లం, గలకంఠికాజన గానామృతా సారంబులం, గరిమొప్పు, కలధౌతా గారా రాజదాస్థాన భవనరాజంబునన్, గనత్తరాహిరిపుమణిమయ భద్రా సనంబున సుఖాసీనుండై, యహితమహాబల విధ్వంసన శంసనీయ సామర్థ్యధురీణుండుగావున, నిజపరాభూతికారణ దారుణసమీరణ సముత్సారణంబుగోరి, తనకు విన్నవింపఁ జేరిన మేఘమండలంబు దంబున, నొక్కవిబుధ కుధరకుచారత్నంబు వట్టిసమేఘడంబరంబు, గనక ఝల్లరీ శంపావల్లరీ భాసురంబై యేపుసూప, నరిభేదనోదార కరకాండమండితరాజ సాహాయ్యంబును, నతిదీవ్రతర ప్రకాశాన్విత సదనీకసాంగత్యంబును, నధిగమించి విజృంభించు నిశాధిదేవతతో జగ దంబుచరింపనోపక, పట్టువడిన యంబుజాప్తబింబంబుతీరున, నొక్క హరినీలకుంతలావతంసంబు పూనినయభిరూప జాతరూప హంసరూప ధూపకరండంబువలనఁ జాలుగావెడలు సాంబ్రాణిధూప ధూమమాలికలు, తదంతర సంస్థాయి రమారమణ తనూతల వినిర్యదభిరామ శ్యామధా మాళికల మోహంబు నివ్వటిల్లఁజేయ, నిరంకుశపంకజరాగ కంకణ క్రేంకార పూర్వకంబుగా నొక్కరాజకీరవాణీలలామ వీచు ధవళ వాల

వ్యజనంబు, లనుపమాన పవమాన మృదుయానకలనా నద్యమాన గగన గంగాతరంగ దోలికావీథి నుయ్యల లూఁగు నవదాతపత్త్రింబులకు నగోత్రంబులై వైచిత్రిఁజిత్రింప, విశాలవిలోచన శతపత్రపత్ర విలసనంబును. విమలభుజామృణాళ సౌందర్యంబును, వినీలభ్రమరక సౌష్ఠవంబును, విరంజితకింజల్క మాంజుల్యంబునుబూని, సరసగణ్య లావణ్యవైభవంబున నలరుపద్మినిపై మోహంబుపూని పౌర్వకాలిక వైరంబు డించి, ప్రియంబువచింపఁజేరి, తత్కరకమలలాలితం బగు శీతాంశుమండలంబు దండినొక్క భుజంగభుజంగయానామతల్లి దాల్చిన కర్పూరకలాచిక నయనామోదవీచికం జేకూర్ప, మహానంది గోరాజ కుమారముఖ్యులు, సెంతలంగొలువ, నపూర్వవిభవంబునం బేరోలగంబుండు నవసరంబున. 123

సీ. స్వకటాక్ష విభ్రమస్థానన్నరశ్రేణి
 యెడఁబోలె వపభూతి యెడలనొప్పె,
హృదయసారస వీథియెడఁబోలె నళినాక్ష
 సంభృతి కంధరాస్థలి నెసంగె
మహిత శిష్యోదితామ్నాయాళి యెడఁబోలె
 నలఘుజటారేఖ తలఁజెలంగె,
నాత్మసంరచి తాధ్వరావళి యెడఁబోలె
 సత్త్రిటకస్ఫూర్తి చక్షులూనె,

గీ. ననుచు నెమ్మది నద్భుతంబడర, నఖిల
జనములు నుతింపనరుదెంచె; నమ్మదంబుఁ
బూని, సుకలానిరస్తోడుజాని, సుగుణ
మణినికరఖాని, శాండిల్యమౌని, యపుడు. 124

మ. మునిరాజిల్లరుదేర, ద్వాస్థితజనామూల్యోక్తి వైచిత్రిమే
ల్కని, తోడ్తోనెదురేఁగి, భక్తివినతుల్ గావించితోడ్తెచ్చి, నూ
తన చామీకరపీఠినుంచి, యలగోత్రాకామినీ కాముకుం
డనువొందన్ ఘటియించె, నాదమికిఁ ధానాతిథ్య మప్పట్టునన్. 125

కం. విమలాపనమునఁ బతి, యతి
కమలాపన లపదనుజ్ఞిక వసించి, మహా
సుమవో రసారుహోద్య
త్సుమనో రవసూక్తిఁ, దపసితో నిట్లనియెన్. 126

శా. మౌనీ! సేమమె మీకు, మంగళమె యుష్మచ్ఛాత్రరాట్పాళికిన్,
నానా సూననవప్రసూనములు పిండన్ మించునే యాశ్రమా
గానీకంబు, లనంతరాయకలనన్ యజ్ఞాళు లీడేఱునే?
శ్రీనాప్పారునె మీమహోటజము నిర్వేలాసురానీతికన్? 127

చ. యతికులచంద్ర! పత్కువలయప్రియమై తగునీదురాక, మ
ద్వితతమనస్థ తాపగతివేగయలంప, గలంప సంతతో
ద్ధతతర పంకజాతములఁ, దావకపాద నిషేవణాసమా
దృతి మనునాళుభాళిగనునే ధరఁ దక్కిన రాజచక్రముల్? 128

చ. కరము మదీయపుణ్యలతికన్ వఫలత్వముఁ బొందఁ బూన్చి
సురభిచరిత్ర! నీవిటకు సొంపుగఁ జేరితి, శక్యమే? భవ
ద్వర సుమనోహితత్వ ఘనపై ఖరిననున్నుతిఁ జేయ, నీదయా
పరిణతిఁ గాదె యుత్కలికఁ బాయక భవ్యతరుల్ సెలంగుటల్. 129

మ. ఘనతాత్పర్యము నాపయిన్ నిలిపి, వేడ్కన్ వచ్చి తన్మత్పురా
తనభాగ్యంబునఁ జేసి, యోతపసి! రత్నశ్రేణులో, భూమియో,
ధనమో, ధేనువులో, కరీంద్రములో, రథ్యవ్రాతమో, యిష్టవ
స్తునికాయం బనివార్యభక్తిఘటియింతుఁ, దెల్పవే నత్కృపన్? 130

మ. అని యాభూపతి పల్క యోగిమణి చిత్తాంకూరితానందుఁడై,
యినవంశోత్తమ! తావకీనకృప మాకెల్లప్పుడున్ సేమ; ము
ర్వి నితాంతై కమహామహోన్నత భవాదృజ్మిత్ర సాంగత్యవ
ర్తన నిచ్చల్ మనుమాకుఁ జేకురునె జాగ్రద్దుష్టదోషావళుల్? 131

తే.గీ. అనిశము సమస్తలోక రక్షైకదీక్ష
నలరు నీకృప సకలేష్టమంది మించు
మాకుఁ, గోరిక యొక్కింతమాత్రమైన
గలదె భవదవలోకనాకాంక్షదక్కఁ? 132

మ. సకలారాతి విదారణంబు, సుమనస్త్రాణంబుఁగావించి, ధా
ర్మికులం దెక్కుడవై, జగత్ప్రియత, ధాత్రీకాంత! నీవొప్పఁ; మా
నికులశ్రేష్ఠులతో నిరీతి మఖముల్ నెగ్గించుచున్, మేము, వే
డుక వర్తిల్లుదు మాశ్రమాళి; సురకోటుల్ నిచ్చ హర్షింపఁగన్. 133

మ. జపముల్ సాగఁగ, వేదపాఠములు విస్ఫూర్త్యాహతన్ మించఁగాఁ,
దపముల్ పూర్ణతనొంద, జన్నములు నిత్యంబున్ బ్రకాశింపఁగా,
నృప! యుష్మన్మహిమం జెలంగుదుము నిర్వేలప్రసూనప్రసూ
న పటల్యంచిత సాలజాలయుత సన్మాన్యాశ్రమాస్థానికన్. 134

చ. భవదవలంబనంబున నపాయము గానక యిన్నినాళ్లు మా
నవకులచంద్ర! సౌఖ్యకలనన్ దనరారితి; మట్టిమాకు, స
త్సవనవినాశకంబు, మునిజాల మనఃప్రమదాపహారకం,
బవు నొక కార్యమబ్బెనిపు, డాదృతిచేనది చిత్తగింపవే? 135

వ. అని, వెండియు నయ్యతీంద్రుం డాసుచంద్రమహీశచంద్రునితో
నిట్లనియె. 136

సీ. ఘనవైరిమకుట ముక్తాజయశ్రీ కపి
లావాచనాపాది లలితశరుఁడు,
భుజబలవ్యాఖ్యాత భూభృద్భిదా స్యాను
బింబవ త్స్వర్ణరత్న పీఠతటుఁడు,
రణభేరికా ఘాంకరణ పరిప్రాపిత
హరిదంష్ట్రిలోకేశపురవరుండు,
ప్రతిదినాభ్యుదిత కార్శ్యజ్ఞాపిత ప్రతి
మాన్యతాకామరీ మహితగృహుఁడు,

గీ. ప్రబలు, నాత్మచమూ ప్రతిప్రస్థితేక్ష
ణేహికా ప్తి పునఃపున శీషదున్న
మన్ముఖ సుమేరుకందరా ఙ్మవపన్మ
హాసురుండు, తమిస్రాభిధాసురుండు, 137

చ. అనుపచు ధేనుకాహితత నందిచరించు, మునివ్రజంబులన్
బెనుపుచు, గడున్ మహాసవ కృపీటభవాళులఁ దూలఁజేయుఁజ
య్యనఁగలఁచున్ బహూదకచయంబుల, వ్రాల్చుధరిత్రి శ్యామలన్,
జనవర! దానవద్విపము, సాంద్రమదస్ఫురణంబు హెచ్చఁగన్. 138

సీ. హరిహయా స్యాతతస్ఫురణఁ దూలఁగఁ దార్చి,
శుచిధామ మహిమంబుఁ జూఱవుచ్చి,
చటులమహాకాల పటిమంబు దిగఁద్రోచి,
నానాశరచ్ఛటాశ్రీ నడంచి,
కమలవర ప్రభౌఘంబు మాయఁగఁజేసి,
ఘనమరుత్స్ఫుర సాలగరిమముంచి,
ప్రచుర సోమావలేపంబెల్లఁ గరఁగించి,
పంచాస్యశక్తిఁ బోపడ నొనర్చి,

గీ. యిట్టు,లాపూర్వదేవ వంశేశ్వరుండు,
విశ్వహరిదీశ విజయాప్తివెలయు,నాత్మ
చండదోర్దండ మండల మండలాగ్ర
జనిత సత్కీర్తిదీప్తి ప్రచారమూర్తి. 139

మ. నవసంగ్రామధరా హృతంబులగు నానాలేఖనాగాన్వయే
భ వితానమ్ముల,సాధ్యరాడ్రథములన్, బ్రాంచత్తురంగాన్వర
త్నవిమానంబుల నొప్పఁజేసి,హిమగోత్రాభృ ద్దరీరాజధా
న్యవతంసంబున,మించు,నాతఁడసురేంద్రానీక కోటీయుతిన్. 140

చ. అలదనుజేశ్వరుండు, మృగయాపర మానసుఁడై,నిశాచరా
వళులు భజింప,మౌనికులవర్య మహోటజరాజిఁజేరి,తా
బలిమినిఁ దాపసేంద్రతతిఁ బట్టివధించుఁ దదూర్జితాధ్వర
జ్వలనము లార్పుఁజేయు ననివారిత శోణిత వారిధారలన్. 141

తే.గీ. ధీర చక్రంబుల నడంచు;సారసవన
హననస్పృతిఁ బొల్చు;భూరి దోషానువృత్తి
నెనసి చెలరేఁగు నాదానవేంద్రుఁ;డవని
నవియకావె?తమిస్రనిర్వ్యాజగతులు. 142

చ. ధరణిపచంద్ర!తద్దనుజదౌష్ట్యమునన్ సకలర్షి నాయకా
ధ్వరములకున్. మహాజపితృవార జపంబులకున్, వ్రతివ్రతో
త్కరములకున్, దపస్విసముదాయ తపంబులకున్,సురేంద్రదు
స్తరతర విఘ్నముల్ వొడమసాగెఁజుమీ;బహుకాలమెంతయున్. 143

చ. అనుపమ తైక్ష్ణ్యసంచితగవాళి సురారిహరింతు;మైన మా
యనఘ మహాతపోర్జిత మహంబు వ్యయంబగునంచుఁ,దన్మతిం
గనము;గవాళి నయ్యసురకాంతు హరింపుము,భూప!యైన,నీ
యనఘ మహాతపోర్జితమహం బలఘుత్వము నొందుగావునన్. 144

మ. అఖిలాస్త్రైకవిధానశాలివి,సపత్నాధీశ మాయాతమి
స్రఖరాంశుండవు,జన్యభూవిహృతి సారజ్ఞుండవీవొట, స
ర్వఖలధ్వంసనదక్ష!యాదనుజు సంగ్రామోర్వి బాణోద్భవ
చ్ఛిఖిఁ గూల్పందగుదీవె,పూనుము మనస్స్థేమంబుఁ దద్వృత్తికిన్. 145

కం. అనిపల్కన్, నృపతి, దయా
ధునిసిల్కం, బలుకువాలుదొరలం గడుఁబా
యని యల్కం దూల్పపలా
దునిఁజుల్కంజేసి, నియమితో నిట్లనియెన్. 146

చ. పుడమి నృపాలు రబ్బురముఁ బూన, బలంబులతోడ నీడువెం
బడి నరుదెంచి, రాత్రిచరబంధునిఁ గూల్చెద, నంతయేల యి
య్యెడ నలదానవుం డనఁగనెంత! భవత్కృప వాఁడునాకసా
ధ్యుఁ డె? హరిగాచియున్న, హరుతో రణమేదిని కేఁగుదెంచినన్ 147

మ. దనుభూ భారవిముక్తి గోతలము సెందఁగా, గోతలాప్తిన్ సుప
ర్వనికాయంబెనయఁగా, సుపర్వయుతి శశ్వత్సద్వితానంబులుం
దనరన్, ఛాయనిసద్వితానముల నానామౌనిగేహంబు లె
చ్చ, నవాస్త్రావళిఁగూల్తుఁ దత్సురరిపుస్వామిన్ రణాస్యంబునన్. 148

తే.గీ. యమికులమహేంద్ర! యిదికార్య మనుచునొక్క
శిష్యుఁ బనిచిన, వచ్చి యాశీవిషోప
మాశుగాళి సురారాతి నవనిఁ గూలి
చెదను, మీరింతపనికి విచ్చేయఁదగునె? 149

చ. అని, విభుఁ డమ్మునీశు వినయంబునఁ బూజనమూన్చి, భక్తిచే
ననిచి, నిజాప్తమంత్రిజనతై కవచోగతి సమ్మదంబెదన్
దనరఁగ, నాత్మదివ్యపృతనా నికరంబుల రా ఘటించి, తా
నెనపె. జయప్రయాణ నియతైహికమానసవీథి నంతటన్. 150

మ. గళదర్కాంబుఁ బనీపతత్కుజము, రింఖద్గోత్రగోత్రంబుఁ, జా
చల దుర్వీవలయంబు, ఫక్కదఖిలాశాకంబు, భిద్యన్నభ
స్థ్సలమేఘౌఘము, భ్రశ్యదృక్షము, రణత్పద్మాసనాండంబునై
యలరెన్, దన్మహిపాల జైత్రగమ బంభారావ ముప్పట్టునన్. 151

సీ. సితకాండజాత సంగతి విరాజిల్లుటఁ
జక్రాంగ మనుటకు సందియంబె?
చారుసూనవితాన సంయుక్తివెలయుట,
స్యందనం బనుటకు సందియంబె?

వరమై జయంతికా పరిషక్తినొప్పుటఁ,
జక్రి దానగుటకు సందియంబె?
సుకర యుగారికాంగకలబ్ధిఁ దనరుట,
సద్రథం బగుటకు సందియంబె?

గీ. హరిభయంకర భూరిధామాప్తి మనుట,
జగతి నిది తార్క్ష్య మగుటకు సందియంబె?
యనఁగ బొగడొందు రత్నశతాంగ మప్పు
డధిపుకనుసన్నఁ దెచ్చె నియంత యొకఁడు. 152

చ. తొడవులు మేటిమేనిజిగితో నిగుడన్, గుడివంకఁ గెంపురా
పిడియముదోఁప, బంధునృపబృందము లంచలునివ్వటిల్ల వెం
బడినెడయాకరాఁ, దపకుబంగరుఁజేల యొకింతజీరఁగా,
వెడలె హజార మానృపతి, విప్రయుగంబును దృష్టినాఁగుచు౯. 153

చ. కొలు విపు డబ్బె నంచుఁబలుకోర్కు(రు)మహీశులు నిల్చి, కొల్వుమ్రొ
క్కులు ఘటియించిరప్పతి, కకుంతకలధ్వనివేత్రు, లంగరా
ట్కులుఁడు పరాకితం, దతడుకోసలనేత పరా, కితండు కే
రలుఁడు పరా, కతండుకురురాజు పరాకని, యుగ్గడింపఁగన్. 154

మ. నృపరత్నంబు, వినీతసూతతిల కానీతప్రియస్యందనం
బపు డింపెచ్చఁగనెక్కి యొప్పె, మఘవాశాద్రిం గనన్బొల్చు పూ
ర్ణపయోజారియనన్, బుధావళి నవానందంబుచేఁ జూడ న
భ్రపదం బాఁగుచు వాహినీశ్వర మహాభంగార్భటుల్ హెచ్చఁగన్. 155

వ. ఇట్టు లాలోకమిత్రుం డహీనభూరిప్రగ్రహప్రకాండ పరిస్యూతంబును, నఖిలసన్మణిప్రకర వర్ణనీయప్రభా భాసమానైకచక్రసముపేతంబును, నాశుగ మార్గాతిక్రమణచణ వేగవదసమావదాత తురంగసంయోజితంబును, నమరవినుతాభిరామ ధామారుణసారథి విభ్రాజితంబును,

నై రాజిల్లు శతాంగరాజం బారోహించి, యాత్మీయభక్తిభావ సంసక్త చిత్తంబున నడరు చక్రకాంతచక్రంబులం గటాక్షించుచు, ననివార్య రసవిశేష విలసితపద్మినీసందోహంబుల కామోదంబుఁగూర్చుసొంపు నం బెంపొందుచు, నఖండరాజమండల తేజోగౌరవంబుఁ నిజతేజో మహిమంబున సంపాదించుచు, నక్షీణదస్యువీక్షణ సమ్మద విక్షేపకా క్షుద్ర కరకాండచండిమంబునఁ జూపట్టుచు నఖర్వశార్వర మాహాత్మ్య నిర్వాపణోల్లాసంబున వెడలె నయ్యెడ. 156

చ. హరిభయకృద్రయాన్వితములై, యభిరూపకలాపజాత భా
స్వరత వహించి, చూడఁదగు వాజివసంబుల నెక్కి, రాజశే
ఖర తనయాఘు, మేఁగె మహికాంతునివెంబడి, దివ్యశక్తితో
నరు దగు తారకాత్మదరదాత్మ సమాఖ్య బుధుల్ నుతింపఁగన్. 157

చ. తనుపులకాలిమేలుపయిఁ దార్చినబంగరుజూలుచాలు చ
క్కని కటిసీమలం దనరుగైరికరేఖలడాలు సొలఁగ
న్గాన ముదమూన్చ భద్రకరికోటులు వెల్వడెరాజువెంటఁ జ
య్యనఁ బదమేఘగాళితతు లందుకజాలకయుక్తిఁబూనఁగన్. 158

మ. అవురెన్ దత్స్మృతినేఁగునీలమయ చక్రాంగంబు లిందావిరో
ధముఁ దప్పించుక ధాత్రిజేరిన సముద్యత్పుష్కలావర్త ము
ఖ్య మహామేఘకులంబులో యనఁగ, జక్కంగాండధారా విశే
షములన్ భూరిమణీ శరాసన విభాజాతంబులుం జూడఁగన్. 159

చ. అనఘ విసార పాళియుతి, నంచితశుభ్రశరాప్తిఁ, బుండరీ
కనిచయలబ్ధి, నాగవరకాండనిషక్తిఁ, గనత్ప్రబొసంగు వా
హిని, యల యంశుమత్కుల మహీశ్వరు వెంబడినేఁగఁజొచ్చెన
భ్రనది భగీరథానుస్మృతి భవ్యరయస్థితి నేఁగుచాడ్పునన్. 160

చ. కలిత మృదంగతుంగరవగర్జ, నటత్త్రిదశీతను ప్రభో
జ్జ్వలచపలాళి, యంబుధరవర్త్మమునన్, దగనాథరేంద్రుపై
నలరెడుమానసంబున, మహాశరజాతవినాశ, ముర్వరన్
దెలుపు ప్రసూనవృష్టి, జగతీధరశత్రువు నించెనయ్యెడన్. 161

చ. అల యజరాపగన్ రవికులాధిపు పార్శ్వగవాహపాశ్వని
స్తులగతిజైలధూళి వితతుల్, విరళోదయగాఁ ఘటింపఁ, ద
ద్బలవిచర ద్గజేశకరపాళి, నిజామితశీకరాంబు మం
డలిని రసోదయస్థితిఁ బెనంగఁగ నెంతయుఁదార్చెఁ, జిత్రతన్. 162

చ. అతులిత వైజయంతయుతి, సంచిత సాగరజాతదంతిసం
గతి, ఘనచక్రి సంభృతి, నఖండితవైభవ దేవనాయకా
యతిఁ, దనరారు నాన్నృపబలాళి, యెసంగె ధరిత్రి జంగమ
స్థితిఁ జరియించులేఖపురిచెల్వానఁ, జాపలకింపు నింపుచున్. 163

ఉ. ఆతడీఁగాన రాజిలె. మహాప్రతికూల భిదానిదాన వి
ద్యోతిత కాండమండిత చమూదధిశేఖరమధ్యవీథి, ము
క్తాతివిభాసితం బగు శతాంగవరేణ్యముపై, దదుర్వరా
నేత, సితాంతరీపమున నీటువహించిన, విష్ణుపోలికన్. 164

తే.గీ. అపుడు పరనీక మధ్యగుండగుచు, నలధ
రారమణమౌళి, నేత్రపర్వంబుఁగూర్చె;
విమలనక్షత్రలోకసంవృతి, ధరిత్రిఁ
జేరినట్టి, సుధాసూతిచెలువుఁబూని. 165

కం. జననాథుఁ డిట్లు సేనా
జన సంవృతుఁడగుచు నరిగె, సమ్మిళదళినీ
నినద వనీసునద ధునీ
కన దవనీధరవరాళికం గనుఁగొనుచున్, 166

చ. అలపతి, గాంచెఁ జెంత, ఘనహైమగుహా గృహవాసి కిన్నరీ
కుల మణివల్లకీ పమనుకూల మనోహరగీ త్యపాంగదు
జ్జ్వలసురసారజాల సుమవల్లరికా విచరన్మిళిందని
ర్మల రవ భగ్నపాంథజన మానకవాటము, హేమకూటమున్. 167

చ. కనుఁగొని, తన్మహీభృదుపకంఠమునన్ నిజరాజధానిపొ
ల్పున, సుమనోనికాయపరిభూషితయై, కలకంఠికామణీ
జనయుతయై, కనత్కనక సాల సమన్వితయై, పొసంగుచ
క్కనివని, వేడ్క, వేలము డిగన్ ఘటియించె; జనేంద్రుఁడయ్యెడన్ 168

మ. తనుభా నిర్జితమార, మారరిపుకాంతా చిత్తవంసార, సా
రనిరస్తాఘకవార, వారణభిదా రాజద్బలోదార, దా
రనివేశాయితసూర, సూరసితభా రమ్యాక్షివిస్తార, తా
రనిభఖ్యాతివిసార, సారసభవప్రస్తుత్య నిత్యోదయా! 169

కం. శరణాగత శుభకరణా!
కరణాతీ తాత్మవివిధ కార్యాచరణా!
చరణానతాసుహరణా!
హరణాయిత సత్స్యమంతకాభాభరణా! 170

పృథ్వీవృత్తము :

ధరాధర మచర్చికాధర! ధరారిముఖ్యోదయ
ద్దరాపహ మహత్తరాదర! దరస్వనోత్సేకితా
శరప్రకర నిష్పతచ్ఛర! శరప్రభూతాలయా
వరాంకకలనప్రభావర! వరప్రదానుగ్రహా! 171

గద్యము :

ఇది శ్రీమదనగోపాల ప్రసాదసమాసాది తోభయభాషాకళత్ర
రేచర్లగోత్రపవిత్ర సురభి మల్లక్షమాపాలసత్పుత్ర
కవిజనవిధేయ మాధవరాయ ప్రణీతంబైన
'చంద్రికాపరిణయంబ'ను మహాప్రబంధంబునందుఁ
బ్రథమాశ్వాసము.

శ్రీలక్ష్మీనరసింహాయనమః

చంద్రికాపరిణయము

ద్వితీయాశ్వాసము

కం. అహరీశసుతా వీచీ
విహరణ రణదంఘ్రికటక విశ్వాసి పతత్
గ్రహయాళు పాణిపద్మ
స్పృహయాళు మదాళిజాల! శ్రీగోపాలా! 1

తే.గీ. చిత్తగింపుము, శౌనకాద్యుత్తమర్షి
సమితి కిట్లను రోమహర్షణ తనూజుఁ
డిట్లు వేలంబు డిగఁదార్చి నృపతి హేమ
పటకుటి వసించియుండె సంభ్రమ మెలర్ప. 2

చం. ఆలతఁ దద్గిరీంద్ర తటికాంచన కాంచనమాలతీ లతా
వలయ లతాంత కాంతతర వాసనవాస నవానిలాళికల్
మలయ విభుండు వేడ్కఁ దనమానసమాన సముజ్జ్వలాత్మ నె
చ్చలిఁ గని పల్కె స్వర్ద్రుసుమ జీవన జీవన భేదనోక్తికన్, 3

ఉ. ఈయగరాజమౌళి మన మిచ్చట నుండుట తానెఱింగి యా
త్మీయ సమగ్రవైభవగతిన్ దిలకింపఁగ రమ్మటంచు మో
దాయతిఁ బిల్వఁబంచెఁ బవనాంకురపాళికఁ జూతమే? వ
యస్యా!యచలేంద్రు దివ్యమహిమాతిశయంబు ప్రియంబు పొంగగన్ 4

చం. అని జననేత తత్ప్రియ సఖాగ్రణి కేల్ కయిదండఁ బూని, చ
క్కని తెలిమిన్న మెట్టికల గట్టిన త్రోవ నగేంద్ర మెక్కెఁ బా
వన మరుదుచ్చల త్కుసలవార మృషావ్యజనాళిఁ బార్శ్వసీ
మ నలరు మల్లికాయువతిమండలి యింపుగ వీవ నత్తఱిన్ 5

కం. అలరారు వేడ్కఁ దద్గిరి
కులరాడ్వైభవముఁ గాంచు కుతలేశ్వరుతో
నల రాచెలి యిట్లను మధు
జలరాశి తరంగ నినద జయ యుత ఫణితిన్. 6

సీ. కరిరాజ ధీపూర పరిరాజి తోదార
హరిరాజి హృత సార శరదపాళి,
నగచారివర జాత మృగచాతురీ భీత
మృగ చాలనోద్భూత పృథులధూళి,
పక లాజరీ గూహనతలా విలీనాహ
పిక లాపినీ వ్యూహ బిల గృహాళి,
లలితాపగోర్మి తరలి తా సితాబ్జాత
గలితాసవజ సాతివిలస నాళి,

తే.గీ. మహిప! కనుఁగొను తనుజను ర్మహిమ జనన
జనక కలహంసకులరవ ధ్వనిత సురభి
భరిత ఘనరవ వనచర తురగవదన
కుల జలదచూళి, యిమ్మహా కుధరమౌళి. 7

మ. జననాథేశ్వర! కంటె? రత్నకట కాంచత్స్వర్ణ మౌళ్యాప్తమై,
యనిశాత్యాశ్రిత రాజసింహనిచయంబై, సంవృతానేక వా
హినియై, చందన గంధవాసితమునై, యీశైలవర్యంబు, దాఁ
దనరెన్; నీ విట నొందు మాత్రనె భవత్సారూప్యమున్ గాంచె నాన్ 8

చం. అనుపమ ధాతుధూళి యుతి, నంచిత కుంజ నిషక్తి, నొప్పు నీ
ఘనసితరత్న గండతటిఁ గ్రాలెడు పొన్న నృపాల! కాన్పు తె
ల్లని తొలుగారు నెక్కిన యిలాధరవైరియె చుమ్ము కానిచో
నొనరునె? దేవవల్లభతయున్, సుమనోభరణంబు దానికిన్. 9

సీ. బహునీల తటులఁ గన్పట్టు సూర్యాకృతుల్
పొందమ్ము లని త్రెంపఁ బూనిపూని,
నవ వజ్రకటక మంథలిఁ దోఁచు వైజమూ
ర్తులఁ బరేభమనీషఁ గ్రుమ్మిక్రుమ్మి,
కురువింధమయ పాద పరణిఁ గ్రాలెడు ఘన
మ్ముల వశామతిఁ గేల నలమి యలమి.
గారుడగ్రావ శృంగములఁ బొల్చు సురాధ్వ
తటినిఁ బెన్నది యంచుఁ దఱిసి తఱిసి,

తే.గీ. యలఘువీథి భయోప బృంహక దురంత
బృంహితార్భటి దిక్కోటి ప్రీలఁ జేయు,
సమదవైఖరి నీ యద్రి సంచరించు
వనగజశ్రేణి కనుగొంటె? మనుజవర్య! 10

చం. కలిత మణీశరాస ఘనకాండ భృతిన్, వరవాజి సంగతిన్,
బొలుచు సువర్ణకూట మరిభూప విదారణఁ జూడఁ గాంచనా
చల విజయప్రయాణ పరిసన్నహనాత్మతఁ బూనుటల్ కడుం
దెలిపె మరుద్గతి ధ్వనదుదీర్ణ గుహాచయ భేరికా ధ్వనుల్. 11

చం. మనుకుల రాజచంద్ర! కనుమా ప్రతిబింబిత పర్ణజాల న
మ్ర నఖరయుక్తిఁ దోఁచు నలమౌక్తిక శృంగ నృసింహమూర్తి పెం
పొనరె; నధిత్యకా ప్రభవితోన్నత విద్రుమవల్లికల్ పలా
శన జఠరంబు చీర్చి వెలుచన్ బయినెత్తు నవాంత్రపాళిగన్. 12

సీ. వదనాంబుజ మరీచి వారంబు తొలుదొల్త
ఋక్షనాయక మానరీతి నొంపఁ
గలిత వీక్షాపాత కలనంబు లంతంతఁ
బుండరీక మదైకభూతి మాన్ప

సరసోరుయుగ విభాసారంబు మును మున్న
కదళికా మహిమంబుఁ గదకుఁ దేర్పఁ
గబరికాబంధ వైఖరి మించి వేవేగఁ
బరమ ఘనాఘన స్ఫురణఁ దూల్ప

తే.గీ. నలరి కాంతార మృగ నికాయముల నడప
నిరత మృగయానువర్తనా పరత నంతఁ
గాంచి యిచ్చటి తటుల జరించు చెంచు
చంచరీకాలకలఁ జూతు జనవరేణ్య! 13

చం. నికట ఝురీ కృపీటసరణిం దనరూపము సూచి భవ్య మౌ
క్తిక మయ కూటసీమఁ దగు కేసరి తాఁ బ్రతిసింహబుద్ధిఁ గో
పకలనమై వడిన్ దుమికి పైకొని సీర్చి తదంతరస్థ ర
త్నకులము లంచు నాత్మఁగొని దారున వెల్వడెఁ గన్గు మోనృపా! 14

చం. అలఘుపరాగ హేమవననాంచల మించుక జాఱఁ దేఁటి చూ
పుల మరుగెల్చు నీసొబగుపొంకముఁ గన్గొని మోహతాప సం
కలనత నోమహీరమణ! కంటివె? యీవనలక్ష్మి పేఁడియూ
ర్పులు వెడలించెఁ జంపకపుఁ బువ్వుల మాఁగిన గాడ్పుచాలునన్. 15

చం. అతుల ఫణీశ రమ్యకటకాన్వితమై, నిజ మూర్ధభాగ సం
భృత మలినాన్య పుష్కరఝురీ తిలకంబయి, కాలికానుషం
జిత మయి, దేవసేవ్యమయి, చెన్నగు నీకు ధరాధిరాజ మో
క్షితివరచంద్ర! కైకొనుట చిత్రమె? ధాత్రి గిరీశ నామమున్. 16

సీ. అలరుఁ దీవియలఁ బాయక మించు క్రొందేఁటి
జోటి మ్రోత లొయారి పాట గాఁగ,
స్థలకంజినీ కంజముల గాడ్పు దారిఁ బైఁ
బర్వు పుప్పొడి పచ్చపావడలుగఁ,

గనక శృంగాగ్ర సంగత పాండు కాండదా
　　నీకముల్ నవ పుండరీకములుగ,
నతిచల చ్ఛదయుక్తి నలరు రంభాస్తంభ
　　జాలంబు జయపతాకాళి గాఁగ,

తే.గీ. భోగవతికావతంసముల్, పుణ్యతరులు,
రాజశార్దూల సంఘముల్, ప్రాంతవీథిఁ
గొలువఁ బేరోలగం బున్నచెలువుఁ బూనె
నీ ధరాభృద్వరునిఁ గంటె? భూధరేంద్ర!

వ. వెండియు నీహేమకూటంబు హేమకూట ప్రభాకూట సంధ్యారాగోదయ వైఖరీ పరిపుల్ల్యమాన గిరిమల్లికా ప్రసూనాంబు జాతప్రవాహ సంవర్ధితం బగుట నాత్మనిదానాభిధానంబునం బ్రసిద్ధిం బొందు నతిమంజుల హింజాలపుంజ వలయంబు నడుమం జెలువూను పారిజాత మహీజాత లతానికాయ కాయమానంబులక్రింద నందంబులగు కురువిందవేదికా బృందంబులపై నిండువేడుక నెమ్మనంబుల మెండుకొన నెచ్చెలిపిండు పసిండిదండియలు పూని సుతి మీట నతికలిత కలనాద కాకలీస్వర విలసనంబున విషమాంబక బిరుదగీత వ్రాతంబులు పాడు తెలిగంటి కలువకంటి దంటల నవీన తాన సంతాన మానంబులం జొక్కి సంజాత ప్రరోహంబులం బొలుచు చెలువున నుదారకోరకవారంబులం జూపట్టు నీరంధ్రప్రియాళు ప్రతానంబులవలన నీరంధ్ర ప్రియాళు ప్రతాన నికుంజగేహంబుల నొక్కయెడనైన నినభయంబు గానక సుఖంబుండి యాఖండల శిలాగండోపల ఫలక ప్రతిఫలి తాదిత్యకాన్తల రమమాణ గరుడమాణవక మూర్తులం గని వెలి దొరయ నచ్చటం జొరఁ బాలు చిలువదొరల ఫణాతల మణికుల భాస్వద్ఘృణి పూరంబులకు నిలువ నోపక వెడలి పలతెంచు కటికిచీకటి కిన్నరాంబుజముఖీ కరంబక విరచిత నూతన దోహదధూమంబుల యోజం దేజరిల్ల నద్యప్రసూత్పద్యమాన ఫలమిళిత శాఖాకలితంబులగు దాడిమీ కులంబులఁ దిలకించి యచ్చటి కాశ్రయింపం జనుదమని నిజ ప్రియజనంబులఁ బిలుచు రాచిలుక చిలుకల కొలుకుల కలికి పలుకులు

విని యలరు కర్ణికారవారంబులవలనఁ గర్ణికారవార ప్రవాళశ్రేణు లబ్జ రాగతోరణ మాలికలును, నిస్తుల గోస్తనీ విలంబమాన పుల్లగుచ్ఛంబు లచ్ఛమౌక్తిక వితానంబులును నమలకకుత్సల నానట్యమాన మత్తాళి పాళిక లభిరూప ధూపధూమ మాలికలునుం గాఁగ నపరు మందార వీరున్మందిరంబున నంపెగతీవ జాళువాగొలుసుల నుయ్యేల లూఁగు సాధ్యమిథ్యామధ్యాజనంబుల చరణపయోజ సంయోజనంబులకు లక్ష్యం బులై తదీయ స్పర్శన వినిర్గతానురాగ కందళంబుల యందంబునం జివురించు నశోకానోకహంబులవలన నశోకానోకహ కుసుమ విసర వర్షితమరంద ధారాళధారా గౌరవంబునఁ బెనులోయఁ బడిన ధగధగని పగడంపుఁ గోనల భుగభుగవలచు కపురంపు టనంటుల చప్పరంబుల క్రిందం జెప్పరానివేడుక ముప్పురిగొన విచ్చలవిడి డాఁగిలిముచ్చి లాడునెడ నెడయనివడి యదర నుదంచిత చంచరీకమాలికల నుల్లసిత పల్లవంబుల నుత్తుంగ నిస్తుల స్తబకంబుల నుజ్జ్వలత్కళికాకులంబుల నుల్లసిల్లు తరుణవ్రితతికలంగల కుడుంగ రంగంబులలోఁ దమ్ముఁ దెలియకుండ డాఁగియున్న యన్నులమిన్నల వీక్షింపఁ జరించు సిద్ధరాజ తనూజా సమాజంబుల నిశాతవిలోచనాపాతంబుల నపూర్వవిలాసంబుఁ గాంచు తిలకనగ తిలకంబుల వలనఁ దిలకనగతిలక కుసుమ గళన్మక రంద సంపర్కంబునం బదనైన ముత్తియంపుదోనల నిండిన నంకు మదపంకంబునం బొంకంబుగా మృదుమృదు త్వగభినవదళంబుల నలినభవునిం గొలువఁ జనిన తమతమ రమణునికై సందేశంబులు లిఖించి చెలుల నంచి పంచశర పంచశరీప్రపంచిత రహాణశిఖి శిఖాంచల చంచలిత మానసంబున నదలి బదలి చెలువ మెలుపు కలువ దొర రాయరంగులం బఱచిన కలువరేకు జముకాణంబుల పయిం బొరలు గంధర్వ సౌగంధికగంధి రత్నంబుల నంతాపంబు నన విరినీరు నించియు, కెంజివురులం గప్పియుఁ, జల్లపుపొప్పొడులు నల్లియు, నలరు జొంపంబులం బొదివియు, శీతలోపచారంబులు సేయు తత్ప్రియ వయస్యాలలామంబులకుం దోడునీడలై, చూడందగు వాసంతికా జాతంబు లలసవాతపోత ప్రచారంబులం గౌఁగిలింప నవారిత సుమనో వికాసంబునం బొలుపుఁగాంచు కురువకలతా వలయంబులవలనఁ గురు

వకలతావలయ వల్లవ పల్లవాధరా మండల మధ్యస్థల సందర్శనీయ పురందరశిలా శిఖర నందనందన సంభృత రంజిత వేణుదండాయమాన మానితకటకవాల వాయజ సూత్రాను బింబంబు లహిరూపంబులుగా నెఱింగి యుబ్బొంగి చెంగున నెగసి చరణంబులం ద్రొక్కిపట్టి చంచూపుటంబులసించి తెక్కల నడచి యేమియుం దేరకున్న విస్మయంబు మనంబు బిరయ విఫలప్రయత్నంబులై పుడమిప్రాలు కొంతారమయూర దారకంబులం జొచ్చి కికాకిక కేళిసల్పు గరుడసరోజముఖీ వికరంబుల దరస్మిత విలాసంబున సమధిక వధికచేతస్తాప సంవర్ధక ప్రసవామోద పరంపరలఁ జెన్నుమీఱు పున్నాగ పూగంబులవలనఁ బున్నాగ పూగ మధుసాల రసాల ముఖ్య దివ్య తర్వంతరంబున మంజుల కంజరాగ భిత్తిభాగ మరీచిపుంజంబు భాస్వ దాతప ప్రాబల్య భంజనంబును, శాతకుంభ కుంభవిభాడంబరంబు సంధ్యారాగారంభంబును, వలభిన్మణివలభి రుచిరరుచిపూరంబు నిబిడ తిమిర వివర్ధనంబును, ముక్తోల్లోల విభాసారంబు దారకానిసర్గంబును, భూరిస్తంభ సంగ్రథిత హీరదర్పణ ద్యుతిజాతంబు నిస్తంద్ర చంద్రికా కల్పనంబునుం గావింప నక్షీణ క్షణదైక విలసనంబునం బొలుచు కేళికా హర్మ్యంబున మిక్కిలి పిక్కటిల్లు మక్కువఁ జక్కెరవిల్తు జగడంబుల మగలఁ జొక్కించి యాత్మీయ పుంభావ భావనా సంభూత శ్రమంబు దూలఁ జెంగటివనుల సంచరించు నాగకన్యావతంసబుల యాగాధ నిశ్వాస సమీరంబుల తోరంబగు సిరి నొప్పారు సిందువారంబుల వలన సిందువారాది నగవార శిలాతలంబుల నురులు దాల్చియు, నెత్తమ్మిలిమ్మగాఁ ద్రవహించు సెలయేఱులపై వలలుసేర్చియు, న్వజాతి ద్విజాతుల రాఁబిలుచు పులుగుల దీములు గట్టియు, జిగురుఁగండె లమర్చియు విచిత్రతర వనపత్త్రి గోత్రంబులం బట్టుకొను తలంపున మెండైన పొదలనుండి యప్పటప్పటికి వానింగానఁ దమకించి చెంచెత లెత్తు నెమ్మొగంబు తమ్మిచాయల వసంతసమయ సముదిత సౌభాగ్యమ్మునం బొదలు చాంపేయధాత్రీ రుహంబులవలనఁ జాంపేయధరారుహ కుసుమ గళిత పరాగరాశి మధురస నదీపులిన దేశంబునఁ గపురంపుటనంటి లేయాకుఁ బఱచి మరకత మకరకేత నాహిత మూర్తిని నిలిపి తదేక

పూజాతాత్పర్యంబున నున్న సద్గుణోత్తములకు విరులొసంగు నంతరంగంబునఁ బ్రమదావనంబు సొచ్చి ప్రమథ మధురోష్ఠీ తల్లజంబులు గేల నూది నిక్కి విటపాంతరాభివేష్టిత మల్లికా ప్రసూనంబులఁ గోయునెడఁ దత్కర సంయోగంబువలన నిజేష్టఫలలాభంబు చేకూరెనో యన రమ్య ఫలంబులం బెంపొందు మాకందంబులవలన మాకందవాసనాభివాసిత పవమాన ప్లవమాన నీలాశోక రజస్తోమంబు ప్రవర్గ్యోపక్రమ నిర్గచ్ఛ ద్ధూమవర్తనంబునం బర్వ నమందానంద కందళిత చిత్తారవిందంబులతో ముందుముందుగఁ బఱతెంచు పురందరాది బృందారక వర్గంబుల తనూశ్రమంబుఁ దెరలంజేయు శీతలతర తాపసాశ్రమ నానావిధ వసుధారుహ నివహంబుల చెంతలం దదీయ శాఖాప్రసవముఖ వినిష్ఠ్యూత మధుపాళికం బ్రసవితంబులగు విశారద విటపి పటలంబులవలనను, వలను మిగిలి మేరుకుధరంబునుంబోలె శక్రపురాతిభాసురంబును, హిమవన్నగంబునుంబోలె గోభృత్కార్మకాన్విత కాళికాతిశోభితంబును, మందరధరంబునుంబోలె వ్యాళాధిరాజ పరివేష్టితంబును, ఋశ్యమూకాద్రియుంబోలె హరిజాతి కలితంబును, మాల్యవద్గోత్రంబునుంబోలె రామ సంచార సంగతంబును, నీలాచలంబునుంబోలె పురుషోత్తమ భూషితంబును, గంధమాదన గ్రావంబునుంబోలె మహావరాహ పాళికాలింగితంబును, సమామోద సంకలిత శ్యామా మహితంబయ్యును ససమామోద సంకలిత శ్యామామహితంబై, వీనఘనార్భటి విఘూర్ణిత మహాబిలంబ య్యును నవీన ఘనార్భటి విఘూర్ణిత మహాబిలంబై, మరాళికాశ్రిత కటకస్థల వనజాతంబయ్యును నమరాళికాశ్రిత కటకస్థల వనజాతంబై, సద్వృక్షరాజ సారంగ సంతాన సంకలితంబయ్యును నసద్వృక్ష రాజ సారంగ సంతాన సంకలితంబై, కాలాహిత సుమనోనగ భాసమానం బయ్యును నకాలాహిత సుమనోనగ భాసమానంబై యొప్పుచున్నయది విలోకింపుము. 18

చం. అని లలితోక్తి నాప్రియ వయస్య శిఖామణి చిత్తసీమఁ బా
యని లలితోఁ దదద్రి మహిమాతిశయం బెఱిఁగింప నప్పు డా
మనుకుల రాజమౌళి విలమండలి చొక్కపుఁ దీవెయింటి మేల్
మను కుల రాజకాంత తట మార్గములన్ గనుగొంచు నేఁగుచున్,

సీ. కట్టెంద వెడఁదకాకఁ గలంగి ప్రవహించు
జవ్వాది డిగ్గియ చాల లోయఁ
బడుచుఁ జొక్కపుఁ గ్రొత్తపటికంపుఁ జటిపజ్జ
బాగైన కెంపురా పలుకువాలు
పొదరుఁ బొన్నలరాలు పుప్పొడియిసుముపైఁ
బగిలి యొప్పెడు వేరుపనస పంటి
నీటి కాల్వలఁ ద్రోచిపాటించు జేజేల
మ్రాఁకు తీవలఁ జుట్టిరాఁగ నలరు

తే.గీ. దాకపందిలి క్రింద నిద్దంపువేడ్కఁ
దవిలి కోలాటమాడు గంధర్వపతుల
చారు సౌవర్ణకటక సింజా నినాద
కుల ఘుమఘుమాయమాన మౌ కోనఁగనియె. 20

లయగ్రాహి
మానిత నవీన కిసలానురతి కానఘ పికీనిచయ గానములచే నళినికానీ
కానుగత మానసచరీ నిరుపమానరుతిచే నళికులీనవనితానికర నానా
ధ్యానములచేననిలయానమునఁబై నిగుడుసూనతతి
తేనియలసోనరొదచే నిం
పైన యలకోనఁగని యానృపతి దానెనసె మానసతటీ నివిశమాన
ముదమంతన్. 21

తే.గీ. ఇట్టు లక్కోన నెనసి తదీయచిత్ర
మహిమ మెంతయుఁ గాంచుచు మనుజనేత
తళుకుఁ బ్రాఁగెంపు మెట్లుల దారి డిగ్గి
యాత్మహితుతోడ నొయ్యన యరుగ నచట. 22

చం. పగడపుఁగంబముల్ తళుకుఁబచ్చలబోదెలు కెంపుదూలముల్
జగ మగలాలదెంచికలు చక్కని నీలపుఁబల్కచాల్ మెఱుం
గగు తెలిమిన్న లోవయును నచ్చపుబంగరు పేరరంగునన్
దగఁ గనుపట్టు నొక్క వికసన్మణిమండప మప్డు దోఁపగన్. 23

చం. కనుఁగొని యాన్నృపాలరతికాంతుఁడు విస్మయ మంతరంబులో
నెనయఁగ నోవయస్య! మన మిచ్చటనిల్తమె? కొంతప్రొద్దు టం
చనువుగ మందయానమున నమ్మణిమండపమౌళిఁ జేరి యం
దొనరఁగ రత్నపీఠి ముదమొప్ప వసించె వసించునంతటన్. 24

సీ. ఒక మణిపుత్రిక యొయ్యారమునఁ జేరి
కపురంపువలపు బాగా లొసంగె,
నొక సాలభంజిక యుదిరిపువ్వుల కెంపుఁ
బావడ నేరు పేర్పడఁగ వీచె,
నొక వసుప్రతిమ యింపూన్చు తెల్లనితావిఁ
బొదిపించెడు కలాచిపూని నిలిచె,
నొక చొకాటఁపుబొమ్మ యొయ్యనొయ్యనఁ బొన్న
విరిచాలు గూర్చిన సురటి విసరె,

తే.గీ. నిటులు పాంచాలికామణిపటల మూడి
గము లుచితరీతిఁ దార్ప నాయమరకేళి
మండపశ్రీ నుతించుచు మనుజభర్త
దండఁ జెలి గొల్వ సుఖలీల నుండె; నంత. 25

చం. కరు లిల వ్రాల, శంబరనికాయము దూలఁ, దరక్షులోకము
ల్వెఱఁ బరువంద, మత్తకగళీచయముల్ బెగడొంద, గండకో
త్కరములు స్రుక్కఁ, ఋక్షసముదాయము నెవ్వగఁ జిక్కఁ, గీశము
త్తరుతతి నీఁగ, సూకరకులంబులు డాఁగ, మహాద్భుతంబుగాన్. 26

సీ. అఖిలజంతు నిఖాద నారూఢిమైఁ, బోలె
నతివివృతంబైన యాస్య మమర,
నాశేభములఁ జీర్పనట్టి సిబ్బితిఁ బోలె
నతిఁ గన్న నఖరసంతతి వెలుంగ,

స్వమృగ హింసావిహారము గాంచురతిఁ బోలెఁ
దలపై నెగయు వాలదండ మొనర,
విగుడు కోపాంకుర నికరంబగుటఁ బోలె
సితకేసరముల కెంజిగి చిగుర్ప,

తే. వక్రదంష్ట్రలు శతకోటివాదు గెలువ,
వర్తులపుఁగన్నుఁగవ భానువాసిఁ గేర,
ఘుటఘుటార్భటి ఘనకోటి పటిమఁ దెగడ
నొక్క సింగంబు వడిఁ బొదనుండి వెడలె. 27

కం. వెలలి జిష్ణుతా గౌరవ
కలనన్ లంఘింప నృపతి గన్గొని నిజ వి
స్తుల చంద్రహాసధారన్
దలఁ ద్రెవ్వఁగ నేసె నద్భుతంబుగ; నంతన్. 28

మ. క్షితినాథేంద్ర శితాసిసంహతి భవా సృగ్వ్యాప్త తత్సింహరా
జ తనూదీధితిసంధ్యలో వెడలు భాస్వన్మూర్తినా నొక్క మా
నిత తేజస్తతిదోఁచె; నంత నచట స్వీక్షింప నయ్యెన్ రమా
పతి నాఁ బూరుషరూప మొక్కటి జగత్ప్రస్తుత్యదివ్యద్యుతిన్. 29

చం. అది గని యానృపాలుఁడు మనోంబురుహంబున విస్మయాంకురం
బొదవగ నుండఁ, గిన్నరత నూనుచుఁ దత్పురుషావతంస మా
యుదధిగభీరుఁ జేరి, వినయోన్నతి "భానుకులాయ, శత్రువ
ర్గ దమన పండితాయ, భవతేఽస్తు నమో" యని మ్రొక్కె
మ్రొక్కినన్. 30

తే.గీ. ఆదరంబునఁ గెంగేల నతని నెత్తి
దండఁ గూర్చుండఁ గావించి, ధరణిభర్త
తత్కథా శ్రవణైక ముదా యుతాత్మ
నప్పురుషమౌళిఁ గాంచి యిట్లనుచుఁ బలికె. 31

చం. అకలుష రూపశోభివి, మహా మతిశాలివి, కిన్నరత్వ బో
ధక శుభపాళి, విట్టి విబుధ స్తుత వృత్తిఁ జెలంగు నీకు ని
త్య కటుత రేఖపై రిరమణాకృతి యేగతిఁ జెందె, నెట్లుత
ద్వికృతి యడంగెఁ దెల్పఁగదవే? విన వేడుక పుట్టె నియ్యెడన్. 32

కం. అను జనపతి వాక్యము మది
కనివారిత మోద మొసఁగ, నాఘనుఁడు పునః
పున రవనతి ఘటియించుచుఁ
దనకథ వివరించె ని ట్లుదార మృదూక్తిన్. 33

సీ. కలిమితొయ్యలిదాల్పు బలుసామి పొక్కిట
మనుతమ్మి, యేవేల్పుఁ గనినతల్లి,
మినుకుఁజాల్తుద దెల్పుమిన్న లోఁగాంచు జో
గులతెంకి, యేవేల్పు కలికివీడు,
చిలుకుముద్దులవీణె చెలియగాఁ దగుచాన
బొమ్మరిం డ్లేవేల్పు నెమ్మొగంబు
లీ. రేడు జగములవారలఁ బుట్టించు
తీరువ, యేవేల్పు పారుపత్తె

తే. మట్టి పెనువేల్పు, హరిహయ హవ్యవాహ
హరిజ హరిరిపు హరిణాంకగురుపరివృఢ
హరిణహయ హయముఖరాజ హరులు గొలువ,
హాళిఁ బేరోలగం బుండు నవరసమున. 34

చం. కొలువున నిల్చి భక్తివిధిఁ గొల్చు మహామనువర్ణ దేవతా
కులములలో నజత్వ మొనగూర్చు మహామనువర్ణదేవతా
వశు లొకకొన్ని పర్విన నవజ్జ్వలనోజ్జ్వల కీలికాప్లుతిం
గళవళ మందఁ గాంచి యలకంజభవుండు ప్రియోక్తి నిట్లనున్. 35

చం. కటకట సర్వలోక శుభకాంక్ష లొసంగుచు నిచ్చ మించు మీ
కిటుల భజింపరాని యవిహీనవిపత్తిక సేరెనెట్లు? త
త్పటిమ హరింతుఁ, దెల్పుఁడనఁ, బద్మజునిన్ మనువర్ణదేవతా
పటలసుమ్రొక్కి, యిట్లనియెఁబాయనిదైన్యము మోముఁజెందఁగన్. 36

శా. ఆరమ్యాగమ మార్గగ ద్విజ శరణ్యంబై యిలన్ బారిజా
తారణ్యంబు వెలంగు; నయ్యటవి బ్రహ్మత్వంబు రాఁగోరి దు
ర్వారాత్మ ద్రఢిమాప్తి మామక జపవ్యాపార పారంగతుం
డై రాజిల్లు తపస్వియొక్కఁడు "వసంతా"భిఖ్య నింపొందుచున్. 37

చం. కనఁడితరంబుఁ; దా వినఁ డొకానొక విప్రవరోక్తిఁ; బల్కఁడిం
పున నొకమాట; నిట్టిదమభూషితుఁడై ముని నిశ్చలాంతరం
బెనసి, యతృప్తికృజ్జప సమేధన వైఖరి మించుఁ దత్ప్రవ
ర్తన మిటులయ్యె దీని నొకదారి నడంపఁగ జూతు మిత్తటిన్. 38

చం. అన వనజాసనుం డలమహాయతి యెంతకుఁజొచ్చె నౌర! స
జ్జన వినుతాజభావగతిఁ జక్కఁగ నొందెడి వాఁడె? యెట్టులై
న నొక నవాంతరాయము పెనంగఁగఁ జేసెద నంచుఁ జింతతోఁ
దనరఁగనుండ, నప్పు డగదారి విరించి గుఱించి యిట్లనున్. 39

చం. యతి యన నెంత! తన్మను జపైక సమాధి యనంగ నెంత! త
ద్వ్రత మననెంత! యియ్యెడ ముదంబున విఘ్నముఁ దార్తు రిమ్మరు
త్సుతు, రఖిలేశ! యిట్టి సురతామరసేక్షణ లుండ, లోకసం
తతి నుతశక్తి మించు రతినాయకుఁడుండ, విచార మేటికిన్? 40

సీ. ఏలదే? బంటుగా నీమేనకాకాంత
యచల గాధికుమారు నంతవాని;
నేఁచదే? పొలగుచే నీధాన్యమాలిని
వింతగా శాండిల్యు నంతవాని;

నెమ్మితోఁ గలయదే? యీయూర్వశీవామ
హాళిమై జాబాలి యంతవాని;
నెనయవే? వరునతో నీవేల్పుచెలిచాలు
లల మండకర్ణజు నంతవాని;

తే.గీ. నిట్టి సురసుందరులు గల్గ నింతపనికి
మనములోఁ జాల చింత నీవెనసె దేల?
వీరిలో నొక్కవెలఁది నమ్మారుఁ గూర్చి,
పంచమీ కార్య మిపుడె ఫలించుఁగాని. 41

చం. అన నమృతంపుఁదేట జతయందిన యా సురరాజుమాట, చ
య్యన శ్రుతిపర్వమై, మదిని, హర్షమహావగఁ బొంగఁజేయ, నీ
పని కిది కార్య మౌర! యని, పల్కువెలందిమగండు, కంతుఁ బి
ల్వ ననిలుఁబంచి, వేల్పునవలాతలమిన్నల నంతఁ గాంచినన్. 42

సీ. వెలవెలనై తోఁచె నలచంద్రకళ, యత్య
తుల తమశ్రీఁ బొందఁగలనె? యనుచుఁ,
దల యెత్తలేదయ్యె నలరంభ ధీరకుం
జరము సెక్కిన మనఁజాల ననుచుఁ,
చెలిబి వాయగఁ బొల్చె నలతార హంసుని
గౌడవఁ బోయిన మహం బడఁగు ననుచు,
శ్యామలలో నీఁగె నలమాధవి ధరిత్రి
ఘనుల గోస్మృతి నిల్వఁగలనె? యనుచు,

తే.గీ. నిట్టు లనిమేషకాంత లహీన భంగ
వృత్తి సంధించి చలియింపఁ జిత్తమందు,
వే యెఱిఁగి చిత్రరేఖ యన్వేల్పుచెలువ
నలువకు జొహారుఁ గావించి నిలిచె; నపుడు. 43

చం. నిలిచి, యవార్య యౌవన వినిర్మల సుందరభావ సత్కళా
కుల జనితైక దర్పమును గూడిన చేడియగాన, ముందు దాఁ
దెలియక, ధాత కిట్లను, సతీమణి, దేవ. భవన్మనోహితం
బలర నొనర్తు, నన్ను దయ నంపుము, నిర్జరు లెల్ల మెచ్చఁగన్. 44

చం. మరుఁడు సహాయుఁడై బల సమగ్రతతో వెనువెంట రాఁగ, స
త్వరగతి ధాత్రి నొంది, యల తాపసుఁజేరి, భవత్కృపా పరి
స్ఫురిత కలావిలాసములఁ, జొక్కపువేడుక నిక్కఁ జేసి, బం
ధుర నిజశక్తి నిచ్చటికిఁ దోకొని వచ్చెద, నేలి, బంటుఁగన్. 45

సీ. జలపాన సంరక్తి సడలించి, మోవితే
నియఁ గ్రోలుతమిఁ జాల నింపవచ్చు;
తొలుపల్కుఁ జదువులు వొలియించి, రతికూజి
తంబులు నడపుటల్ దార్పవచ్చు;
ధ్యాననైశ్చల్యంబుఁ దలఁగించి, వలతేని
కలహంపుఁ జింతలోఁ గలపవచ్చు;
యతివేష వైఖరి నడఁగించి, విటపాళి
యెంచు మేల్సొగసు చేయింపవచ్చు;

తే.గీ. నొంటి దిరుగుట మాన్పి యింపొనరు సఖులఁ
గూడి విహరించు తెఱఁగు వే కూర్పవచ్చు;
నాత్మ చాతురి నేమిసేయంగరాదు ?
తపసి నివ్వేళ ననుఁ బంపు తమ్మిచూలి. 46

చం. తొలకరిచూపు లింపొసఁగు ధూపము పైపయిఁ బర్వఁ, గంధరో
జ్జ్వల కలనిస్వనం బు డుకచాల్ రొదయై వినవేడ్కఁ దార్పఁ, బూ
విలు గలవేల్పు రాసివము వేగమె మౌనికి రేఁచి, మత్కచా
చల యుగ రంగవీథి ఘనసంభ్రమతన్ నటియింప, నూన్చెదన్. 47

సీ. వలతేని మనములో మొలపించు క్రౌంచాపు
తూపుల ధైర్యంబు దూల్పనేని,
దలపుల నెవ్వేళ తలఁగక యూరించి
కెరలు మేల్కాళలఁ జొక్కింపనేని,
గౌఁగిట నలమి చొకాటపుఁ గూటమి
గలయంగఁ బేరాస గొలుపనేని,
దులకించు మోహంపువలఁ జిక్కి వెనువెంట
బాయక తిరుగంగఁ జేయనేని,

తే.గీ. బలుకు వాల్దొర; నివ్వేల్పు పడతు లెల్ల
వినుతి సేయంగ విటునిఁ గావింపనేని
నజరకులమునఁ బుట్టితి నంచు నిచ్చఁ
బలుకగా సిగ్గుగాదె? యజ్ఞాతజన్మ! 48

చం. అనఁ, దెఱగంటికొమ్మ పలు కాత్మమనః ప్రమదంబుఁ గూర్ప న
వ్వనరుహసూతి యాదరణవైఖరి నిట్లను నోనెలంత! ది
వ్యనికర వర్ణ్య విభ్రమ కలా ప్రవిమోహిత సర్వలోకవై
తనరెడు నీకు ధాత్రి నొకతాపసు లోఁబడ నూన్పు టబ్రమే? 49

ఉ. చొక్కపు నీటునన్ గళలసొంపున చారువిలాస వైఖరిన్
జక్కఁ దనంబునన్ నరసచాతురి నీసుర యౌవతంబులో
నెక్కుపదాన వౌట చెలి! యిచ్చ ఘటించితి గాక దీనికీ
తక్కినవారిచే నగునె? తార్పఁగ నీదృశకార్య మెంతయున్. 50

సీ. ననబోఁడి! యతుల ఘనస్ఫూర్తిఁ దూలింపఁ
జాలదే? నీ నీలవాలకాంతి;
లీలన్ దమీశావలేపంబు విదళింపఁ
జాలదే? నీ యాస్య జలజదీప్తి;

వనజానన! యహీన మునిప్రౌఢిఁ గలఁగింప
జాలదే? నీ రోమపాళి కాంతి:
ముదిత ! సత్తాపస ముజ్జృంభణముఁ ద్రెంపఁ
జాలదే? నీ పదోజ్జ్వల నఖాళి;

తే.గీ. అచలవక్షోజ! పరమహంసౌఘ మహిమ
నడఁపఁ జాలదె? నీ మందయాన లీల;
యగుటఁ దల్లక్ష్మిఁ జెలువందు నట్టి నీకు
పడఁతి! యొకమౌని నిల మోహపఱచు టెంత! 51

చం. అల విరివింటిదంట ముదమారఁగ నీ వెనువెంట రా, ధరా
స్థలి వడిఁ జేరి, యా ముని యుదారతపః క్రమ మెల్ల మాన్చి, యు
జ్జ్వలగతి వచ్చు నీకుఁ, జెలువా! యొనగూర్తు; వహింప నీసురా
బలలు శిరోనతిన్, బవలు పంజులు చెంద్రికపావడన్ రహిన్. 52

తే.గీ. అని యనేక విధంబుల నాదరంబు
దొలఁక రంభాది నిర్జరీ కులము లాత్మఁ
గలఁకచేఁ గుంద నప్పుఁడు కలికి మగఁడు
చెలిమి నాచిత్రరేఖతోఁ బలుకు నపుడు. 53

సీ. వనసేపకొప్పు నొందిన యొంటిపొర చెంద్ర
కావి రుమాల వింతై వెలుంగ,
రతి కౌఁగిలింతఁ దోరపుఁ జిక్కుఁ గన్న మొ
గ్గలసరుల్ పేరెదఁ జెలువుమీఱ,
నెలవంక రేకల నిలిచి పైఁజెదరు క
ప్పురపు గందపుఁదావి బుగులు కొనఁగఁ.
గలికి గోణమ్ముపై గట్టిన క్రొత్తగేఁ
దగితేకు వంకి యందముగ మెఱయఁ,

తే.గీ. జిలుక, కోయిలమూఁకలు సేరి నడవఁ,
గలువతేఁ డామనియుఁ బార్శ్వముల రహింప,
శారికలు నైజ జయవిద్య చయముఁ జదువ,
వేడ్కఁ జనుదెంచె నపుడు పూవింటిజోదు. 54

మ. వలరా జల్లరుదేర యానలువ దివ్యద్రత్న సింహాసన
స్థలి నొయ్యన్ డిగి చేరవచ్చి నతినొందం బాణిచే నెత్తి య
ర్మిలితోఁ గౌఁగిటఁ గూర్చి యంత రతినారీభర్తతో నందదు
జ్జ్వలపీఠిన్ వసియించెఁ జెంగటనె నిల్వన్ దద్బలవ్రాతముల్. 55

చం. ఘనవినయాత్మ నున్న యలకంజశరున్ దిలకించి యవ్విరిం
చనుఁ దనురక్తి దోఁపఁ జతురానని నొక్కటియై రహించు తి
న్నని మధురోక్తిఁ బల్కు రతినాయక! ని న్గనుగొన్న నామది౯
మనిచెఁ బ్రమోదసంతతి రమాపతిఁ గాంచిన దారి నియ్యెడన్. 56

చం. సరసతరా సమాస్త్రములు సంతతజీవిక శింజినీలతా
స్ఫురిత శరాసనోత్తమముఁ బూని తలంపఁగ మేటివై సుమా
కరసఖ! నీవు రాజిలఁగఁ గాదె సమస్త జగజ్జనుల్ పర
స్పర పరివైమతీగతులు బాసి ప్రియప్రమదాప్తి నుబ్బుటల్. 57

సీ. ముని భామకై యింద్రుఁ బెనుఁగోడిగా లస
ద్వృతిఁ దూల్చి మించిన దిట్టతనము,
నొక్క కాత్యాయని నొందంగ సెగకంటి
పౌరుషం బరచేసి ప్రబలు నేర్పు,
హంసాఖ్యఁ దగు కైరవారి పితృప్రసూవి
* సంపర్కగతిఁ గూర్చి యొప్పుచలము,
గురుపత్నిఁ గలయ నక్కలనేత యగువాని
సతతంబుఁ గుందించు చతురవృత్తి,

తే.గీ. నఖిల భువనాభినవ్య మహాద్యుతౌఘ
కల్పనా నర్గళ స్ఫూర్తి గాంచివెలయ
మా దృశుల కెన్న నలవియె? మంజు కంజ
బాణ జిత లోకజాలః శంబర విఫాలః
(* ఇచ్చటి యతి ప్రమాదపతితము కావచ్చును) 58

చం. కనుగల విల్లు పూని, కడుగాటపు సంపెగమొగ్గ ముల్కిచాల్
గొని, కలనాద సైన్యములు గొల్వఁగ, పీవలితేరి నెక్కి, నీ
వనికి రమాకుమారకః భుజాంచితశక్తిఁ గడంగ, డాఁగఁడే?
ఘనకరవీర సూనదరిఁ గాలవిరోధి భయావిలాత్ముఁడై. 59

కం. అని వినుతి పూర్వకంబుగ
మనసిజునిం బలికి, యపుడు మఱియు నతనితోన్
దనకార్య మెల్లఁ దేటగ,
వనజాసనుఁ డిట్లు వలుకు వరమృదు ఫణితిన్. 60

శా. వింటే? మన్మథ! మత్ప్రభుత్వమున కుర్విన్ బుట్టు విఘ్నావళిన్
గెంటందార్చుచు, మామకాత్మహితభంగిన్ మించు నీ వుండుటల్
కంటం గానక, బ్రహ్మభావమున కాకాంక్షించి, యొక్కండు పెన్
గొంటే యాముని, దెచ్చినాఁ డిటఁ దపఃకుల్యాధ్వ సంచారితన్. 61

చం. ముని, యజభావ మందఁ దపముల్ గడుఁజేసినఁ జేయుఁగాక, పా
వన మనురాజ జాత జవమై ఖరి మించిన మించుఁగాక, ని
త్యనియమవృత్తిఁ దాలిచినఁ దాలుచుఁగాక, విచార మేల? నో
మనసిజ! నాకు నీవు బలుమక్కువ తమ్ముఁడవై చెలంగఁగన్. 62

చం. హరి, సకలాధిపత్యము సుమాశుగ! మా కొనగూర్చె మున్ను. త
త్పరిభవ కార్య సంహృతియుఁ, దత్పరిపాలనమున్, ఘటింపఁగా
విరతముఁ గర్త వీ వగుట, నేర్పున నీ విలఁజేరి, తన్మనీ
శ్వర తప మెల్లఁ దూల్పఁదగు, సార మహామహిమంబు లెంచఁగన్ 63

చం. అనఘ కలా కలాపిని, యనల్ప విలాసిని, 'చిత్రరేఖ' పే
రను దగు నీ వధూ నికరరత్నము నీ వెనువెంట రాఁగ, వే
చని, ధరఁ జేరి, యా నియమిచంద్రుతపం బెదలించి, వానిఁ దూ
ల్ప నిజశక్తి నేతదబలా పరిచారకుఁ జేయు; మంగజా! 64

చం. అలికవిలోచ నోగ్రతప మంతయు ము న్నడగించినట్టి నీ
బలము, చలంబు, దివ్యశరపాండితి, నేఁడును జూపి, మౌని ని
చ్చెలువ కధీనుఁ జేయు, మిఁకఁ జెప్పెడిదేమి? రతీశ; సర్వమున్
దెలిసిన నీకు, దీనఁదగ నిల్పుము మద్భువనాధిపత్యమున్. 65

ఉ. నా విని నల్వఁ జూచి రతినాయకుఁ డిట్లను, వాగధీశ! యి
ట్లీవు వచింపఁగా దగవె? యీ ఘనకార్యభరంబు నాదిగా
దే? విబుధుల్ నుతింప జగతీస్థలిఁ జేరి, మునీంద్రు దేవరా
జీవ దళాక్షితో నెనయఁ జేసెద, మానుము వంత నెమ్మదిన్. 66

చం. అళితతి పోటుఁగూఁత లెగయం, బెనుమావులు డిగ్గి చిల్కరౌ
తులు నడవన్, మహాబలము దోడ్తన చుట్టికొనం, దపస్వి ని
శ్చల ధృతి సాలమండలము చయ్యన లగ్గలు వట్టి పట్టి, యీ
నెలఁత యురోజదుర్గతటి నిల్పెదఁ దత్పటుహృ న్మహీవిభున్. 67

చం. అన, మరుపల్కునం బ్రమద మంది విరించి సువర్ణచేలముల్,
ఘన మణిభూషణంబు, లల కంతునకున్, సురకాంతకున్, బ్రియం
బెనయ నొసంగి, యంత రజనీశ వసంత సమీర తామ్రలో
చనవర ముఖ్య మారబలసంతతి నాదృతిసేసి, యిట్లనున్. 68

సీ. తెలివ, నవ్వుల యోగిధృతిఁ గలంపకమున్న
నెఱయు వెన్నెలలు పైఁ నింపవన్న,
నెలఁత, కేలను మౌనికళ లంటకయ మున్న
చిగురాకు నెమ్మొనఁ జేర్పవన్న,

పకి, పైఁట యతి చొక్కఁ జక్కఁ బీవకమున్న
ప్రబలు చల్లఁదనానఁ గ్రమ్మవన్న,
చెలి, పాట యమిపీను లలరఁ బాడక మున్న
కలనార భంగికల్ తెలుపవన్న.

తే.గీ. ఓ కుముదమిత్ర! యో చైత్ర! యో సమీర!
యో పికాధీశ! మీనేర్పు లొనరఁ జూపి.
పఁడతి కాజదదారి లోఁబఱపుఁడన్న,
మన్మనోభీష్ట కార్యంబు మనుపుఁడన్న! 6

చం. అని నిజమిత్రవర్య నిచయంబుల నీగతిఁ బల్కి, యమ్మరు
ద్వనధర వేణికామణి విధాత రహిం దన కొప్పగించి పం
చిన, విరివింటిజోదు పికసేనలతో, సురవారిజాక్షితో,
ఘన మగుపేర్కఁ బొంగఁ, దదగారము వెల్వడివచ్చె; నంతటన్. 7

సీ. చిలుకతత్తడి రౌతు చేతి తియ్యని వింట
గాథ కృపీటజ కాండ మెగసె,
నుడురాజు పఱతెంచునెడఁ బుండరీకంబు
వికలత్వమున నిరావీథిఁ ద్రెళ్ళె,
కరువలి కర్దమై వెఱఁ గూన్చె నలఘన
పర్య నవ్యాత్మభీప్రద మహాహి;
ఆమని రాఁగఁ జయ్యన విగతచ్ఛదం
బుగఁ జూడఁబడె నష్టపురుషకాళి.

తే.గీ. నిర్జర వధూటికా వామనేత్ర సీమ
జడిఁగొని పరిప్లవత్వంబు పరగఁ దోచె,
వి ల్లిశకునంబు లేపున నెన్నియున్న
వానిఁ జూడక యధిక గర్వంబుతోడ.

మ. అల సత్యాధ్వము డిగ్గి యప్డు, తప మొయ్యన్ దాఁటి, దీవ్యజ్జన
స్థల మాపిమ్మట నొంది, యంతట మహస్థానంబునుం బొంది, వే
ల్పులరావీ డట వేడ్క డగ్గఱి, భువర్లోకేంద్ర ఘువ్వేళఁ జే
రి; లలిం గంజశరుండు దా దొరసె ధాత్రిన్; మేరు మార్గంబునన్. 72

చం. ధర నిటు లొంది, యంత సముదార గిరీన పురీ ఝురీ దవో
త్కరముల నెల్లఁ గన్గొనుచుఁ, గాముఁడు వింధ్యముఁజేరె; నందుఁ బ
ద్మ రిపు-సుతోర్మిజాం బుకణ మండల పుష్పిత నీప నిత్యభా
స్వర మగు పారిజాతవనవర్యము గన్నుల కింపుఁ గూర్పఁగన్. 73

చం. గురుజవశక్తి వచ్చి, యొక కోయిలవేగరి త ద్వసంత భూ
సుర తిల కాశ్రమం బిదియ చుమ్మని, తెల్పఁగఁ, గంతుఁ డందు ని
ర్జరసతితో, నిజాప్తవరజాలముతో, వసియించెఁ, దత్ప్రసూ
న రసకులార్ద్ర మారుతమునన్ స్వతనూశ్రమ మెల్లఁ బాయఁగన్. 74

చం. చెలువగుమైత్రిఁ గోయిల వజీరులఁ, దుమ్మెద కమ్మకట్టు మూ
కల, గొరువంకరాదొరల, గాటపుఁ జిల్కల కాల్బలంబులన్,
నలినకళంబవీర బలనాథుఁడు, చైత్రుఁడు, తద్బలోచితో
జ్జ్వల లతికా కుటీపటలిఁ జక్కఁగఁ బాళెము డించె నయ్యెడన్. 75

సీ. చిగిరించు నెఱకెంపు చివురాకుగమి, కట్టు
నట్టి కౌసుంభాంబరాళిఁ బోలఁ;
జాలఁ దోఁచిన నూత్నజాలకశ్రేణి, మేల్
హూరుముంజి ముత్తెపు సరులఁ బోల;
నఱ లెక్క నరదోఁచు తెలిపూలచాలు, కై
శ్యములఁ జేర్చిన గర్పకములఁ బోల।
నలరుగుత్తుల నిండ నలరు పుప్పొడి, గుబ్బ
కవలపై నలఁదు గంచవాతిఁ బోల;

గీ, వరప శృంగార వైఖరి ధరణిఁ బొదలు
లతిక లయ్యెడ వీక్షించు కుతుక మెసఁగెఁ,
జైత్రకాంతాగమన దిష్ట సముచితౌజ్జ్వ
లీ పరిభ్రాజ దుత్తమాలీల నొంది. 76

ఉ. డాసె సుమాళిఁ దుమ్మెదమిటారి, దమిం జివురాని కోయిలల్
మ్రోసె; రసాలకేసర సమూహ సుగంధము దిక్తటంబులన్
బూసె మెకంబు నెక్కుడొర, మున్మను పైకొను కాఁకచే ధృతిం
బాసె వియోగి, క్రమవనపాళిక నామని యాక్రమింపఁగన్. 77

చం. మునివన మంతయుం దన చమూపతి యత్తఱి నాక్రమింప, మిం
చిన బలదర్ప గౌరవముచే విషమాశుగ వీరశేఖరుం,
డని కిదె చుమ్ము వేళ యని యాప్తమతిన్ బికమంత్రి దెల్పఁ జ
య్యన వెడలెన్ రసాలవిశిఖాసము, సూనశరాళిఁ బూనుచున్. 78

సీ. అరిరాజ చిత్తభీకర కరకాండ ప్ర
చండిమ మనురాజ మండలంబు,
క్రొందళంబులఁ జాలఁ గూర్చుక హరివితా
నములతోఁ జైత్ర సేనావిభుండు,
కన్నుల నెఱమంటఁ గ్రక్కుచుఁ గలరుతుల్
బెరయ నానా వనప్రియబలంబు,
కనక రజోరేఖఁ గనుపట్టు వరగంధ
పటిమ రాజిల్లు మహాబల కులంబు,

తే. తొలుదొలుతఁ దీవ్ర విస్ఫూర్తిఁ దొడరి నడవఁ,
జిలుక మేల్పక్కిపై నెక్కి, యలరువింటి
దంట, యమ్మౌనిఁ గదిసె దుర్దాంతశారి
కాళి యాత్మైక బిరుద పద్యములు చదువ. 79

చం. అపుడు రణోత్సుకుండగు, సితాంబుజ సాయకు కంటిసన్నఁ, గీ
రపటలి, చల్లగాడ్పు, తొవరాయఁడు, కోయిలపౌఁజు, చైత్రుఁ, డ
చ్చపుఁ దెలితెక్కపుల్గు, లని సల్పఁగఁ జాలుదు, నేనె నేనె, యం
చపరిమితాగ్రహ స్ఫురణ, నమ్మునిఁ జుట్టిరి; సత్వరంబుగన్. 80

సీ. చైత్రవత్కర కుంత చటుల ధారారేఖ,
శమినేత నాటించెఁ జలువమిన్న;
తళతళక్కన వేగ జళిపించి, మ్రావి క్రొం
దళపుఁ గత్తిని, మౌని నఱికె, సురభి;
కడుఁ జంచరీక సంఘము మ్రోయ, ఘనజాల
కంబుల, యతి మొత్తె, గడుసుగాడ్పు;
కటు రజోగ్ని కణాళి గ్రమ్మఁ, జెందొవ మందు
తిత్తుల, మునిఁ గప్పె హత్తి, యంచ;

తే.గీ. యిట్టు లాదిట్ట లందఱుఁ జుట్టుముట్టి,
గట్టితన ముట్టిపడ నురుజొంతి కవచ
ధారి జడదారి నొప్పించి, ధైర్యలీల
నడఁప లేకున్కిఁ గని, మఱం దపుడు గడఁగి. 81

చం. చనని నవాగ్రహ స్ఫురణఁ జక్కెరవిల్తుఁడు తేజి జోరునన్
మునిపతి మీఁద నూకి, కడు ముట్టక మ్రోయు గొనంబు తుంటవిం
ట నొనరఁగూర్చి చంద్ర ఋతు నాథులు గన్గొని యౌర మేలు మే
లనఁ, బరితేజితాబ్జముకుళాస్త్ర పరంపర నించె నుద్ధతిన్. 82

చం. మదన విసప్రసూన శరమండలి యా జడదారిసామి పే
రెద వడిఁ దాకు నత్తఱిఁ దదీయపరాగము చిందుటల్ స్తవా
స్పదమయి పొల్చె, తద్విశిఖజాల సమాహతి భిన్న మౌనిరా
జ దృఢ రమేశభక్తి కవచ స్ఫుట చూర్ణమనీషఁ దాల్చుచున్. 83

చం. వరజవశక్తిచేఁ బలుకువాల్దార పేరెదఁ దాఁకి, తాఁకునం
బరిహృత కుట్మలాత్మ మగు మారుని తామరమొగ్గముల్కి నిబ్బరముగఁ బర్వఁ, దద్రసము భాసిలె తన్మునిధైర్య జీవనో
త్కరములు పీల్చి వెగ్గలముగాఁగఁ గడున్ వెదలించు పోలికన్. 84

చం. అచల సమాధి యోగగతి నందిన యమ్మునిఁ జెందదయ్యె న
వ్యచలన రేఖ, యప్పు డసమాశుగ కాండము పర్విననన్, గరం
బచల సమాధియోగ గతి నందిన యమ్ముని నెట్లు చెందు న
వ్యచలనరేఖ? యెంత యసమాశుగ కాండము పర్విననన్ మహిన్. 85

మ. తన కంజాత శరంబులిట్లు మునిచంద్ర స్ఫీతతేజంబుచే
వనవీథిన్ వికలత్వ మొందఁ గని, దుర్వారావలేప క్రమం
బున నాకంతుఁడు, కేలుదోయిఁ గొని నేర్పుల్ మీఱఁ బూమొగ్గనే
జను, తద్వక్షము గుప్పునంబొడిచె నోజం, జైత్రుఁడౌనా ననన్. 86

చ. దళమగు రోస మెచ్చఁ, దనతత్తడి నోరఁగఁ బోవఁజేసి, ని
స్తుల పథి కాసృగక్త, మను సొంపున, రోహిత దీప్తి జాలముల్
గలయఁగ మించు నూతన పలాశ సుమంబను బాగుదారచేఁ
జలమున నయ్యతిన్ నఱకె, సారససాయకవీరుఁ డంతటన్. 87

చ. మునిపతి కేమిటన్ జూఱుకుముట్టక యుండినఁ, గాంచి, తేజిఁ జ
య్యన డిగి, యప్డు నైక నిశితాయుధ జాతముఁ బూని, మిక్కిలిం
గనుఁగొనలన్ రుషానల శిఖాతతిపర్వ, మరుండు చంద్ర చం
దన పవమాన ముఖ్య వృతిఁ దా నడచెన్, యతిమీఁది కుద్ధతిన్. 88

కం. నడచి, యఖఘంటికా ధ్వని
యడరఁ, బరా గాగ్నికణ చయంబులు వెదలన్,
గడు నమరు రాగసుమ, మను
బెడిదం బగు శక్తి వైచె, భీకరలీలన్. 89

ఉ. దాన నొకింతయున్ విధృతిఁ దాల్పని యా దమినేతఁ జూచి, త
త్పూనశరుండు బీరమున, శూరత యుట్టిపడంగ, నయ్యెడన్
మానిత పారిజాత సుమనః కలికా గద, కేలనెత్తి, య
మ్మానిని మోఁదె, దివ్యకుసుమ ప్రతతుల్ మరుదాళి నింపఁగన్. 90

ఉ. అందుల కింతయుం జలన మంచని పెంపున కబ్బురం బెదం
జెంది, ప్రసూనకోశ తటిఁ జెల్వగు గేదఁగిఱేకుఁ జిక్కటా
రంది, యనూన రోషగతి నమ్మునిఁ గ్రుమ్మె మరుండు, శాంకరా
మంద మనోధృతి క్షపణ మాన్య భుజాబలరేఖ హెచ్చఁగన్. 91

చ. పసబలంబు గొల్వ, సుమసాయకుఁ డంతటఁ బోక, మౌని డా
సి, రమణ మొగ్గయన్ గుదియఁ జేకొని మొత్తి ప్రవాళమన్ మహా
పరశువుఁ బూని వే యడిచి, బాగగు మంకెనవంకిఁ బట్టి ప
త్త్రములఁ గ్రుమ్మి, యార్చె హిమధాముఁడు గన్గొని మెచ్చనయ్యెడన్. 92

తే.గీ. ఇట్టు లమ్మారుఁ డమ్మునిఁ నెనసి, యని ఘు
టించు నవ్వేళ, నిది వేళ యంచుఁ దలఁచి,
చిత్రరేఖా వధూటి, విచిత్రరీతి
శమి కనతిదూరమున సఖీజనము గొలువ. 93

సీ. తిలకాళిఁ దిలకించుఁ జెలి, పెండ్లితటిఁ గాంచు
తెలుఁగు తపస్వికిఁ దెలుపుకరణి,
గోఁగుచెంగటఁ బల్కుఁ, గోమలి ప్రియములు
పలుకుటల్ దపసికిఁ దెలుపుకరణి,
మావిపైఁ గరముంచు మగువ, కళాస్థాన
మలముటల్ మౌనికిఁ దెలుపుకరణిఁ,
గ్రోవిఁ గౌఁగిటఁదార్చుఁ గుముదాక్షి, పరిరంభ
కలనంబు యోగికిఁ దెలుపుకరణి,

గీ. నిట్టు లప్పౌరికాంక్షి కహీన మదన
తంత్ర విజ్ఞానగరిమను దరుణి దెలుప
వల్లిదోహదచర్య దైవాఱ నపుడు
హాళి దఱకొత్తఁ దద్వనీకేళి వలిపె. 94

సీ. దమి దీననైనఁ జిత్తముఁ బయల్పఱచునో
యని సంచరించు నభ్యర్ణపదవి;
ముని దీననైన నూతనరక్తిఁ దాల్చునో
యని పాడుఁ దేనియల్ చినుకు పాట;
శమి దీననైన నిశ్చలభావ ముడుపునో
యని పొదల్ దూఱు లతాళి గదల;
యతి దీననైన ధైర్యముఁ బాయఁ జేయునో
యని పల్కు సఖుల నొయ్యారిపలుకు;

తే.గీ. నియమి దా దీననైనఁ గన్విప్పు నొక్కొ!
యని మనలు దండ రాసాప్తి నాళియుక్తి
నైన నానావిచిత్ర చర్యాళిరూఢిఁ
దాపస సమాధి వైఖరి దఱుఁగదయ్యె. 95

ఉ. ఆ యతిలోకమౌళి హృదయంబు బయల్పడ కున్కి గాంచి, యా
తోయజనేత్ర యాళితతితో మునిసన్నిధిఁ జేరి, జాఱవా
కాయల వీణె గైకొని, తగన్ శ్రుతిఁగూర్చి, యొయార మెచ్చఁగా,
నాయెడ నేర్పు మించ గ మ పా దిక పుంఖణ మూన్చి వేడుకన్. 96

సీ. ఘన మార్గవిభవంబు వనితవేణినె కాదు
శ్రుతిపర్వ రాగసంతతి నెసంగె;
సమతాళ విస్ఫూర్తి సతిగుబ్బలనె కాదు
నవ్య గీతప్రతానముల నెనసెఁ;

గలహంస వైఖరి చెలి గతులనె కాదు
సరస ప్రబంధ పుంజమునఁ దోఁచెఁ:
బల్లవంబుల పెంపు పదఁతికేలనె గాదు
సొగసైన పదపాళి సొంపు పూనె;

తే. ననుచు, వనదేవతా జనం బభినుతింప
రక్తి విధమును దేశీయరాగ గతియుఁ
జిత్రతర మంద్ర రాగ జ శ్రీలు వెలయ
నింతి మునిచెంత వీణె వాయించె నంత. 97

ఉ. చెన్నగు జాళువా యొళవు, చిన్నరి కెంపుల మెట్లు నీలపు
న్వన్నియ నొప్పు కాయలు, నవంబగు వజ్రపు కర్వె, పచ్చలం
బన్నిన యట్టి మేరువును, బాగగు తంత్రులు, మించ నొప్పు మే
ల్కిన్నర చెంతఁజేరి యొక కిన్నరకంఠి యొసంగ, నయ్యెడన్. 98

మ. సరసత్వంబునఁ గేల నూని, యల యోషామౌళి, చక్కన్ "రిరి
మ్మ రిగా మారి"యటంచు, "రిప్పని మగా మామ్మారి"యంచున్, విభా
స్వర నానా నవరక్తిఁ 'దాన'తతి మించన్ 'గౌళ'వాయించి, ని
బ్బరపున్ వేడుకఁజేయు 'పంతు'విధముల్ పల్కించె, నప్పట్టునన్. 99

మ. బళిరే! మైసిరితీరు, నిల్కడలు సేబా! సయ్యరే! పేరణీ
కలనం, బౌర! పదాళికాభినయ వైఖర్యంబు, మజ్జారె! కో
పుల వైచిత్రి, యహో! వినిర్మల కరాంభోజాత విన్యాస, మం
చలివేణుల్ వినుతింప సల్పె నటనం బాకొమ్మ తత్సన్నిధిన్. 100

కం. ఈలీల నన్ని విద్యల
వేలుపుతొవకంటి చూపి, విపుల సమాధి
శ్రీ లాభ గౌరవంబున
శైలాభం, బెమలకున్న శమిఁ గాంచి, రహిన్. 101

చం. అనుపమ కాంచి రమ్యతట హాటక కింకిణికా ఝణంఝణ
ధ్వని చెలరేఁగ, నా నియమి దండకుఁ జేరి, యొయార మెచ్చ, న
వ్వనిత, తపోధనేంద్ర పదవారిజ యుగ్మము కేల నంటి, యొ
య్యనఁదలఁజేర్చి, నూత్న మధురామృత పూర సమోక్తి, నిట్లనున్. 102

సీ. తెలిగంటిదొరలకుఁ దీఅలేని విరాళి
మొనపు చక్కఁదనానఁ దనరుదాన,
కులుకు చిత్తరువుబొమ్మలకు జీవము నించఁ
గల పాట వగ నేర్చి యలరుదాన,
రంభాదిక నిలింపరామలఁ దలవంపఁ
జేయు నాట్య మెఱింగి చెలఁగుదాన,
హరి గిరిశాది దివ్య సభాళి బిరుదు లె
న్నైనఁ జేకొని నిచ్చ నడరుదాన,

తే.గీ. "పలుకుతొయ్యలి" వీ వంచు నలువమెచ్చ
నలఘు సాహిత్య విద్యాప్తి వెలయుదాన,
"చిత్రరేఖా" సమాఖ్య రాజిల్లు దాన
నిన్ను సేవింప వచ్చితి నియమిచంద్ర! 103

కం. అనునెడ నమ్మునికుల మణి
కనుఁగవ నర విప్పి, కాంతఁ గన్గొని, యంతన్
బున రనవధిక సమాధి క
లన నక్షులు మోడ్చి నిశ్చలతచే నుండన్. 104

ఉ. కాంచి, తపస్వి చిత్తగతిఁ గాంచఁగలేక యయారె! మామకా
భ్యంచిత శాంబరీమహిమ కయ్యతి లోఁబడు నంచు నెంచి, త
త్కాంచనగాత్రి, యాళిజనతాయుతి మిక్కిలి చెంతఁ జేరి, నే
త్రాంచలసీమ నవ్వు పొలయన్ మునిఁ బల్కె నవోక్తిచాతురిన్. 105

సీ. జవరాలి నునుగుబ్బ చన్నులం జేరుట
వసుధాధర స్థలీ వసతి గాఁగ,
నతివ రత్యంత శ్రమాంబులం దోఁగుట
యమరాపగా వగాహనము గాఁగ,
తెఱవ కెమ్మోవి క్రొందేనియల్ గ్రోలుట
నిరుప మామృతపాన సరణి గాఁగ,
కొమ్మతో రతికూజితమ్ములు నొడువుట
సరసా గమాంతాళి చదువు గాఁగఁ,

తే. దలఁపఁ బద్మాంబికాభిఖ్య దైవతంబు
మసలక దయారసంబున నొసఁగు సుమ్మ
ఖండితానంద గరిమ నిక్కలన మనుము
వట్టి యీఖేదక నివృత్తిఁ గట్టి; మౌని! 106

సీ. పరమ కాశ్యాకృతిఁ బ్రబలదే నియమీశ!
సోమమండలరాస్య రోమవల్లి?
అనవద్య మధురాత్మ నలరదే మునికాంత!
జలరుహేక్షణ మధుస్రావి మోవి?
పురుషోత్తమస్థేమఁ బొసఁగదే యతిచంద్ర!
యచలకల్పోరోజ యలఘు నాభి?
శ్రీరంగవైఖరిఁ జెలఁగదే దమివర్య!
కనక జాతీయాంగి కన్నుదోయి?

తే.గీ. అగుట నిత్యపవిత్ర రూపాప్తి నదరు
కలికితోఁ గూడి యుండినఁగాక కలదె?
యతను సుఖరాశి యిట్టి మహోఘదాయి
ఘోర కాంతారమహి నున్న ధీరముఖ్య! 107

మ. ఉరు రామైక గుణానువర్ణనమొ! కాంతో చ్చైత్రనాగ స్థలీ
పరివాసంబొ। సతీవరాంఘ్రి భజనా ప్రాశస్త్యమో! సౌదృశో
త్కర సేవాగతియో! ప్రియారుణకరా త్యాలోకనంబో! మదిం
గర మూహింపఁగ నిట్టి నీతప మనంగా నేమి? మౌనీశ్వరా! 108

మ. చెలిచెక్కుల్ గని, కొమ్మపాట విని, యోషిన్మౌళి నెమ్మోము తా
వుల మేలాని, నెలంతమే నలమి, పూవుంబోఁడి కెమ్మోవి తే
నెలచాల్ గ్రోలి, సమేతరాక్ష సుఖమెంతేఁ గాంచఁగా లేక, మి
క్కిలి యాత్మాధిగ తైకహృత్సుఖనిషక్తిన్ మౌని! కాంక్షింతురే? 109

సీ. సుమ సౌకుమార్యాప్తి నమరు నీ నెమ్మేను
ఘన పంచశిఖి కీలఁ గందకున్నె?
నెలవుల్గు పెంపూని యలరు నీ కనుదోయి
సూర్యదర్శన సక్తి స్రుక్కఁబడదె?
తమ్మి యందమ్మూని తనరు నీ నెమ్మోము
శుచిభసిత చ్ఛాయ సొగ సెడయదె?
తళుకుఁ గెంజిగురాకు సొలపూను నీ యంఘ్రి
సూచిపై మెట్టిన సొంపు సెడదె?

తే. యకటకట! నీ వాకింతైన యంతరంగ
మునఁ దలంపవు గాని, పద్భోగ యోగ్య
భావమున మించు నీయట్టి భవ్యమూర్తి
కీదృశ మహా తపోగ్లాని నెనయఁ దగునె? 110

మ. అసమ జ్వాల శిఖాళి వ్రేగిన, నిరాహారంబు గైకొన్న, శీ
త పరిద్వారులఁ గ్రుంకియున్న, భుజగీ తంత్రీ పరిధ్వంసి సా
హస వృత్తిఁ గయికొన్న, నీ కతను కల్యానంద మెట్లబ్బు? భ
వ్య సితాంభోరుహ లోచ నాంఘ్రియుగ సేవం దక్క: యోగీశ్వరా! 111

సీ. మాతంగ యుత దావ మహికన్నఁ గొంచమే?
వర విప్రవృత కేళివన ధరిత్రి;
ఘన పంకమయ శైవలిని కన్న నల్పమే?
యమల హంసాంచి తాబ్జాకరంబు;
శైలాట గృహ దగచ్ఛట కన్నఁ దక్కువే?
సద్వితా నోద్యోత సౌధపాళి;
యనిశ మిరాశనంబున కన్న నింద్యమే?
పుణ్య సుద్రుక్కృత భోజనంబు;

తే.గీ. కాన, నీకాన నీవృత్తిగరిమ మెల్ల
మాని, నే, మానితప్రీతి మహిమఁ గొల్వ,
మౌని! యిమ్మొ నిలింప సద్మంబుఁ జేరు;
దాన, మోదాన పాయత దాల్తు విపుడు. 112

చం. పలుపలు వట్టిపల్కు లిఁకఁ బల్కఁగనేల? యతీంద్ర! త్వత్సము
జ్జ్వలతర రూప యౌవన రచా వర విభ్రమ క్లుప్త మోహనై,
బలుతమి నిన్నుఁ జేరి ధృతిఁ బాసిన నన్ రతిఁ జొక్కఁజేయు ము
త్కలికల నీ కఠినగతిఁ దాల్చితి; సూనశరుండు సాక్షిగన్. 113

చం. అని మునిరాజు నిశ్చలత నాత్మ వచోర్థ చయోరరీకృతిన్
మనమున నిశ్చయించి, యల మత్త మతంగజయాన, "యేమి వ
చ్చిన నిఁ వచ్చుఁగాక"యని, చిక్కని ధైర్యము పూని "యేలు న
న్ననుపమ రక్తి"నంచు, దమి హస్తముఁ బట్టి కళం దెమల్చినన్. 114

కం. ఆతఁటి, నాయతివర్యం,
బాతతముగఁ దెఱచె లోచనాబ్జములు, మనో
భూత ప్రతిఘో జ్జ్వలన
స్ఫీత జ్వాల ద్విలోల జిహ్వాంచలుఁడై. 115

వ. ఇవ్విధంబున నవ్వాచంయమి సార్వభౌముండు, తత్పద్మినీ హృత్పద్మ సాధ్వసాపాదన చమత్కారి దినాంత వంధ్యాయమాన కోపరస శోణిమ ధురంధరంబులగు నేత్రపుష్కరంబులు విప్పి, చెప్పరాని యాగ్రహ భంగిఁ జెంగట నున్న యక్కురంగలోచనామణిం గనుంగొని, తోఁకఁద్రొక్కిన పెనుచిలువ చెలువున దీర్ఘంబగు నిట్టూర్పు నడలించుచు, నో నిలింపచాంపేయగంధి! యగంధ మహాంధకజి త్పరిపంథి మదాంధకార నంబంధంబునఁ గన్నుగానక, మానక నిగుడు మనస్థైర్యంబున దవంబులు చేరి, వనంబుల దినంబులు గడుపుచు, నమల యమలక్ష్మి సాంగత్యంబున నున్న నన్ను, నూరకయె పెచ్చు పెరుగు తెచ్చుకోలు వలపునఁ బచ్చవిల్తుకయ్యంబునకు నెయ్యంబుంపు మని మదీయకరంబుఁ బట్టఁజెల్లనే? యైన నది యేమి సేయంజను? నియ్యెడ నీవేలుపుఁదొయ్యలితనంబుఁ దూలి, యియ్యవని మనుజ వనితవై పుట్టి "సుదోషాకర"సమాఖ్యందగు నొక్క యిరాపుం బెట్టవట్టి యుండెదుగాక యని శపియించె నపుడు. 116

సీ. తన క్రొందళముల మన్నన చెట్లపాలుగాఁ
  జనియె సూనశ్రీల నెనసి మధువు;
తన తరోగరిమ మెంతయు ధూళిపాలుగా
  నరిగె వడంకుచు నపదుగాడ్పు;
తన మహస్ఫూర్తి తొల్తనె యగ్నిపాలుగాఁ
  బరచె వెల్వెలఁబాఱి పద్మవైరి;
తన పాత్రవృత్తి తో డ్తనె మింటిపాలుగా
  నడఁగెఁ గొమ్మలఁ బికాద్యభ్రకాళి;

గీ. తన పురారాతి భీకరోదగ్ర విగ్ర
హస్ఫురణ భూతిపాలుగా నతనుఁ డేగె
చాపశర జాతములు వనస్థలిని వైచి
య మ్మహామౌని కోపాప్తి నడరు నపుడు. 117

కం. ఈరీతి మునీశ్వర వా,
గ్భూరీతి భయా_ర్త చంద్ర కుసుమాస్త్ర పికీ
కీరీ తిరోహితతఁగని,
నారీతిలకంబు వెఱపునన్ మదిగలఁగన్. 118

ఉ. అయ్యతివర్యుఁ జేరి, వినయంబున సంభ్రముల వ్రాలి పల్కె-"నో
యయ్య! భవత్ప్రభావగతి నాత్మ నెఱుంగక, ప్రాజ్యగర్వ సా
హాయ్యమునన్ ఘటించితి మహాగము, నైన దయాత్మఁ బ్రోవవే
యియ్యెడ నీకు నేననఁగ నెంత! త్వదు_క్తి మరల్చి నెమ్మదిన్. 119

చం. కటకట! నిర్జరీత్వ ముడుగన్ ధర మ_ర్త్యవధూటికాత్మ నే
నెటులు జనింతు? నైన మఱి యేగతి దుష్టసమాఖ్యఁ బూని స
త్పటల వినిందనీయగతిఁ దాల్చినవాని వరించి యోర్తు? నా
వటముగ నీదుమాట మునివర్య! మరల్చి దయాత్మఁ బ్రోవవే. 120

చం. అను వనితాప్రియో_క్తిఁ గరుణాయతనాయిత మానసాబ్జుడై,
మునికులముఖ్యుఁ డిట్లను, ''నమోఘము మద్వచనంబు లైన నే
ర్పున నిఁక దాని కన్యగతిఁ బూస్తుఁ బయోజదళాక్షి!'' యంచుఁ బా
వన నిపుణత్వరూఢి దయివాఱ యతీశుఁడు పల్కె వెండియున్. 121

చం. "సరసిజగంధి! వింటివె? 'సుచంద్ర' సమాఖ్య రహించు భూపతిన్
బరిణయ మందు మంచు నలధవ్య వచ_స్తతి కర్థ ఘోట; ను
ర్వర ఘనరాజవంశమున రాజిలి, జిష్ణువిరోధి భేదనా
దరు, నినవంశమౌళి మణిఁ దన్వి! వరించి, చెలంగె దెంతయున్'' 122

తే.గీ. ''అఖిల భూమి ధురా భరణాఢ్యు, నా ధ
రాభుజునిఁ జెట్టవట్టి, దుర్వార విభవ
సంగతి శతసహస్ర వత్సరము ధరణి
నలరి, యంత భవద్రూప మందె'' దనిన. 123

చం. విని ప్రమాదప్రవాహ పరివేష్టిత మానస చిత్రరేఖ, యం
త, నల మునీశు పాదనలినంబులకున్ బ్రణమిల్లి యా ఘనుం
డ నుప, హితాళిపాళి యుతి నాస్థలి నల్లనఁ బాసి, యాత్మ కాం
చనమయ కేళికానిలయ వంస్థలిఁ జేరె రయంబు మించఁగన్. 124

ఉ. ఆ లలితాంగి, యొక్క భవికాహమునన్ "క్షణదోదయా"ఖ్య పాం
చాల వసుంధరాపతికి "శ్యామ" యనం బొగడొందు సుందరీ
మౌళి యెడన్ జనించె, నల మానవభర్తయు, భూరిహర్ష భూ
షా లలితాత్ముఁడై యునిచె "చంద్రిక" యన్ శుభనామ మింతికిన్ 125

మ. తన కార్యంబున కీగతిం జని, యమర్త్యస్త్రీలలామంబు పా
వన మౌన్యుక్తి నిజాదివర్ణరహితత్వం బూని, ధాత్రిం జనిం
చిన వార్తన్ విని, చింతనొంది, మదిఁ దత్స్నేహంబుతో దివ్యచి
హ్న నికాయంబులు గల్గఁజేసె, నవలా కబ్జాననుం డెంతయున్. 126

ఉ. ఆ నరసీరుహాక్షి కఖిలాద్భుత దాయి విపంచికా కళా
భ్యాస మొనర్పఁ జెంతఁ దగునట్టి ననుం "గుముదా"ఖ్యఁ గాంచి వ
ద్మాసనుఁ డంపఁ, బూర్వ సమయామిత మైత్రి ధరిత్రిఁజేరి, యు
ద్భాసిత తద్రహస్యగతిఁ దన్వికి నేర్పితి, నేర్పు పెంపునన్. 127

తే.గీ. అంత నొకనాఁడు శారదా కాంతవలన
వింత రాగంబు లొకకొన్ని విని, ముదమున
వాని నన్నింటి నా రాజవర్యసుతకుఁ
దెలిపెద నటంచుఁ, బుడమి కేతెంచు నపుడు. 128

సీ. కనుదోయి కింపూన్చు కలికి కుంకుమబొట్టు
దార్చిన నెమ్మోముఁ దమ్మి దాని,
సీటుగాఁ దీర్చిన కాటుక రేఖచే
నొప్పారు విమలాక్షి యుగము దాని,

నునుపులౌ తొడల నిగ్గున వింతవగ దోఁచు
    నవ్య చీరాచ్ఛాదనమ్ము దానిఁ,
బసపుచాల్పాతచేఁ బచ్చతామర పెంపు
    దలఁకించు పాణిపాదమ్ము దాని,

గీ. జలద నికటస్థలి రహించు చపలవోలెఁ
బర్ణదళ శాల పొంతఁ జూపట్టు దాని,
నొక్క మునికాంత నీయద్రి చక్కిఁ గాంచి,
చాల వైచిత్రి నెమ్మది సందడింప. 129

చం. కళ గలమోము, కెంపుసిరిఁ గాంచిన పల్దెర, తేనె లొల్కు ప
ల్కులు, బిగువైన చన్నుఁగవ, కుందనపుం జిగి నేలు ముద్దు చె
క్కులు, గల యీ చెలిన్ బ్రియపుఁగూర్మి వగ న్ననవిల్తుపోరునన్
గలయక యున్నచోఁ, దలఁపఁ గల్గునొకో? నవసౌఖ్య మంచొగిన్ 130

ఉ. తాపసరాట్కుమార సమతా కలితాకృతి నాత్మవిద్య మా
యాపటిమన్ ధరించి, తదుదార నవచ్ఛద శాలఁ జేరి, యు
ద్దీపితభక్తిఁ దన్మని పితృప్రము ఖానవర క్షమీశ రా
జీ పదపద్మము ల్వినతిచేయుచు, నంతటఁ దత్కథాగతిన్. 131

తే.గీ. ప్రొద్దు గడపుచు నుండ, మత్పూర్వ కర్మ
గౌరవమ్మున, నమ్మునికాంతుఁ, దచటి
కుట్టిపడ్డట్లు, కన్పొడినట్లు, లపుడు
వేగమున వచ్చెఁ, దత్సభ వెఱఁగు పడఁగ. 132

ఉ. వచ్చిన నమ్మునీశుఁ గని వారక గుండియ వ్రీల నంత నే
నచ్చటఁ దెచ్చుకోలు ధృతి నయ్యతితో శపనోక్తి జాలకం
బెచ్చగఁ బెద్దప్రొద్దు కలహించితి, నప్డు పరస్పరోగ్ర ఘో
షోచ్చలి తాత్మతన్ సభ యహో! యని యబ్బుర మూని నిల్వఁగన్ 133

కం. ఆ యతిపతి యాయెడ మ
న్మాయాగతి నెల్లఁ దెలిసి న న్గాంచి మనో
భూయః పరికందళిత మ
హీయః ప్రతిఘా రసాప్తి నిట్లని పలికెన్. 134

శా. ఓరీ కిన్నర! యిట్లు పాపమతివై యుద్వృత్తి మౌనీశ్వరా
కారం బూని, మదంగనైక రతికాంక్షా యుక్తిచే మీఱి, యో
రా! రాఁజెల్లునె? యిప్పు నీవు పవిధారారూప శాపోక్తి దు
ర్వారేభాహిత మూర్తివై పొడమరా వైళంబె యియ్యద్రిపైన్. 135

చ. అని ముని శాప మిచ్చిన భయంబు మనంబున నిండియుండ న
య్యనఘుని పాదపద్మముల నయ్యెడఁ జయ్యన వ్రాలి భక్తిచే
కాని యిటులంటి నో నియమికుంజర! మీరు మహాగసుండ నై
నను నను బ్రోవరయ్య కరుణాసదనంబగు మానసంబునన్. 136

మ. వనజంతూత్కర హింసనోగ్రతర దుర్వ్యాపార వంలబ్ధి మే
దినిఁ గన్పట్టు మతంగజారివర మూర్తిం బూని, వర్తింప నో
ర్తునె? యయ్యో! మునివర్య! యిప్డు నవకారుణ్యంబు నాపై ఘటిం
చి, నను బ్రోవవె? పాపవే? మదుపలక్ష్యీభూత శాపోక్తికన్. 137

తే.గీ. అన, దయామయ మానసుం డగుట, మౌని
మామకీనోక్తి నిజ, మైన మయుకులేంద్ర!
వర్షపంచకము హరీంద్ర భావ మూని,
యంత నీరూప మందెద; వనుచు ననిచె. 138

చం. అనిచిన నేను నమ్మునికులాగ్రణికిం బ్రణమిల్లి మన్మనో
మనసిజ శాంబరీకుల చమత్కృతి యెంతకుఁ దెచ్చె! నంచుఁ బా
యని పెనుచింతతోఁ గలఁగ నాంతర మే నటువాసి యీ విసూ
తన మణిమండపోత్తమము దారువఁ జేరి వసించి యున్నెడన్. 139

సీ. కురువిందరుచి నాజిఁ గుదియించు రదరాజి,
వక్రతా శాతతా వలిత మయ్యెఁ;
నెలపుల్గు కవ దంబు గలఁచు నేత్రయుగంబు,
వృత్తతా హారితతా యత్తమయ్యెఁ;
నంబుదావళి నీలి నడఁచు శిరోజాళి,
ఖర్వతా శోణతా కలిత మయ్యెఁ;
నలరు తామరఁగోము నలయించు నెమ్మోము.
వివృతతా విపులతా భివృత మయ్యెఁ;

తే. నహహ! యని పశ్యదఖిల వాహాస్య వితతి
విస్మయం బూన, బుధవర్ణ్య విమల రూప
గౌరవంబున మించు మద్గాత్ర మపుడు
భీమ కంఠీరవాకృతి స్థేమఁ గనియె. 140

వ. ఇట్లు లతులనాగ విదళనవ్యాపార నవీన శతమఖ కరవాలాయమాన ఖరనఖరంబులును, నక్షీణ మృగక్షతజ కటాజ్యధారా సముజ్వల జఠరజ్వలన సమున్నత జ్వాలాయమాన రసనాకిసలయంబును, నమందతుంద కారామందిర బందీకృత స్వభృత సారంగకులీన సారంగ విమోచనలాలసా విలసనోత్తమాంగ రాజవదనవదన ద్వారా శ్రిత చంద్రరేఖాయమాన వక్రదంష్ట్రియుగంబును, నాత్మీయహరితా నుబోధక భాస్వద్విరోచన మండలాయమాన నిస్తుల లోచనద్వయంబును, నలయప్రభావోరరీకృతా ఖిలజంతు నికృంతన తంతన్యమాన చాతుర్య పృష్ఠేకృత కీనాశపాశాయమాన దీర్ఘవాలంబును, నతిఘన ఘనాఘన స్థైర్యసమున్మూలన శీల నిబిరీస నిశ్వాసమారుత ప్రచారకారణ మహా బిలాయమాన నాసారంధ్రంబును, గల సింహాకారంబు నివ్వటిల్ల, నుల్లంబు జల్లుమన మదాత్తజనంబులు చెంతల నిలువలేక యెల్లెడల

కుం జన,సకలజగద్వారపారావార గిళన పాన సమర్థాక్షుద్ర క్షుదోదన్యా పరిక్షుభిత మానసంబు పక్షీకరించి, యనేక కాంతారజంతు సంతానంబుల మెక్కుచు, తదీయాసృక్పూరంబు గ్రోలి సొక్కుచు, దుష్టవర్తనంబున నింతకాలం బిచ్చటఁ దిరిగితిరిగి, భవత్కర హేతిధారా మాహాత్మ్యంబునఁ బూర్వరూపంబుఁగంటి, నీవలనమంటి, నిన్నునేమనివన్నుతింతు, నని యత్తురంగవదనుండు వెండియుఁ బ్రణామంబులు గావించి, యవ్విభుండు నయభాషణంబుల నుపలాలింప నానందించె నప్పుడు.141

తే.గీ. వరకలా సాంద్రుఁడైన యా వసుమతీశ
చంద్రు నలగో నికాయ ప్రచార మహిమ
'కుముదు'ఁ దతిమంజు లామోద సమితి నలరె,
పుష్కర చరాళి వైచిత్రిఁ బొందుచుండ. 142

మ. కలి తారాతి విరామ! రామరుచి సంగ ప్రస్ఫుర ద్భామ! భాఽ
మల వక్త్రాహత సోమ! సోమనుత శుంభ ద్భూరిసంగ్రామ! గ్రా
మ లసద్వేణు సకామ! కామకలి సంప ల్లాలస శ్యామ! శ్యా
మల రోచిశ్చయ వామ! వామనతనూ మాన్య త్రిలోకీ క్రమా! 143

కం. సత్యా హితాం తరంగా!
స త్యాశయ పుండరీక చంచ ద్భృంగా!
సత్యాత్మక గుణ సంగా!
సత్యాలయ యోగి యోగ సంతత రంగా! 144

ఉత్సాహ వృత్తము

కరి వరాంగ బహుల భంగకరణ సంగత గ్రహా
చర రథాంగ! హరిశతాంగ జనక! రంగ దద్రిజాం
తర సుమంగళాబ్జ భృంగ! తతపతంగ మందిరా!
పర భుజంగరిపు తురంగ! ప్రబల రంగ భూషణా! 145

గద్యము

ఇది శ్రీమదనగోపాల ప్రసాద సమాసాదితోభయ
భాషా కవిత్వ కలాకళత్ర రేచర్లగోత్ర పవిత్ర
సురభి మల్ల క్షమాపాల సత్పుత్ర
కవిజన విధేయ మాధవరాయ
ప్రణీతంబైన చంద్రికాపరిణయ
మను మహాప్రబంధంబునందు
ద్వితీయాశ్వాసము.

శ్రీలక్ష్మీనరసింహాయనమః

చంద్రికాపరిణయము

తృతీయాశ్వాసము

క. విలస త్కమలా పదయుగ
లలితా నుపమాన దివ్య లాక్షా లక్ష్మో
జ్జ్వలతర కౌస్తుభమణి పి
చ్ఛిల రుచి వక్షోవిశాల! శ్రీగోపాలా! 1

గీ. చిత్తగింపుము శౌనకాద్యుత్తమర్షి
సమితి కిట్లను రోమహర్షణ తనూజుఁ
దప్పు డామోద మూని యక్షాధిపతి మ
హీంద్రుఁ దిలకించి వెండియు నిట్టు లనియె. 2

చం. ఇరఁ గల పద్మినీ తతుల యింపును, సొంపు, నడంచు మంపునం
గరిముఁ బొసంగు చంద్రిక యఖండ విలాసము సన్నుతింపఁగాఁ
దరమె? తదీయదీధితివితానము గన్గొనుమాత్రఁ బెంపు దు
ష్కరగతి మించు భూర్యసమకాండ గవోదిత తాపమండలిన్. 3

సీ. నెలఁత చన్గవదారి, నెఱికొప్పు, కటియొప్పు,
ఘన చక్ర సంగతి నని నడంచుఁ;
కొమ్మ కన్నులరాణ, నెమ్మోము, మెడగోము,
కలితాబ్జ మహిమంబుఁ దలఁగఁజేయు;
సకి నుంచౌదలరీతి, చికురాళి, నఖపాళి,
సు కలభోర్జిత జయస్ఫూర్తి నలరుఁ;
చెలివలగ్నాభ, పల్కులతీరు, నూఁగారు,
హరి మదాపహ వృత్తి నతిశయిల్లు;

తే.గీ. నహహ! త్రైలోక్య వర్ణనీ యాఙరాంగ
నా వతార విలాసాప్తి నడరు కతన
మహిప! పాంచాలరాట్సుతా మంజులాంగ
కాంతి చిత్రకరస్థేమఁ గాంచు టరుదె? 4

చం. సమర హితాత్మమై యతను సాయకశక్తి భరించు నా సుదే
హ మెఱుఁగుమేనితోఁ గడు ఘనాళి సహాయముఁ గన్న చంచలా
ఘము పగలొందిన న్విగతకాంతిక మౌననఁ దద్విహీనతా
క్రమమున మించు చంపకము గాంచునె సొంపు విరోధమూనినన్? 5

మ. జగతీనాయక! కన్య పాదనఖముల్, సజ్జాలక త్రాణ మా
న్యగతిం జేకొని, లోకవర్ణ్య విధు కాంతాకార సంపత్తి మిం
చఁగ, ముత్యంబులు, శుక్తికాతటిఁ దపశ్చర్యన్ విజృంభించి, హె
చ్చగు తాద్రూప్యముఁ బొందెఁ; గాని యెడ ముక్తాభిఖ్య యెట్లబ్బెడిన్.

చం. అనిశ విభాసితాత్మ మృదుతా రుణతా జిత పల్లవాభయై,
తనరు వెలందిపాదరుచిఁ, దమ్మి, లిరం గమలాప్తు గో క్రమం
బునఁ గని, మించఁగాదె! సిరి, పూని కరమ్ములఁ జక్కనొత్తు లో
చనములు, కంతుకేళి విధి జక్లమ దారణ దంభ ధీ గతిన్. 7

చం. వెలఁది మెఱుంగు పిక్కల యవేల మరీచిక, ఛాటి వెల్వడెన్
జలమున నంచుఁ, గాహళిక సాంద్రరుచిన్ బయ లూన్ప, శాలి, లోఁ
గలసినభీతి వాహినుల కాండముతో, హరి మండలంబుతో
వల నగు పొందుఁ గాంచియును, వప్రము వెల్వడ కుండు నెంతయున్.
(చిత్రతన్.) 8

ఉ. రాజవరాత్మజాత పరిరంభసుఖం బొనగూర్చు నా కుభృ
ద్రాజ కుచోరుకాండములు, రంభలు గావున నొక్కొ నిచ్చలున్
రాజిలురక్తి సారసవన ప్రవివర్ధనవృత్తిఁ బూనుఁ బో,
రాజిత హస్తిహస్త నికరంబులు తత్ప్రియభావ మూనఁగాన్. 9

చం. సతి జఘన ప్రభాగరిమ, సైకతముల్, పరిశుద్ధ తీర్థవా
సితఁ దగి, శారదాదరణచే, నిసుమంత గ్రహించి మించ, న
మ్మతిఁ గననోపకే! యవని, మాటికిఁ గప్పికొనున్, సమీర సం
తతి గతి నిశ్చ్యుతాసన వన ప్రసవౌఘ పరాగ శాటికన్. 10

చం. స్థిర తపనీయ సారసన దీప్తిమృషా తపనాతపంబు, భా
స్వర కటిహర్మ్య నాభిమిష జాలకవీథికఁ బర్వినన్, దరం
తరమున నక్షి లక్ష్యగతిఁ దాల్చిన సూక్ష్మతరాణు వౌఁజుమీ;
కరికులరాజయాన నునుగౌను, మనంబునఁ జింతయాన్పఁగన్. 11

మ. అళివేణీమణి నాభి, తుంగ ఘనపుష్పాభంగ శోభాగతిం
జెలువందన్, దరమూల్య సద్గుణగణశ్రీఁ గానఁగాలేమి నో!
జలజాతాకరపాళి, చుట్టుకొను నిచ్చల్ దుర్యశోవల్లికా
వళి నస్పృశ్య నిరంతరావిశద శైవాలాళి దంభంబునన్. 12

చం. తలఁకక యౌవనాంబునిధిఁ దానముఁ జేసి, కటీవితర్దిఁ జెం
ది, లలిత విప్రసేవితుఁడు నీరజబాణుఁడు, పాంథ భేదనో
జ్జ్వలమతి నాభికుండమునఁ జయ్యన హోమ మొనర్పఁబర్వు శ్యా
మలతర ధూమలేఖ యన, మానిని యారు పొసంగు నింపునన్. 13

మ. నవరోమావళి యష్టికాగ్రముపయిన్ రాజిల్లి చందోయి, తా
నవి మెప్పించి, తదాత్మత న్మన, నసూయన్ గ్రీవ, యబ్జాప్తువై
భవముం జేకొనె, నొందె మున్నరుణబింబస్ఫూర్తిఁ గెమ్మోవి, వే
ణి విరాజిల్లెఁ దమస్సపత్నగతి నెంతేఁదాల్చి, యయ్యింతికిన్. 14

సీ. సకి యురోజముల సాటికి గహ్వరముఁ బూని
కుధరపాళిక కలగుండు వడియెఁ;
కలికి గుబ్బలపెంపుఁ గనఁ జాలఁ దమిఁ గాంచి
కోకముల్ రాజుచేఁ గుంద వడియె;

చెలి కుచంబులఁ బోల నొళవున నరిఁ జూచి
కనకకోలంబముల్ కట్టు వడియె;
నెలఁత చందోయితోఁ దులఁదూఁగ రతిఁ బూని
భృంగారుతతి వేగ యెత్తు వడియె:

తే. దటియు గోత్రమ్ములకును గోత్రమ్ము లరుల
కరులు కాయమ్ములకునుఁ గాయములు భద్ర
ఘటకములకు సదాభద్రఘటకములు బ
శిరె! వధూకులమణి పయోధరము లెన్న. 15

మ. భువిఁ గళ్చిత్పద పూర్వకంబుగ సుధీపుంజంబు తన్నుల్కఁ, నా
త్మ వెతం జేకొని, దేవదత్తము, మిళిందద్వేణి కంఠాత్మ సొం
పు వెలుంగం జనియించి, మించె బళి! సత్పూగాంచితంబై, ప్రసి
ద్ధ వరాభిఖ్య నెసంగి, భూరిగుణ రత్న ప్రాప్తి నంధించుటన్. 16

చం. వనిత భుజా ప్రసూనసర వల్గు విలాసముఁ జెందఁ గోర్కిఁ గై
కొని, వనజాకరాళి, బిసకోటి, గళద్వయసాంబుసీమ ని
ల్చి, నయనపద్మముల్ దెఅచి, సేయుఁ దరణ్యవలోకనం బహం
బున, నిశ వాని మోడ్చి, పెనుపుం దదుదంచిత చింతనా గతిన్. 17

సీ. ఎంత పద్గుణలబ్ధి నెనసి మించిన నైన,
మణుల రంధ్రములె నెమకు, ననంగ;
నెంతవారికిఁ బుట్టి యెమ్మెఁ గాంచిన నైన,
సుధపెంపుఁ బలుచగాఁ జూచు, ననఁగ;
నెంత బల్మొనఁగూడి యింపుఁ జెందిన నైన,
జిగురాకు నగ వీథిఁ జేర్చు ననఁగ;
నెంత రసోదయం బెచ్చఁ బొల్చిన నైనఁ,
జెఱకు నిష్ఫలముగాఁ జేయు, ననఁగ;

తే.గీ. ననిశ మామోద మొక్కింత గనక, వాయు
రీతిఁ జాంచల్యము వహించి, రిత్త విరిసి,
సొంపు చెడ వాడు, బంధూక సుమచయంబు,
తెలివ కెమ్మోవితో విరోధింపఁ గలదె? 18

మ. హరిమధ్యా నఘ దంతకోరక సమత్వారూఢి పుణ్యాకర
స్ఫురణల్ గాంచిన హీరసంతతి కిలన్ బొల్పొందుఁగా, కబ్బునే?
పరమాఘంబునఁ బొల్పు మా కని, వనిన్ బల్మాఱు ఛేదించు, బం
భర నాదంబున మొల్లమొగ్గలు, గళన్మధ్వశ్రు పూరంబుగన్. 19

ఉ. మానిని మేటితావిగల మాటలతేట గ్రహింపఁ గోరి, నా
నా నగరాజిత ప్రవచన ద్విజరాజులఁ జేరి, యాప్సితం
బూనమి; వాక్సతీ పదపయోరుహ యావకవారిఁ గ్రోల, నౌ
నౌ! నెఱకెంపు సొంపెసఁగె, నాననసీమలఁ గీరరాజికిన్. 20

చం. కలికి కపోలయుగ్మ రుచి, కాంచనదర్పణ కాంతిసంతతుల్
కలయఁగ జేరఁ, బ్రేమమునఁ గౌఁగిటఁ గూర్చి, నిజోజ్జ్వలాంక సం
స్థలి నిడి, కర్ణపూర విలసత్సితరత్న మరీచిపాళికా
చ్ఛలమునఁ బాలు వోసి, వరుసన్ వర పత్త్రికడోల నూఁచెడున్. 21

చం. వనములఁ జేరి, పుణ్యతమ వాసనఁ గాంచి, మలీమసాళి మై
త్రి నడఁచి, మాధవాదృతి సిరిన్ భరియించి, సమత్వ మెంచు కాం
చన కళికావళి, న్నిజరుచా బలమై ఖరి రిత్తవుచ్చునో!
తనుతరమధ్యనాస, తిలదాన మొనర్చుఁజుమీ యజస్రమున్. 22

సీ. తారకా వర దీప్తిఁ దనరారఁ గానె కా!
గనియె పతీర్థతఁ గలువగుంపు;
ఘనరోహిత హితాత్మ ననుహొందఁగానె కా:
నెనసె సగోత్రత నేఱికాళి;

ప్రద్యుమ్న బోధివర్తనఁ దాల్పఁగానె కా!
గాంచె సపక్షత ఖంజనములు;
నమలినశ్రీ నన్వహము మించఁగానె కా!
పడసె సమిత్రతఁ బంకజమ్మ;

గీ. అనుచు హృద్వీథి దలఁప శ్యామాళి మైత్రి,
నిరత చకిత స్వభావతా సరణి, నతను
వాజి భావాప్తిఁ, బక్ష్మ సమాజ లబ్ధి,
నిందుముఖి కన్నుదోయి తా నొందు టరుదె? 23

చం. నరవర తాప దాత్మకత, నాతి, తపాంత రమా భ మించఁగా,
హరిహయ చాపముల్ బలె నయారె! బొమ ల్గనుపట్టు· నాపయిన్
పరస సువర్ణసూన సర చంచలతోఁ జెలువందు కైశ్యకం
ధర, మిలఁ గాలకంఠ కుల దర్పవిభేదన శక్తి నొప్పఁగన్. 24

మ, వరబాల్యాహ్వ మడంగ, యౌవన నిశా వక్త్రింబునన్ గంజజి
త్కర దంతాంశుక శోణకాంత్యుదయరాగశ్రీలు హాసావదా
తరుచుల్ గన్పడఁ, బ్రాచిఁబోల, నలికస్థానంబు, దృక్చంద్రికా
శ్యరుహర్షం బొనగూర్చు సామ్యుదిత చంద్రోత్కర్షమున్ బూనుచున్

మ. ఘన ముక్తామయ కుండలద్యుతులఁ దత్కాంతాశ్రుతుల్ సాటిగా
వని వవ్వన్, సరి దామె యంచు, నతితీవ్రాగ్ని చ్ఛటాతప్తత్తై
ల నికాయంబులు ముట్టి, శష్కులులు, నిల్వన్, మేలుచింగాంచి, యం
గన లేగింతురు, సారె పేర రహినిక్కం బ్రత్యగారమ్మనన్. 26

చ, తరుణిమొగంబె తా నని సుధానిధి విష్ణుపదమ్ము ముట్టి, దు
ష్కర కర జాత పాండిమ విగర్హితుఁడై, యశుచిం గృశింపఁ, బం
కరుహము తన్ముఖోపమము గానని, తా హరిపాద మంటి యిం
దిర దనుఁ జేరఁ గీర్తిఁగని, దీపిత జీవనయయ్యె నెంతయున్. 27

సీ. శుభకలాపాప్తి మించు మయూరి, ఘనపోష్య
కోటిలోఁ దొలుదొల్తఁ గొమరు గాంచె;
నఖిల శిరోధార్యమైన యుదీచ్య నం
తతి, ప్వ వాలాఖ్యాన గతి రహించె;
నతను గుణ స్ఫూర్తి నలరు హిందోళౌఘ,
మనివారి తాళితా వ్యాప్తి నెనసె;
వర రసోన్నతి నొప్పు వర్షుకాంభోద జా
తము, సుమనో హితత్వమున వెలసె:

గీ. నైన, భావ్య త్పహాయత స్వాంతసీమ
నింపు కంతయుఁ గోరక మించు తమము,
తరుణి కైశ్యంబుతో విరోధంబుఁ గాంచి.
చిత్రము మహావిశోరయశ్రీల మనుట। 28

మ. అలరుం గల్వల నీటు, మంచుఁజిగి యొయ్యారంబునుం, దమ్మిమొ
గ్గల చెల్వంబును, గెంపుఁదామరల చొక్కాటంపు టందంబు, రి
క్కల డాల్పెంపును, మించ, నిచ్చెలువురేఖం బొల్చు నాశ్యామ ని
ర్మలరక్తిం గవ రాట్సుతేక్షణ చకోరంబుల్ ముదం బూనవే? 29

శా. ఆ వామేక్షణ విభ్రమ స్ఫురణమా! యా తన్వి యొయ్యారమా!
యా వామామణి చారుదీప్తి చయమా! యా కొమ్మ సౌందర్యమా!
యా వక్రాలక పక్ష్మళావిభవమా! యా లేమ బిబ్బోకమా!
భావంబందు నుతింప నల్వవశమా? పద్మాప్తవంశోత్తమా! 30

చం. అలఘు మనోభవోదయ కరాంగయుతిం దగు నా మిళింద కుం
తల, నల మీననేత్ర, నల తామరసానన, నా పికారవో
జ్జ్వల వరమంజులాబ్జ గళవంగత, నా బిసబాహ, నా ప్రవా
ళ లలితపాద, నా చెలిఁ, దలంపఁగ నీకె తగున్ నృపాలకా। 31

చం. సరసతరోక్తి నమ్మని "సుచంద్రసమాఖ్య రహించు భూపతిన్
బరిణయ మందు" మంచు నకిఁ బల్కెఁ; దదాఖ్యరహించు మేదినీ
శ్వర మణివీవె: కాన నలసారసలోచన నిన్ వరించు; న
ప్పరమయతీశు వాక్తతి యపార్థతఁ గైకొనునే? మహీస్థలిన్. 32

మ. అని యిట్లాత్మకథా ప్రవృత్తి, కలవాహాస్యుం, డుపోద్ఘాత వ
ర్తన రాజిల్ల వినిర్మలోక్తిచయ ధారం జంద్రికాసుందరీ
జననైకక్రమ మంతయుం దెలుప, నిష్ఠందైకతానాత్మచే
విని, యాశ్చర్య సమగ్రతం బెనిచెఁ బృథ్వీభర్త చిత్తంబునన్. 33

శా. పాంచాలీ శుభవిభ్రమ శ్రవణ సంపద్రేఖనో! మాన్మథా
భ్యంచ చ్చాంబరికా సమున్నతినొ! పూర్వాదృష్ట సంభూతినో!
మించెన్ దన్మహిపాల హృత్పదవి నిర్మేయస్థితిం బూను త
త్పంచాస్యోపమమధ్యమా కులమణీ భవ్యానురాగాళికల్. 34

తే.గీ. కలిత మానసకైరవం బలరఁ జంద్రి
కావిలాసంబు వినిన భూకాంతమౌళి
కపుడు నేత్రచకోరంబు లమితమోద
మొదవఁ దిలకింప లాలసం బుదితమయ్యె. 35

కం. ఈకరణి మదిన్ దద్రజ
నీకటిముఖిఁ గాంచువాంఛ నిక్కఁగ, ధరణీ
లోక రమాసుతుఁడు, మధు
శ్రీకర వాక్పటిమ యక్షశేఖరుఁ బలికెన్. 36

ఉ. ధీరవరేణ్య! నీ విపుడు తెల్పిన నిర్మలచంద్రికో దయో
దార సుధారసంబు, మది కప్రమిత ప్రమదంబు నించి, యెం
తే రచియించె నవ్వనజనేత్రఁ గనుంగొన నూత్నలాలసా
పూరము, గానఁ జానఁ గనఁ బోవుద మాస్పద మావహిల్లఁగన్. 37

చం. అనఁ గుముదుండు వల్కె, వసుధాధిప! నీ శుభరూపరేఖికల్
గనుఁగొనుమాత్ర, నా మహిపకన్య యెద న్నినుఁ జేర్చి, దా వరిం
చు; నిదినిజంబు, కంజముఖిఁ జూడఁగరమ్ము మదభ్రయాన మీ
వసువుగ నెక్కి, యంచు నతఁడయ్యెడ దానిఁ దలంచె; నంతలోన్. 38

చం. బలువగు విస్మయంబున నృపాలుఁడు గన్గొనఁ జెంత నిల్చె, ని
ర్మల ధనరాజ పుష్పక సమానము, సద్వలభీత సుప్రభా
గిలిత దినేశమానము, వికీలిత చారు మణీవితాన కో
జ్జ్వలరుచి రోచమాన, మల వాహముఖేంద్ర విమాన, మయ్యెడన్. 39

చం. విలిచిన, యవ్విమాన మవనీపతిచంద్రుఁడు మిత్రయుక్తుఁడై
యల ధనదాభ్రయావనము ధరాత్మభవాపతి వోలె నెక్కి, ని
స్తుల రయసంగతిం జనియెఁ దోత్తఁ దదర్వముఖాన్వ యాధిరా
ట్కలిత మహాత్మభావ గతిఁ గన్పడకుండఁ బరాశి కత్తటిన్. 40

మ. వనితా దర్శన దోహదాతిశయ ధావ త్స్వాంతరంగాగ్ర వ
ర్తన కన్నన్ మునుమున్న యేగు మయునభ్రమాద్వ్యోమయానంబునన్
జననాథేంద్రుఁడు వేడ్కతోఁ జనియె, వీక్షాలక్ష్యతం బూన, దా
వనికాయంబులు, పట్టణంబులు, నదీవారంబు, లందంబుగన్. 41

చం. చనిచని, తత్తరో మహిమఁ జయ్యన నా క్షణదోదయ క్షమే
శ నగర మప్పు డబ్బుర మెసంగఁ గనుంగొని, యంతఁ జంద్రికా
వనజముఖీ విలాసవనవాటికఁ దత్తిలకాభ్రమ కుంద చం
దన సుమవాసితానిల వితాన మెదుర్కొనఁ జేరి, యచ్చటన్. 4'

చం. హరిముఖనేత చూప వసుధాధిపచంద్రుఁడు గాంచె, ముంగలన్
హరినిభ మధ్యమన్, హరికరాదృత శంఖ సమానకంధరన్,
హరిజయ శాలివాణి, హరిదంశుక వైరి శరాస సుభ్రువున్,
హరిణ సపత్ననేత్ర, హరిణాంకముఖిన్, హరినీల కుంతలన్. 43

సీ. తాన చాతురి కద్భుతముఁ దాల్చుపోలిక
వరమణిపుత్రికల్ శిరములూఁప,
ఘన గానసుధఁ గ్రోలి తనివొంది బయలూన్పు
గతి శిలాతతి జలౌఘమ్ముఁగురియ,
యతి లయ శ్రుతుల విస్మృతితత్త్వ మూనిన
చాయ నాళులు వినిశ్చలతఁ దాల్ప,
బలురక్తి లో నిండి పట్టఁజాలక వెలు
వడుదారి వల్లికల్ కడుఁజిగుర్ప.

తే. హారి వసుపీఠికా సీనయై విపంచిఁ
గలసి గానముసేయు భూకాంతపుత్రిఁ,
గనకనిభగాత్రిఁ గాంచి, యయ్యినకులుండు
చాల నాశ్చర్యజలరాశిఁ దేలె నపుడు. 44

చం. తెలిలక కన్యఁ జేరి, తదధీనతఁ బొల్చి, యినావలోక మ
త్తతి నలరన్, మిళిద్ధరిరథంబయి మున్నె మనోభ్ర మెంతయున్
మెఱయగ, నంతకన్న మును మించె శ్రమోదకవృష్టి చిత్రతన్,
దొఱయఁగ మున్నె క్షేత్రమున దోరముగాఁ బులకాఖ్య సస్యముల్. 45

చం. తరుణి మెఱుంగు టారుగడ దారున నెక్కె, నృపాలు చూపుదొ
మ్మరి, రమణీయ హారగుణ మండలి సంధ్యసఁ నారుమన్ బయో
ధరసృతి లాగుపైచి, వడిఁదాగ్రైని, నమ్ముఖరాజుఁ జేరఁ, బం
కరుహ శరుండు శౌర్యభిధ కాహంళి మ్రోయఁగ జేసె నత్తఱిన్. 46

చం. అవనిప కన్య నాభి జలజాకర సన్నిధి రోమవల్లికా
నవతర యష్టికా పదమునన్ బ్రియయోగము పూని, శ్రీసతీ
ధవ మహిమాప్తి సిద్ధరసపాళికఁ బొందియుఁ, బొందవయ్యెఁ ద
ద్భ్రవిమల కంధరాధ్వ చలతన్ నృపునేత్రము లద్భుతస్థితిన్. 47

మ. స్తన మేరు స్థలవృత్తి నుబ్బ, వళికా స్వర్దీపినీ భంగ కు
ర్దనఁ జొక్కన్, గను మధ్యనాక విభూతిన్, రమ్యోరు రంభో పగు
హనలబ్ధిం జెలగున్, నృపేక్షణము లాహా చిత్ర! మేణీవిలో
చన యాస్యేందు సుధైకసేవ ననిమేషత్వంబు సంధిల్లుటన్. 48

తే.గీ. ఉజ్జ్వలత రాసురాగ సంధ్యోదయంబు
దగ మహాస్తంభ భావంబు దాల్చి నట్టి
సతిమనంబున నీరజాంబకుఁడు దోఁచె
నపుడు హరిరథ సంలబ్ధి ననుసరించి. 49

చం. నిరుపమ పద్మినీకుల మణీ పరిదర్శనశక్తి నైశ్చలీ
గరిమ భజించి, సమ్మదవికాసమునం గనుపట్టు కుంభినీ
శ్వర తిలకంబునుద్ధతి, నిశాత పలాశ సుమాంకుశంబుచేఁ
గర మసమాస్త్రయంత వశకం, జనియించె శిరశ్చలస్థితుల్. 50

చం. అలరెడి శ్యామ కెంజిగురుటాకులఁ జేరినఁ, గోరకంబులన్
మలయుచు నున్నఁ, జారు సుమమాలిక లొందిన, మంజు మంజరీ
స్థలములఁబొందుఁ గన్న, మధుసంతతిఁ గూడినఁ, బాయ వయ్యెడన్
జెలఁగుటనో! ద్విరేఫగతిచే; మహిపాలక రమ్యనేత్రముల్. 51

తే.గీ. ఇట్లు తచ్చంద్రికా యత్త దృక్చకోరుఁ
డై, రసాధీశ పద్మకుమారుఁ డపుడు,
ప్రమదము, సదద్భుతంబును బల్లవింప,
నాత్మ నాయింతి నిట్లని యభినుతించె. 52

సీ. కాఁబోలు! నీహేమగాత్రి క్రొత్తగ సానఁ
దీరిన వలతేని చారుహేతి;
కాఁబోలు! నీకంబుకంఠి పాల్కడలి జి
డ్డడఁగ జూపట్టు శీతాంశురేఖ;

కాఁబోలు! సీతమ్మకంటి చిరద్యుతుల్
మించఁ బొల్చిన తళుక్కుమించుఁదీవ;
కాఁబోలు! నీనీలకైశ్య మన్మథశిల్పి
బాగుగాఁ దీర్చిన పసిఁడిబొమ్మ;

గీ. ఔర! యీచెల్వ చెలువ, మయారె! యీపొ
లంతి యొయ్యార, మహహ! యీయింతిమిన్న
సొంపు, మజ్జారె! యీచాన సొగసుపెంపు,
బళిరె! యీలేమఁ బొగడ వాక్పతి వశంబె? 53

మ. అతిశోణం, బతికోమలం, బతివిశాలాత్మ్రం, బతిశ్లక్ష్ణకం,
బతినిమ్నం, బతిమేచకం. బతిదృఢం, బత్యంత పారిప్లవం,
బతివక్రం, బతిదీర్ఘ మౌర! బళి! యీ యంభోజపత్త్రాక్షి య
ప్రతిమా నావయవ ప్రతానము, మనఃపద్య న్విచారింపఁగన్. 54

సీ, అలరారు నేమొ! రమ్యాళిపాళి, నెలంత
కులుకు పెన్నెఱులతోఁ జెలిమిఁ గాంచి;
చరియించు నేమొ! బల్ మరుమార్గణశ్రేణి,
పడఁతి దృగ్రుచి కర్థిభావ మూని;
చెలువొందు నేమొ! మంజుల కుచంబులు, పక్వ
బింబోష్ఠి చనుదోయి పేరుమోసి;
మనఁజేయు నేమొ! యింపున ధాత్రి, చెలికటి
తట విస్తృతికి దాదితనముఁ దాల్చి;

తే.గీ. యతిశయిలు నేమొ! పద్మంబు, లనుదినంబు
భామ పాదద్వయ ప్రభా ప్రాప్తి నొప్పి;
మహిమఁ గనునేమొ! నద్వంశ మణిచయంబు,
కలికి పదనఖ జనన శేఖరత నొంది. 55

మ. వలజారత్నము దోఁచు, నెన్నడు మణుత్వస్థేమఁ గాంచన్, గటి
స్థల మెంతేని మహత్త్వ మొంద, జఢదోర్దం దీర్ఘతం బూన, ని
చ్చలు గుల్ఫంబులు హ్రస్వతం గన, రతీశబ్రహ్మ లీలాకృతో
జ్జ్వల మాయా పరిమాణవైభవ సమచ్ఛాయ న్విరాజిల్లఁగన్. 56

చం. హరణధరాస్య మోవి పసలా? కిసలాకృతిఁ బొల్చు నంఘ్రులా?
యరుణతరోష్ఠి గుబ్బ వగలా? మృగలాలస మూన్చు కన్నులా?
హరినిభవాణి మేని నటలా? నిటలాకర వాలకమ్ములా?
యరిభి దురోజ నెన్న వసమా? యసమాశుగ మాన భేదికిన్. 57

సీ. కలికి చీఁకటి పిండుఁ గలికిఁ బిల్చు కచాళి;
వాలుగల పజాల్గు వాలుఁగన్నులు;
బింబమ్మునకుఁ బ్రతిబింబంబు కెమ్మోవి;
యే పూను రేరేనియేపు మోము;
ఇంచుమేలిమి నలయించు మేల్పలుకులు;
కంబులకన్నఁ బొంకంబు గళము;
జక్కవకవ నేఁచుఁ జక్కవలువగుబ్బ;
లలివధూకులము నా లలిత మారు;
వాపుల సిరి సారె హాపు లసన్నాభి;
మెఱుఁగురంభల రూప మెఱుఁగుఁ దొడలు;

గీ. తమ్మ లన మంజులశ్రీయుతమ్మ లడుగు:
లడు పురాణాప్య కాంత్తుల్ల నుడుపు గోరు,
లవని నీకొమ్మ లావణ్య లవ నిరూఢి
యమర సుందరులంతైన నమ్మరఁ గల్గదె?
(ఇది పంచపాది సీసము) 58

చం. అని పతి సన్నుతించు, హృదయంబున విస్మయ మెంచు; నేఁడుగా
యనుపమశక్తి దర్పకున కబ్బె నటంచు వచించు, నవ్విరిం
చను శుభసర్గ కోవిదత సారెకు నెంచు, నిమేష రాహితిం
గనుఁగవ పూనఁ బెండియును గాంచు వెలందిఁ దదేకతానతన్. 59

చం. అపుడు మహీంద్రుతోడ నలయక్షవిభుండు వధూటిఁ గంటివే?
తపన కులేంద్ర! నా పలుకు తథ్యతఁ గాంచెఁగదా తదాప్తి; నే
నిపు డట కేగి, కొమ్మకుఁ ద్వదేకమతిన్ బొడమింతు, నంచు న
న్నృపతి యనుజ్ఞఁ గైకొనుచు హృద్యవిమానము డిగ్గి, యత్తఱిన్. 60

చం. వనధరఁ జేరి, చారు తరు వారము చయ్యన దాఁటి, పూర్వవ
ర్తిన నవలాలఁ జేరఁ జనఁ, దామరసానన లెల్ల వచ్చెఁగా
ఘనగురుఁ డంచు నమ్రమునఁ గాంచఁగఁ, గాంచనపీఠి డిగ్గి, యా
జనవరకన్య, యాళిజన సంవృతిఁ దా నెదురేగి, భక్తితోన్. 61

చం. గురు కుచభార రేఖ నొగిఁ గోమలి యానతి సేయ, నా దయా
కర మతి "పెండ్లికూతురవు గమ్మ"ని దీవన లిచ్చి, తద్వధూ
త్కర కృత పూజనావిధులు గైకొని, తద్వనితా సమర్పితాం
బర చరరాజ రత్నచయ భాసురపీఠి వసించె; నయ్యెడన్. 62

తే. మనుజపతి కన్య సఖులతో మణిమయాస
నమున వసియించెఁ; నప్పు డాకొమిరె మిన్న
నెచ్చెలి "చకోరి" యన మించు నెలఁత యొర్తు,
కుముదుఁ దిలకించి యిట్లనుఁ గుతుక ఫణితి. 63

చం. హరిసమధామ! యుష్మదరుణాంఘ్రులు గన్గొన నిప్డు మద్దృగం
బురుహము లెంతయుం జెడని మోదముఁ జేకొనె, దూరమయ్యె మ
త్తర హృదయాంధకార సముదగ్రత లెల్లఁ, బ్రవృద్ధిఁ గాంచె వి
స్ఫుర దభిలాష చక్రములు, పొల్పడఁగె న్నిబిడ ప్రదోషముల్. 64

చం. అనుదినమున్ బ్రియంబును దయామహిమంబును మించ వత్తురీ
జనవరపుత్రికామణికిఁ జక్క విపంచిక నేర్ప; నేఁటికిన్
జనియె సుమీ యనేక దివసంబులు మీ రిటరాక; నేఁడు నిం
దునిఁ దెలికల్వలో యన నినున్ గనఁగోరు మదీయ నేత్రముల్. 65

చం. మునుపటియట్ల యిచ్చటికి మోదముతో నరుదేరకున్కి కో
జనపరివర్ణ్యదివ్యగుణజాలక! కారణమేమి? యేపురం
బెనసితి? రేవిశేషగతు లింపుగఁ గాంచితి? రేనృపాలుతో
నను వగు మైత్రి సల్పితిరి? యంతయుఁ దెల్పఁగదే దయామతిన్. 66

కం. అన వనితా వాక్యసుధా
జనితామోద వృత మానస పయోరుహుఁడై,
యనువార యక్షవిభుఁ డి
ట్లను, వారణయానఁ గని మహామధురోక్తిన్. 67

మ. కలఁ దత్యుత్కట ధాటికా తురగరింఖా జాత భూక్షోద క
జ్జల చిహ్నాప్త మహఃప్రదీప హృత తీక్ష్ణధ్వాంత వేలాకుభృ
ద్బిలగేహ ప్రతిమాయి తామిత సమిద్వైరీ కుల ధ్వాన మం
దల నిర్విణ్ణ రిపుక్షితీంద్రుఁడు, సుచంద్ర క్ష్మాపచంద్రుం, డిలన్. 68

మ. సరసీజాత హితాన్వయేశ్వరు యశోజాతంబు చక్రాప్తమై,
హరి శోభాంచితమై, భృతాబ్జ నికరంబై రాజిలన్, దత్తులే
తర భావోదిత పంక, మంక విధిచేతన్ మేనునం గప్పినన్,
సురకుత్కీల వరప్రదక్షిణముఁ బూనుం, జంద్రుఁ డశ్రాంతమున్. 69

మ. పర వాహిన్యధినాథ జీవన హృతిం బాటిల్లు తద్భూప ని
ర్ఝర ధామస్థితి, తన్మహాప్రథన గోత్రాభూళి తద్వ్యాప్తిమైఁ
గర మొప్పు, న్మలయాద్రిఁ జేరుఁ దదరిక్ష్మాపాళి నై జాంగముల్
వరకీరాళి, పికవ్రజం, బనుచరత్వం బూనఁగాఁ జేయఁగన్. 70

చం. సరస కలాంచి తాస్యుఁడయి, చారు విలోచన పద్ముఁడై, కళం
క రహితగాత్రుఁడై, జగతిఁ గన్పడు నానృపమౌళితో, జనుల్
హరిముఖునిన్, సుమాంబకుఁ, గళంక సమన్విత గాత్రుఁ బోల్తురే?
నిరుపమ సౌందరీనిధికి, నిచ్చలు సాటి యటంచు, నెమ్మదిన్. 71

చం. అవనిపచంద్ర రూప విభవాతిశయ శ్రవణోయమాన మో
హవితతి యూను భోగి మనుజామకరకన్యల నిచ్చ నేఁచు బం
చవిశిఖుఁ డాశుగత్రితయిఁ; జక్కఁగ శేషశరద్వయంబుఁ గాం
క్ష వెలయ డాఁచు, ముంగల సఖండ ఫలంబు వహించు సన్మతిన్. 72

తే. ఇట్టి సకలానఘ గుణోత్కరాబ్ధి యైన
యా మహీకాంతుతో మైత్రి యదరుకతన
నిన్ని దినములు తద్యోగ మెనసియుంటి
నెదయ నేఁ గొమ్మ! హృద్వీథిఁ బొదమకున్కి. 73
(ఇందలి మొదటిపాదము నందలి యతి ప్రామాదికము గావచ్చును)

ఉ. ఈ నృపకన్యఁ జూచురతి నిప్పుడు తజ్జనరా డనుజ్ఞచేఁ,
బూని రయాప్తి వచ్చితి, నపూర్వవిలాసినియై రహించు నీ
మానినిఁ గాంచ నిత్తఱి నమంద ముదావళిఁ జెందె నాత్మ, కం
జానన! యంచు నామయుకులాగ్రణి వెండియుఁ బల్కె నాచెలిన్. 74

చం. అళికచ! నెమ్మదిం దలఁప నప్పతికే తగు నీ వెలంది; యీ
జలరుహనేత్రకే తగు రసాంమణేంద్రుఁడు; గాన నా మనో
జ లలితమూర్తి యీలలనఁ జక్క వరించినఁగాక, మామదిన్
దళమయి మించనేర్చునె? యుదార కుతూహల వార్ధి వీచికల్. 75

మ. కనుగల్వల్ వికసిల్ల, మోదము పొసంగన్, దజ్జనాధీశ చం
ద్రుని వీక్షించినఁ గాని మామక హృదుద్భూత స్పృహారేఖ యి
మ్మైనయం జాలదు; చాన! యవ్విభుని మీ కీలోపలం గాంచఁ గ
ల్గు, నసన్, గోమలి కిన్నరేశ్వరువిఁ బల్కన్ గోర్కె దైవాఱఁగన్76

మ. హరివంశోత్తము సద్గుణాళి విని, నిత్యం బేము వర్ణింప, స
త్వరబుద్ధిం గనఁ జాన గోరుఁ బతి నాత్మం గాంచ, మాకుం దదం
తర మెల్లప్పుడు మించుఁ, గాన నలగోత్రాభర్త నే మిప్పు డే
కరణిం గాంతుము? కాంచుదారిఁ గృపనిక్కం దెల్పవే? నావుడున్. 77

మ. వనితా! యావిభుఁ గాంచువాంఛ మదిఁ జెల్వం బూనినం గాంచవే
జనితాపక్తి నృపాలు, మామక కరచ్ఛాయన్ మనోవీథి మా
త్న వితానతాద్భుత మబ్బ, నంచు మహిమన్ దత్సద్గుణశ్రేణికా
ఖవి, తాఁ బ్రాక్కృతమాయ నంతయుఁ జనం గావింప, నప్పట్టునన్ 78

సీ. బెళుకు చూపులవానిఁ బలుమాఱు బలు మారు
సొంపు నిందించు మేల్సొబగువాని,
నొఱపు మించినవాని నెఱ మించు నెఱమించు
మెఱపుఁ గందించు నెమ్మేని వాని,
సొగసు మీఱినవానిఁ బగడంబు పగ డంబు
తలఁపుఁ గుందించు మేల్తఱకువానిఁ
గళుకు హెచ్చినవానిఁ గ పురంపు కపురంపు
వలపుఁ జించించు నవ్వాలయువానిఁ,

తే.గీ. గళ మెలకువాని మంజులోజ్జ్వలమువానిఁ,
జెలువు గలవాని నొయ్యార మలరువాని,
నభ్రయాన సమాసీను, నాక్షితీశుఁ
జూచి వెఱఁగంది నిలిచి రాసుదతు లపుడు. 79

చం. పులకలు మేన నిక్క, వలపుంబన మానసవీథిఁ జిక్క, దృ
క్స్ఫురి ననిమేష విస్ఫురణ దక్కఁ, బ్రమోదము చిందుఁ ద్రొక్క, ని
ర్మల మణిపీఠి డిగ్గి, యొకమానినికేల్ కయిలాగు వూని, యా
యలికులవేణి, రాజ కుసుమాశుగుఁ గాంచె, నొకింత సిబ్బితిన్. 80

చం. జనపతి యాస్యచంద్రుఁ గనఁ జాలఁ జెలంగు వధూటి కావలో
కన కుహనాచకోరములు గ్రక్కున ప్రీతతమశ్చయంబు వౌ
ల్చిన భ్రమియింప, దాని సడలించె మరుండు విచిత్రశక్తి నూ
తన శరజాత నిర్వమ దుదార శిఖోదయ రాగవైఖరిన్. 81

తే.గీ. చెలిఁ దఱియ వచ్చు నరపాల సితదృగాళి
దారి నానారిచూపుచా ల్దవిలి నడిచె;
నపుడు గగనధునీ ప్రవాహంబు సొచ్చి
వేగ యెదురెక్కు మీనౌఘ విధి వహించి. 82

చం. నిజ బలరూఢి దోఁపఁ దఱి నివ్వటిలెన్ బళి! యంచుఁ దాఁ జతు
ర్భుజుఁడయి పంచసాయకుఁడు, భూరిధృతిన్ క్షణదోదయాద్రి పా
త్మజ బొమవింటిదోయి ననమాన విలోచన మాలికా సితాం
బుజ విశిఖాళి నించె, నలభూపతి పేరెద గాఁడి పాఱఁగన్. 83

చం. అలవిభుఁ గాంచుఁ, గాంచి యెద నప్రతిరూపము నుంచు, నుంచి వి
శ్చలమతి నెంచు, నెంచి మది జాఱని కోర్కుల ముంచు,ముంచి యూ
ర్పులు కడునించు, నించి వలపుల్ మన నాత్మ భ్రమించు, మించుఁబోఁ
డి, లస దనంగ సాయక తటీ విలుఠ త్పటు శాంబరీ గతిన్. 84

కం. ఈలీల నృపతి దర్శన
కేళీ భవ విస్మయానుకీలిత మతియై,
సాళీకనయన, యాః లల
సాళీ కమలాస్త్రుఁ డనుచు నతనిం బొగడెన్. 85

సీ. తన విధుత్వ మ్మాస్యమున నొప్పు, ఘనలక్ష్మి
యొనరఁ దోఁచిన పూరుషోత్తముండు;
తన తమోగతి కైశ్యమునఁ దోఁప, సద్గణ
త్రాణంబునకుఁ జేరు రాజమౌళి;

తన యంగమహిమ నేత్రముల రాజిలఁ, గళా
వ్యాప్తిఁ జూపట్టు ప్రజాధినేత;
తన శోణరుచి మోవిఁ దగ, జగమ్ముల మ్రొక్కు-
లంది చెల్వొను లోకైకబంధుఁ;

తే. డట్టి యీరిద్ద పతి యంచు, నబ్జపాణి,
యవనిభృన్నాయక కుమారి, హంసయాన,
పద్మినీమణి, మానసపదవి మెచ్చ,
సన్నుతింపఁ దరంబె? భుజంగపతికి. 86

మ. గళపూగచ్ఛవి యబ్జకాండ పరివర్గం బూన్పఁ, గన్నుల్ గనన్
నలరూపంబులు పెంప, లేనగవు చంద్రశ్రేణులన్ మన్ప, ని
ర్మలమౌ మోవి మధూత్కరంబు ఘటియింపన్, మించు నీ భర్తతోఁ
దలపం జెల్లునె ? సాటి యౌ ననుచుఁ దద్రమ్యాంగ సౌభాగ్యమున్. 87

చం. ఘనకరతా మిళ ద్విషమకాండ సమున్నత హేతిజాత తా
ప నికర మంతయుం గడకుఁ బాయఁగ, నీ సదధీశు పాదసే
వనగతియే; తదీయ ఘనవర్తనఁ గాంచక యున్నచోఁ, గరం
బెనయదె? నాదు శ్యామతన మెంతయు నుర్వి నిరర్థకత్వమున్. 88

చం. అని, యనివార్య దోహద సమన్విత మానస వల్లియై, వినూ
తన చపలాతనూ కులమతల్లి దలంచుచు నుండునంతలో,
వనిత యొకర్తు చేరి, చెలువా! నిను రమ్మనె నిప్డు వీణియన్
విన జనయిత్రి యన్న; గురునిన్ వినయంబునఁ గాంచెఁ, గాంచినన్ 89

ఉ. కిన్నరకంఠి! యీ నృపతికిన్ సతి వయ్యెదు, నాదుమాట యా
సన్నశుభంబు, పొమ్మనుచుఁ జక్కగ నంచినఁ, దద్గురూక్తిచేఁ
గన్నియ యేగె మాతసముఖంబును, గొంతలు వెంట రాఁగ, సు
ర్య న్నవ హీర పాదకటకార్భటి యంచల బుజ్జగింపఁగన్. 90

మ. అల యోషామణి యిట్టు లేగ, రవివంశాధీశుఁ డుద్భ్రాంత హృ
త్తల యోగంబున నెందుఁజెందె? లతికాతన్వంగి వీక్షించుటల్
గలయో! మారశరాళి నేకరణి వేఁగన్వచ్చు నివ్వేళ? నా
నలయోషిత్సమఁ గాంచ కే ననుచుఁ, జింతారేఖ సంధించుచున్. 91

సీ. శారి పూఁబొదఁజేరి చక్కఁ బల్కిన దారి,
నారి వల్కె నటంచు సారె దలఁచు;
రామచంపక ధామరాజి పర్వెడు సీమ,
భామ నిల్చె నటంచుఁ బ్రేమఁ గాంచు;
నంచ యింపు రహింప నడుగు వెట్టిన యంచఁ,
గాంచనాంగి చరించె నంచుఁ జూచు,
బాలకోకిల చాల నోలి మ్రోసెడు మూల,
బాల పాడెడు నంచుఁ జాల మెచ్చు.

తే. లలిత పవమాన మాన, నాలయ వనస్థ
లాబ్జ లసమాన సౌమన సానుమోద
మలమ, నసమాన మానస మతుల ప్రమద
మానఁగ, సుచంద్ర మానవాధ్యక్షుఁ డలరు. 92

చం. అలి నికరంబు కీలుజడ, యందపుఁ గెందలిరాకు మోవి, ని
స్తలతర మంజరుల్ మెఱుఁగుఁ జన్నులు, మొగ్గలచాల్ పదాంబుజ
స్థల నఖపాళి గాఁగ, వనధాత్రిఁ గనంబడు తీవలెల్ల, నా
చెలిపోల, గానృపాలు మదిఁ జేర్చి, భ్రమింపఁగఁజేసె నయ్యెడన్. 93

సీ. కమ్మ పుప్పొడిగాడ్పు గ్రమ్మ, నొప్పగు బండి
గురిపెంద విరిగుత్తి కొమరుఁ జూచి,
యలరు సంపెఁగతీవ యలమ, నింపుగ, దోఁచు
కలికి క్రొమ్మల్లియ చెలువుఁ జూచి,

మగతేఁటి వేడ్క మించఁగ ముద్దుగొనిన, చ
 క్కని మెట్టదామర కళుకుఁ జూచి,
సొలపు చక్కెరతిండి పులుగు నొక్కెడి, బింబి
 కా పక్వఫలము పొంకంబుఁ జూచి,

తే. తరుణి చనుదోయిఁ గెంపు గందవొడిఁ బూసి,
చెలువ నెమ్మేను కౌఁగిటఁ జేర్చి, కొమ్మ
మోము ముద్దిడి, పూఁబోణిమోవిఁ గ్రోలి,
చెలఁగు టెపు డబ్బునో! యంచుఁ దలఁచు నృపతి. 94

సీ. ఎంత మాధవదయా సంతాన సంసిద్ధిఁ
 బొలిచెనో! యిచ్చటి తిలకపాళి;
యెంత పుణ్యద్విజాధీశ సంసేవన
 వఱలెనో! యిచ్చటి చిఱుత మావి;
యెంత మహాసవోద్ధృతి గతాత్మ సుమాప్తి
 మనియెనో! యిచ్చటి కనకరాజి;
యెంత సదాళి చిత్తేష్టదాన స్ఫూర్తి
 వెలసెనో! యిచ్చటి కలికిక్రోవి;

తే. చెలి కటాక్షైక ధారచేఁ జెలఁగ, నెలఁత
పాణి లాలనమున మించఁ, బడఁతి మోము
గవి యలర, నాతి పరిరంభ గరిమఁ దొక్క,
ననుచు నృపమౌళి కడుఁ జింతఁ బెనుచు మదిని. 95

మ. నవలా యేగినదారిఁ గాంచు; మదిఁ దన్నాళీక పత్త్రేక్షణా
నవ లావణ్యవిశేష మెంచు; వలవంతం జాలఁ జింతించు రా
జవలారాతి; తదేకమోహ లహరీ సంసక్త చిత్తంబునన్,
గువలాస్త్రాతినిశాత సాయకశిఖా కుంఠీభవ ద్ధైర్యుఁడై. 96

చం. నరవిభుఁ డిట్లు తత్స్రుతి యనర్గళ మోహగతిం భ్రమింపఁ, గి
న్నరపతి యప్డు చేరి, మహినాయక! యీగతి వంత నాత్మ నుం
తురె? నినుఁ బ్రేమఁ జూచిన వధూమణి నింతకుమున్నె యేఁచెఁద;
త్స్మరశరకోటి త్వద్గతసమగ్రమనోరథగా ఘటించుచున్. 97

కం. నీలాలక వరియించెద
వేలా వలవంత? మేదినీశ్వర! యన, నా
కాలాబ్జ విమత కుల జన
పాలాగ్రణి, కూటధృతి విభాస్వన్మతితోన్. 98

గీ. గగనయానోత్తమ స్యదగతి ధరిత్రి,
నగరకానన కుధర సంతతులఁ గనుచు,
జని తనబలంబు నెనసి యాక్ష్మావిభుండు,
కూర్మిగనుపట్ట నంత నా కుముదుఁ బనిచె. 99

చం. మును మునితోడఁ బల్కిన యమూల్యనిజోక్తిఁ దలంచి, యారసా
జనపతిమౌళి, సత్వరత సంగరభూమిఁ దమిస్రదానవేం
ద్రుని వధియింతు నంచు. లలితోఁ దపనీయ రథాధిరూఢుఁడై
చనియె; రణానక ప్రకర సాంద్రరుతుల్ దెసలెల్లఁ గ్రమ్మఁగన్. 100

సీ. అతుల రింఖోద్భవ క్షితిధూళి నానాశ
రాధీశ మహిమఁ బోనాడు, హయము,
లతిశాత దంత ప్రఘాతిఁ గర్బురాచల
స్థితి నెల్ల మాయించు, ద్విరదచయము,
లలఘు కేతన మారుతాళి మహాసురో
త్తమ మండలి దెరల్చు, విమలరథము,
లాత్మభాసుర సమాఖ్యాశక్తి యామినీ
చర భయంబు ఘటించు, సర్పుటేంద్రు,

తే. లపుడు వేవేలు గొలువ, నయ్యవని భర్త,
యిటులు కల్యాణమయ రథం బెక్కి, వేగ
శిశిరగిరిఁ జేర నరిగె, నక్షీణ దనుజ
దళన చణ దివ్య సాధనోద్భాసి, యగుచు. 101

శా. భాస్వన్మండల మధ్యగుండగు రమాభామావిభుండో! యనన్
వస్వభ్యంచిత చక్రపాదమున నందంబంది, భూభర్త, సై
న్యస్వాముల్ భజియింప, దైత్యకటకేంద్ర ద్వారభూభృద్దరీ
భాస్వన్మార్గము సొచ్చెనంత ఘనబంభా ఘోషముల్ హెచ్చఁగన్. 102

మ. పతి గాంచెన్ నవగోపురేశ మకుటాబ్జద్వే ష్యదంశు చ్ఛటా
మతిక్రు తేక్కతన ధౌతదీప్రము, మహాశ్మహంసక జ్ఞాన దా
యత వప్రంబు, సమగ్ర సాలవలయాగాంతస్థితా న్యాచలా
కృతిమ త్సౌధసముత్కరంబు, దనుజ శ్రీమత్పురంబయ్యెడన్. 103

చం. కనుఁగొని యానతియ్య, మహికాంతు ననుజ్ఞ బలంబు లెల్లఁ, ద
ద్ఘున వరణంబుచుట్టి పరిఖాతతిఁ బూడ్వగఁ గోటద్రవ్వ, గ్ర
క్కున బలుమేరువుల్ నిలుప, ఘోరతరోగతి సంభ్రమించెఁ, ద
త్స్వనము సురారిపాళి కనివార్యరణక్రమ ముగ్గడింపఁగన్. 104

వ. అంత నద్దురంత కోలాహలార్థ విజ్ఞాపక చారవార వాచా జాయమాన ప్రతిఘా సముద్ఘాముండగు నాతమిస్ర తమిస్రాచరసార్వభౌముండనూన కువలయ భయంకర కోపాటోప శోణిమధురీణ వదనాంబురుహ బంధుబింబ వినిర్గత కిరణాంకూర మాలికాయమాన నిస్తబ్ధతామ్ర శ్మశ్రుజాలుండును, నధరాధరఫల గ్రాప సమాసక్తోపరి ద్విజోపరిగతాగ్రహ తదితర ద్విజారబ్ధ కలహ పముదిత నినాద మతిక్రు ద్రదనాగ్రాఘాత సంజాత కిటకిటారవ బధిరీకృత పర్యంత వర్తికుండును, నరిరాజహంస మదాపహారి కరశరద ధగధగాయమాన నూతనైరావతీ ప్రమాకర

కనక కరవాలికా తారళీముకుళీకృత సభాజన లోచనాబ్జుండును, నతంద్ర సుచంద్ర రాజచంద్ర ప్రతాప వీతిహోత్ర పరంపరా ప్రకార సమున్నమ దంతరంగ కరండాఖండ రోషపారదౌల్బణీ విదార్యమాణ చీలబంధన శేముషీదాయక సాంపరాయిక లాలసాక్రమ సమేధమానాప ఘన ఘనత్వఫలత్తనుత్రాణుండును, నలఘు బలాహితకాండా సమాన విలాస విక్షపణ దీక్షాదక్ష వికటభ్రుకుటికుండును, నఖిల ప్రపంచ పంచతాకరణ చణ విలయకాల మహాకాల సరూప రూపుండును, నగుచునేఁడుగదా! మదాశయపూర్తి గావించెఁ బంచజనమాంసంబని తలంచుచు, మణి మయాసనంబు డిగ్గనడిగ్గనుఱికి, నిజావాసంబు వెడలి, వినీతసారథి వరానీత శతాంగరాజంబెక్కి, క్రిక్కిఱిసి రక్కసిదొరలు వెనువెంటం గొలువ నభంగుర మతంగజ తురంగమ చక్రాంగ పదాతి సముద యంబులతో నాహవోత్సాహంబున వెడలె నయ్యెడ. 105

మ. కరిఘీంకారము లాశరేశబల హుంకారంబు లర్వవ్రజ
స్థిరహేంకారము లక్షిచక్ర విలసత్క్రేంకారముల్ గూడి, స
త్వరతం ద్వివ్వయ సాగరోర్మి చటులధ్వానంబు నాఁ జేర, భూ
వర సేనాజన మాయితంబగుచు దైవాతెన్ రణోత్సాహతన్. 106

మ. అరుణాభ్రోదిత రక్తవృష్టి, యమకూలా న్యానిలశ్రేణి, భా
స్వర కేత్వగ్రవిలగ్న గృధ్రిము, శివాజా తామితా రావముల్,
పరిదృశ్యోల్క, నిజా జయంబు వివరింపన్ వానిఁ జింతింప, కా
సుర వంశేశిత, సంగరోర్వి నెనసెన్ శూరత్వ మొప్పారఁగన్. 107

ఉ. దానవనాయకాజ్ఞ సమద క్షణదాచర సైన్యకోటులున్,
మానవనాయకాజ్ఞ నసమాన మహాజన సైన్యకోటులున్,
బూనిన రోషచండిమ, నపూర్వ కలంబసమీక కేళి, వై
మానికవార మభ్రమున మాటికిఁ గన్గొన నల్పె నేర్పునన్. 108

చం. అవుడు మహోగ్రవర్తన భటాగ్రణిఁ బోరె భటాగ్రయాయి, హ
స్తిపక వరేణ్యుతో రణముఁ జేకొనె హస్తిపకేశ్వరుండు; సా
దిపటలిఁ జయ్యవం గదిసె ధీరత సాదిచయంబు; దోర్బలై
క పటిమచేఁ బరస్పర జిఘాంస మనంబుల నంకురింపఁగన్. 109

మ. ద్రుఘణంబుల్ పరగించి, కుంతములచేఁ దూలించి, కోదండ ము
క్త ఘనాస్త్రాళులఁ గ్రమ్మి, శూలతతి వేగన్ గ్రమ్మి, దుర్వార పా
రిఘ ధారాగతిఁ జీరి, సంగరధరిత్రిన్ మించెఁ దద్వీరసే
న, ఘనాధ్వంబు పగుల్పఁ దత్తుముల సన్నాదంబు చిత్రంబుగన్. 110

మ. నరనాథేంద్ర భటుల్, సురారి భటులన్, స్వస్వాభిధా శౌర్యముల్
వరుసం దెల్పుచుఁ, బోరి రుగ్ర రణఖేలా పాండితిన్ నిర్జరో
త్కరముల్ వ్యోమవితర్దిఁ జేరి, యని ఖడ్గాఖడ్గి లీలల్, శరా
శరి యుజ్జృంభణముల్, గదాగది విలాసంబుల్, మదిన్ మెచ్చఁగన్ 111

శా. ఆలో నాదిననాథ వంశమణి, చక్రాంగోత్తమాస్థానిఁ బ్ర
త్యాలీఢ స్థితిఁ బొల్చి, కుండలిత బాణాసోజ్జ్వలత్పాణియై,
చాలన్ శింజినికా నినాదమున నాశావీధి మేల్కాంచ ని
ర్వేలా ప్రప్రకరంబునించె, ననుహృద్వీ రాసు హృ ద్వృత్తిచేన్. 112

మ. పర బర్హ్యుద్ధతి దూల్చి, తార్క్ష్యహరణ ప్రౌఢిన్ విజృంభించి, ని
ర్భరశక్తిన్ ధర గాఁడి పాఱె, నల గోత్రాభృ న్మహాజిహ్మ గో
త్కరముల్; తద్విహృతి ప్రకార భయరేఖావ న్మహాజిహ్మగో
త్కరమున్ నింద యొనర్పఁ దత్పురము వేగం జేరు చందంబునన్ 113

చం. అమిత నృపాల సాయక చయంబు, నిశాటచమూ తనుత్ర యూ
టము వడిఁ దాకి పైకెగయుటల్, వినుతింపఁగ నయ్యె, నౌరః యు
త్తమ నవకాముక చ్ఛట ముదంబున వచ్చె నటంచు నిర్జర
ప్రమదల కెల్లఁ జక్కఁ దెలుపం జనుపెంపు వహించి, యయ్యెడన్.

చం. ఘన గజ దర్పభేదన, మఖండసురారి పురప్రభంజనం
బు, నలఘు ధర్మఖండనముఁ, బూనిచి, వేలుపు లెంచ, నుగ్రవ
ర్తనఁ దనరారు, నమ్మనుజరాజ కలంబము, చిత్రమై ఖరిన్
దనిపె నజాత్మజాంతర ముదారతర ప్రమదోర్మి నయ్యని౯. 115

ఉ. ఆది గుణ చ్యుతిన్ గనినయట్టి నృపాలు నజిహ్మగాళి, త
న్మేదిని లోన సుజ్వలనమిశ్ర పరంపరఁ గ్రోలి, వేగ మెం
తేఁ దనరన్ బళీ! యసురనేతృకులంబుఁ దదేకయుక్తిఁ ద
చ్ఛ్రీ దయివాళి నొక్కొఁ! యజరీవృతి నాకపదంబుఁ జేరఁగన్, 116

మ. నరవ ర్యాశుగ కృత్త తద్దనుజ సైన్యంబప్డు చూపట్టె, దు
స్తర ఝుంఝానిల ధూత దావ గతి భ్రశ్య త్కాంచన స్యందనో
త్కరమై, నశ్య దనేక వాజివర జాతంబై, పత న్మౌళియై,
పరిశీర్య ద్ఘన కుం భ్యనీకమయి, భూభాగంబుఁ దాఁ గప్పుచున్. 117

మ. బలు పాదంబులు కూర్మముల్, మెఱుఁగుదోఁప న్మించు నేజల్ జలా
హులునుం, దెల్లనిచాయ పట్టుగొడుగుల్ ప్రోద్భూత డిండీరకం
బులు, చిక్కుల్పడు కేశపాశ నికరంబుల్ నాఁచులున్ గాఁగఁ, ద
త్పల ఘుగాత్రజ రక్తనిర్ఝరిణి గన్పట్టెన్ శరోత్కర్షతన్. 118

సీ. ఘూరి దైత్యకపాల పూర్ణ రక్తముపేరి
కాశ్మీర పంకంబు, కలయఁ బూసి,
రథముల జాళువా రావిరేకులపేరి
పసిఁడి బొట్టులు, ఫాలపదవిఁ దీర్చి,
మహిఁ ద్రెళ్లియున్న రమ్య శిరస్త్రములపేరి
కులుకు కుళ్ళాయి, తాఁ దలఁదవిల్చి,
యసృగంబు సిక్త ధ్వజాంబరంబులపేరి
బలుచెంద్రకావి దుప్పటులు, గప్పి,

తే.గీ. యలఘు పల భక్ష్యభోజ్యము లారగించి,
మహిత చక్రపదాస్థాన మండపమునఁ
జక్కఁ గొలువిచ్చె, నపు డెర నిక్కు వేడ్కఁ,
జటుల బేతాళవంశ్య రాజన్య సమితి. 119

వ. అప్పు డప్పొలసుదిండి మూఁకల తండం బఖండ దోర్దండమండిత శౌర్యచండిమంబున నమ్మహీమండలేశ్వరుం జుట్టుముట్టి యుట్టిపడు కట్టల్కఁ నట్టిట్టుదెమలక పరిఘ పట్టిస ముద్గర గదా భిందివాల తోమర శూలాది నానావిధాయుధ యూథంబులం గప్పి, మరుత్కులాభినుత్య సమిత్కౌతల చమత్కారోత్కర్షంబు సూపుచు విజృంభించినం దిలకించి, మనోంచల ప్రపంచిత ప్రతిఘూరిస ప్రకాండుండై, యామనుజ నాయక మార్తాండుండు, వలయిత చాపవల్లికాతల్లజంబున నిశిత భల్లంబులు గూర్చి నేర్పువెలయం బఱపి, కరంబులు శిరంబులు పదంబులు రదంబులు నురంబు లుదరంబులు వేఱుపఱుపరాకుండం దునియలు చేయుచు, పరిభయంకర ప్రచురతర సహోవిభవంబునం దన చటుల సాయకచాతుర్యంబు సూపునెడ, నొక్కొక్కయెడ నుదారతీవ్రాశుగ ధారాప్రచారంబున నుద్వేలకీలాల పూరంబులు బోరునం గురియ ముక్తాహారంబులు సారెకుం బుడమిఁ ద్రెళ్ల విగతకరకంబులై నిజఘనాఘన నామంబు నిజంబగుటకుం బోలె ననంతాస్థానంబున భ్రమించు దంతావళ సంతానంబులును, నొక్కొక్కయిక్క మిక్కుటంబగు చాంచల్యంబున ధరాపరాగ పూగ సంవళితంబై రూపఱి నానాజిహ్మగసంహతి క్రమంబునకుఁ దల్లడిల్లుచు, నాత్మహార్యాభిధానంబు సార్థకంబు గాపించుటకుంబోలె మూలలకుఁజేరు హయనిచయంబులును, నొక్కొక్కవంక విశంకట శింజినీటంకార జలదగర్జా సమూర్జనంబున నాంతరంబు ప్రీల విముక్తకాండజాతంబులై వాహినీమధ్యంబున గతివిశేష మొక్కింత యెఱుంగక చక్రాంగభావంబు సత్యంబగుటకుంబోలె సడలు స్యందన సందోహంబులును, నొక్కొక్కచెంత సుచంద్ర సాంద్రధామ

స్తోమంబు గనుంగొనం బాయక నెమ్మనంబుల సాధ్వసం బుప్పొంగి పొంగ మహాబలాతి వియోగంబున స్రుక్కుచు మిక్కిలి రయంబునం బొదలుదూఱం దలఁచుచుఁ జిందువందై పఱచుచు స్వచక్రనామంబు సిద్ధంబుఁ జేయనుంబోలెఁ జలియించు సేనాజనంబులును, నొక్కొక్క మూల యాతుధాన తనుత్రాణవితా నాయసచూర్ణ పరంపర శోణఝర పూరంబున శాదభూతంబై యేపుసూపఁ బుండరీక సమాఖ్యా కలితంబు లగుటంబోలె బహుశిలీముఖ సమాక్రాంతంబులై విదళితత్త్వంబు వహించు తెలిపట్టు గొడుగులును, నొక్కొక్కపొంత నవక్ర చక్ర ఘాతంబుల విశకలితోత్తమాంగంబులై భాస్వచ్చంద్ర రథాచ్ఛాదనం బంబరంబునం గావించుచుఁగేతువిఖ్యాతిం బొగడొందుటం బోలె నిశాట కాంతానుషంగత్వంబు డింపని బిరుదపతాకా నికరంబులును, నొక్కొక్క చాయఁ బరులతోఁ గలహంబులు మాని యసమాంబక లగ్నహృదయులై ద్విజపక్షపాతంబు చేకొని తాము సాదులగుటంబోలె నైశ్చల్యంబునం దోఁచు వాహారోహకులును, నొక్కొక్కదిక్కున హరిదంశుక స్తవ నీయ నరవర ప్రక్ష్వేడన తాడనంబుల విగతప్రాణంబులై రాజరాజు ల్లసద్విస్మయంబున వీక్షింప సూతజాతతాగతిం బరంగుటంబోలె ధరణిఁ బడిన యంత్రకులంబులును, నొక్కొక్కక్రేవలఁ బుణ్యజనాంగీ కృతంబులై యెంతయు సౌగుణ్యంబు సంపాదింపక నిశ్శరయోగంబు బెరసి ధన్వాహ్వయంబు లగుటంబోలెఁ బెంపుఁ గనని కోదండంబులును నొక్కొక్కసీమల ఘనకాండాసారమహిమంబున వీతపత్త్రంబులై యలఘు ఫలనికాయ సాంగత్యంబు గానక సొంపుచెడి బాణాత్మంబునఁ బరగుటంబోలె ధరాపదవి వ్రాలిన నారాచజాలంబులును బొలుపొంద నత్యద్భుతంబై, దేవదానవాయోధన ధరాస్థలంబునం దన జిష్ణుకరాసి ఖండిత కర్పూర చక్రాంగ సంగతంబై, రామరావణ యుద్ధదేశంబు డంబున చటుల హరిపటల రటనాఘటితంబై, హర పురాసుర సమరా స్థానంబు పోలిక ననంత కలంబ విజృంభణ గుంభితంబై, కుమార

తారకా స్యందన తలంబు చందంబున నభేద్యశక్తి సంయుతంబై,
కౌరవ పాండవ సంగ్రామాంగణంబు చెలువునఁ జక్రి కేతన విదారణ
చణ భీమగదా క్రియా సముపేతంబై యమ్మహాసంగర రంగంబు
వినుతికెక్కె నయ్యవసరంబున. 120

చం. చకిత నిశాటమై, పతిత సాదిజనంబయి, సుప్త యంత్రజా
లకమయి, భిన్న కుంజర కులంబయి, లూన రథంబునై, తద
ర్కకుల నృపాలశక్తి నిల వ్రాలిన యాత్మబలంబుఁ గాంచి, పా
యక మనురోషరేఖ యెద నంది, తమిస్ర సురారి యత్తఱిన్. 121

మహాస్రగ్ధర
వరకోదండప్రకాండ దోర్జ్వలగుణ నినదవ్రాత సాహాయ్యవద్ధు
స్తర కంఠక్రోధ నృత్యత్కహకహరవముల్, తన్నృపానీకినీ భీ
కరలీలన్ దోఁపఁ, బ్రోత్థోత్కట రుడరుణితేజోవిధిం, దత్త్రియామా
చరుఁ డక్షీంద్రంబు భూమీశరథము నెదుటం జక్కఁబోనిచ్చియంతన్,

కం. వలయిత చాప జ్యా సం
స్థలి రోపత్రితయిఁ గూర్చి, జనపతియెద నే
ర్పులవడ నాటించి, మహీ
వలయాధిపుఁ గాంచి, యసురవరుఁ డిట్లనియెన్. 123

మ. మతి నొక్కింత విచార మూన, కురు సంపద్గర్వ రేఖన్, మహా
దితిజాధీశ విరోధ మంది, యిటు లేతేరన్ మనంబుంతురే?
రతి ధాత్రిన్ మనఁగల్గినన్ జనుము, మద్రాజద్భుజాదండ మం
డిత కోదండ వినిర్వమ ద్విశిఖముల్ నిం గాఁడ విప్పట్టునన్. 124

ప. ముని వాక్యంబున మోసపోయితివి; తన్మూలంబుగాఁ జుమ్మ నీ
కెనసెన్ గాలము; మద్రణేహ గనువాఁ డెవ్వాఁ డిలన్ మించెఁ? జొ
చ్చెనొ నీవీనుల లేదొ! భూమివర! యాజిప్రాప్త దేవేశ కృం
తన సంలోల మదాశయా న్యవిధికృ ద్ధాత్రుక్త మిత్రోక్తికల్. 125

సీ. లలనాళిగీత కల్యాణగీతిక గాదు,
చెవియాన ఘనసింహరవము గాని;
పరసకేళీ చంద్రశాలికావళి గాదు,
విహరింప సంగ్రామవీథి గాని;
బంధుర కర్పూరగంధ చర్చిక గాదు,
మే నూన మొనముల్కుసోన గాని;
సేవా పరాప్త ధాత్రీవరౌఘము గాదు,
తిలకింప దనుజేంద్ర బలము గాని;

తే.గీ. గురుహిత జనావృత విహార ఖురళి గాదు,
శరగరిమఁ జోప శాత్రవాంతరము గాని;
తరము గాదిట్లు రణమూనఁ దరణికులజ!
తఱిమి వధియింతు నీవేళఁ దలఁగి చనుము. 126

త్వరితగతి వృత్తము
అని యసుర కుల రమణుఁ డరుణతర వీక్షా
జనిత రుడనలకణ విసర మరి మనోభీ
జనకమయి పొదల శితశర చయముచేఁ ద
ద్వనజహిత జనన తిఁ ద్వరితగతిఁ గప్పెన్. 127

చం. తెఱలని శక్తి నప్పొలసుదిండి కోలంబులమేటి యిట్టుల
త్తతిఁ విశిఖాళిఁ గప్ప, వసుధాపతి దట్టపుమంచు పిండు బల్
కఱకఱిమించులం దునుము కంజహితుండన, వాఁడితూపుల
న్మ్రఱలఁగఁ జేసి, యాదనుజనాథు గుఱించి మృదూక్తి నిట్లనున్. 128

చం. అలఘు రణోర్విఁ జేరి యసురాధిప! యీ గతి వట్టిపల్కుఁ జాల్
పలుకుట వీరధర్మమె? నభస్థలి నిర్జరు లెల్లఁ జూడ, నీ
చలము, బలంబు, శస్త్రకులచాతురిఁ, జూపుము; చూచి, యంతటన్
బ్రలయకృశాను హేతి సమ బాణపరంపర గూల్తు, గ్రక్కునన్. 129

తే.గీ. ఈయెడఁ దమిస్ర! నీదర్ప మెల్లఁ గూల్చి,
యరి భయద లీలఁ దనరు దీవ్య త్సుచంద్ర
కైత్యవ త్కరకాండముల్ చక్కఁ గాంచి,
త్రిదశ బృందంబు లానంద రేఖఁ జెందు, 130

చం. యతుల వధించి, తత్కృత నవాళి హరించి, ధరిత్రి దార్ఢ్య సం
గతిఁ దగ నీవు నాయెదురుకట్టున నిల్చితిగా, నిశాట! త
త్కృతికి ఫలంబు నీ వెనయ, నిత్తుఁ దార్చెద మద్భుజోగ్ర ధ
న్వ తరుణభోగి వాంత విషవహ్నిసమాన కలంబ ధారచే౯. 131

మాలిని. అని మనుజకులేంద్రుం డయ్యెడన్ భూరిబాణా
సన మెనసి, శరాళిన్ జాల దైత్యేంద్రు నొంచెన్;
ఘనము నగముపై నిష్ఖండ వార్ధారచే నా,
ఘనగుణరుతి గర్జాగౌరవం బూని మించన్. 132

చం. జనపతి వైచినట్టి శితసాయకముల్ నిజసాయక చ్ఛటన్
దునియఁగఁ జేసి, దైత్యపతి, తోడనె యమ్ములు కొన్ని గూర్చి వై
చినఁ, గడుఁ జూర్ణతన్ గగన సీమను గప్పఁగ నాత్మవ
ర్తన నెనయించెఁ, జూచు నజర ప్రకరంబులు కేలఁ బాపఁగన్. 133

చం. అల పతి వైచు బాణముల నాదనుజేశుఁడు, వాఁడు వైచు న
మ్ముల హరిభేది, తున్మచు నపూర్వరణం బొనరించి రయ్యెడన్;
దలఁకక విల్లునన్ ఖగవితానము గూర్చుట, వాని వైచుటల్,
దెలియఁగ నోవ కెంతయు మతిన్ సురసంతతి సన్నుతింపఁగన్. 134

ప్రహరణకలిత వృత్తము
అభినవ ధృతి లో నడరగఁ బలభు
గ్విభుఁ దరిబలముల్ వెడలి నడవఁగన్,
స్వభట నికర మెంచఁగఁ, జటులగదన్
ప్రభుకులమణిపైఁ బఱపెను వడిగన్. 135

పంచచామరము

సురారి రాజు, మీద వైచు శూరహర్షమార్గదన్,
స్థిరధ్వని ప్రభావ దీర్ణ దిక్ప్రదన్, మహాగదన్,
ధరావరాగ్రయాయి, ఖడ్గధారఁ ద్రుంచె; నుర్వరా
ధరోరుకూట ముగ్రవజ్రధార నింద్రుఁడో యనన్. 136

మ. గద యాలీల నృపాసిధార ధరఁ ద్రుంగగన్, దీవ్రరోషం బెదన్
గదురం, దానవమాయచే ససురలోకస్వామి యవ్వేళ వై
రి దరాపాది మహాసురాస్త్రము ధరిత్రీభర్తపై వైచె; స
త్పదవిన్ జూచు సురాళి కన్నులకు నిద్రాముద్ర చేకూడఁగన్. 137

శిఖరిణీ వృత్తము

ఖరా స్యాస్త్రంబుల్, ఘూకముఖ శరముల్, కాకవదన
స్ఫురద్బాణంబుల్, త న్నొదివి కొని, రా, భూరి పరిఘ
క్షురప్రాసిశ్రేణిన్ గురియుచు, వెఱం గూల నజరుల్,
త్వరన్ దద్దైతే యాస్త్రము నడఁచె దత్సైన్య మలరన్. 138

మందాక్రాంత వృత్తము

ఉర్వీశస్వామి ఘనమతితో నుగ్రకీలాళి పైపైఁ
బర్వన్ రాఁ జూచి, వెఱఁగు మదిన్ బాయ కెచ్చన్, దదీయా
ఖర్వప్రస్ఫూర్తి నడఁచుతమిం గాంచి, దోశ్శక్తిమై, గాం
ధర్వాస్త్రం బప్డు మహిపతి సంతానముల్ మెచ్చ వైచెన్. 139

భుజంగ ప్రయాతము

ఖరాంశు చ్ఛటన్, వహ్ని కాండంబులన్, శీ
తరు క్పాళిని, న్మించి, ధాత్రీ నభంబుల్
వ్వరోచిం బ్రకాశింప, క్ష్మానాయకా స్త్రం
బిరన్ దానవాస్త్రీయ వృత్తిన్ హరించెన్, 140

సీ. గంధర్వసతులు చొక్కపు పాట వాడిరి;
వాడిరి తద్భవ్యవార్త మయులు;
కులరాజ మంత్రిముఖ్యులు సంభ్రమించిరి;
మించిరి సాధ్యు లమేయ సుఖిత;
నరనాథసిద్ధు లందఱు కొనియాడిరి;
యాడిరి బృందార కాబ్జముఖులు;
ప్రద్రవ ద్రిపుల రాడ్భటులు మన్నించిరి;
నించిరి విరిసోన నిఖిలలేఖు;

తే.గీ. లాత్మసామంత నృపు లభ్రమంది, రిష్ట
సిద్ధి మును లాశ్రమంబులు చెంది, రసుర
కువలయాళులు మిక్కిలి గుంది, రభయ
భూతి జానపదుల్ మదిం బొంది రపుడు. 148

మ. హరిదీశాది సురాళితోఁ, బ్రమథవర్య శ్రేణితో, సర్వ ని
ర్జర యోగీశ్వర కోటితో, రయిత గోత్రం జేరి, గౌరీమనో
హరుఁ, డా భూపతి గారవించి, మహిలోకా త్యద్భుతాపాది బం
ధుర నానావిధ పారితోషికములన్ దోర్త్రా నొసంగెన్ గృపన్. 149

చం. దనుజకులేంద్ర సైన్యవర దారుణ సాయకపాళి నుర్విఁ ద్రె
ళ్ళిన మహిపాల సైన్యపటలిన్, మనఁజేసె శచీవిభుండు; పా
వన కరుణా సుధానికర వర్షపరంపర కన్న మున్న, ప
ర్విన నిజశక్తి కల్పిత నవీన సుధారసవృష్టి ధారచేన్. 150

మ. దివిజాలభ్య తమిస్రదైత్య విజయాప్తిన్ సేవితుండైన యా
యువనీనాథవరేణ్యుఁ జేరి, వినయాత్తాత్మ, గాధేయ గా
లవ శాండిల్య వసిష్ఠ ముఖ్యమునిజాలం బేకవాచాగతిన్
నవ కల్యాణ కరాది దివ్యవర సంతానంబు లూన్చెన్ రహిన్. 151

చం. జనవిభుఁ డిట్లు దైత్యబలజాత జయంబు వహించి, దేవతా
జనములచే బహూకృతిని జాల భరించి, కడుం దలంచె నె
మ్మనమునఁ, జంద్రికాయువతి మంజు కటాక్ష సమేధి తేందిరా
తనయ మహాజయం బెపుడుదారునొకో! యని, కోర్కి మించఁగన్.

కం. ఈలీల నపుడు తత్పాం
చాలీ మోహాత్త చిత్తసారసుఁడై, భూ
పాలాగ్రణి సకలాజర
జాలానుమతిన్ బ్రమోద సంతతి మెరయన్. 153

మ. అనఘోచ్చైస్తనకుంభ లబ్ధి, ఘనవా లావాప్తి, హీరాభ దం
త నిషక్తిన్, నవ పద్మ ఖాలసిత వక్త్రిస్ఫూర్తి, రాజిల్లు ప
ద్మిని, రూఢా నుశయాఢ్య హత్సరణి భూమిస్వామి దా నెక్కి, కాం
చన బంభారభటుల్ తమిస్రవిజయ చ్ఛాయన్ బ్రబోధింపఁగన్. 154

చం. అలఘు ఝరీ తరంగ విభవాతిశయంబు, కన ద్వనీలతా
వలి మహిమల్, సరో లలిత వారిజవై ఖరియున్, నగోజ్జ్వల
జ్జలద మహంబు, తన్మహిపచంద్ర సుతాంగవిభా విలాసముల్
దెలుపఁగ, గాంచుచున్ జనియెఁ, ద్రిమ్మరు నెమ్మదితోడ వీటికిన్. 155

చం. తనపుర మంతఁ జేరి, వసుధాపతి భోట వరాట లాట ము
ఖ్య నిఖిలదేశ భూపతుల నంచి, నిజాంచిత హైమమందిరం
బెనసి, యనీహ మించ దినకృత్యము లూన్చి, విలాస హర్మ్యమౌ
ళి నలరుశయ్య నప్డు పవళించె నృపాలసుతైక మోహతన్. 156

ఆశ్వాసాంత పద్యములు

మ. ప్రతిమా తీత గభీరతా విజిత పారావార! రావార సం
యత నానాశర కర్ణకోటర పృషత్కాసార! కాసార జాం
చిత నేత్రాజనతా మనోహర మహాశృంగార! శృంగార సం
భృత మార్గైకవిహార లాలస మనోబృందార! బృందా రతా! 157

కం. రణభీమ! భీమ సుత వా
రణ విజయైకా భిరామ! రామాత్మ క కా
రణ ధామ! ధామనిధి కై
రణ రాజ ద్భామ! భామ రహి తాచరణా! 158

కవిరాజవిరాజితము

నరక విభేదన! నారజ ఖాదన! నారద వాదన కేళి! దరీ!
యరిగణ శాద నవారుణ పాద! నయాంచిత వాదన! భూరి దరీ
చర రిపుమా ద! నరాశ్వ విచోదన! సార ఫలార్జన వార్జ హరీ!
పరనిజ పాద నతావన! రాదన భా జితకుంద! నరేశ! హరీ! 159

గద్యము

ఇది శ్రీమదనగోపాల ప్రసాద సమాసాది తోభయ
భాషా కవిత్వ కళాకళత్ర రేచర్లగోత్ర పవిత్ర
సురభి మల్లక్షమాపాల సత్పుత్ర
కవిజనవిధేయ మాధవరాయ
ప్రణీతంబైన చంద్రికాపరిణయం
బను మహాప్రబంధంబు నందుఁ
దృతీయాశ్వాసము.

శ్రీలక్ష్మీనరసింహాయనమః

చంద్రికా పరిణయము

చతుర్థాశ్వాసము

కం, కమలా కుచకలశ తటీ
విమలాంచిత మృగమ దాభివిలస న్ముద్రా
కమలామతి కృల్లాంఛన!
విమలా లస రిపు విభేదవిధ! గోపాలా! 1

తే.గీ. చిత్తగింపుము శౌనకా ద్యుత్తమర్షి
సమితి కిట్లను రోమహర్షణతనూజుఁ
డంత రంగద్వధూమోహ మన్నృపాలుఁ
డంతరంగ స్థలంబున నతిశయిల్ల. 2

సీ. వరియించు టెన్నఁడో! వర మనోమోదంబు
నలువార రాజకన్యా లలామ;
విహరించు టెన్నఁడో! గృహవన్య నాతిమి
న్నలు వారక భజింపఁ గలికిఁ గూడి;
నెలకొల్పు టెన్నడో! నిశిత పాణిరుహాంక
నలు వారణేంద్రయానా కుచములఁ;
దేలించు టెన్నఁడో! హాళిఁ గ్రొంజెమట సో
నలు వాఱ నెలఁతఁ గందర్పకేళిఁ;

గీ. జెలువ మరుపోరువెనుక సొమ్ముల నలర్చి
చెలు వమరు రక్తి నెన్నఁడో! కలిసియుండు
టనుచుఁ దలపోయుచుండుఁ దా నాత్తచంద్రి
కాభిలాషా నుగంభిత స్వాంతుఁ డగుచు. 3

చం. లలి మదిఁ జాలమించ నవలా! నవ లాలిత కంతుకల్య నా
విలగతిఁ బ్రోవకున్కి దగవే? తగ వేమరు కౌఁగిలింతచేన్
గలయకయున్నఁ దాళఁగలనా? కలనాద! యటంచుఁ బల్కి భూ
తలపతి మార శారపవి తాపవితానము మేనఁ గూరఁగన్. 4

సీ. అహిరోమలతిక పొందందినఁగాని నొం
పఁగరాదు మలయాగ మారుతములఁ;
గనకాంగి కౌఁగిలి యెనసినఁగాని పెం
పఁగరాదు మధుపఝామా రుతముల;
ఘనవేణిఁ గూడి మించినఁగాని రూపుదూ
ల్పఁగరాదు శశభృన్నవ ప్రకరముల;
వనజారివదనఁ జేరినఁ గాని సిరు లడం
పఁగరాదు వనసంభవ ప్రకరముల;

తే.గీ. ననుచు రాజీవనేత్ర మోహంబు చాల
ననుచు రాజీవసాయ కానల్ప భయము
మలయ గాహితచింతమైఁ గలఁగఁ జిత్త
మల యగాహితనిభుఁడు తాపాప్తి నడల. 5

చం. నరపతిధైర్యభంగముఁ దనర్చె, నవీన రతీశధాటిఁ గై
క రభసలీల, చందన నగ చ్యుత మారుతపాళి, చాంద్ర దు
ష్కర భ, సలీలకోకిలనికాయ శుకవ్రజ శారికాసము
త్కర భసలీ లసద్ధ్వని విధానము, లత్తఱిఁజిత్రవర్తనన్. 6

సీ. ఘనసింహగతికి స్రుక్కనిదిట్ట హంస వీ
క్షణ దారక వ్రాతగతికి బెదరు;
దనుజాప్తకీలి కోర్చిన మేటి పూర్ణిమా
క్షణదారమణ హేతిజాతి కడలుఁ;

గలిరవాళికిఁ గలంగని దంట కిసలభ
క్షణ దార నిస్వనచ్ఛటకుఁ దెరలుఁ;
దామి(సశస్త్రిఁ గుందనిసామి విరహి హృ
త్క్షణ దారయుత మారశస్త్రి నొదుఁగు;

తే. నఖిల లేఖా వగీర్ణ నవాజి రాజి
తాజరారి ధనుర్ముక్త వాజిరాజి
దోర్త మయి నాటనలఁగనిదొర యనల గు
రూత్కరము గాత్రసీమయం దొరయ నలఁగు. 7

చం. నిరతము వ్రాయు, నాహరిణనేత్ర తలంబు నవామలాలస
స్ఫురణ విభుండు, దృగ్యుగళముం గరముం గురులున్ మొగంబునున్
వెర దొరయింప, నాహరిణనేత్రతలంబున వామ లాలస
త్సరసిజమందిరా తనయ శాంబరికా కృత మోహరేఖనాన్. 8

చం. ఎనసిన రాగసంపద నరేశిత తా హితచంద్రికా వధూ
తనురుచిఁ గాంచి మోహభృతిఁ దాల్చిన నాయెడనుండి, కీరభూ
రి నినదభంగిఁ గుందు, బళిరే! సితతా హితచంద్రికా వధూ
తనిజధృతిన్ భ్రమించుమదిఁ దొర్గాను చింతఁ గలంగు నెంతయున్.

సీ. తనువేల? తావకోదార స్తన వసుధా
ధర పాళిఁ గౌఁగిటఁ దార్పకున్న;
శ్రుతులేల? భవదుదంచిత గాన నవ సుధా
ద్వీపికోర్మి రుతముల్ వినకయున్నఁ;
గనుదోయియేల ? నీగాత్రాంచన వసు ధా
లంధల్య విభవముల్ గాంచకున్న;
ఘ్రాణమేల? త్వదాస్య రాకార్జున వసు ధా
మక సుగంధశ్రేణి మరగకున్న;

తే.గీ. రసన యిదియేల? నీయోష్ఠ్య రమ్య మధుర
సోత్కరము వేడ్కఁ గ్రోలకయున్న; మధుర
వాణి! యని పల్కుఁ బతి, యాత్మ వఱల మధు ర
మాధిప సుతోత్థ తాప జాతా సమ ధుర. 10

చం. అలయవిరాజమానకుచ నాయవనీపతి, చిత్తవీధిలో
నలయ విరాజమాన రతి నంది, దలంపఁగ, నొందు మేనునం
బులక లుషంబునన్ మధుపుఁబోలెఁ బరిస్ఫుటపద్మసీమ నం
బు లకలుషంబు లెప్పుడును బొల్పుగనుబ్బు విలోచనంబులన్. 11

మ. వర పాంచాలకుమారికా తిలక భవ్యధ్యాన సంపత్తిచే
నరుదారన్ భరియించె హృత్సరణిలో నశ్యామలాభాయతిన్
హరిసంభేది తదీర్ష్యనో కనియె మే నశ్యామ లాభాయతిన్
సరసీజాస్త్రుఁడు మున్నె చేకొన నదానశ్యామలాభాయతిన్. 12

చం. అల నరపాలచంద్రు హృదయాంబురుహం బితరప్రవృత్తిచేఁ
జెలఁగకయుండ నూన్చి, చెలిఁజేర్చెఁ గడున్ సితపక్షరాజ మం
డల మధుపాళి కాభ్రచర నాథ మరుత్సితపక్షరాజమం
డల మధుపాళికల్ గొలువ, నవ్యభవోన్నతిఁ గంతుఁడయ్యెడన్. 13

తే.గీ. పతిహృదయ మిట్లు నిజశౌర్యపటిమ నంబు
నామకచఁ జేర్చి, యెనయించె నలి మనం బు
రద్విషద్వైరి శితశరప్రథిమ నంబు
జహితకులుపైఁ దదేణలోచన మనంబు. 14

చం. అల విరివింటిదంట దదిలాధిపమోహము నెమ్మనంబునన్
గల వలమానభేదిమణికై శిఖఁ గెందలిరాకుముల్కులన్
గలవల మాన నూన్చె, నలుకన్ నవసంగరముద్రనిల్చి, మం
గల వలమాన మీనతిలక ధ్వజశోభి మరుద్రథంబునన్. 15

మ. జననాథస్మర చింతనా పరవశస్వాంతంబునం బొల్చుకో
కనదామోద రయంబుచేఁ గమిచి, పొంగంజేసెఁ దాపంబుఁ జ
క్కన; దామోదరసూను ఘోటపటలీ గాఢధ్వనిశ్రేణి, యా
కన దామోదరసాప్త భృంగకుల ఝుంకారంబు, లప్పట్టునన్. 16

సీ. వినఁ గొంకు శుకపికధ్వని మనోభవ మాన
రాగ కాతను బలారభటి యనుచు,
నంట భీతిలుఁ బల్లవాళి హృద్భవ మాన
నీయ ధామశిఖా నికాయ మనుచు,
నెనయ నోడు విలాసవనవాటి భవ మాన
హర భూరిదుర్గచయం బటంచుఁ,
గన స్రుక్కు నవకోరకచ్ఛటాభ వమాన
కారి కందర్పాసిధార యనుచు,

తే.గీ. నిటులు వలవంతఁ గుందు, నానృపతిరూప
ఘనవిభవ మానరాని యుత్కలికఁ గాంచి
నట్టి తఱినుండి, క్షణదోదయావనీశ్వ
రాత్మభవ, మానసంబు తాపార్చిఁ గలఁగ. 17

చం. ఉదుటున మోహనాదిక మహోగ్రత రాత్రినిరూఢిఁ దత్తమి
స్ర దనుజభేదిపై నెడయఁజాలని కోరిక నానవీన తో
యదకచ కొందఁ జేయ నభవారి, శయమ్ములఁ గంకణావళుల్
వదలెఁ, దొలంకెఁబో నయనవారిశయమ్ములఁ గంకణావళుల్. 18

చం. కనుదోవదోయి నిర్నిమిషగౌరవ మందఁగ, నబ్బురంబుతో,
ననుపమరక్తితోఁ, బ్రియమహాఫల కాలసమాన రూపమున్
గనుఁగొను నెప్పుడెప్పు డలకామిని; యాతఱియెల్ల నెన్నఁగా
ననువుగఁ బొల్చెఁ, బూనియ మహాఫలకాల సమాన రూపమున్. 19

సీ. కననింపుఁగూర్పు చక్కని మోము వలిమిన్న
మనసార ముద్దుగైకొనఁగ దివురు;
ఏలవేలనుచుఁ గపోల లవలి మిన్న
కయ పునర్భవపాళిఁ గరముమీటుఁ;
కలికి చన్గుబ్బలికవ యాన వలిమి న్న
వాస క్తిఁ గౌఁగిట నందఁజూచు:
లలితాధరోష్ఠ పల్లవ సుధావలి మిన్న
లము సమ్మదమునఁ గ్రోలంగఁ దలఁచుఁ:

తే. జెలఁగి యాశితకరకళాజేతృపాల
ఫలక రమణీయ మోహసంభ్రాంత యగుచు,
ఫలకరమణీయరూపంబు ప్రౌఢి వ్రాసి
యంబురుహబాణ కేళికాశా ప్తి నపుడు. 20

చం. చలనముఁ బొందసాగెఁ జెలిస్వాంత మరాళ మరాళవృత్తికిన్
విలయకృశాను హేతితులనీయ నిశాత నిశాతపాళికిన్
ఫలనిభ వాయుకీర్ణ మధుపాద పరాగ పరాగపాళికిన్
లలితరసాల సంగత కలస్వన పీన నవీనగీతికిన్. 21

మ. జనరాట్కన్య స్వసంగతి న్మను మహాచక్రాంగ నాళీకలో
చన పొందున్, నిజజీవబంధు రతిరాట్చక్రాంగ నాళీక యో
జనమున్, నిర్మల భాస్వదా ప్త మతిమ చ్చక్రాంగనాళీ కన
ర్థన సంసర్గము, నొందలేదుగ! సుచంద్రవ్య క్త లోభంబునన్. 22

సీ. కొమిరె యాయాళికూటమి గోరుఁబో, యాత్మ
కరవాల శిఖిహేతిఁ గంతుఁదేఁచ;
నువిద యాఘనుని పొందూహించుఁబో, చైత్రి
క రవాలపన సూచి గాఁడిపాఱఁ;

దెఱవ యాకనకమూర్తిఁ దలంచుఁబో, మధు
 కర వాలకచ లెల్లఁ గలఁగఁజేయ;
మగువ యాభోగిపై మనముంచుఁబో, సుదు
 ష్కర వాలపవనంబు గాసిపెట్ట,

తే. నినుని వినుతించుఁబో, మదిఁగనలి నా
రిక నలినారిమరీచిసంఘాత మలమ;
నా రమణి నిత్యమిటులు హృత్సారసంబు
సారసంబుద్ధ తాపసంసక్తి నెనయు. 23

చం. సతతము తీవ్రహేతిధర సార సమాన వరాజసూను సం
జిత విరహోగ్రతాపతతిచేఁ జలియించు నిజాంతరంగ కం
జతలము, తన్ముఖేందుజితసారస, మానసరాజసూను సం
గతముగ నూన్చికూర్చె, నవిఖండిత సమ్మదవార్ధివీచికన్. 24

చం. నలినసమాననా ధృతిఘనత్వ మడంచె, రుషార్చినెమ్మదిన్
మలయ, సమీరణాళికుసుమవ్రజబోధిత భృంగశింజినిన్
నలి నసమాన నాలసుమన శ్శరమండలిఁ గూర్చి నొంచుచున్,
మలయసమీరణాఖ్య రథమధ్యగుఁడై ననవిల్తుఁ డుద్ధతిన్. 25

తే.గీ. అంతవలతేనికి సహాయమగుచు హితఫ
లాభికాంక్షి శుకత్రిదశాళి సురభి
జగతిఁ గనుపట్టె, నవసూనశాలి సురభి
ళామ్ర తిలకైక సంగమాశాలి సురభి. 26

సీ. సుమనోగ సమ చూతసుమనో గణపరీత
 సుమనోగణిత సారశోభితాళి,
కలనాద సంతాన కలనాద సమ సూన
 కలనా దలిత మానబలవియోగి,

లతికాంతరిత రాగలతికాంత సపరాగ
లతికాంత పరియోగ లక్ష్యకాళి,
కమలాలయాస్తోక కమలాలయ దనేక
కమలాలసిత పాకకలితకోకి,

తే. జాలకవితానక వితాన పాళిభూత
చారు పారిజాత హరి జాత తోరణోల్ల
సత్ప్రలతతి కాంవ్రతతిగాంవ్రజ క్షయాతి
భాసురము పొల్చె వాసంత వాసరంబు.

సీ. కిసలార్పితానందరస లాభక పికాళి
కామనం బబలా ప్రకామనంబు,
సుమలతా విధాన్యోన్య సమ భావయుత రాగ
పర్ణకం బాపతత్పర్ణకంబు,
నవపారిజాత ప్రసవపాళి పుష్టాళి
దారకంబు వియోగిదారకంబు,
కురవామిత పరాగ గురువాస నాకీర్ణ
పుష్కరం బుద్దీప్త పుష్కరంబు,

తే. సార మాకందఫలలగ త్కీరమాని
నీ క్షణంబు క్షణద్యామినీ క్షణంబు,
మంజులానేక కుసుమవ ద్వంజులాది
నాగమము, పొల్చె నిలఁ జైత్రికాగమంబు. 28

ఉం. నరపురుషోత్తమాప్తి ననివారిత సైంధవరత్నయుక్తి ని
ర్భర వసుకూట లబ్ధిఁ దనరారి, నభోబ్ధిఁ జరించు నుజ్జ్వల
త్తరణి యనంగ హరి పథధామపథంబును బొందె నయ్యెడన్
దరణి యనంగ హరి యమనాథ దిశావిలజాలధారచేన్. 29

చం. మొనచిగురాకు మోవిపస మున్ మగతుమ్మెద చూపుకోపు పెం
పునఁ గలికాకు చోజ్జ్వలత పొందున నావనలక్ష్మి పొల్చినన్
గని, యతను ప్రతాప పరికల్పిత మోహనిరూఢిమైఁ దలం
గని యతను ప్రతాపగతిఁ గైకొనె భానుఁడు మందవర్తనన్. 30

చం. నిరుపమకేళికావనుల నీటుగ నామని తోఁచునంతలో
విరహిమృదుప్రవాళపద వీవలితావి లతాపరాగముల్
వెరవిఁడి జేయఁ జిత్తపదవీవలి తావిల తాపరాగముల్
గరము వహించి దూఱె రతికాంతుని, దూఱమడిన్ స్మరాస్త్రముల్. 31

మ. ధరఁ బాంథుల్ బెగడొందఁ ద్రిమ్మరియె, భద్రశ్రీమహీభృన్మృషా
పరసాలాన వసత్యశృంఖలిత చంచన్మారుతేభంబు, కే
సర సాలా నవపత్త్రిముల్ తులుముచున్, జైత్రాహ జాగ్రద్విలా
స రసాలానవధి ప్రసూన రజముల్ సారెన్ బయిన్ రువ్వుచున్. 32

చం. వనచరపాళికా నినదవారము మించఁగఁ గాననంబులన్,
వనచరపాళి కాప్తకుహనా శబరాగ్రణి, నిల్చి యాళుగా
ళి నలమ, సాలసంతతి చలించుచు నంత శుచిచ్ఛదావళుల్
చననిభయాప్తి వైచెనన, జాఱె ననంత శుచిచ్ఛదావళుల్. 33

సీ. మధుయంత విటపిసామజ కటమ్ముల వ్రాయ
నలరు గైరికరేఖికాళు లనఁగ,
హరి విదారిత పత్త్రియగు నగశ్రేణిపై
నడరు గైరికరేఖికాళు లనఁగ,
నళిధూమ కందళి యలమఁ గన్పడు దవాం
గణ విరోచన మయూఖము లనంగ,
మను గ్రమింగి వెగనైన వనతమస్తతి గ్రక్కు
ఘని విరోచన మయూఖము లనంగ,

తే. సహహా! యవ్వేళ పత్త్రితోయధి తటస్థ
ల కనదతిరోహిత ప్రవాళము లనంగ,
సమరె న తిరోహిత ప్రవాళము లనంగ
కనక కరవాలికా ప్రమా కరము లగుచు. 34

చం. కలికల రంగదుజ్జ్వలత గన్పడెఁ గాననసీమ, ముత్తెముల్
కలి కలరంగ నొంచి, నిజగౌరిమచే నడఁగించి చంద్రమః
కలికల, రంగమై నవసుగంధ పరంపర కెల్లఁ, జాల ను
త్కలికల రంగనారతముఁ గాంచిన చూపఱచూడ్కి కుంచుచున్. 35

చం. విరిగమి వొల్చె సర్వవనవీథులఁ దారకదీధితిచ్ఛిదా
పర మహిమానివారణము, పాంథవధూజన దృష్టి మాలికా
పరమహి, మానితాళికుల భవ్యవిహార నివాస, ముజ్జ్వల
త్పరమ హిమానికా జయజ భాసుర చైత్రికకీర్తి, యత్తఱిన్. 36

సీ. ఫలియించెఁ దిలకముల్ ఘనలేక్షణమ్ముల
సురసాలతా సముత్కరము గాంచఁ!
జివురించె సునుఁబొన్న నవసూన సంతతి
సురసాల వల్లరుల్ సరస నవ్వ;
ననఁ జూపెఁ బొగడచాల్ నవమధుచ్ఛట నింద్ర
సురసా లలితశాఖ కరము సుమియఁ;
గుసుమించె లేఁగ్రోవి కొమరువీవలి విభా
సుర సాలవల్లికల్ పొరిది నలమ;

గీ. సితవసు రసాల చారుమారుత ముఖాప్త
వరులు మెచ్చంగ, మధు వలర్పకయ మున్నె
యలరి, సురసాలవైఖరిఁ జెలువుఁగాంచె
వపు దగశ్రేణి యిట్లు దోహద విరూఢి. 37

చం. తలిరులు దోఁచెఁ గోకిలవితానము వేడుకఁగొంచ; సూనముల్
వాలిచె మిళిందముబ్బి కడుఁబూన నవాంగము; మారుతాంకురం
బొలికెఁ బరాగముల్ వని లతోత్కర మాకులపాటు నందఁగన్;
దొలుదొలుతన్ వియోగినుదతుల్కర మాకులపాటు నందఁగన్. 38

మ. అలరెన్, జైత్రబలాధినేత మదసారంగాళి, సద్వాజి మం
డలి, రాగంబున మించు క్రౌంచశములన్, రమ్యాత్మఁ జేకూర్పఁగా
గలనా దారి తమీన మారుతయుతిఁ గంజాస్త్రుఁడు, దృత్సహః
కలనా దారిత మీనదృ క్పురుషజాగ్రద్ధైర్యుఁడై, యయ్యెడన్. 39

మ. కలకంఠీకుల పంచమస్వర గృహ త్కాంతారవారంబులన్
దలిరా, కాకమలేశ్వరాత్మజ మహాస్త్రంబున్; సుమచ్ఛాయ కం
దలి, రాకాకమలేశ్వరాత్మజ మహాస్త్రంబుఁ గడుం బూని, క
న్నుల కుద్వేలభయంబు గూర్ప, మతిపాంథుల్ గుంది రప్పట్టునన్ 40

తే గీ. అల వసంతంబున రహించెఁ దిలక ఖాన
మాన హిందోళ గీతనిస్వాన, మహిమ
దీప్త్యుదయకాల గాయికా తిలక గేయ
మాన హిందోళగీత నిస్వాన మహిమ. 41

చం. నెలవున రాగసంపద వనీరమ చారుపికారవంబునన్
దెలిసి వసంతురాక, సుమనీర మహోర్మికఁ దాన మూన్చి, పూ
ని లలిత సుచ్ఛదాళి, నళినీ రమణీయ రసంబుబూని, మేల్
నెలవునఁ బొల్చెఁ గుంజభవనీ రమమాణ శుకీసఖీవృతిన్. 42

సీ. రమ్య పున్నాగోర్వరా తిసౌరభా
రూఢి పైనలమ మారుతమునిగుడ,
రసఁ బల్లవరుచిధారా జాతిసౌరభా
గారిత వంజులాగములు దోఁపఁ,

బ్రిబిలు సంభ్రమ మెచ్చ రాజాతిసౌరభా
వలివిపాసి శుకౌఘములు నటింప,
రాజత్సికాబ్జకరాజాతి సౌరభా
నే హోర్పి తాలావనియతి మెఱయ,

తే.గీ. నష్టగులు గుంది రధికతాపార్చి పలవఁ
గానంబుల నపుడు, చక్కని ప్రియాళి
కా నవంబులఁ గాంచు మోహంబు లాత్మ
కాన, సంబుల మారుఁ దుర్గతి నటింప. 43

ఉ. పటన సమీరపోతములు చక్కఁ జరింపఁగఁ జొచ్చె నష్టు సుం
దర వకుళాగకేసరలతా సుమనోంచవీచిఁ దేలుచున్,
దరుణసమేరుకే సరలతా సుమ నోన రజంబు లాగుచున్,
దరమగ నాగకేసరలతా సుమనోరమ గంధ మానుచున్. 44

సీ. శ్యామోదయము కొంచియము చేయనేతెంచి
శ్యామోదయమును హెచ్చఁగఁ దనర్చె;
సుమనోవిలాసంబు చూఱవుచ్చఁగఁ జేరి
సుమనోవిలాసంబు లమరఁ జేసె;
మంగ కదంబాళి దూల్పంగఁ బొదకట్టి
తుంగకదంబాళి పొంగఁ దార్చె;
హైమజాలకరూఢి నపహరింపఁగఁ బొల్చి
హైమజాలకరూఢి యడల నూన్చె;

తే. శుచిపలాశాళి హృతిఁ గూర్చ నచల శైలసి
శుచిపలాశాళివర్ధక స్ఫూర్తిఁ బొదలె
నహహ: కమలేశ్వరాత్మజాత్రైక మైత్రి
కిటనఁ జైత్రుండు నమ్మరాకలిన నొంది. 45

చం. అల మధువేళఁ దీవ్రవిరహాగ్నిశిఖా పరితప్తగాత్రి యా
వలినవిరోధివంశ జననాయకపుత్రి, దలంకసాగె, న
త్యలఘు సువర్ణకానన విహార్యసమాశుగకాండ ధారకున్,
హలహలధారి దర్ప పరిహార్యసమాశుగ కాండధారకున్. 46

తే.గీ. బాల యాలీల మదనరోపాలికల క
రాలవర్తనచే మనఃపాలిఁ గలఁకఁ
జెంది కుందంగఁ, దన్నేత్రజితచకోరిఁ,
జేరి యిట్లను సూక్తిరాజిత చకోరి. 47

చం. తలఁకెదవేల? కీర వనితాజన వృత్తికిఁ, దేఁటిరా నెలం
తల కెద వేలమీఱు నిజధైర్యము పాయఁగఁ గుందెదేల, కో
యిల నవలాల సొందుతి కింతి! మనోజుఁడు సంఘటించుఁబో,
యిల నవలాలసా ప్రచయ, మీయెడఁ ద న్నృజియింప సత్కృపన్. 48

తే.గీ. కాన నమ్మ నటప్రక్తి కలనమునఁ గ
రమ్మ నలినాశుగునిఁ గొల్వ రమ్య కేళి
కానసమ్మన కో నీలకంజనయన!
రమ్మ నలి నాశుగతి యిప్డె ప్రబల ననుచు. 49

మ. చెలి కే లందిన, మాఱుపల్కక మనశ్చింతాకులస్ఫూర్తిఁ ద
త్కలకంఠీర వనంబుఁ జేర నరిగెన్ దత్పద్మినీమౌళి; స
త్కలకంఠీ రవజాలకంబులు కడున్ గాటంబులై, యుజ్వల
త్కల కంఠీవ కామినీనినద రేఖన్ బల్వెఱన్ గూర్పఁగన్. 50

శా. భ్రాజద్భక్తి నెదుర్కొనంగ వనగోప స్త్రీజనం, బా ప్తసీ
రేజాస్యా నికరంబు తన్ గొలువ, జేరెన్ గేళికారామ మా
రాజీవాంబక, శింజినీనికరగర్జల్ హంసి నేర్వన్, మహా
రాజీవాంబక శింజినీవిరుతిఁ బర్వన్ వేఁడి నిట్టూర్పులన్. 51

కం. కువలాస్త్ర రుజాగతిఁ బొ
కు్కఁ వలాహకకచకు వనిక కొమ ఒయ్యెడఁ ద
త్కువ లాంబకాళి సుధతేఁ
కువ లార్చు శుభో క్తిఁ దెల్పెఁ గూరిమి పొదలన్. 52

సీ. బాలాంబుజ తమాలమా లాభినవజాల
జా లామృతోల్లోల షట్పదౌఘ,
రాగాది పరమాగ మాగాంత సుపరాగ
రాగావరణభా గరాళపవన,
కేళీగృహన్మౌలి మౌలిస్థిత పికాలి
కాలీనరవ లోలితాధ్వగాత్మ,
రాజీవశరవాజి వాజీన నిరతాజి
తాజీ జనక రాజితామ్రఫలిక,

తే. భవ్యబుతుకాంత కాంత తాత్పర్య సృష్ట
ఘనవిషమబాణ బాణ సంఘాత కలిత
తిలక మధుగంధగంధ సంచులికితాళ,
కనదచిరధామధామ! యివ్వనికఁ గంటె? 53

చం. తలిరు మెఱుంగుచాయ, శుకదాం రవ స్తనితంబు, లెచ్చ, ని
స్తుల తిలకాభ్రముల్ గురియఁ జొచ్చెఁ, బయోజదళాక్షి! గాడ్పుచాల్
గలయ, మరందదంభమున గాటపువర్షము గంటె? సాంద్రము
త్కల యమరం, దదంభమునకై యళిచాతకకోటి పర్వఁగన్. 54

చం. హితమహిళా లలామ వరియింపఁగ నిష్ఠ, నిర స్తహీం భా
తతి క రదీ। పికాళివనితా శుభగీతి, సువర్ణజాల సం
తతి కరదీపికాళి, వని దార్కొన, నామని రాఁగఁ, దుంగసౌ
ధ తలము లెక్కెఁ గన్గొన ముదంబునఁ, జిల్కల రాణివాసముల్. 55

చం. నలువుగ మొగ్గగుబ్బ లెద నాటఁగఁ గౌఁగిటఁజేర్చి, నేర్పుతో
మలయ ధరాధరానిలకుమార విటుండు, లతాప్రసూన కో
మల యధరాధరాసవము మాటికి నానుచు నొక్కెఁ, మోదముల్
మలయ, ధరాధరాగ్రణికుమారిక! చూపటు నిల్వఁ జేయవే. 56

శా. స్ఫీతాశ్యావృతి ఘూర్యయోవలయ లక్ష్మీంబూని, పాంథాంగనా
జాతా సృక్పరిషిక్తరీతి నరుణచ్ఛాయల్ మనం, బొల్చు నీ
శాతప్రాస సమూహ జాలకుల, మెచ్చన్ జేసెఁబో చిత్తభూ
శాతప్రాసపమూహ, జాలజవిభాసంజేత్రువక్త్రేందుకా! 57

చం. వలదొర మెచ్చఁగా ఘనసువర్ణ పలాశక వాసనాగతిన్
గలసి, రజస్ఫులింగములు గ్రక్కుచు, పీవలి వేగ చేరి రా:
నలిని భయానఁ దాఁజె నసియాడెడునెమ్మది పూని, కంటివే?
నలి, నిభయాన! దా రెనసినవ్వ లతల్ తెలిపూలచాలుచేన్. 58

మ. అలరెం గొల్వయి కీరభూపతి రసాలాస్థానదేశంబునన్,
లలితోఁ దాఁలని సొంపుమించ, నళిబాలా నూత్నలాస్యైకలీ
ల, లితోదార పికాళిగీత విహృతుల్ రాజిల్లఁ, గన్గొంటివే?
లలితోదార నగప్రసూన రస జాల ద్వేషిదంతాంశుకా! 59

చం. అళినిక రాందుకాప్తిఁ గిసలావళి రాంకవవస్త్ర లబ్ధి ను
జ్జ్వల సుమపద్మయుక్తి మధుసాతిరసాప్లుతి నొప్పి, చైత్రభూ
తలవర కుంజరాజిత విధానము గైకొనెఁ గాంచు నీలకుం
తల. వరకుంజరాజి, వెలఁ దార్చుచుఁ బాంథజనాక్షివీథికిన్. 60

(ఇచ్చట'రాంకవవస్త్ర'కు బదులు'రాంకవవర్ణ' అనుపాఠముండినట్లు తోచును.)

మం. సరసం గాంచవె? రూప దర్శనవిధా జాతాత్మ వైచిత్ర్యవ
త్సర! సారంగము లొందెఁజెంత విగళత్సూనానవప్రోజ్జ్వల
త్సరసా, రంగము లధ్వగాంతర సంక్షోభావ హోద్వృత్తి భా
సుర సారంగము, లంగజానలశి ఖాస్తోకాన్య ధూమాకృతుల్. 61

క౦. అని వారణయానామణి
క నివారణ వాణిఁ దెలిపి యవ్వనిసిరి, యొ
య్యన సారసగంధివితతి
యనసార సుమప్రతాన హరణోత్సుకతన్. 6

వృషభగతి రగడ

చెలువ! చెలువపు మొగ్గచాల్కొనిచేరు చేరుగఁ గూర్తు విచ్చట
నలిని నలినిభకుంతలామణి! నన్ను నన్నులు వేఁడ ముచ్చట
తిలక తిలకకులంబు గన్గొన దివ్యదివ్యాగముల పోలిక
నలరు నలరుల నెనయు రోలంబాళిబాళి చిగుర్ప బాలిక!
యింతి! యింతిటఁ జేరఁదగదె సుమేర మేరయెవకుళపాళిని
కాంత కాంతవశరము లల్లవె కాంత! కాంతమె చాలపాళిని
నారి! నారికెడంబుచాయలు నవ్వ నవ్వలిపొన్న పూచెను
కోరకోరసిజ! రతి నదిని నేఁగోర గోరఁట లజ్జనాఁచెను
రాగరాగపరాగ మిచ్చ టరంగు రంగునఁ బొల్చె నెక్కవె
రాఁగ రాగతఁ బట్టుకొనఁ గలరవము రవములు దెరల దక్కవె
పొదలు పొదలును దఱిసి నెలఁ తలు బొగడఁ బొగడలమీద మాటికి
మదిర మదిరహి మించ నుమిసిన మధురమధురస మెనపుఁబోటికి
కొమ్మ! కొమ్మలఁగోసి విరులు చకోరి కోరినలతలు దూఱుచు
నిమ్మ నిమ్మదితగమి వేఁడిన నీక నీకనకాళిఁ దాఱుచు
నాస నాసవమాన నీలలనాళి నాళిక పిలుచుఁ బెంపున
వాసవా సమదీప్తి గల నవవనిత వనితగె గోఁగుసొంపున
గేలి గేలి యొనర్ప నలకంకేలి కేలిడి యూఁచుహావళి
సాలి సాలపనశుకపిక మధుపాలిపాలిటి కూర్మికావళి
రామ! రామవినీల వంజులరాజి రాజిలు సంఘిప్రి చేర్పవె
శ్యామ! శ్యామల కోరకమ్ములను సరస సరసము దయము గూర్పవె
యక్క! యక్కనకమున మనె నీయాన యానవకళిక యిత్తఱి

నిక్క నిక్కముద్రుంచి యొసఁగుదు నీవు నీవులొసంగ బిత్తరి!
ప్రమద! ప్రమదతఁగేల నంటఁగరమ్మ రమ్మమరంగ జాతము
కొమరె! కొమరెసగించు నవసుమ కులము కులముల భృంగజాతము
అప్ప! యప్పల్లవ కదంబక మాఁగు మాగురుజవము నెగడఁగ
నిప్ప నిప్పద్మానన వ్రజ మించుమించు పలుకులఁ బొగడఁగ
నలమ నలమది రాశి గొంవిఫలాలి లాలితమైన డాయుచు
కలికి! కలికిఁ గడంగె సారస కాండకాండచయంబు మ్రోయుచు
వేఁడు వేడుక నిత్తు నీ కివ్వేళ వే లతికాంతవారము
దాడి దాడిమగమికిఁ జేరఁగఁ దగునె దగునెడ కరిగెఁ గీరము
తరుణి! తరుణికఁ జేరు నెచ్చెలి దరము దరమున నూర్పువీవలి
పరువఁ బరువముఁ బొందె వావిలి బాల! బాలచ్ఛదసుమావళి
యీవ యీవరకిసలసంతతి కేవ కేవల రయతఁ జేరకు
మావి మావిభునూను సేవకు మహిమ మహి మను సెంకి దూఱకు
లతిక లతికమనీయ పక్వఫలమ్ము లమ్మను మున్నె హెచ్చఁగ
రతిని రతినిభ! పాటఁబాడఁగరా ధరాధరకుచలు మెచ్చఁగ
యలసి యలసితపత్ర మెనసె ఘనాత్మ నాత్మకు హితముచేకొన
నలికె నలి కెరలంగ వల దిభయాన! యానగమౌళిఁ బైకొన
నెలమి నెలమిన్నలము నెమ్మొగ మెత్త మెత్తని కుసుమజాలము
లలిని లలిని నదంచెఁ గనుమో యతివ! యతివకనకసాలము
నలఁచె నలచెలి నతులకీరపికాళికాళిధ్వనుల బలువగ
వలయు వలయుతిఁ జిత్రగతి దైవాఱువారుహబాణుఁ గొలువగ. 63

చం. అని వనకేళికల్ సలిపి, యమ్మహిళాతిలకాళి రాగపు
ష్పను వలితాత్మ చాలవెలయన్, మహిళా తిలకాళి రాగ పు
ష్పనికర మప్పు గైకొనియెఁ, బద్మకరాప్త సుతాప హారి శో
భనగతిఁ బూని మించ నలపద్మకరాప్తసుతాప్లిణేహ చేన్. 64

సీ. తలిరాకు ద్రుంపరే కలకంఠసమవాయ
దర్పంబు దఱుఁగనీ తరుణులార!
విరిదుమ్ము దూల్పరే విస్ఫుటాసమవాయ
పీయాభ దెఱలనీ వెలఁదులార!
యలరులు దునుమరే యళివిలాసమ వాయఁ
గలఁకచే బ్రమయనీ చెలువలార!
ఫలకాళి గోయరే చిలుకచాల్ సమవాయ
గతిఁ జాల నడలనీ యతివలార!

తే. యని, మనోంబుజవీథిఁ బాయని మదాప్తి
మారబలరాజ్యవష్టంభ మారక ప్ర
చార మూనుచు నప్పు డనీచారలీల
రామ లందఱు వెడలి రారామపదవి. 65

కం. వర వనకేళీభవ దు
స్తర ఘనచూళీ తనూతత శ్రమ ముడిపెన్,
సరళలతా సరళలతా
విరళ లతాంతాప్త పవన విసరము లంతన్. 66

ఉ. ఆరమణీలలామ నివహంబు గనుంగొనెఁ జెంత, నున్నమ
త్సార ముదారసాభియుత జాలపదార్భక దోల దూర్మికా
సారము, దారపావరణ సారస శోభితతీర, మొక్కకా
సార, ముదార సారస నిశాప వృతాసితఫేన తారమున్. 67

వ. కనుంగొని యభంగపదాంగద నిస్వానభంగిం దాము వచ్చుటెఱం
గెఱింగి యుప్పొంగుచుం దటకటక కాననదేవతాజనంబులు దార్చిన
విడిఁదిపిండుల వడువునం గమనీయకళికా ముక్తావళికా వితానంబులం
గ్రమసమీరసమాగము గళత్కంకేళిపాళికా ప్రసవ ధూళికారింఛోళికా

రాంకవాస్తరణ వితానంబులం గనక కక్ష్యాభాసమాన పరిపక్వఫలాభిరామ రంభాపూగంబులం గనత్సుగంధ మరందరస గంధతైల బంధుర బంధుజీవకోరక దీపకళికా పూగంబులం గనుపట్టుచు రంగుమీఱు కూల రంగ రంగత్కుడుంగంబు లంతరంగంబునకు వేడుక రంగలింప మరాళమందయానా ధవళవర్ణ పరిపూరితంబై యొప్పుమీఱు ప్రతీరశోభన భవనంబున నిస్తులస్థలపద్మ వివాహ పీఠికాసీమం గూర్చున్న బెగ్గురు పెండ్లికొడుకునకు సుంకులుచల్ల ఘనవేణికాసమాజంబువిరంజితకింజల్క కమలపుంజ సంజిత దరవికసిత శోణకంజోదూఖలంబునన్ దంచు ముసలంబుల సొంపునఁ దదంతరంబునఁ బతనోత్సవంబు సలుపు మత్తమధుపమాలికలు లోచనానులాసంబు చాలంబొందింపఁ గాసార కళిందనందినీ హ్రదప్రదేశంబు చయ్యనం జొరఁబాఱి కాలకమలలతా కాళియకాకోదర పర్యంకంబుమెట్టి తన్మృణాలభోగంబు వలతెక్కఁ కేలి సందునం బొందుపడ నిందీవరపలాశ ఫణాముఖంబుల మరందవిష పరంపరలు వెడల న్నిజ కృష్ణమూర్తి భావంబు సార్థకంబై వర్తిల్ల నర్తనంబు సలుపు కలహంస కులావతంసంబులు ప్రశంసనీయంబులై చూపట్టఁ, జందనాచల పవమానకందళీ సముద్గత లోహితారవింద రజోవ్రజ సమావృత గగనభాగకల్పిత సంధ్యాసమయ ముకుళిత పుండరీకాంతర సంవస దమంద హిందోల ఝంకారంబు లుపాంగంబులుగా నఖిల జగజ్జయ సముజ్జృంభిత శంబరారి బిరుదగద్య పద్య జిగాసా కలిత మానసజలాధిదేవతాజనంబులు పూనిన పసిండి కాయల దండియలదండిఁ దిర్యక్ప్రసారి తైతైకనాళ కైకైకకోకరాజంబులు హర్షోత్కర్షంబు పచరింప, మిత్రమండల సంయోజిత మహోత్సవంబు నవంబుగానొంది యాత్మప్రియకామినీ యుక్తంబై సారస చారులోచనా శుభగానంబు లనూనంబై దనరఁ, గుశేశయ నిజనివేశ నూతనప్రవేశ మంగళమంగీకరింప నొయ్యనొయ్యన నరుదెంచు రథాంగవంశరత్నంబున కెత్త హల్లకినీ పల్లవాధరామతల్లికలు పూనిన జాళువా కదలారతి పళ్లెరంబు సొంపున హరిత్పరాగ హరిద్రాచూర్ణ సంవ్యాప్త తత్ప్రసవరస పూరాంతర దృశ్యమాన మానిత కేసరభక్తాభిరామంబు లగు హల్లకస్తోమంబు లుల్లాసంబు పల్లవింపఁజేయ, నిజాంత

రంగ భేదకర నిరర్గళ ఘనాఘనైక ప్రకారం బెల్లకాలంబు నెనయు
కుండం గోరి కమలకాండభక్షణంబు సలుపుచుఁ గమలాసనాధీన మాన
సంబునం గరంబు స్వకీయహంసత్వంబు ప్రసిద్ధిఁబొందఁ దపంబు
సలుపు పోలుపున నస్తోకకోకనదాశ్రమ మధ్యంబున నుదాత్త తత్పత్త్రి
వీతిహోత్రకీలంబులు చుట్టు వలగొన నఖండానందంబున నక్షియుగం
బరమోడ్చి యచలితస్ఫురణంబు వహించి రహించు రాయంచలు
హృదయాంచలంబున కంచితాద్భుతంబు మించంగావింప, విజవిలోచన
సౌందర్య సమాలోకనజనిత త్రపాభరంబున ముడింగియున్న కుము
దంబులం గాంచి యుబ్బునఁ దద్విలాస దిదృక్షాగరిమంబు పక్షీకరించి
యజస్రస్యదంబున నెగసి తద్విభవంబునకు వెఱచి మరలం దాఱుతీరున
నుద్వర్తనాపవర్తనంబులం బరఁగు బేడిసమీల మిట్టిపాటు లతికౌతు
కంబు పుట్టింప, నతిసమీప సంచరచ్చిత్రభాను హేతిజాతంబులఁ బరితా
పంబు నొంది మందపవన సందోహాందోళిత నవీనేందీవరబృంద మధు
బిందు సేచనంబు గోరి వారిజాతాంతరంబున లీనంబైన యంభోధర
పథంబున రోధోదేశ వలయిత మనోజ్ఞ మాలతీ మాధవీ మహిలా
మల్లికా ముఖ్య వల్లికాకీర్ణ నీరంధ్రపలాశ పాండిత్యంబునం బ్రద్యోతన
ద్యోత ప్రభావంబు పాయం గమపట్టు తారకావారంబుల మురువున
నరవిందమందిరాళింద నివాసి సానంద మిళందసుందరీ సుందరాపఘన
ఘనప్రభాక్రాంత జలంబులపయిం బొడకట్టు పాండుర డిండీరఖండ
మండలంబులు నంబరంబులు పొదలింప నమరియు నక్కొలంకు
మహితాబ్జకామినీజాల పరిభ్రాజితంబు గావున నళిమిథునమీనకుళీరమక
రాది సంయుతంబై, మంజుల హర్యన్వితార్యమ లసద్విహార భాసురం
బుగావునఁ గమనీయకాదంబ సుమనోవికాసన విరాజితంబై, మనోజ్ఞ
హంసకులాధిరాజ రామాభిరామ ప్రస్థానవిశేషంబు గావున నకుంఠతర
తరోవిజృంభమాణ నానాప్లవగవీ రారాజత్కోలాహల లీలాచులుకిత
దిశాంతంబై. యొప్పుమీఱి చెప్పరాని మోదంబు ముప్పిరిగొనఁజేయ
నప్పుడంతు లప్పద్మాలయ జలవిహార దోహదంబునఁ జిలువ పుత్తడి
వలువలు సడల్చి, పావడలు దాల్చి శృంగంబు గైకొని యొయ్య
నొయ్యారంబు మించ డిగ్గి యపుడు. 68

ఉ. తమ్ములఁ జేరి, రోదర శతమ్ములఁ గైకొని, తావి భృంగపో
తమ్ముల కుంచి, యౌవత యుతమ్ముల మత్తమరాళరాజ జా
తమ్ముల మించి, చిత్రచరితమ్ముల నీఁదిరి; కొమ్మలెల్ల జి
త్తమ్ముల వారి దేవతలు తమ్ము లలిన్ వినుతింప, నయ్యెడన్. 69

మ. తరుణాంభోరుహపీఠిఁ బొల్చి, సుమనోదంతుల్ నవాంభః పరం
పర పైపైఁగదుఁజల్ల సారసము ప్రేమన్ గేలునన్ బట్టి, క
ర్పుర సంహారి సుగాత్రికా తిసమతా స్ఫూర్తిన్, గర, మ్మొక్కక
ర్పుర సంహారి సుగాత్రికా తిలక, మింపుల్ గూర్చెఁ, దన్నగ్నానన్. 70

చం. అలరు మృణాలవల్లరి స్వయంవర సూనసరాభ ప్రేలఁగా
నల నికటంబుఁ జేరఁగజనన్ రతిఁగైకొనె నొక్క పుష్పకో
మల; దమయంతికా వనితమాడ్కి మరాళనృపుల్ స్వచిత్త సీ
మలఁ దమ యంతికావనిఁ గ్రమంబున నొందిన, సంభ్రమింపఁగాన్ 71

సీ. రతిఁ బట్టుకొనఁ జేరె రాజీవరామా ని
కరము సద్గుణజాల కలిత యొకతె;
రహిఁ ప్రాల్చె నవదాతరాజీవ రాజిత
రజము పావనవిహారయుత యొకతె;
యడలించె వడిఁ బుష్పరాజీవ రాజహం
సముల శంపాలోకసక్త యొకతె;
ప్రౌఢి నొందె రథాంగరాజీ వరామోద
పటిమ సత్కాంతి సంభరిత యొకతె;

తే. వనజగృహవీధి నిట్టు లావర్తనాభి
కా జనంబులు సముచితగతి నెసంగె;
వారిదేవత లపుడు తద్వర్తనాభి
దర్శన స్ఫూర్తి నవ్య హార్దంబుఁ గాంచ, 72

చం. స్మర మదదంతి నా నౌకమసార సముల్లసితప్రవేణి, త
త్సరమున నత్తఱిం బవనసార సముల్లల దూర్మిజాతముల్
సరగునఁ జొచ్చి, పాదముల సారముల్ గర మించె మెట్టుచున్;
సరపకలారవాకలన సారస ముల్లహరిన్ హరించుచున్. 73

చం. అనుపమ రాజహంస భరణాదరణాత్మతఁ దత్సరోవరం
బున నలరాజహంసను త బోటులు మించిరి, పూర్వవైరముల్
సన భృతరాజ హంసత నెసంగు దివా క్షణదాధిదేవు, లౌ
నని వనరాజ హంసగమనాళి మనంబున సన్నుతింపఁగన్. 74

సీ. వాసంతి యనఘాళి వరరసంబునఁ గప్పి
'వాసంతి' యన సముజ్జ్వలతఁ బొల్చె;
సారంగి యనపాయ జలజాంబుతతి నాని
'సారంగి' యనఁ జాల సంభ్రమించె;
శశిలేఖ యనసార చక్రాళి నలయించి
'శశిలేఖ' యన శుభచ్ఛాయఁ దోఁచె;
చక్రాంగి యనవద్య చారూర్మికల నూఁగి
'చక్రాంగి' యన హృద్యచర్య మనలె;

తే.గీ. చూతకళిక యనర్ఘ్యరజోవృతిఁ గని
'చూతకళిక' యనం గడుఁ జూడ నొప్పె;
హరిణి యనరాళ కమలైక పరిచితిఁ గని
'హరిణి' యన నవ్వనాస్థాని నప్పు డలరె. 75

కం. నలి నాకరజిత కిసలల్
నలినాకర కేళి యిటు లొనర్చి, జలార్ద్రాం
గ లతాళులు హిమవృత కుం
ద లతాభం దోఁప, నపుడు దటిసిరి తటమున్. 76

చం, లలనలు వాఃప్లుతాంశుకములన్ సడలించి, తగంధరించి మేల్
చలువల, నైకజాతి సుమజాల సరంబులు వేణిఁదాల్చి, ని
చ్చలు వలనైకనంబడు లసన్మణిమాలిక లూని, పూసి మై
చలువల నైకమత్యగతిఁ జాలిన తావులనొప్పు గంధముల్. 77

కం. అతిపావన చాతురి నా
క్షితిపాలక పుత్రిక గయిసేసి, యలవనిన్
రతినాయక దేవార్చన
రతి, నాయక, లపుడు పూని రమ్యోత్కలికన్. 78

సీ. మాకందములు మహిమా కందములు కొన్ని
యింపైన ఫలముల నిచ్చుచోట,
సురసౌఘము లుదారసురసౌఘములు కొన్ని
యురు మకరందంబుఁ గురియుచోట,
సుమనంబు లభిరామ సుమనంబు లొకకొన్ని
క్రొన్ననల్ చాలఁ జేకూర్చుచోట,
రాగంబులు గళత్పరాగంబు లొకకొన్ని
పుష్పాడి ధూపముల్ పూన్చుచోట,

తే.గీ. నెట్టన యశోక కిసలము ల్మట్టు మీఱి
యుట్టిపడ గాయులేయెండఁ బుట్టి యెలసి
నట్టి చెలువునఁ జూపట్టు మెట్టదమ్మి
తీవెగమి తమ్మియారతుల్ దీర్చుచోట. 79

చం. అలఘు మరందవర్ష మహిమాతిశయమ్మున సప్తలా ద్యమం
ద లతల మంచుపొన్నగమిఁ దార్కొను పందిరిక్రింద, వేదికం,
దలతల మంచు మించు సుమ నవ్యరజంబులఁదార్చి, తారలన్
'దలతల' మంచు నొప్పెడు కనత్కలికాతతి ముగ్గువెట్టుచున్. 80

ఉ. జవ్వనులెల్ల, సమ్మదము చాల రహింపఁగ, నందు వెన్నెలన్
జివ్వకుఁ బిల్చి పాండుపటిఁ జిక్కని కస్తురినీట రాణితో
నవ్వలరాజు, నాళుగ శరాసన యుక్తుని వ్రాసి; నేర్పుతో
నవ్వల రాజు నాళుగ సుమాకర ముఖ్యుల నిల్పి, యత్తటిన్. 81

సీ. గందంబు వెట్టి రుత్కట నీలశరజాత
శరజాత హృత హరస్వాంత ధృతికి;
విరిచాలు నించిరి పరిమోజిత నయాన్య
తనయా న్యమిత మోహ ధాత్రమతికి;
ధూప మర్పించి రద్భుత సంపదబలా ప
ద బలాపహృత విష్ణుదర్పగతికి;
దీప మెత్తిరి నైజతేజో లహరిభావ
హరిభావయుక్త ఘస్రాధిపతికి;

తే. తళియవట్టిరి నిత్య సత్కాంత మధుప
కాంత మధు పవనా ద్యాప్తకాండవృతికి;
వినతి సల్పిరి శృంగారజనికి "రతిప
తే! నమోభవతే" యంచుఁ చెఱవలపుడు. 82

కం. కమలాప్రియసుత! కరుణా
కమలాధిప! కలితకార్ముక త్కుసుమ! కన
త్కమలాళుగ! యని భక్తిఁ
గమలాక్షులు పొగడి రిట్లు కలరవఫణితిన్. 83

చం. కరము మహాబలావళులు, గాఢతరో విచరద్ధరీశ్వరో
త్కరము, మహాబలావృత విఖండ హితాళులు, గొల్వ మించుచున్,
సిరిగలసామికిం బొడమి చెన్నగునీకు, సుమంబు లాన్పుటల్,
స్థిరకృప! 'మాధవప్య తులసీదళ' మంచు వహింపు మంగజా! 84

చం. కలరవ మూన్చు నల్లపజ కప్పుకరా వెనువెంట, రాజమం
దలి నడతేరఁ, జైత్రబలనాథునిఁ గూడి, నిలింపజాలకం
బలరుచు సన్నుతింప, విషమాంబక మానసశోభి రాగతా
హాళహాళిఁ గూర్చితౌర! విషమాంబక! మానసమాజపైఖరిన్. 85

చం. దళమయి చిత్తవీథి సముదారరుషారస మెచ్చ, నీ వయో!
యల హరిదంబరాసహనమై తగుగేదఁగిఱేకు వంకి చా
యల, హరిదంబరావనుల నన్నిఁటిఁ గప్పుక పర్వు తేరి మా
యల, హరిదంబరాత్మజ! మృగాక్షుల నొంపఁదలంపు గాంతురే? 86

కం. కలికాకులకర కుచ, కు
త్కలికాకుల మిమ్ము రాగకలఁ, గీరమణీ
కల గీ రమణీయోన్నతి
కల గీ రమణీలలామ కలఁగు, ననంగా! 87

చం. అని వనజాతబాణుఁ గొనియాడి, వధూమణు లాదరంబుతో
ననలసమాన తీవ్ర విరహాఖ్య మహాజ్వరరేఖ మించ మే
న నలసమానసం బెనయునాతికిఁ గంతునకూన్చినట్టి క్రొ
న్నన లసమాన హార్దకలనంబులు దార్ప గ్రహించి, రందఱున్. 88

చం. చెలువ మెసంగినట్టి యలచిత్తభవార్పిత సూనపాళికల్,
బలా మరునార సాలనుచుఁ బాయనినెవ్వెఱ యాత్మమించఁగన్
బలుమఱు నారసాధిపకుమారిక వింతలె? దాల్పకుండుటల్;
నలి నవి మారయుక్తిగనినన్ సుమనస్తతి యంటఁబాత్రమే? 89

చం. నలినకరా లలామక మనస్థభయంబు తలంగఁజేసి, వే
నలి నకరాల సత్ప్రియమునం జలజాస్త్రప్రసాద ముంచి, చా
న లినకరాలఘు క్రమమునన్ దొవతీవియ నా ష్మరాళుగా
వలులఁ దలంకుకొమ్మఁ గొనివచ్చిరి కేళినిశాంతసీమకున్. 90

తే.గీ. వాసవోపలకచ కేశివాస మెనసి,
యంత విరిశయ్య మయిఁ జేర్చి, యంతరమున
నరతి రాజిల్లఁ, గటువర్తన రతికామ
నుం దెదయ కుబ్బ, విరహాప్తి నుండె నపుడు. 91

చం. జవగతి మిత్రుఁ డబ్ధిపతిసన్నిధిఁ జేరఁగనేగె నత్తఱిన్,
రవరవ సంతతత్వగతి రాజిల మారుఁడు, మారుతాళి కీ
రవర వసంత ముఖ్య బలరాజియుతిన్ దగి రిత్త యాకలా
రవరవ సంతతంబుఁ బ్రదరమ్ముల నేఁచఁగ, గాంచ నోపమిన్. 92

తే.గీ. అమితనిజధామగరిమ పాయ వనజాత
హితుఁడు గాలైకగతిఁదూల నిల యనినత
నంద నభివృద్ధిచేఁబొల్చు యవనజాత
బలములో యన నీడచాల్ ప్రబలె నపుడు. 93

చం. ఉరుతిమిరేభ భేదన చణోగ్రకన త్కరజాతశాలి యా
హరి, యనివారి తాస్తకుధరాధిప శృంగముఁజేరి, యత్తఱిన్
హరి యని వా రితాత్మతనుహా ర్యనుబింబముఁ గాంచి, రాగవై
ఖరి వడి గుప్పునం దుముకుకై వడిఁ గ్రుంకెఁ బయోనిధిస్థలిన్. 94

సీ. భాస్వద్దరి క్రమోపరిగ తాంబుధితలో
జ్జ్వల రక్తక వనీ రజములనంగ,
నభ్రబింబిత చరమాగ పద్మాకరా
స్థాన రోహిత నీరజములనంగ,
వనజిని కర్కవర్తనఁ దెల్ప నెగసి బ
ల్వడి వచ్చు చక్రవాలము లనంగ,
రవి నక్రపదముఁ జేరఁగ శ్యామ పూన్చును
త్తమ దీపచక్రవాలము లనంగ,

తే.గీ. తమి నినుఁడుచేర వరకలాపముల నంగ
సీమ వారుణి దాల్ప, రాజిలు తదీయ
విమల మణికా విభాకలాపము, లనంగ
నహహ! నవసాంధ్యరాగమ్ము లపుడు వొలిచె. 95

చం. ఘనకమలోదయం బెడయఁ గాలగతి న్వనమందుచున్ రథాం
గ నలగవాధినేత సనఁగాఁ, గడుఁ దత్సతి యాత్మఁజింతవొం
గ నలఁగ వారికన్నుఁగవఁ గ్రమ్మఁ దనూస్థలి తాపభోగిచేఁ
గనలఁగ వాడుచు న్నెమకెఁ, గాంతునిఁ గాననమండలంబునన్. 96

ఉ. మక్కువ సారసాకరసమాజము చేరుచుఁ బట్టఁబూనుఁబో,
జక్కవనాతిమానితనిజప్రతిబింబము గాంచి భర్తయం,
చక్కట! పిల్చుఁబో, పతి వనావళికుంజచయంబుఁదూఱుచున్,
జక్కవనాతి మాని తతసమ్మద సంపదలెల్ల నర్తఱిన్. 97

సీ. చక్రభయాపాది సమయ ఘనాఘనా
లి సుతనూ వ్యక్తమాలిన్య మనఁగ,
పరినటచ్ఛివ కటీభ్రష్ట ఘనాఘనా
త్మక దాన వాజినాంశుక మనంగ,
ద్యుమణిరథాంగ ఘాత్యుత్థ ఘనాఘనా
శ్మ మయాస్తగిరి నితంబ రజమనఁగ,
నిశ్శేషబంధకీ నికర ఘనాఘనా
శ రతీశస్పృష్ట శాంబరిక యనఁగఁ,

తే. ప్రకట దివసాత్యయాఖ్య నభస్యకాల
కలిత సాంద్ర ఘనాఘనాకళిక యనఁగ
నౌర! యతినీల దీప్తిజాలానుపూర్తి
నమరె నవ్వేళ నిర్వేల తిమిరరాశి. 98

చం. ఇనుఁ డతిదూరదేశమున కేగఁ, దదాగమనంబుఁ గోరి, పా
వన జల తాళితాంగపరివారిత పంకనికాయయై, తమిఁ
వనజలతాళి గప్పుఁగలువన్ మధుసూదని నావహించి, స
ద్వనజలతాళి గాత్రి కథవల్కఁగ మోడ్చెఁ బయోజహస్తముల్. 99

సీ. నటదీశమౌళి దిజ్నారులు చల్లు మం
గళసితాక్షతజాలకంబు లనఁగ,
నచలా పపతన వేళాభ్రలగ్న తమఃక
దంబాపగా జాలకంబు లనఁగ,
వనరాశి రవి మాధవతఁ దోఁప నంబరా
గమునఁ బొల్చినజాలకంబు లనఁగఁ,
దటీరా శుభము వేల్పుతెలవచాల్ గన నాక
ఘనకుడ్యకృత జాలకంబు లనఁగ,

తే.గీ. గురుసరశ్శ్రేణి రాజీవకులము నడఁచి,
యంబరస్థలి నాఱ దిష్ట్యాఖ్యమైని
కతతి పఱచిన వరజాలకంబు, లనఁగఁ
జొక్కమగు మింటఁ గనుపట్టె రిక్కలపుడు. 100

మ. శరజద్వేషి నిశావధూటి వరజేచ్ఛన్ రాఁగ, ముస్మ్రన్నె బల్
త్వరఁ గాలోపధికారు, లూను నవచంద్రజ్యోతి రాశిలస
త్పరివర్ణ్య స్వకవర్ణ నిర్ణిహత చంద్రజ్యోతిరాశీ లస
ద్గరిమం, బెంపయి దోఁచెఁ బ్రాచి, నవదాతత్విట్కులంబయ్యెడన్. 101

సీ. గగనబాలుం డూర్ధ్వగత రశ్మిదివియఁ బైఁ
జక్కఁజేర్పు పసిండిచక్ర మనఁగఁ,
[illegible]ంథ భీకరలీలఁ బ్రబలు నిశాభూత
పతి గొన్న యాలాతచక్ర మనఁగ,

చీఁకటిపొలదిండిమూఁకఁ గూల్పఁగఁ గాల
శౌరి చేనెత్తిన చక్రమనఁగ,
నినుఁడు వో యునదారిఁ గనఁ బూర్వగిరి శిఖా
స్థల మెక్కినిల్చిన చక్రమనఁగఁ

తే. బ్రాచి తెలివాయ యనుమంచు ప్రబల భాస్వ
దంశుక విహీన గానఁ దానందు కోర్వ
జాల కూన్చిన నవకీలి చక్రమనఁగ
నపుడు దొలికెంపుతో సారసారి వొలిచె. 102

చం. ఒనరగ రాజవయ్యు నినుంచితి తమ్ముల, సాధుచక్రమో
దన హృదయంబు నందితని, దార్కొన దుస్తరచింతనా ధునిం
దన హృదయంబు, నందిత నితాంతబుధాత్మకలాకుఁ, దాసుధా
జని, కడువెల్లఁబాఱె ననుచాడ్పునఁ బాండిమ నొప్పెనయ్యెడన్. 103

మ. మునుమున్ చంద్రఘటిన్ భరించి యమృతమ్ముల్ నించె, వేళాప్రపా
వన శాలాక్షి, తిరోహితాన్య హితభావశ్రీ, మరుత్త్వద్దిశా
వనశాలాక్షితి రోహితాంశు సురభి వ్యాపారముల్ దూల, నూ
తన సంధ్యా తపశక్తి దప్పిగొను జ్యోత్స్నాపాయి పాంథాళికిన్. 104

మ. తనరెన్ వెన్నెల, దిష్టవిష్ణు కృప సద్బాలోదయాసక్తమై
తనయాశాబల మెల్లఁజేకుఱ, శశిస్త్రాలి న్మనోజ్ఞాదితీ
తనయా శాబల, మెల్లమెల్లనె ముదాత్మం బొంగలి న్బెట్టఁ, జా
ల నవీనోదయరాగ కీలధర కీలన్ బొంగు దుగ్ధాశినాన్. 105

సీ. మలినాన్యశిఖిహరి న్నలినాంచితాక్షీ జ
ఘన సాంసన హీరకాంతి నెగడి,
సుక రాశరాశాసితకరాన నోరోజ
ఘన సార హారయోగము భజించి,

వరవాయుకకు బంబుధరవాలికా వ క్త్రి
ఘనసారతిలక సఖ్యము వహించి,
యతికాంత శివదిశా లతికాతనూ వేణి
ఘన సార సుమపాళి గౌఁగిలించి,

తే.గీ. మేదినీదేశ పాటలామోదినీ భృ
తాతిఘన సారసావతంసాభఁ బెంచి,
యపుడు పొడసూపెఁ బథికభయప్రదసుమ
హాదినేంద్రాతపంబు చంద్రాతపంబు. 106

వ. వెండియు నా పండువెన్నెల దండం బఖండకాండ జారిమండల మాయా మౌ క్తికమయ భద్రాసన సమాసీన నీలాంకలంకావరా హిత పట్టాభి షేచనావర సమయ మహర్షిరాజాభిషి క్త గంగాది పుణ్యతరంగిణీ విశదజల ప్రవాహంబుల పోలికం బ్రవహించుచు, నస్తాచల సంగతాహి మాంశు కిరణకూట తృణాంకుర నికరంబుల నన్నింటిమేసి దర్పించి రథాంగజనంబులకు వై కల్యంబుఁ జేకూర్చి సముజ్జృంభమాణ సత్ప్ర భావాప్తిం జెలరేఁగు నిశానై చికిం బట్టి చకోరవత్సంబులు గుడువం జేఁపు తారాధవోధస్థల పరిదృశ్యమాన నవాంశుక స్తనంబుల ధరిత్రీ పాత్రి దిష్టగోపాలకుండు పిదికిన నవీన పయః పరంపరలదారిం జూప ట్టుచు, దినాంత పర్యంతం బొక్క ప్రొద్దుండి యతికాంత కాసారసోపా నోపాంత శశికాంత సంతానమరీచికా వీచికావతీ వీచికాజాతంబులం జొచ్చి యెదలి వికసితారుణ శరజపీఠి వసించి కమలాహితధ్యాన కలి తాంతరంగంబున నున్న చకోరసువాసినీ జనంబుల కవ్రతఘ్నంబు లగు విశదాపూపంబులు సమకూర్పఁ దత్ప్రియ శ్యామాప్రకాండంబు పూర్వ దిశావదాత శోభా చ్ఛాదనంబుపైఁ జంద్రఘురట్టంబు వెట్టి యొయ్య నొయ్యనం దారాసుభద్రాపటలంబులు పైచి వినరం బ్రసరించు తదీయ పిష్టఘట్టంబుల చందంబునం బెంపొందుచు, నెట్టుకొని గట్టుగముల తటంబులం బొదకట్టు నెలచట్టులం గరంగి మట్టుమీఱం గురియు పెన్నీటి బలురొద యభంగతరంగ నినాదంబును ముందుముందుగ

మందగతిం దోఁతెంచు చందనాచల పవనకందళిం దరళితంబులై
నిండారవిరిసిన బొండుమల్లియ విరులపిండులు పాండుర డిండీరఖండ
మండలంబులును మదిఁ గదురు ముదమునఁ దమతమ సుదతులఁ గవ
గూడి యెదుర్కొను రేపులుఁగు కొలము లెదురెక్క సమానవతీక
మీనవితానంబులునుం గాఁగ ననూనపథికమానినీ మానసాల మూలస
మున్మూలనంబు సేయం బరఁగి దినాంత విలయకాలమ్మున వేలాతి
గంబైన పాలవెల్లి పొడవునం బొడసూపుచుఁ, గోకనద పరాగ మహో
దయరాగ విలసనంబునం గోరకిత నీరజతారకాసమున్మేషంబునం
గోమల శ్యామలేతర కుముదవలయ సుధాకరధామ విశేషంబునం గొమ
రొంది తద్రజనీసమయ భాసమాన పయోధరపథంబున కన్న మున్న
మున్న కన్నులకు వెగ్గలంబై దొలంకు కొలంకుగమిం బాసి సన్నంపు
వెన్నెలమిన్న చొంరాని లతానివాసంబుల దాఁగంబోవుచుఁ దదంతర
పంఫుల్యమాన మల్లికావల్లికా మతల్లికా ప్రసవధవళద్యుతి ప్రకాండం
బులు నిండి రేయెండమెండుకొనఁ జేయ దాఁగవచ్చిన చోటఁ దలవరు
లున్నతెఱం గొయ్యనఁగని ఖేదించు రోదరతలోదరీవారమ్ముల నయ
నమ్ముల జాలుగాజాలు ననావిలజలమాలికలతో మేలంబులాడుచుఁ,
దళతళమను నెలచలువ గిన్నెలయెడలం గలయనించిన యతిబంధుర
సౌగంధిక సుగంధధురంధర గంధోత్తమారసంబు దమతమ రమణుల
కెమ్మోవిపండు లుపదంశమ్ములుగా నాదారంగ్రోలి తదీయ మాహాత్మ్య
కల్పిత మానసవిభ్రమంబునఁ దత్పాత్రల సరగనెఱమించు నిగనిగల
మెఱలన్ సలిలంబులూర మదిరనించినారని గైకొని యచటం బ్రతి
ఫలించు పల్దెరవాసనకు నిడిన కెందలిరుటాకని దివిచియు విలోచన
మాలికలు వానితావికింజేరు తుమ్మెదలని గరిమియు ముదంబునఁ
బ్రియుల కందీయంబోవు మందగామినీబృందమ్ముల హస్తారవింద
సందీపితహీరకటక శోభాధట్టంబులం జెట్టవట్టుచు, ననూన పానశాలా
చత్వరంబుల విమలాసవంబు లాలసమెచ్చం ద్రావి నిర్మితహర్మ్యరాజం
బులఁ జేరంబోవునెడఁ జంద్రికాహాలాపానలీలాగతి నంబరంబునం
జరించుచుఁ దత్సమర్పిత మదఘూర్ణితంబులగు చకోరకోరకకుచా నిచ
యంబుల కటాక్షతారళ్యంబులు నెఱమించులై కోకనదకోటఁగోటి లీన

మధుకరఝుంకారంబులు గర్జనంబులై నిగుడం బొడసూపు వెన్నెల జడివానగాఁదలంచి యౌదలలఁ బయ్యెదలుగప్పి నెచ్చెలికేలు కైలాగుఁ బూని బుడిబుడిరయంబడర నడచు పడఁతిమిన్నల యున్న తస్తనాంతర విలంబమాన ముక్తాహార గౌరరుక్తతిం బునరుక్తం బగుచు, వెగ్గలమై నెమ్మదిఁగ్రమ్ము సిగ్గు వెనుకకుఁదివియ నగ్గలిక మరుండు వైచు మొగ్గములికిగములు ముంగలికినూకం గరంబు మదంబున దూఁగియాడు వలదొరపట్టంపుటేనుంగు రంగునఁ జూపట్టుచు నెచ్చెలుల కుశలత్వంబున మందమందకలనంబునఁ గేళికామందిరంబులు చేరి యధిపుఁడు కరంబుపట్టి శయ్యనుంచి ముత్తియంపుపేరు లంటు పేరఁ జన్నులుముట్టుచు మురిపెంపునెమ్మోమున మడుపునందిచ్చు దారిఁ గెమ్మోవినొక్కుచు దమిరేఁచి బంధురబంధవిశేష సంబంధంబున ననవిల్తుకయ్యంబునఁ జొక్కించి చొక్కంపుఁగళల యికులెఱింగి మిక్కిలిగలయ గ్రక్కున వెక్కసంబై తనువునఁజెమటలు గ్రిక్కిఱిసిన మదనమాయావిలసనంబునం బొడమిన ప్రౌఢతనంబున నెంత గమ్మంబు గ్రమ్మె నని పతులకుఁ దెలియకుండఁ బలుకుచుఁ జేల చెఱంగున విసరికొను నవోఢానికరంబుల ధవళాంబరాంచల విభా తరంగంబులం బొంగిపొరలుచు, తొలుతటి కలయికల మనములరఁ గలసిన చెలువరతనంబులఁ దలఁపునఁదలఁచుచు నలమరానివిరాళిం గొని నెలవాడుపువెనుక నలరువాల్దొరకలికిఁ జెలరేఁగన్ దమి నేతెంచిన పతులపుడు తమయెడఁ బొడము మమత నిదురగదియమిఁ గెంజిగిం గదురుకొను కనుతుదలును దనుతలమ్మునఁ దొలఁకు గురువిరహ జ్వరభరంబున విరిపాన్పునం బొరలఁ జిక్కువడుమణిసరంబులును మరుని యిరువాడికైదువు పేఱెదం జుఱుకుచుఱుక్కననాటఁ దాళక నెఱపు నిట్టూర్పులును బరయువతితిలక సంపర్క ప్రకారంబు తోరంబుగా నెఱింగింప నలవి యవలిమొగంబై శయనించి మాటి మాటికి బోటికత్తెలపలుకులు నిజప్రేమాతిశయ జనితవియోగవేదనా కార్యంబులుగాఁ దెలిపి యినుమడికూటముల నలమి రతిబడలికవాయఁ గరం బురంబులఁ జల్లులాడు పువ్వుఁబోఁడుల శయకుశేశయసమాక్షిప్త ఘనసారక్షోదంబులం బకీకరించుచు, నలరు మల్లియవిరిసరులు దుఱిమి

యమలమౌక్తిక దామంబులుదాల్చి కపురంపుబొట్టులుదీర్చి కమనీయ
మలయజ కర్దమంబలంది కలికితెలిచలువలూని వెన్నెలం దలవరులు
గనకుండ సంకేతనికేతనంబులకుఁ బోవుత్రోవంబొంచి కమలకలికా
సంలగ్న మధుపనినాదవలయ ఘీంకారసంకలిత మృణాలయష్టి కరం
బూని యడ్డమ్ముపఱతెంచు వారెవ్వరెవ్వరనఁ దలంగుమనంబున
ఘట్టకుటికం బ్రభాతం బగుదారియయ్యె నని మాఱువలుకనేరక
మూలమూలల నొదుఁగుచుఁ దలంకునెడఁ గిలకిలనవ్వుచుఁ దమ్మె
ఱుఁగఁజేయ నొక్కింత చిగురించు నలుక నభిసారికాజనంబులు
ప్రియులపైనువ్వు మువ్వంపువిరిగుత్తులం జివ్వకుఁబిలుచుచు, వన్నెగల
వెన్నెలబయట నెన్నరానివేడుక పన్నిదంబులువన్ని సుహృన్నికరంబు
లతోఁ బెన్నేర్పున జూదంబు లాడుచున్నకతంబునఁ, గొంతతడవగుటఁ
బటుతర మహానట మనస్తట నానట ధైర్యవిపాటనాటోప సముత్కట
శంబరప్రతిభట కృపీటజకోరక శరపటలధారా దోధూయమాన మాన
సంబుతో విచ్చలవిడింబెచ్చుపెఱుగు తాపంబున వెచ్చనూర్చుచు నెమ్మదిఁ
గ్రచ్చుకొని హెచ్చు మోహంబున నెచ్చెలిచేతికి నచ్చంపుగుఱుతిచ్చి
మచ్చికల వల్లభుం దోడ్కొనిరమ్మంచుఁ బంచి యంచితబహిరంగణ
ప్రదేశంబుల నిలిచి పతిరాక కెదురుచూచునదియును నెయ్యంపుఁ
బొదల తూఁగుటుయ్యలపై నొయ్యారంబునం గూర్చుండి ప్రియుండు
పసిండిదండియఁ బూని సుతిమీట విభునిచెంత వసియించి చిన్ని
కిన్నెరంబూని పంచశరదేవతా విజయప్రపంచ సమంచితంబులగు
నూతనగీతంబులు పలికించి చెలులఁ జొక్కించునదియును నడంగు
లొరయం గొనసాగ నల్లినజడకుఁ జుట్టిన మొల్లవిరితావి యెల్లెడలకుం
బరవ మంజుల చరణకంజ సంజిత కంజరాగమంజీర శింజారవంబులు
కర్ణగ్లాని మాన్ప నొఱదొఱపిన వలదొర పరువంపుపుఁ గైదువుతెఱఁగున
నిండార దువ్వలువగప్పి కాంతునిశాంతంబునకుఁ బోటులవెంటం
జనునదియును దనమనంబలరఁ గలసి కళలఁ దేలించి మేలుంచి
యేలిననాయకునియెడ నెడయనిప్రియమ్మునందఱిసి విరిసరులుదుఱిమి
చలువవెదచల్లు కలపంబలఁది యంతంతం బొడము మోహమ్ముల
నలమి కెమ్మోవినొక్కి పునారతులకువేడుకరేఁచి పైకొనునదియున్నై

వెలయు వెలయువిదల గలిత చందనచర్చాపాలికలం గనత్తర దరహాస విభారింఛోళికలం గర్ణావతంసిత కైరవపత్త్రి మంజరికా విభాళికలం గబరికావేష్టిత లతాంతమాలికలం గలసి మెలఁగుచు, మహోత్పల మండల త్రాణైకవిహార విలాసాంచితం బయ్యును మహోత్పలమండల హరణైక విలాసాంచితంబై యసమకాండ చండప్రతాప నాశక నిజోదయంబయ్యును నసమకాండ చండప్రతాప సంవృద్ధికర నిజోదయంబై దివ్యచక్ర చిత్తానంద సంధాయకం బయ్యును దివ్య చక్ర చిత్తానంద భేదకంబై రాజిల్లుచు ద్రుహిణాండ కరండంబునకు వెండి జలపోసనంబుదారిం బ్రకాశించె నయ్యవసరంబున. 107

మ. అల పాంచాలకుమారి, యేపటి, సువర్ణాంచ త్స్వరాగాళికిన్
నెలపై రా నలకాండధామగతి కెంతేఁదోఁచి పెల్లేఁచ వె
న్నెల, పైరానలకాండ ధామనయనోన్మేష స్ఫురత్కోకిలా
బల మ్రోయన్ వెఱనూని, ముఃా సితరుచిన్ బల్కున్ విరోధోక్తులన్.

చం. కమలక యౌర్వ హేతితతి, గాఢ నవోదయ రాగకీలిచేఁ
దెమలక, రాహువక్త్రి సముదీర్ణవిషాగ్ని నడంగ, కున్నమ
త్కమలక రాశికాధిక శిఖాహతిఁ దూలక, పొల్చి తక్కటా!
కమలకరా శికాధిగత కాలుషి నేమన వచ్చు జాబిలీ! 109

శా. స్వచ్ఛాయన్ వనితాళిఁ దూల్చుటలు దీవ్యచ్చక్ర మోదచ్ఛిదా
స్వచ్ఛందోహ, యమాన ధామహృత చంచత్తావ కోజోఖిల
స్వచ్ఛందో హయ మానమేఁచుటలొ! యుష్మద్భేదనా ధ్యాంఘ్రిభా
స్వచ్ఛందోహయ మానమేఁచుటలొ! నిచ్చల్ దల్చుమా హృత్థ్సలిన్?

సీ. అనురక్తి పొదల దివ్యాచార్యునవలా ల
లిత కంతుకేళికాగతిఁ దెమల్చి,
మాతంగసఖ్య మేమఱక గన్న వలాల
నేలుమారుని చెల్మి నెడయ మాని,

చక్ర విప్రవర తేజంబెల్ల నవ లాల
సారూఢిఁ గరశక్తి నపహరించిఁ
పరమలింగాప్తిఁ జూపట్టు తానవ లాల
సద్దీప్తిఁ బాషండసరణిఁ దాల్చి,

తే.గీ. మలినతరకీర్తి జాతంబు లిల నలర్చి
ప్రోదిఁ గను నిన్నుఁ దిలకింప రోహితాంక
పతి కడుపు మండకుండునే? బాడబాగ్ని
రూఢకీలా పరంపర రోహితాంక! 111

మ. అలరం గామవిమోహనైక విహృతుల్ ప్రాంచ న్నల(శ్రీగతుల్
దలఁగన్ రాజిలు నీమహాభ్యుదయ మాత్మంజూడఁగా, విస్ఫుర
త్కలికాలాభ మనంగఁ జెందునె! సుదృగ్వ్రాతంబు చాల న్నహో
త్కలికాలాభ మనంగశత్రు నిటలోగ్ర జ్వాలితుల్య ద్యుతీ! 112

సీ. కల సూపి తొలఁదొల్తఁ గాంచితో! మేషవా
హ లసమానార్చి శ్చయ స్ఫురణము?
వెనువెంటఁ జనుచుఁ జయ్యన లాగితో! సదో
హల సమాన్యహయోత్కటాంశుమహిమ?
జడల నడుమనుండి పడసితో! కందర్ప
హల సమాతత నిటలాగ్నిశక్తి?
ననుజుండ ననుచుఁ బాలందితో! ఘనహాలా
హల సమాభీల కీలాలిరూఢి?

తే. నకట చల్లనిరాజ వీవట్టి నీకుఁ
బొసఁగె నేదారి? నీసర్వ భువనజాత
సుఖదతేజంబు సన నిట్లు శుంభదౌర్వ
పుంజనిభ ధామ; మవధూతభువనజాత! 113

కం. ఈలీలఁ జంద్రు నని, ల
క్ష్మీలలనా తనయుఁ బలికెఁ గినుక మధుపరా
జాలక, శరభవ జాలక
జాలక శరభవ దురంత సంతాపికయై. 114

చం. కలుగునె నీకు సద్యశ? మఖండరుషాగతి, నిస్వన ద్గుణో
జ్జ్వల విశిఖాస ముక్తశితసాయకధారఁ గృపీటజాంబకా
వలిఁ గర మేఁచఁ; ద్వద్బలనివారక సార కృపీటజాంబకా
తులిత భుజావహో మహిమఁ దూల్చినఁ గాక, కృపీట జాంబకా! 115

సీ. తరుణ తురంగాయిత శుకాండజాతముల్
పంజరకారలోఁ బడకయున్న,
సతత నారాఛిత సితకాండ జాతముల్
కడు నిశాతత్వంబుఁ గాంచియున్న,
మది ఘనభయరేఖ మధుకాండ జాతముల్
లలితపత్రిబలంబు గలఁగకున్న,
జక్కఁ దేరైన పృషత్కాండ జాతముల్
పొదలు చాంచలి మూలనొదుగకున్న,

తే. సారకాంతాలపాయకాసన మఖండ
తాగతి భజించియున్న, నీధాత్రి నవ మ
సార కాంతాలకాపాళి యోరతావ
కీన ధాటికి బ్రతుకునే? సూనబాణ! 116

కం. మద నానాపిక కలగతి
మ దనాహత నాదరేఖ మవల నిటులు మ
మ్మదనా? యేఁచఁగ నీయెడఁ;
మ దనావిల వినుతి నలరి, మన్నవె మదనా! 117

సీ. పర మరుత్పర మారి పరమారి ధర్తయై
కర్తయై వెలయు శ్రీభర్త యుండ,
బరిణతాసుర రాజ సురరాజ పాళియై
శీలియై తగు తమ్మిచూలి యుండ,
సముదార శమనాత్మ శమనాత్మ భారియై
హారియై మించు దశారి యుండ,
దళితోగ్రబల మానబల మానవాదియై
మోదియై మను శైలభేది యుండ,

తే.గీ. నకటకట! నత్కదంబ వైరాప్తిఁ బొల్చి,
చెలఁగు చైత్రికుతోఁ జెల్మి నలరు చెల్ల,
ధరణి నార్యాళిమథన వర్తనకుఁ గాదె?
వారి నెవ్వారిఁ గానవే? వారిజాస్త్ర! 118

వ. అని యానారి శంబరారిం దూటి యమ్మారున కెక్కుడై పైఁజేరు
సమీరు నిట్లనియె. 119

ఆ.గీ. మలయఁ జెంత నీవు మహినొప్పు పటుతరుల్
సారె వడఁక నెంత? భీరు లనఁగ;
నలఁప ర్వఁగ వల దనిల! విజృంభిత శోణ
నల పరాగ వల దనల కణాళి. 120

సీ. గురు కలకంఠికా పరిరక్తి మాధవా
శయము రాజిలుట గాంచంగలేదొ!
విప్రయోగుల నొంచు విధమూను మాధవా
పత్య హృత్ప్రీతి చూపట్టలేదొ!
యనవద్య వసు హారి యగుచు శ్యామాధవా
త్మ రహించుటల్ చాలఁ దలఁపలేదొ!
యఖిల భృంగాంతర వ్యాపృతి మాధవా
వృతి నిచ్చచెలరేఁగు టెఱుఁగలేదొ!

తే.గీ. కటకటా! యట్టివారితోఁ గరము నంటుఁ
గని మలిన పంకజాతవాసన చిగుర్చ
ధర సుదృక్పాళి దూలింపఁదగవె? పవన!
కడు ననఘవృత్తిఁ దగు సదాగతికి నీకు. 121

తే.గీ. అంతరమున నటించు పేరాస మీఱఁ
దోడ్త భజియింతు, మాకు సంతోస మీర?
సారెఁ బయిఁగ్రమ్మ యిప్పుడేఁ చకు, సమీర
ణాంకురాభాంగ మింపుఁ బాయఁగ సమీర! 122

కం. అని యాజలజేక్షణ యి
ట్లని లాదులఁ జాల దూఱి, యపుడు కిసలజీ
వన గోవిభుసూను మధు ప
వన గోవిభుసూను మధుపవారము లేఁచన్. 123

సీ. వకులాగ నవపల్లవ కులాలిఁ జొరఁబాఱఁ
గఱకు కైదువులపై నుఱుకుపగిది;
సుమనోజ్ఞ చాంపేయ సుమనోరజముఁ దూఱు
ఘోరాగ్నిమండలిఁ జేఱుపగిది;
మధుపాద పానూన మధు పాళిఁ దిలకించు
ఘనవిషోదక మానఁ గాంచుపగిది;
లతికా నికర గౌర లతికాంతతతి మున్గ
మించు పెన్నదిఁ బ్రవేశించు పగిది;

తే. దోడ్తఁ బలుమాఱు బలుమారు దోర్బలమున
నాత్మవలవంత వలవంత మగుచు నిగుడఁ,
జటుల కలనాద కలనాద పటలి కలికి,
బడలి, యారామ యారామపదవి నెనసి. 124

చం. లలన సమీరధార పొదలన్ బొదలన్ వడిఁ దూఱు; శారికా
కులములు ప్రోయఁ జాలఁ గలఁగుం గలఁగుండువడన్ మనంబు; గో
ర్కు- లెడయ హా! యటంచుఁ బలుకుం; బలుకుందపు మొగ్గచిల్కు-ట
మ్ములు మరుఁడేయఁ బూనుఁ దరముం దరముం జెలి చెంతఁజేరినన్.

వ. ఇట్లు పంచబాణ బాణపంచక ప్రపంచిత విరహసంతాపంబునం
భ్రమించు నమ్మించుఁ బోఁడిం దోడ్తెచ్చి మచ్చిక గ్రచ్చుకొన నెచ్చెలి
చెలువపిండు లచ్చంపుఁ జలువ వెదఁజల్లు మొల్లవిరి సజ్జ నుంచి ప్రియ
కథానులాపంబులం బ్రొద్దు గడపు నవసరంబున. 126

చం. కనికర మింతలే కసమకాంతుఁడు శ్యామ నలంప పేర్కు-ఁ, బ
క్కని కరహేతిధారఁ గలఁగన్ ఘటియింపఁగఁ బాడిగాదు మా
కని, కర మాత్మఁ దత్పరత నందుచుఁ, జయ్యన నేగె నప్డు లో
కనికర తాపహారి యుడుకాంతుఁడు వారిధినేతఁ జేరఁగన్. 127

కం. ఆరామ కపుడు శుభవా
గ్ధారాగతిఁ దెలిపె నొక్క-తరుణి, వరకళా
వారనిశాంత మితవు నలు
వార, నిశాంత మితిరహిత హారి విభవమున్. 128

చం. వెలసెఁ బదాయుధార్భటులు వింటివె? ఓయధరానులిప్తనా
విలసిత! పుష్క-రారి పృథివీపతి పాంథపరాళి గెల్చి, తా
విలసిత పుష్క-రాధిప నవీనపురేశముఁ జేరఁగాఁ జనన్,
దొలుత నుషోత్కట ధ్వనిత దుస్తర కాహళికాధ్వనుల్ బలెన్. 129

మ. స్ఫురదాజాండ ఘటిన్ నిశాతప పయస్సుల్ పేరఁ, బూర్వావనీ
ధర గోపాలతనూజమౌళి గని, దోడ్తం జంద్రమండంబు వా
పి, రహిన్ దద్దధిఖండ మూనె; నన నొప్పెన్ గంటివే? ప్రాగ్దిశా
ధర, గోపాలతనూజ! వాసవహరి త్పద్మా విలాసాబ్జమై. 130

మ. ఘనమిత్త్రోక వసుప్రతానముల రాగశ్రీ గొనన్, గజ్జలా
భ నఘవ్రాతము చేర, గేహ కుముదాప్తగ్రావధామ ద్యుధా
మ నదీపాళికఁ దానమంద, శుచితం బాటిల్లె నాఁ, బాండిమల్
మన, దీపాళిక దా నమందగుణసీమా! మించె నీక్షింపవే? 131

మ. తనుమధ్యా! కను, రోదసిన్ గముచు జ్యోత్స్నావల్లికల్ కల్యవా
త నికాయాహతిఁ దూలఁ, ద్రెళ్లెఁ దొలుతన్ దారప్రసూనవ్రజం,
బనవద్యామృత పూరపూరిత నవోదార ప్రసూనవ్రజం
బన డిందెన్ శశి, పత్త్రిమండల రవంబుల్ గ్రమ్మె నల్దిక్కులన్. 132

మ. అల పెన్వేగురుఁ జుక్కపేరి యతి దీవ్యత్పాండుభాభూతి పైఁ
జెలువారంగఁ దరోజ్ఝితస్థితి వియత్సీమం జనం గంటివే?
చెలువా! రంగదరోజ్ఝితస్థితి దినాస్యైక సంధ్యాంశుకూ
ట లసచ్ఛాటిక తన్మను స్ఫురణవెంటన్ బర్వెఁ జిత్రంబుగన్. 133

మ. ననుచున్ మోదము కోకవిప్రతతి, చంద్రద్యోతరాజీ వలో
కన మెల్లన్ జన జోడుగూడి నిలువం, గంగొమ్మ రాజీవలో
కనికారేక్షణ! నాళభూమివర సంఘాతంబు, రాజీవలో
కన మౌకుళ్యము జాల మేలుకనియెన్ గాసారశయ్యాస్థలిన్. 134

మ. అమలాంగీమణి! కాంచు, వేళయను నైజాప్తాళి మేల్ నేర్పునం
గమలాగారముఁ దా రయాత్మ నలరం గావింపఁగా, నచ్చటన్
గమలాగార, ముదారపంబు మరిఁ బొంగన్ గొల్వుగూర్చుండె, ను
త్తమ భృంగీమిష గాయికావితతి గీతవ్రాతముల్ వాడఁగన్. 135

చం. హరినిలయంబు తూర్పుదెసయై మనుటన్, సమయాఢ్యమౌళి వి
స్ఫురిత తదంతికోచ్చతర పూర్వబలాహకకూట భూరిగో
పురమునఁ గైశ్యగుత్తసమపూర్వబలాహకకూటః భూరిగో
వర మిషరీతి నిల్పె ననివార్యమణీకలశంబుఁ, గాంచితే? 136

తే.గీ. అనుచుఁ జెలి విన్నవింప, నయ్యంబుజాక్షి
చారుసుమశయ్య డిగ్గి, తత్సమయ కృత్య
మెల్లఁ గావించి, గురు భజియించి, రవికు
లోత్తము వరించుతలిఁ గోరుచుండె; నంత. 137

ఆశ్వాసాంత పద్యములు

మ. సతతానందిత నంద! నందనవనీ సంచార జాగ్రత్ప్రియో
ద్ధత కౌతూహల కంద కంద సుషమోదారాంగ సాక్షాత్ప్రియా
రతినంద న్మచికుంద! కుందరదనారత్నాం ఘ్రిలాక్షాంక గుం
భిత వక్ష స్త్విడమంద! మందరధరాభ్ర ద్భూరిభారాంచితా! 138

కం. చక్రప్రహరణ! రక్ష,శ్చక్రప్రహరణ విహార! సారంగ ద్వి
ణ్ణక్ర ప్రమథన! జ్ఞానా, వక్ర ప్రమథనత శంభువర్ణిత విభవా! 139

ఉత్సాహ. వారణ ప్రభూతదంత వైరి దోర్విసారణా!
సార ణాంక మౌనిరాజ చక్ర తోషకారణా!
కారణప్రభాతి ఘోర కంసమల్ల మారణా!
మా రణ ద్దనుప్రభూత మండలీ నివారణా! 140

గద్యము

ఇది శ్రీమదనగోపాల ప్రసాద సమాసాది తోభయ
భాషా కవిత్వ కళాకళత్ర
రేచర్లగోత్ర పవిత్ర సురభి మల్లక్షమాపాల వత్పుత్ర
కవిజనవిధేయ మాధవరాయ ప్రణీతంబైన
చంద్రికాపరిణయం బను మహాప్రబంధంబు నందుఁ
జతుర్థాశ్వాసము.

శ్రీలక్ష్మీనరసింహాయనమః

చంద్రికాపరిణయము

పంచమాశ్వాసము

కం. సుభగంభావుక ఘనకౌ
స్తుభ! సాధ్వవన వహాకృత్య దుర్దమ చక్రా!
ప్రభవాసుర సర్వంకష
విభవమ్మన్య ప్రతాపవృత! గోపాలా! 1

తే.గీ. చిత్తగింపుము శౌనకా ద్యుత్తమర్షి
సమితి కిట్లను, రోమహర్షణ తనూజుఁ
డువిద! తద్రాజచంద్రిక వివరిషా వి
ధాన పాణింధ మాత్మచేఁ దనరు నపుడు. 2

మ. సుత తారుణ్య శుభోదయస్థితి, తదస్తోకాశయాలంబి తే
హితమున్, బోటులచే నెఱింగి, తదమూల్యేష్టార్థ సంసిద్ధికై,
చతురత్వంబునఁ దత్స్వయంవర విధిన్ జాటింపఁ బంచెన్ భట
ప్రతతిన్, వే క్షణదోదయేశ్వరుఁ డతి ప్రహ్లిత్తి లిప్తాత్ముఁడై. 3

మ. ధరణీనాథ భటచ్ఛటా ముఖరితో ద్యచ్చంద్రికైక స్వయం
వర కర్ణేజప డిండిమాదిక మహావాదిత్రనాదంబు, దు
స్తరమై యత్తఱిఁ బొల్చె నద్భుతగతిన్, సప్తార్ణవీ మధ్య భూ
వరకోటీ పుటభేదనౌఘ విశిఖా వల్గు ప్రఘాణంబులన్. 4

మ. శ్రవణాభ్యుత్సవ ఘోషమిత్తు సముదంచ ద్భూరిభేరీ సము
ద్భవ ఝాంకారము, లప్డు మేల్కన, నగర్భ ప్రావృషేణ్యాంబుదా
రవ భంగిన్ సుమకాండకోదయ సమగ్రత్వంబు, చాలం దలం
ప విచిత్రంబొకో? చిత్తవీథి నవనీపశ్రేణికిం జేరుటల్. 5

చం. కమల శరుండు ప్రాప్త కటకాముఖ పైఖరి నిక్షుచాపవ
ర్యము గొని గూర్చు బంభరగుణారవ, మెంతయు నాత్మనాద్వితీ
య మయి యెసంగ, దేశవసుధాధిప ముఖ్యపురీ లలామ బృం
దములఁ జెలంగెఁ దత్పటహ నవ్య గభీరనినాద మత్తటిన్. 6

మ. మును తాత స్తత లోక వాగమృత సంఘాతిం గడుం జంద్రికా
వనితామోహముఁ గాంచి, మన్మథశర జ్వాలావళిం గుందు, వి
శ్వ నరాధీశ్వరకోటికిం-ద్వర యిడెన్, స్వాంత ప్రియంభావుకా
తను తద్ఘోషము, తత్స్వయంవరముఁ జెందం బోవ నప్పట్టునన్. 7

మ. వరభంభాకుల నిస్వనప్రతతి నవ్వామావతంస స్వయం
వర భద్రోన్నతి, యెయ్యెడన్ దెలిసెనో, వైళంబె యవ్వేళ న
వ్యరతిశ్రీ గతి నేగఁగాఁ దొడఁగె, విశ్వారాట్కులం బౌర! యు
ర్వర నేమంచు నుతింపవచ్చు జలజాస్త్రస్ఫీత మాయావిధిన్. 8

చం. నెలఁత వరించుఁ దమ్మిదియెనిక్క మటంచుఁ దలంచి, వేడుకన్
గలసి, పయోజబాణ జయకారణ రూపసహాయత న్వీరా
జిలు సకలాంతరీప నృపశేఖరు లెల్లఁ, బ్రయాతుకాములై
వెలలిరి దంతి చక్రపద వీతి పదాతి సమూహ సంవృతిన్. 9

మ. సకి యెవ్వాని వరించినన్ నిజ శితాస్త్రవ్యాజ వాతంధయా
శికిఁ దజ్జీవసమీరపానమును హాళిన్ జేర్చి, యాత్రాక్రమకం
జకరన్ గైకొని వత్తుమంచుఁ, దలఁపెచ్చున్, గొంద ఱుర్వీశపు
త్రకు లేతెంచిరి, లేఖవర్ణ్య పృతనా వ్రాతంబు సేవింపఁగన్. 10

చం. సొగసు చెలంగ నప్డు శతకోమణిభూషణ భూషితాంగులై,
యగణిత హస్తిరాజవృతి నంచిత భద్రగజాధిరూఢులై
ద్విగుణిత హర్షయుక్తి నరుదెంచిరి, కొందఱు దేశవల్లభుల్
నగకుచ నన్యదీయఁగఁ దనర్పదు మద్రమ యంచు నెంచుచున్. 11

మ. మఱియు౯ వచ్చిరి దేశనాయకులు భామా మంగళస్ఫూర్తి న
త్తఱి వీక్షింప, సురేంద్రనీలరథ సంతానంబుపై నెక్కి, శ్రీ
మెఱయన్, వారిధరాళిపైఁ దగు ధరామిత్రుల్ బలెన్, వేడుకల్
దొఱయన్. సంగర పారదృశ్వ బలసందోహంబుతోఁ జయ్యనన్. 12

చం. మొనసిన యెక్కు చక్కఁదనమున్, నెఱనీటును, మించ మోదపూ
ర్తి నపుడు వచ్చురాజసుత బృందము గన్గొనవయ్యె; మారు నొ
క్కనిఁ గని యుబ్బులచ్చిపయి, గాటపుటీసు భజించి ధాత్రి, నూ
తన వనజాస్త్రకోటుల, సుదారమహాత్మతచే సృజించెనాన్. 13

మ. జగతీమార్గము లెల్ల నిండి యిసుముల్చల్లన్ ధరంజేర న
ట్టుగ, నేతెంచిరి రాజపుత్రకులు. నీటుల్ మీఱ నప్పట్టునన్,
జగదంధంకరణాఢ్య సైన్య విధుతక్ష్మాధూళి మేఘాళికిన్
మిగులన్ గర్జలఁ గూర్చ, మర్దళజ ధింధిమ్యార్భటీ పేటికల్. 14

చం. వనిత స్వయంవరోత్సవము వాసిగఁ గన్గొన వచ్చు భూమికాం
తనికర మప్పుడోచెఁ గరినాయక పాళులపై, నిజైకతై
క్ష్ణ్యనియతి మాని, చల్లఁదన మంది, మహోదయ శైలకోటులన్
దినముఖవేళఁ జూడఁబడు, దీధితిరాజ సమూహ వైఖరిన్. 15

మ. నెఱి నంకాంచితమూర్తు లందఱు, కలానీకైక రోచిష్ణు లం
దఱు, సత్పాలనచణు లందఱు, దగ౯ శ్యామాభిరామాత్ము లం
దఱు, గానం, బఱతెంచు రాసుతులు, నేత్రప్రీతిఁ జేకూర్చి ర
త్తఱి, నౌనౌ! నన, విశ్వరూపగతిచేతం దోఁచు చంద్రస్థితిన్. 16

చం. వనజశరున్ హసించు పరువంపు విలాసము లేనివాఁడు, నూ
తన వరరత్న భూషణ వితానము దాల్చనివాఁడుదార పా
వన బలయుక్తి రాజిలనివాఁడొకడైన నయారె! దోఁపఁ డ
య్యె నపుడు, పన్నిదంబున కిలేశసుతావళిలోనఁ గన్గొనన్. 17

చం. శరజహితా న్వయేంద్రుఁడు, సుచంద్ర ధరాధిపచంద్రుఁ, డప్డు త
త్తరుణి స్వయంవరోత్సవ విధానముఁ దా విని, త న్వరించుఁ బో
హరిమణివేణి యంచు ముద మాంతరవీధికఁ గందళింపఁ, గి
న్నరవిభుఁ డాత్మసఖ్యకలనన్ వెనుపాయక కొల్వ, వే తగన్. 18

మ. ద్విరదాధీశ్వరు నెక్కి, పౌర వసుగాత్రీ రత్న వారంబు క్రొ
వ్విరి సేసన్ బయి నింప, విప్రతతి దీవింప, న్నవానేక పాం
డుర పట్టాతపవారణావృత ముఖుండున్, జారు భూషావిభా
స్వర గాత్రుండునునై, పురిన్వెడలి తేవన్ వచ్చె నిప్పట్టునన్. 19

చం. అసురవిదారి, కాంచనశతాంగ రథాంగ పరిభ్రమి ప్రకా
ర సముదితారవంబు, శిఖరాట్పటలీ ఘనబృంహితంబు, లు
ల్లసిత మహాచమూ కలకలంబు, జగత్త్రితయంబుఁగప్ప, సం
తసమున సర్వదేశజననాథులు గన్గొన, వచ్చె నత్తఱిన్. 20

చం. ఘన కమలేశ్వరాత్మజ వికస్వర దీప్తివిలాస హారి పా
వన రుచిజాల లబ్ధి దయివాఱుచుఁ దోఁచినయట్టి లోకబం
ధు నతని విస్మయంబునఁ గనుంగొని, రయ్యెడ నప్డు చక్కఁ బ
ద్మిని తదధీనగాఁ దమమతిం దలఁపుంచిరి, రాజు లందఱున్. 21

మ. అతులంబై, యనవద్యమై, కువల యోదార ప్రమోద ప్రదా
త్మత సంధించి, కరంబు రాజిలు సుచంద్ర ప్రాజ్య తేజోవ్రజం,
బతివేలం బగుచున్ వెలుంగఁగ, ననంతాస్థాని, నాక్షత్ర సం
తతి చూపట్టె సముజ్జ్విత స్వక మహాధామాళిచే నయ్యెడన్. 22

తే,గీ. ఇట్టు లపుడేగుదెంచిన యట్టి సకల
మనుజకాంతులఁ, బాంచాల జనవిభుండు
రహి నెదుర్కొని, యభినవ్యరత్నమయ మ
హోన్నత నివేశపాళుల నునిచె; నంత. 23

చం. అవనితలేంద్రు లెల్లఁ, బ్రమదాతిశయంబునఁ దత్స్వయంవరో
త్సవదిన వేళ, దివ్యమణి జాత వినిర్మిత మంచమండలిన్
బ్రవిమలచిత్త పద్ములయి బాగుగఁ జేరి వసించి, రంగనా
నివహము చామరల్ వలయనిక్వణనంబులు మించ వీవఁగన్. 24

మ. అలవేళన్ హరిపుత్ర హారక మహాంద్రై, నిస్తులాహీన హా
ర లతాశోభిత మూర్తియై, తగు సుచంద్రక్ష్మాతలేంద్రుండు, ని
ర్మల పాండుద్యుతిమ న్మణీమయ మహామంచాగ్ర భద్రాసన
స్థలిఁ దాఁ జేరి వసించె రూప్యగిరిఁ గాత్యాయన్యధీశుం డనన్. 25

మ. ఘన ముక్తామణికాసనంబున సిరిం గన్పట్టు నాదైత్యభే
దనుఁ, డౌరౌర! నుతింపనయ్యె, ఖరరు క్రైష్ణ్యంబుచేతన్ విక
ర్తన బింబమ్మున నుండుటన్ సడలి, శీతచ్ఛాయబింబంబుచే
రిన వారాశిసుతామనోహరుని దారిం బూని, యప్పట్టునన్. 26

సీ. సురగణ్య లావణ్యగరిమ, రాజులకుఁ బాం
చాలి నిరాశ హెచ్చంగఁ జేయ;
మణిమంచ బింబితాత్మచ్ఛాయ, తనుఁ గొల్వఁ
దఱియు మన్మథుబుద్ధి దనరఁ జేయ;
హీరభూషణ విభావారంబు, వెన్నెల
వలగొన్న రేతేనిఁ దలఁప జేయ;
వంది కంఠధ్వను, లైభవశ్రీ నభ్ర
మెనపి చూచు సురాళి కెఱుక చేయ;

తే.గీ. కంకణ క్రేంకృతు ల్పర్వఁ బంకజాస్య
లలరు వింజామరలు వీవ. యక్షనేత
పార్శ్వమునఁ గొల్వ, బుధపాళి ప్రస్తుతింప
మంచతటి నా సుచంద్రుండు మించెనపుడు. 27

కం. నరనాయకకుల మంచాం
తరముల వలిగాడ్పు మసలెఁ దపనతనయ మం
దిర కేళీవన పాళీ
సురసాళీ వాసనా భిశోభిత గతియై. 28

వ. అంత ననంత కాంచన మంచాగ్ర సమంచిత సింహాసన సమాసీన మానవనాయక సేవాసమాగామి తత్తత్సేనాధిప సంఘ పరస్పర సంఘర్షణ సముత్థిత చ్ఛిరత్న రత్నాంగద పరాగపూగ తామ్రపట్ట పటాస్తరణ విభ్రాజితంబును, నంతరీపకాంత శిరోవిభాసి తానంతచరనాథ మణిమయ మకుటతట నరీనృత్యమాన వినీలకాంతి ప్రరోహ కుహనాధూప ధూమ పూరితంబును, శంబరాక్షీకదంబక కరాంబుజ సమద్గచ్ఛదరుణాంబర శుభాడంబర కంకేళికుసుమ గుళుచ్ఛ రించోళికావితాన విభూషితంబును నై యొప్పమీఱు గగనాస్థానంబునఁ బాకారి పావక పద్మాప్రసుత పలాశ పయోధీశ పవమాన పౌలస్త్య పార్వతీపతి పరివృతుండై తదుత్సవంబు వీక్షింప నిండుపేరోలగంబుండె. గాలవ శాండిల్య కౌశిక వసిష్ఠప్రముఖ మహర్షులు హర్షోత్కర్షంబునఁ జూడం దొడంగిరి. గరుడ కిన్నర గంధర్వ సిద్ధ సాధ్య ముఖ్యు లంతంతంగాంచి నంతసిల్లిరి. అపుడు రాజసభాస్థలం బపరిమిత వేత్రధర సాహోనినాద వాచాలంబై యభినవభూషణ మరీచికా విహారవాటంబై యతులితంబై యతిశయిల్లం గనుంగొని యాక్షణదోదయ క్షమాధ్యక్షుండు నెమ్మనంబున నీ స్వయంవరమునకు వచ్చిన ధరాధిపతుల యన్వయ గుణాదికంబులు పేర్కొని కుమారి కెఱింగింప నెవ్వరు చాలుదు రఖిల జగజ్జనని గిరిరాజతనుజగాక యని తలంచి యప్పుడు. 29

మ. పరిపూతాత్మ సమన్వితుండగుచుఁ, దత్పాంచాల ధాత్రీతలే
శ్వరచంద్రుండు, కరాబ్జముల్ మొగిచి, శశ్వద్భక్తి వైపుల్య మాం
తరపీఠిం దళుకొత్త, నిల్చి, వినయాత్మన్ సన్నుతించెన్ మహీ
ధరసమ్రాట్సుత, నిర్మలామృతధునీ ధారాళ ధారోక్తులన్. 30

దండకము

జయజయ జగతీనాయికే! భక్తలోకేష్ట సంధాయికే! నిత్య బిందు త్రికోణాష్టకోణాది కోణావళీ విస్ఫుర చ్చక్రసింహాస నోద్ద్యోత మానాత్మికే! వరమంత్రాత్మికే! సద్వటానోక హోపాంత సీమావస ద్బోధముద్రాన్వితాశాంబర స్వాంత నిద్రాణ పంచాశుగో న్మీలనా కారకాపాంగ సంచారభంగీ సముద్భూత సర్గాదికార్యత్రయీ సక్త వైధాండ భాండప్రకాండే! దయాత్రాత యోగిప్రకాండే! వినీలాంక రేఖావృతాబ్జారి బింబోపమా సమ్మిళ త్కుండలీభూత హీరోపలప్రోత కోదండదండోత్తమోద్వాంత శైత్యప్రకా రోజ్జ్వలద్గో నికాయోప భుక్తోగ్ర ధూమ్రాక్షదర్పచ్ఛల ధ్వాంతికే! వార్షుకాంభోదజి త్కాంతికే! రోచమా నాత్మభూ మిత్రతా రాహితీ యుక్తచిత్రక్రియా సంచరన్మధ్వ వష్టంభ విధ్వంసనోదార లక్ష్మీశ నిద్రాపహా ర్యద్భుతక్రీడనాశాలి మాయా ఘనప్రక్రమాభ్యంచితే! సత్కులాళీ నిరాకుంచితే! మత్తదం తీంద్ర గర్జామృదంగవ్రజ ధ్వాన దైత్యేంద్ర సేనావళీ సింహనాదాఖ్య గానాభిరంగ న్మహాజన్యరంగస్థలీ నృత్య దుగ్రాసివల్లీనటీ ప్రాపితా ప్రత్పపుష్పాంజలీభూత శుంభాదిక క్రవ్యభుజ్మాలికా నిర్గళ న్మౌక్తిక శ్రేణికే! పుణ్యమర్త్యోత్కరారోహ్య సౌభాగ్య సౌధార్పితోదార కారుణ్య నిశ్రేణికే! శివగృహిణి! నిజౌపమ్యలీలా నిశోజ్జృంభమాణేందుజాయా పరివ్యక్త జాగ్రత్క్రుధాంకూర శంకాసమాపాది లాక్షారసోల్లింగి తాంఘ్ర్యబ్జదివ్య న్నఖవ్రాత విభ్రాజితే! దేవతాపూజితే! నిత్యసత్కాంత సంసేవ్య పాదాంబుజాతాధరీభూత పద్మాకరో దంచితాంభోజ హైన్య క్రియావాచి శింజారవోద్భాసి మంజీరభూషానుషంగే! కనజ్జాంఘికశ్రీ జితోద్యన్మనోభూ నిషంగే! మహాయౌవనాళీక మల్లాధిభూ కేళికా స్తంభ సంవిత్ప్రదా త్రూరుకాండే! సరోరాజ సౌభాగ్యజి న్నాభికుండే! వలగ్న స్థలీ కార్శ్యజిజ్ఞాసు పుష్పేషుబద్ధ స్ఫురన్ముష్టికాబంధన ప్రోత్థ గంభీర నాభీగుహాంత స్తట ధ్వాంతరేఖా మనీషాప్రద శ్యామరోమాళికే! సార శృంగారవారాశి భంగ ప్రమాకృ ద్వళీపాళికే! చారుతారుణ్య మయా మహాకుంభి కుంభద్వయీ ద్వాపర ద్వారవక్షోభవే! పాణిభాత్రాత పాథో భవే! సంతతాసక్త సర్వజ్ఞదృగ్జాత పాతక్రియా జాయమానాత్మలావణ్య

కూలంకషా బుద్బుదశ్రేణికా రూపముక్తావళీ భాసమానే! శుభామోది కాశ్మీర కస్తూరికాపంక చర్చా పరిద్యోతమానే! మనోజ్ఞాస్యపద్మా హితార్చా పరాంభోజబాణ ప్రతిష్ఠాపితామూల్య శంఖీభవ త్కంధరే! పాణితప్రాణబంధూభవ ద్భవ్యవాగ్బంధురే! సలలిత ఖగచక్రాంగ కాండద్విజా విక్షతాంకాన్విత ప్రస్ఫురత్పక్వబింబ ప్రతీకాశ రమ్యోష్ఠ బింబే! నవాదర్శ సద్గర్వ నిర్వాపణోద్యుక్త గండద్వయాంచ న్మరీచీ కదంబే! స్వకశ్రీ సమంకూరిత త్రాస యోగాటవీలీన కుందోపరివ్యక్త నవ్యానుకంపా రసోహాకరాశ్రాంత వీటీరసవ్యాప్త దంతాళికా ద్వైతవా ద్యుజ్జ్వల ద్దాడిమీబీజజాలే! సునాసా జితామూల్య సౌవర్ణజాలే! లసత్కజ్జలాంకోపధి త్రోటికా యుక్త రమ్యాస్యలావణ్య కేళీవనీవీధికా సంచరత్ఖంజరీటాయమా నోల్లసల్లోచనే! భ్రూలతాయుగ్మ సంప్రాప్తి తానంగచాపత్విషా మోచనే! భవ్య,కాశ్మీరభూ చిత్రికాకార ఫాలాంతర భ్రాజమానానిలాప్తేక్షణే! వక్త్రతేజః పరిక్షీణ పూర్ణక్షపానాథ కాంతి క్షణే! సంతతాభ్యర్ణ సీమావస ద్వేణికారాహు సందర్శనోద్విగ్న చేతస్క చూడామణీభూత సీతాంశురేఖా గళత్పాండుర స్వేదపాథఃపృష న్మాలికామోహ దానర్ఘ్య ముక్తాలలంతీ లతాలంకృతే! రత్నతాటంక యుగ్మాన్వితే! కాలకంఠాంతరంగ ప్రమోదప్రదాప్రత్న చాంపేయ దామాఖ్య సౌదామినీవల్లికా యుక్తవేణీ పయోదాభిరామే! నతాగారిరామే! సతత మగజే! త్వ మేవాత్మమాతా శివే! త్వాంభజే దేవదేవి! త్వయా రక్షితోఽహం విశాలాక్షి! తుభ్యం మనోభక్తివిత్తం దదామ్యంబికే! నాశ్రియామి త్వదన్యాం మహాకాళి! దాస్యం తవ ప్రాపయాజ్ఞావతంసే! త్వదీయే పదాబ్జద్వయే సంవస న్మదీయాశయో గౌరి! రక్షాద్యమాం, దేవి! తుభ్యంనమో, యోగిమృగ్యోజ్జ్వల చ్చిత్కళాయై నమో, గోధి భాః కృత్త రాత్రిట్కలాయై నమో, ఽశేషగీర్వాణ నిత్యోత్సవాయై నమో, దేవతారూప శయ్యాశయాయై నమస్తే, సఖీభూత పద్మాలయాయై నమస్తే, స్వభక్తాళి చిత్తాలయాయై నమస్తే, మృగాధీశ వాహోత్తమాయై నమస్తే, పయోజాస్త్ర శత్రూత్తమాయై నమః, కాంతిమత్యై నమః, కాంతమత్యై నమ, స్సర్వసూత్యై నమ, స్సౌమ్యభూత్యై నమ, శ్శర్మదాయై నమ, శ్శైలజాయై నమః, కామదాయై నమః, కాళికాయై నమస్తే నమస్తే నమః. 31

సీ. బొదలఁ దళదళుక్కను రిక్కతేనితోఁ
గూర్మి పైఁగ్రమ్ము కన్గొనలతోడ,
నెమ్మోముతమ్మిపై నిగుడు లే నవ్వుతో
నుదుటి చూపున నొప్పు నుదుటితోడ,
పాలిండ్లనొరయు ముత్యాల సరాలతోఁ
బాలదండఁ దనర్చు కేలితోడ,
నడుగుల జీరు పుత్తడివలిపెమ్ముతోఁ
దావి గ్రమ్మెడు మేని తీవతోడ,

తే.గీ. నలరి, వలిగట్టుపట్టి, తన్గాలిచి వేల్పు
టింతితలమిన్న లేతేర, నెల్లవారు
గాంచి యబ్రిమ్మ మదిఁ జాలనుంచఁ, బుడమి
సామి ముంగల నపుడు సాక్షాత్కరించె. 32

ఉ. ఇట్టు లపారతత్పరత హెచ్చఁగ నా సెగకంటివేల్పురా
పట్టపుదేవి, తద్ధరణిపాలకు ముంగలఁదోఁప, వేడుకల్
మట్టెగయ న్మహీశ్వరులు మంచతలంబుల నిల్చి, భక్తిఁ జే
పట్టి, లలాటవీథిఁ గరపంకరుహాంజలు లుంచి రందఱున్. 33

శా. ఆవేళన్ క్షణదోదయ క్షితితలాధ్యక్షుండు, తత్పాద రా
జీవ ద్వంద్వము మౌళిఁజేర్చి, వినయశ్రీఁ, జంద్రికన్ దన్మహా
దేవప్రేయసి కప్పగింప నటఁ దోడ్తెప్పించె పేగన్, వయ
స్యావారంబుల నాత్మలోచనకృత వ్యాపారముల్ వంపఁగన్. 34

సీ. నానావనీపాళినవ్య రాగోత్సవ
సంధాయకామూల్య చైత్రవేళ,
రతి సర్గ విలసనోదిత చాతురీక నీ
రజసూతి కల్పిత రత్నపుత్రి,

యదిరిక న్యాబ్ధిముఖ్య విధా వినిర్యాత
పాంచాలభూపాల భాగ్యలక్ష్మి,
దివ్యాళి పరివారదేవతా జనమధ్య
తల రోచమాన కందర్పవిద్య.

గీ. తను విభా ద్విగుణీభూత ధాగధగ్య
వంగతానర్ఘ మణి పరిష్కార యుక్త
తన్మహా రాజపుత్రిక ధరణినాయ
కాజ్ఞ సొగసెచ్చ నాస్థాని కపుడు వచ్చె. 35

ఉ. వచ్చు సువర్ణగౌరి జనవర్యకుమారి విలోచనంబులన్
గ్రిచ్చుకపట్టి, యచ్చటి ధరాపతిసూను నికాయ మయ్యెడ
న్మెచ్చి నుతించె: నిశ్చలత మేనులఁ, గన్నుల సమ్మదాశ్రువుల్,
మచ్చిక లాత్మ, నౌదలఁ జలాచలభావము, నివ్వటిల్లఁగన్. 36

సీ. క్రొమ్మించు తీవయో! క్రొమ్మించు తీవకు
నిశ్చలాంగద్యుతి నెగడు టెట్లు?
జాళువా బొమ్మయో! జాళువా బొమ్మకు
మేనఁ జల్లని తావి మెలఁగు టెట్లు?
మందార వల్లియో! మందార వల్లికి
మందయానంబు పెంపొందు టెట్లు?
మరుఁ డెక్కుదంతియో! మరుఁ డెక్కుదంతికిఁ
బలు వాక్యనైపుణుల్ గలుగు టెట్లు?

గీ. లౌర! యీనారి చారు శృంగారభంగి;
బళిరె! యీచాన సౌందర్య విలసనంబు;
లహహ! యీబోటి బిబ్బోక హావగరిమ;
మనుచుఁ గొందఱు వర్ణించి రనుపమోక్తి. 37

చం. పలుచని వారికిం బొడమి భాసుర పుణ్యజనాహితాత్మనిం
గలసి చెలంగ నొప్పదని కల్మివెలంది దలంచి, ధాత్రి ని
య్యలఘునకున్ జనించె; సముదంచిత పుణ్యజనాప్త నొక్కరా
జు లలి వరింపఁగోరి యని, సొంపుగ నెంచిరి కొండఱాత్మలన్. 38

సీ. అఖిల వర్ణిత యగు నార్యఁ గర్కశా
కృతికి రాతికి బుట్టినెనసిన వడి,
యసమ కళాజాల వసతికి రతి, కనం
గ విలాససంలబ్ధి గలుపు రట్టు,
ఘనరసోదయ యుక్తిఁ దనరు నుర్వరఁ, బంక
సంకులఁగా దార్పఁజాలు మాట,
సుమనోవనాఢ్య వృత్తి మహేంద్రివనిత, స్వ
శ్రీయుక్తగాఁ ఘటించిన కొఱంత,

తే.గీ. సత్కులోద్భవ. వరవిలాసయుత, నవఘ
మానిత, శ్రీవిరాజిత, నీ నెలంతఁ
గోరి నిర్మించి, వారించికొనియె నలువ;
యనుచు నెంచిరి కొందఱింపెనయు వేడ్క. 39

కం. అని యీగతి నృపతతి, తి
య్యని పలుకులు వెలయఁ బొగడునయ్యెడ, నాళీ
జనములు చెంతలఁ గొలువఁగఁ,
గనకలతాగాత్రి జనకుఁ గదిసె ముదమునన్. 40

మ. తరుణీతల్లజ మిట్లు తన్నృపతిచెంతం జేరి, యవ్వేళ భ
క్తి రహింపం దదనుజ్ఞఁ గంతురిపుపంకేజాక్షికిన్ మ్రొక్కి, ని
ర్భర వీక్షాగతి మారకాండపరి షర్గంబూన్చి యుర్వీశ దు
ష్కర మానంబు హరించు మంతుఁ గని చక్కన్ దాపుమన్ పోలికన్

తే. సతి యొనర్చిన చెలువ, కన్నగతనూజ,
యపు "డభీష్టార్థసంసిద్ధి రస్తు" టంచు
హాళి దీవించి, కౌఁగిట నలమి, కనక
మంగళాక్షత పాళికల్ మౌళిఁ దార్చె. 42

వ. అంతఁ జతురంత యానంబున నాకాంతాశిరోమణి నుండ నియోగించి, యంచిత మనోంచల నిరాకుంచిత ప్రమదసమాజయై, యా గిరిరాజతనూజ, సఖీజనంబులు వెనువెంట నడువ నెచ్చెలి చెలువూని, తత్పార్శ్వంబున నడుచుచు రాజసభ ముఖంబుఁ జేరి, యభంగ మేరు శృంగంబులం దోచు సింగంపుఁ గొదమల తెఱంగునఁ గాంచనమంచ నికాయములం జూపట్టు సఃలాంతరీపానం తాకాంత లతాంతసాయక సంతానంబులం జూపి, క్రమంబున నొక్కొక్కని దేశాదికంబులు దేటపడఁ జాతుర్యంబున నిట్లనియె. 43

పుష్కరద్వీపాధిపతి

మ. కనుగొంటే? విరిగల్వకంఠి! మహితోత్కంఠా సముద్భూతి, నీ
జననాథాగ్రణి, నుజ్జలాంఘ్రి సరసీజాత ద్వయ వ్యాప్త నూ
తన సామంతనృప చ్ఛటా మకుటముక్తాకాంతి సూనోత్కరున్,
వినుతామర్త్యనికాయుఁ, "బుష్కర" మహాద్వీపావనీ పాలకున్. 44

మ. పరరాజ ప్రబల ప్రభావ హరణ ప్రౌఢస్థితిం బొల్చు నీ
నరనాథోత్తమ దోఃప్రతాపకుహనా నాళీకమిత్రుండు, దా
ధర నిర్మించుఁ జుమీ! యమస్వస; మిళిందద్వేషిధమ్మిల్ల! త
త్పరమారాతి వధూ సకజ్జల దృగబ్జాతాంబు ధారాగతిన్. 45

మ. అతులాంభోరుహపీఠిఁ బొల్పెసఁగు సత్యస్వామి కీవి య్యిలా
పతి తోడన్ రహి! బెండ్లిమొక్క ఘటియింపం జేర, నీకున్నుఁబో
యతఁ డాత్మేష్టఫలంబు లంతకయము, న్నబ్జాక్షి! యాత్రోవ నూ
ర్జితశాఖావళి సాఁచి వాని వటధాత్రీజాత మర్పింపఁగన్. 46

చం. సరస తపాగమంబున నిశాకరసోదరదాస్య! యామహీ
శ్వరుఁ గవగూడి, నీవు విలసజ్జలఖేల నొనర్పఁ జేరఁగా,
వర సరసీభవ ద్విమలవారిపయోనిధి వీచు, లారతుల్
కరము ఘటించుఁ గా,కరుణ కంజకరమ్ములు నాళి పాడఁగన్.

తే.గీ. అని తెలిపి, హైమవతి యాలతాంగి చిత్త
సారసము తజ్జనాధీశచంద్ర రక్తి
నలర లే కున్కి తెలిసియు, నవ్వలఁ జనఁ
జేసె శిబికాధురంధరశ్రేణి నపుడు.

వ. చెంత నొక్క మహీకాంతునిం జూపి యక్కాంతు విరోధికాంతఁ
శకుంతరాజ యాన కిట్లనియె.

శాకద్వీపాధిపతి.

మ. జలజాత చ్ఛదదేశ్య నేత్ర! శనుమీ! "శాకాంతరీపేశు", సు
జ్జ్వల ధామౌఘ వృతాశు, నీఘను, బుధస్వామివ్రజ స్తుత్యయై
యలరున్ వీనిసుకీర్తి శీతకిరణాస్యామౌళి, వేధోండపం
క్తులు మేల్మేలిమి గుండ్లపేరుగతి కన్గొ నొప్పు నెల్లప్పుడున్.

మ. ధర నేతన్మహిపాలచంద్ర కృత నిత్యస్పర్శనాంభః పరం
పర లప్రత్న మహాంబురాశిగతిఁ దోఁపన్, గొమ్మ! నిచ్చల్ తదం
తరవీథిన్ బడబాగ్ని కీలతతి యందం బూని ధర్మావనీ
ధరమున్, మౌక్తికరీతిఁ దాల్చి యుడుసంతానంబులుం, జూపడున్. 5

సీ. పవనాహతోర్మికా నవనాదయుత పయో
ర్ణవనాథ ఖేలనా రమ్యగతులు,
కలశాబ్ధి సంశోభి బిలశాయి పర్యంక
తల శాయిపురుష సందర్శనములు,

సరసాత్మహిత సుమోత్కర సారఫల దళా
కర సాల వల్లికా పరివిహృతులు,
చరమాన్యనగ వనీవర మార్గచారి కి
న్నరమానినీమణి పరిచయములు,

తే.గీ. తావక పురాణపుణ్య సంతాన కలనఁ,
శారిమాండల్యవన్మధ్య! చేరు నీకు;
మహిత సుమదామకమున నీమానవాధి
కాంత పుంగవు కంఠంబుఁ గట్టు మిపుడు. 52

మ, అని యాశాంకరి వల్క, ముంగలికి వేగారూఢిచే నేగు న
వ్వనజాస్యామణి దృష్టి, తన్నృపతి నిర్వాంఛావిధిం దెల్పఁ, జ
య్యనఁ దద్యానధురీణు లంద తాకగోత్రాధీశునిం జేర్ప, న
య్యనఘుం జూపి, యపర్ణ యిట్లనియె మత్స్యాండీసమానోక్తులన్. 53

క్రౌంచద్వీపాధిపతి.

శా. పాంచాలాత్మజ! గాంచు, వీని, దధిరూప క్ష్మాపట ప్రావృత
"క్రౌంచద్వీప" ధరాధురంధరుని, నీరాజన్యదానాంబు ల
ర్పించున్ వాశ్వరపాళి కెంతయు మహర్ధిన్, వానిపై నీసుతో
మించన్ బోలె నమూల్యలావణి, తమన్మేషంబు గూల్పన్ గడున్. 54

చం. వర హరిజా త్యఖండరుచి వారము నొంచి, మహాబ్జమండలిన్
ధుణి నడంగఁ ద్రొక్కి, వనితామణి! యీవిభు వద్యశోవిభాం
కుర హరుఁ దొప్పుఁ, గుండలిత కుండలినేత సహాంగదంబునై,
శరద పథంబు దంత్యసుర చర్మమునై, చెలువార నెప్పుడున్. 55

మ. సరసీజోపమగంధి! సంతతము క్రౌంచద్వీప సంవాసి శం
కర పూజాగతి మించెనా నలరు నిక్కం బీన్నృపాలుండు, శం
కరభావమ్మన సద్గణావృతియు, రంగద్భూతియు, న్విద్విష
త్పుర సంభేదన వృత్తియు, న్సమగుణ స్ఫూర్తిన్ విజృంభింపఁగన్ 56

చం. అవిరళ రత్నకూటముల, హారి మహాసుమనో వితానపై
భవములఁ బొల్చు కొఱ్ఱించగిరి, బంధురనూతన బంధుజీవ బాం
ధవరదనాంశుకామణీ! యనారత మింపఁగుఁ గాక నీకుఁ బ్రో
త్సవకర కేళికా కనకసౌధ విధానముఁ దాల్చి యెంతయున్. 57

వ. అని యయ్యిందుధరసుందరి యెఱింగింప, నన్నృపపురందరునిపై నక్కుందరదనడెందంబు పొందుపడకునికి తెలిసి, యానధుర్య లమందరయంబున వేఱొక్కమహీశ కందర్పుఁ జేరం జన, నందు నతనిం జూపి. యాగోత్రధరపుత్రి తన్మేచక శతపత్ర సగోత్రనేత్ర కిట్లనియె 58

కుశద్వీపాధిపతి.

చం. నెలఁత! "కుశాంతరీప" ధరణీ రమణీంద్రుఁడు వీఁడు, వీనియా
దలవయి నుంచు మీవు కరతామరసార్జితమౌక్తికాళి: ని
య్యలఘుఁడు మారవీరవిశిఖౌఘ విలోడిత చిత్తధైర్యుఁడై
దలఁచుఁ జామీ! నిరంతరము త్వత్కుచదుర్గము లాశ్రయింపఁగన్. 59

చం. నిరుపమ విశ్రవస్తనయ నిగ్రహకృద్గిరివిణాఢ్యుఁడై, మహా
హరిబల సంయుతుండయి. బుధార్చిత రామసమాఖ్య నొప్పు, నీ
వరకుల సార్వభౌముని మనం బలరన్ వరియింప, మేదినీ
వరసుత! నీకు నెంచ ననివార్యకుశోదయ మబ్బు టబ్రమే? 60

మ. బల జూటీమణి దీప్తి దీపకుల సంభారాప్తయా జన్యమం
గళగేహాంగణవీథి వీఁడు గుణటంకారాఖ్య మంత్రధ్వనుల్
సెలఁగన్, సాహసలక్ష్మిఁ గూడి కరనాళీకంబులన్ గూర్చుఁబో,
వలిమై నాకబలిన్ ద్విషత్కరిశిరోనర్ఘోరు ముక్తాతతిన్. 61

మ. వరభోగాన్వితుఁ డీనృపాలకుఁడు ప్రోవన్, నిచ్చలు న్మించు స
ర్పిరపాంపత్యభివేష్టితోర్వర, ధరాభృద్భేది సంత్రాత ని
ర్జర పుర్యుత్తమలీల నిత్యసుఖ విభ్రాజ ద్బుధశ్రేణికా
పరిషక్తిన్, హితదాయి రాజమణి సంప్రాప్తిం, గురంగేక్షణా! 62

కం. అని తెలుప, మనం బచ్చట
మొనయమి, శిబికాధరాళి ముదిత నొక మహీ
శుని చెంతఁ జేర్చ, శివ, యి
ట్లను నావిభుఁ జూపి చెలువ కమృతజిదుక్తిన్. 63

శాల్మలిద్వీపాధిపతి

శా. ఓ పద్మాననః గాంచు మీనృపతి రమ్యోత్కంఠమై, "శాల్మలి
ద్వీప" త్రాణ చణుం డితం, డితని విద్విట్కాంత, శుత్పృత్న కే
శీ పిచ్ఛందక పైఖరిన్ వలయశైలీయోరుకూటంబు, లా
శీపాళిగతి భిల్లరాడ్యువతిమౌళిశ్రేణి, పొల్చున్ గడున్. 64

మ. కలు మున్నీరను పెన్నొలంకు నడుమన్ గన్పట్టి, వీఁడేలు శా
ల్మలికాద్వీపము శ్రీయుతిం దనరుఁ, గొమ్మా! తమ్మి నా మధ్యసం
స్థలి జ్యోతిర్లతికాఖ్య కేసరవృతోద్యత్కర్ణికా స్ఫూర్తి రా
జిల ద్రోణాద్రి, తదగ్రగాభ్ర మశిరాజిస్థేమఁ జూపట్టఁగన్. 65

మ. తరుణీ! వీని యశోవవాతశుక ముద్యచ్ఛక్తి మిన్నొంది బం
ధుర తారాకుల గోస్తనీఫలములన్ దోస్తో భుజింప, న్విభా
వరి తద్దైన్యముఁ జెంద, దేతదతిదీవ్య జైత్రభేరీ రవో
త్కర ఫక్క ద్విహిణాండ కర్పరగళ ద్బాహ్యంబు బిందుచ్ఛటన్. 66

ఉ. ఈ వసుధేశుఁ గూడి హరిణేక్షణ! నీవు ముదంబు నిక్క వే
లా వనవాటికా విహృతులన్ జరియించుచు మించువేళ, నీ
మై వలగొన్న సంశ్రమనమాజము దూలఁగ బొల్చుఁగాక, హా
లా వనరాశి వాఃకణకుల స్థగితానిల పోతజాతముల్. 67

వ. అని యప్పంచాస్య పంచాస్యమధ్య యెఱింగించిన నా కాంచనాంగి నేత్రాంచలం బతనిపైఁ బ్రివర్తింపఁదయ్యె నది యెఱింగి వేఱొక్క మహీశపుంగవుఁ జేర నియోగించి యారాజేంద్రుం జూపి యన్నెలతక న్నెలతాల్పువేల్పుపట్టపుదేవి యిట్లనియె. 68

ప్లక్షద్వీపాధి తి.

మ. అరి జన్యాంబుధి సంభవ జ్జయరమా హాసాంకుర త్కీర్తి, నీ
శరజాస్త్రోపమ మూర్తిఁ గాంచు చెలి! ''ప్లక్షద్వీప'' భూభర్త, స
ప్త రసాభృద్ధరణీయమై పొచలు గోత్రం, దాల్చు నీమేటి భా
స్వర దోర్యష్టి భుజాంగదాగ్ర ఖచితాంచ చ్చక్రనీలోపధిన్. 69

మ. అనిశంబున్ బుధవర్ణ్య కల్పతరు' దీవ్య ద్వాసనాలబ్ధిఁ జే
కొని, యద్వైతరుచిం గరంబు మను నీక్షోణీస్థలాధీశవ
ర్యుని కీర్తిప్రకరంబు మించ, సకి! యోహో! పూర్వపక్షావలం
బవతన్ రాజిలు నట్టి ధ్వాంతపరధామం బెచ్చునే? యెచ్చటన్. 70

చం. పరవ సితోపమాధర! రసాల పయోనిధిరాజ వేష్టితో
ర్వర కధినేత నీ పతి, నవారిత వైభవశాలి నీ మహీ
శ్వరు, నవ లాలసా తిలకవల్లిక చయ్యనఁ బల్లవింప, స
త్వరగతిఁ గాంచవే? నయన వారిరుహాంతమునం బ్రియంబునన్. 71

వ. అని యిట్టు లాగట్టుదొరపట్టి వివరించిన, నా రాచపట్టి యాదిట్టపై వైరాగ్యంబుఁ దెలుపు చిన్నినవ్వునవ్వ, నవ్వనిత దరహాసచంద్రిక తదీయ పంతాపకారణంబై ప్రవర్తిల్లె. నంత యా నావలంబక కరండకంబు జంబూద్వీప భూపాలలోకంబుఁ జేర్ప, నన్నగాధి రాజకుమారి యోనారి! నేరేడు దీవియరాజులు వీరు, వీరిలో నొక్క రాజకుమారునిపైఁ జూపు నిలుపు మమ్మహాత్ముని గుణంబులు వర్ణించెద నని యానతిచ్చిన, నాకాంత యఖిలదేశ నాయక గుణశ్రవణ కౌతూహల పూర్యమాణ స్వాంతయై శాలీనతాభరంబున నూరకుండె, నది యెఱింగి సర్వమంగళ యక్కురంగనేత్ర కందఱం దెలుపునదియై వారిలో నొక్కరాజుం జూపి, యిట్లనియె. 72

గౌడదేశాధిపతి

చం. పొలతుక! గౌడదేశవరపుంగవుఁ డీతఁడు, వీనిఁ గాంచు, మి
య్యలఘుఁడు నిత్యసద్గుణచయస్ఫురణన్ శుభకీర్తి పుత్రికా
వలి నటియింపఁ జేయుఁ గడు వాగ్రమణాండము లెల్లఁ గంచుకుం
డలగతిఁ బాయకూని భ్రమణక్రమణంబులు చక్కఁ జేకొనన్. 73

మ. సమి దుద్ద్యోతిత హేతిభృద్దళన విస్ఫార ప్రభావాప్తిమై
క్షమఁ బెంపొంది, యుదగ్రజిష్ణుయుతి నిచ్చల్ బల్మొనల్ సూపు శం
బముపై ధాటికిఁ జయ్యనన్ వెడల నీక్ష్మాభర్తధామాగ్ని, క
ర్యమబింబోపధి నారతిచ్చు నహరబ్జావాస యాత్రోవలన్. 74

చం. వనజ గృహంబులన్ విడిచి వారిధి రాజకుమారి, యీమహీ
శ నయనపద్మ సీమముల సంతతమున్ వసియింపఁ, బాడు గై
కొనిన తదాలయాళి, సుమకోమల! బల్ గొద నివ్వటిల్లఁగా
ననిశము మొత్తులాడు మలినాత్మక బంభరదంభ భూతముల్. 75

తే.గీ. అనిన ద్వైతాత్మమునకు వేదాంత మనఁగ
వనిత స్వాంతం బల జనేంద్రు నెనయ కునికి,
వేఱొకనిచెంతఁ జేర్చి, యవ్వేలఁది కద్రి
తనయ యారాజుఁజూపి యిట్లనియె నపుడు. 76

మధురానగరరాజు

చం. రతి దుకూత్తఁ గాంచు మధురానగరీ పరిపాలనక్రి యో
ర్జితమతి నీ మహీపతి: విశేషకలక్షణ శోభితాస్య సం
భృత తపనీయమేఖలిక, నీనరపాలక ఖడ్గపుత్రి, న
ద్భుతగతిఁ గాంచి, శత్రుతతి పూను ననిన్ నవమోహ మాత్మలన్. 77

సీ. మధురాపురీ మణిమహనీయ సౌవర్ణ
హర్మ్య సందోహ విహారములకు,
ననవద్య బృందావనాంతాంత లతికాంత
లతికాంత హరణ ఖేలాగతులకుఁ,

గలిత సారసమిత్ర కన్యకా కల్లోల
      మాలికా పాలికా కేలికలకుఁ,
జారు గోవర్ధనాచల కందరా మంది
      రాళి నిగూహన వ్యాపృతులకుఁ,

గీ. దరుణ చపలాయమాన కైతకదళాప్త
కబరికాబంధ! యాకాంక్ష గలిగె నేని
నీ ధరాధీశకులమౌళి నెనయఁ జేయు
మలఘు లజ్జావలద్దృష్టి విలసనంబు. 78

చం. కువలయ సంభ్రమప్రదతకున్ నెలవై, పరచక్ర దర్పవై
భవ హరణాఢ్య వర్తనకుఁ బాదయి, యీ విభుదోర్మహంబు, గో
త్ర వెలయఁ, దత్తులా విరహితా జనితోరు మలీమసత్వ మో
యువతి! వసంద్రమేశ తనుభోపధిఁ బర్వు దినేంద్రుమేనునన్, 79

తే.గీ. అని యెఱింగింప, నపుడు పక్ష్మాంచలములు
వ్రాల్ప, శిబికాధరుల్ తద్విరక్తి నెఱిఁగి
వేఱొకనృపాలుఁ జేర్ప, నావెలఁది కగజ
యమ్మహీశునిఁ జూపి యిట్లనుచుఁ బలికె. 80

కాశీరాజు

మ. వలజాలోకలలామ! గన్గొనవె? యీ వారాణసీరాజు ను
జ్జ్వలతేజోదినరాజు; నిప్పతి భుజావష్టంభరేఖన్ ద్విష
ద్బలకోటిన్ మథియించి నిల్పె విజయస్తంభంబు లాశాగజా
వలికిన్ నిచ్చలు కట్టుఁగంబముల రేవన్ద్రోఁప దిగ్వీథులన్, 81

మ. వరదానంబు, ననల్పసౌకరియు, శశ్వద్భోగ సంపత్తి, వి
బ్బరపుం గూటపుమేల్మి యీ పతియెడన్ భాసిల్ల నశ్రాంత! ము
ర్వర తాఁజేరి, పయోజలోచన! కరిస్వామిం, గిరిస్వామి, నా
హరిరాజున్, గిరిరాజు, నెంచక, ప్రమోదావాప్తి మించు న్గడున్. 82

మ. అవనీనాయక పద్మసాయకుని, దివ్యానంద కాంతార వ
న్యవిహారాన్వితు, వీని, నీయురముఁ జెందం జూడవే? దృష్ట్యలే
హ్యవలగ్నామణి! నీకు గాంగజలఖేలా భోగముల్, హ స్తిదా
నవ విద్వేషి పదాబ్జసేవన విధానం, బబ్బు నశ్రాంతమున్. 83

కం. అని తెలుప వినియు నల జ
వ్వని వినవటులుండ! యానవహు లొక్క నృపా
లునిఁ జేర్ప, గౌరి యావిభు
వనజాక్షికిఁ జూపి యిటులు పల్కెన్ వేడ్కన్. 84

కర్ణాటభూపతి

శా. కర్ణాటేశ్వరుఁ డీతఁ డిమ్మనుజలోకస్వామి వీక్షింపు మా
కర్ణాంతాయతనేత్ర! వీని జయజాగ్ర ద్భర్మభంభాకులో
దీర్ణధ్వానము దిక్ప్రిభి త్తి పరిభి త్తిస్ఫూ ర్తిఁ జేపట్టఁగాఁ
దూర్ణం బుర్వరఁ ద్రెళ్లు వైరినృపసందోహంబు చిత్రంబుగన్. 85

మ. లలభిన్నీల సహోదర రుచికుర! యీపట్టాభిషి క్తేంద్రు హృ
త్ప్సలి వర్ణింపఁ దరబె? యిప్పతి, తనుచ్ఛాయాగతిన్ మన్మథుం
గలనం గెల్చి, తదంకమండలముఁ జక్కం గై కొనెం! గానిచోఁ
దలఁపన్ వీనికిఁ జెల్ల నేర్చునె? సముద్యన్నక్ర కేతుచ్ఛటల్. 86

చం. ఇనకుల సత్య రాజపరమేశ్వర లక్షణశాలి యివ్విభుం
డనిశము చక్ర హార్దద మహావసుదాన మొనర్ప నేర్పువాం
ఛ నెనయు చంద్రుఁడౌఁ జాము రసావలయాతపవారణంబు త
త్ఘనజవజ శ్రమాంబుకణికల్ సుము ము త్తెపుకుచ్చు లెంచఁగన్. 87

మ. వరసామ్యంబు ఘటిల్లె నంచు నృపతుల్ వర్ణింప, రాజాధిరా
జు రవిద్యోతనరూపతేజు నితనిన్ సౌమాస్య! యుద్వాహమై,
నిరతం బొప్పుము సర్వభూప హరిణీనేత్రా శిరోరత్న ది
వ్యరుచుల్ త్వత్పదవీథి యావకరసాన్వాదేశముం బూనఁగన్. 88

వ. అని తెలిపి, యాయుర్వీశుపై మనంబు పర్వకునికి, నాశర్వ ప్రేయసి, సుపర్వరాజ గర్వాపహ వైభవధూర్వహుండగు నొక్క రాజకులో ద్వహుం జేర నియోగించి, యాపర్వేందు వదన కతనిం జూపి యిట్లనియె. 89

కాశదేశాధిపతి.

మ. వనితా! కన్గొను, కాశరాజితఁడు, దైవాఱు న్మహిన్ రాజరా
జన, నార్యేశ్వరమైత్రి, సద్ద్రవిణ ధుర్యత్వంబు, నాత్మాంఘ్రిసే
వన తాత్పర్యయుతాప్త పుణ్యజన శశ్వత్సంపదాపాద కాం
చన ధీవృత్తియు, సార్వభౌమ నిభృతాశా గుప్తియుం, బూనుచున్. 90

సీ. గురు పద్మినీ రాగగుంభిత స్వాంతంబుఁ
గని యొప్పుఁ జక్రపక్షప్రతాన;
మతివేల మధుపాళికాప్తిచే నెప్వేళ
నలరారుఁ బారిజాతాగమాళి;
బాడబవర్ధన ప్రౌఢి ప్రచారంబు
భాసిల్లఁ గడుఁబొంగుఁ బాలకడలి;
సద్వసుహారియై సంలబ్ధ దోషాను
వృతిఁ బొల్చు వాసతే యీశ్వరుండు;

గీ. తత్సమాసక్తిఁ బంకసంతతిఁ గరంబు
ను విరళశ్రీ వహించుఁ గైరవచయంబు;
ననఘమై మించు నీమేటియశముతోడ
సాటి యగునెట్లు? సారసజ్ఞాతినయన! 91

చం. వలదొర మీఱురూపు దయివాఱఁగ రాజిలు నిర్జరాధిపో
పల నిభ నీలవర్ణు, మహిపాలకశేఖరు, వీనిఁ బెండ్లియై
నెలఁతుక! యీమహాత్మునెద నిచ్చలుఁ బాయక యుండు; మంజనా
చల తట భాసమాన నవచంపకవల్లి తెఱంగుఁ బూనుచున్. 92

తే.గీ. అనఁగ నమ్మాట వినియును నలర కునికి
తెలిసి, మఱియొక్క భూపాలతిలకుఁ జేరఁ
దార్చి, శర్వాణి రాజనందనను బలికెఁ,
దద్గుణశ్రేణి యమృతజిద్భవ్యవాణి. 93

అంగదేశాధిపతి.

మ. అనవద్యద్యుతి నంగభూమిపతి నోయబ్జాక్షి! వీక్షింపు మొ
య్యన, నేతన్నృప ధాటికా నవకథా వ్యాఖ్యాత్మ ఘేరీకుల
ధ్వన సంద్రావిత నాథవద్రిపు పురీ జాతంబు, కాంతాంత
న్మనఁ, జిత్రం బగుఁ గాదె? గోత్ర కవసీనామంబు చేకూఱుటల్. 94

సీ. అభ్రంబు రాయు పుణ్యాజనాలయంబులఁ
గమలించి తగుకీలి నమరు శూలి,
పసచక్రము లాత్మసాధ్వసం బంద వి
షశ్రేణుల నొసంగు జలధరంబు,
కడు సదాళుల మోదగరిమఁ బెంప నెసంగు
నతనుశస్త్రము లూను నమరుతరువు,
ఘన బుధ ద్యుమ్నంబు గోవి యజ్ఞహితభావ
మలర ధాత్రి రహించు బలిసురారి,

తే.గీ. లలి గురుక్షేత్రము హరించి చెలఁగు రాజు,
నితర రామల రసగతి నెనయు నుదధి,
యింతి! మదిలో నసాతతాయిత వహించు
నివ్విభుని సాటిగా నీగి నెన్నఁ దరమె? 95

మ. పరసత్యప్రియ భావ భావుక లసద్వర్ణాంచిత శ్రీ ద్విజో
త్కర సంరక్షణ దక్షిణాశయుని లోకస్వామి నిమ్మేటి నం
బురుహమ్మన్యముఖీమచర్చిక! జగంబుల్ మే లనం బెండ్లిమై,
సరసీజాసనుఁ బల్కుచాన యన నిచ్చల్ మించు ముత్కంఠతోన్. 96

వ. అని యెఱింగింప, ననంగీకారభంగి నయ్యంగన యంతరంగం
బెసంగిన నాచెంత నొక్క నరపుంగవుం జూపి, సారంగధారిసారం
గయాన తరంగవళీమణిం గుఱించి యిట్లనియె. 97

కేరళదేశాధిపతి

చం. ఇనకులమౌళి కేరళమహీపతి యీతఁడు గాంచు ప్రీతితోఁ;
మనఁగ నపారిజాత మహిమంబున రాజిలు నివ్విభుం డిలన్
మను, ననపారిజాతమహిమంబునఁ గుందరదాలలామ! పా
వన సుమనో హృదిష్టఫల వార వితీర్ణకలా చమత్కృతిన్. 98

మ. అనిశం బీఘనుకీర్తిధామ యుగళం బన్యోన్య వైరాప్తినో
యన, నందొక్కటి ప్రోవ, వేఱొకటి వజ్రారూఢిఁ గూల్చున్; విరో
చను వేఱొక్కటి యేఁచ, నందొకటి మించం జేయు; హంసోన్నతిన్,
మునుమున్నొక్కటి నొంప, వేఱొకటి మన్పున్ గొమ్మ! చిత్రంబుగన్

చం. సలలిత చక్ర సంభరణసక్త మహాశయు, దేవవర్ణితో
జ్జ్వల దయుఁ, బూరుషోత్తము, నిశాచర సాధ్వసకృత్సమాఖ్యు, ని
య్యలఘునిఁ బెట్టవట్టి, హరి నంబుధిరాజతనూజ వోలె, ని
చ్చ లురముఁ బాయ కింపున నెసంగుము; వాసవ నీలకుంతలా! 100

ఉ. నా విని కొమ్మ యక్షివలంబునఁ దన్నృపచంద్ర నిస్పృహ
శ్రీ వెలయింప, ముంగలికిఁ జేర ఘటించె వయస్యయోర్తు దో
డ్తో వరయానధుర్య తతితో వివరించుచు, నప్పు, డొక్క పృ
థ్వీవిభుఁ జూపి, గౌరి సుదతిం బలుకున్ బ్రియవాక్య నైపుణిన్. 101

దహాళభూపాలుఁడు.

కం. నాళీక నయన! పార్థివ
మౌళీ మణిఁ గాంచు దహాళమహివిభు, రతిరా
ట్కేళీ నూత్నకళా సౌ
శీలిమ న్మనుజలోక శేఖరు, వీనిన్. 102

చం. నెలఁత! గభీర పుష్కరధునీ పరిగాహనముల్, సురాగ మం
డల ఫలభక్షణంబులు, కనత్సుమనో మహిలా నికేతన
స్థల పరివాసముల్, సమతఁ దాల్చు, భయాభయ యుక్తిఁ బొల్చు ని
య్యలఘుని శత్రుకోటి, కచలావళి లేఖపురుల్ విచిత్రతన్. 103

సీ. దరిసించుచో నెల్లఁ దాలించుఁ దాప, మీ
యవనీంద్రుచూపు చంద్రాతపంబొ!
యెనసినచో నెల్ల మనుపు నామోద, మీ
రారాజు చిత్తంబు సారవంబొ!
నెరసినచో నెల్ల దొరపు దేవత్వ, మీ
యరిభేది మాట నవ్యామృతంబొ!
యుంచినచో నెల్ల నించు నిష్టంబు, లీ
ధీరునిపాణి మందారలతయొ!

తే.గీ. యనుచు సత్కవిలోకంబు లభినుతింప,
నలరు నీ దహశోర్వరాధ్యక్షరత్న,
మతివ! నీ భాగధేయంబు కతన నిటకు
వచ్చె, వరియింపు మితని భావము చిగుర్ప. 104

వ. అనిన నయ్యెప్పులకుప్ప యప్పతియెడం జిత్తం బొప్పింపకున్కి
దెలిసి యాచాయ నొక్కనృపతిం జూపి నొవలిచూపు వేల్పుజవరా
లాచివురాకుఁబోఁడి కిట్లనియె. 105

భోటదేశరాజు

చం. కనుఁగొను బోటి! భోటనరకాంతశిఖామణి, ధామ ధిక్కృతా
తనుఘృణి, వీఁడు జన్యవసుధాస్థలి, శింజిని కార్తిహొందు దా
ర్చిన, నరి తద్భృతిం గనుఁ, బరిస్ఫుటకాండనికాయముల్ విగి
డ్చిన నవి తద్వధూటి విగిడించుఁ గనుంగవ నద్భుతంబుగన్. 106

చం. ఉరగఘు వక్రవృత్తి, నచలోత్తము సత్పథ రోధకోన్నతి
స్ఫురణఁ, గిరీంద్రు పంకరత బుద్ధి, ఝలీశు జడప్రచారమున్,
కరిపతి దుర్మదక్రమముఁ, గన్గొని రోసి, ధరిత్రి తద్గుణే
తర గుణశాలి నిర్విభునిఁ దన్వి! వరించి, చెలంగు నిచ్చలున్. 107

ఉ. ఇన్నరనాథచంద్రు వరియించి ముదంబున నేగుదెంచు నిన్
గన్నులపండుపై యలరఁ గన్గొని, నీపయి నించుఁ గాక, యే
తన్నగరీ వధూమణివితానము సౌధచయంబు లెక్కి, యు
ద్యన్నవ మౌక్తికాక్షత సుమావళికా కలికాకులంబులన్. 108

తే. అనఁగ తూష్ణీంస్థితి భజించె నంబుజాక్షి;
తన్మనోమోహ దుర్విధత్వంబుఁ దెలిసి,
యప్పు డాచెంత వేఱొక్క యధిపుఁజూపి,
యింతి కమ్మేనకాపుత్రి యిట్టు లనియె. 109

సింధుదేశాధిపతి.

మ. తులకింపన్ బ్రమదంబు కన్గొనుము సింధుస్వామి నీదంటఁ, బ
క్ష్మలనేత్రామణి! పాండుకాంత యుత శుంభద్వాహినీమ ద్రణ
స్థలకాశిన్ రిపుకోటి చేరి కడు మించన్. దివ్యరామోపదే
శ లసద్వృత్తి ఘటించు వీని యసియష్టిధ్వంసి నిక్కంబుగన్. 110

చం, అలఘు శరౌఘవృత్తి మహిమాభిహత ప్రతికూలు, సంతతా
తులిత గభీరభావ భరితున్, సుమనోజన మోదకారి, ని
ర్మల మణిదాత, నియ్యవనిరాజ కులాజరరాజు, నాత్మ, నో
నెలఁతుక! సింధురాజనుచు నిచ్చ నుతింపఁగఁ జెల్లకుండునే? 111

చం, సకి! రతివేళ నీవు గళసంయుత నిస్వన బృంహితార్భటుల్
రకమయి మీఱఁ గంతుకరిరాజ నిరూఢి విశృంఖలైక వృ
త్తికఁ దగ, నీ మహీతలపతిచ్ఛల యంత, ఘటించుఁగాక తా
వక కుచకుంభవీధి ననివార్య నఖాంకుశ ఘాతజాతముల్. 112

తే.గీ. అనిన నెమ్మోము మరలిచె వనజ వదన;
యది కనుంగొని, గిరిజ యప్పడవిఁ గుకురు
వరునిఁ జేచాయఁ జూపి, యవ్వనిత కిట్టు
లనియె మహతీరవామిత్ర నినదకలన. 113

కుకురుదేశరాజు

చం. చెలి! కుకురు క్షమారమణ శేఖరుఁ డీతఁడు వీనిఁగాంచు, మీ
జలజశరోపమాను నెఱచక్కఁదనంబు జగంబులెంచ, ని
చ్చలు నెదఁ గుందఁజేయుఁ దొవసామి, వనావళిఁ దోలు నామనిన్,
దలఁచుఁ దృణంబుగా నలజనప్రభుఁ, దానెగఁబట్టు వావవిన్. 114

చం. సరసమహాత్మత న్భువనజన్మవినాశన హేతువైన యీ
నరపతి కీర్తిదైవము గనన్ బ్రతికూలతచేఁ జరింప, ని
ర్జర తరుపాళి క్షేపు తనచాయ పొసంగునె? చుట్టమై కడున్
ఖరదనుజారికిం బగయ గాదొకొ? కట్టినకోఁక యెంచఁగన్. 115

కం. అని పాంచాల క్షితివర
తనయామణి కద్రిరాజతనయ తెలుపఁగా,
నెనయింప దయ్యె నపుడా
ఘనుపైఁ గలకంఠి చిత్తగత రాగంబున్. 116

వ. అంత నయ్యనంతజూట నీలకుంతల, యక్కాంత కిట్లు సకలదేశ కాంత నంతానంబులం గ్రమక్రమంబునం దెలుపుచుం జనిచని, యారాజసభా మధ్యంబున నక్షత్రనికరాంతర ద్యోతమాన రాకాసుధా కరుండునుం బోలె నమూల్య లక్షణ లక్షితగాత్రుండును, ననుపమాన కలాపాలికా సమన్వితుండును, జకోరలోచ నానందసంధాయక తేజ స్సాంద్రుండును, నగుచుఁ జూపట్టు సుచంద్ర మనుజేంద్రుం జూపి, తదీయచిత్తంబు తదాయత్తం బగుట దెలిసి, యానకగౌరి కాగౌరి యిట్లనియె. 117

ఉ. ఆవనజాక్షి యాతటి నజాంగనయానతిఁ దత్సుచంద్ర ధా
త్రీవిభునిన్ వరించి యలరెన్, నలు భైమి యనంగ, సమ్మద
శ్రీ వెలయంగఁ జిత్తముల జిష్ణు విరోచన సూర్య సంతతీ
రావరు లెల్ల సమ్మతిఁ గరంబు మనంబున సంతసిల్లఁగన్. 127

ఉ. వించిరి వేలుపుల్ ప్రియమునిక్కఁగఁ గ్రొవ్విరిసోన;చక్క దీ
వించిరి తాపసాధిపు; లవేల మృదంగరవాళి మించ సం
ధించిరి నాట్యవృత్తి సురనీరజనేత్రలు; చిత్తవీథి మో
దించిరి సర్వదేశజగతీరమణుల్ విరసూయ మెగ్గఁగన్. 128

మ. తనుమధ్యామణి వైచినట్టి సుమనోదామంబు వక్షస్థలిన్
గనుపట్టం బొలిచెన్, దినేంద్రకుల భూతాంతేశుఁ దప్పట్టునన్,
ఘన తారావళికా ధరుండయిన రాకా యామినీకాముకుం
దన, శ్యామా నయనోత్స లోత్సవ కరోదార ప్రభా సంభృతిన్. 129

మ. వికస చ్చంద్రకలాప యుక్తమయయి, శీవిన్ దేవయోషామణి
ప్రకరంబుల్ గొలువంగఁ జేరి, యల గోత్రాభృత్కులాధీశ క
న్యక తన్నృపు వరింపఁ, దత్కుసుమ మాలా ప్తిన్ విరాజిల్లె, సూ
ర్య కులోత్తంసము సద్గణోత్సవము లారన్ దక్షిణామూర్తినాన్. 130

చం. మగువ దవిల్చినట్టి సుమమాలికతావికిఁ జేరు తేఁటిదం
టగమి రొదల్ సెలంగెఁ బొగడ; మలినాత్మత మున్ను మన్మథా
సుగుణత నేఁచు సంతువు గనుంగొన కిష్టసుమార్పణంబుచేఁ
దగ మముఁ బ్రోవలే యనుచుఁ దత్పతికై వివరించుపోలికన్. 131

చం. నరపతి దేహదీప్తి సుమనస్సరవల్లరి, శోణభా ధురం
ధర యయి చూడ రాజిలె నెదం, దను నేలఁ దలంచు చంద్రికా
తరుణి కటాక్షభావ్య దమృతచ్ఛట సర్వఁగ నిల్వలేక దు
ష్కర మదనాస్త్రపావకశిఖాలత వెల్వడుదారిఁ బూనుచున్. 132

చం. జనవర సార్వభౌమునెద సామ్యనుబింబితమై నెలంత యుం
చిన సుమదామకంబు గనఁ, జేర్చె ముదంబు, తదంతరంబునం
దెనసి కలంచునట్టి కుసుమేషుశరాళులఁ బట్టితెత్తుఁ జ
య్యన, విఁక నిల్వఁజేయుదు నటంచు వడిం బొరఁబాఱుకై వడిన్ 133

చం. పురమిమగండు దాలిచిన పువ్వులదండ, తదంగకాంతిచేఁ
గదుఁ గనకప్రసూనవర గౌరవ మూనఁగఁ, దుమ్మెదల్ భయం
బదరఁగ జాఱసాగె, "నచలాధిపకన్య వరించె నీశునిన్
గదిమికిఁ జేర కింక నని" కంతునకు న్వివరింపనో!యనన్. 134

మ. ఘన పంకేరుహరాగ హారరుచిరేఖా వ్యాప్తమై, యింతి వై
చిన యూక్రొవ్విరిదండ, భర్తయెదఁ బొల్చెన్ దన్మృగాక్షీ వినూ
తన రాగేందిర చేరి యద్ధరణినేతన్ గౌఁగిటం దార్చినం
తనె కన్గొనగు తద్భుజావసులతా ద్వంద్వైక బంధంబనన్. 135

చం. అల విధిదండచాయ కర మయ్యెదఁ బర్వఁగఁ, దన్నృపాల హా
ర ళతలచాయ గాంచఁగ విరాజిలదయ్యెఁ; దలంప నౌ! విని
ర్మల మహిధాత్సుతాంచిత కరస్థితి మించుచుఁ జేరువారి మేల్
చెలువము చెంగటన్ ధరణిఁ జిల్లరపేరులవన్నె హెచ్చునే? 136

మ. హరిమధ్యార్పిత సూనదాముఁ డయి, గోత్రాధీశ్వరుం డత్తఱిన్,
జిరకాలేహితకాంక్ష యంతయును దన్ జేరం బ్రమోదాశ్రు పం
భరితాక్షీ ద్వయితో, గళద్విరహతాప శ్రీక చిత్తంబుతో,
స్ఫురు లోమాంచ పినద్ధ విగ్రహముతో, నొప్పునెఁ జిత్రంబుగన్. 137

వ. అయ్యెడ నయ్యగరాజకుమారి యాపత్తపముద్ర మద్యరాజలోక వర్ణనాసమ యోరరీకృత మానుషాకారంబు దూరంబు కావించి, యుదం చిత చంచరీక కులాకర్షణప్రకార భావపమ్మిళిత పరిమళమిళిత పారి జాత కుసుమమాలికా పంవేష్టిత వేణీకలాపయును, జూడావలంబిత

చూడారత్నాయమాన తారావరయును, భుజాచతుష్టయ సంభృత పాశాంకుశ రసాలశరానన ప్రసవరోప యును, నిజచరణ సరసిజ భజనాపరాయణ సకలభువన జనోపబహి ర్నిర్గతానురాగ మోహద గౌరాంగరాగయును, ఆత్మోపఘన ఘనప్రభాలింగిత దివ్యమణిభూషణ పూగయును, సముజ్జ్వల జ్వలనమయ నయనకలిత ఫాలభాగయును నగుచు, జగదద్భుత తేజోవిలసనంబున నమ్మహారాజేంద్రుముంగల నిలిచి, మంగళకరంబులగు ననేక వరంబు లొసంగి, వెండియును బావకవిబుధ మహౌన్నత్య తంత్రంబగు నొక్కమంత్రంబు దెలుపం దలంచి యాన్నృపతి కిట్లనియె. 138

మ. నిరవద్యంబయి, నిష్కలంక మహమై, నిర్వ్యాపి తాఘౌఘమై,
హర మాయా లవకాంచి తాత్మమయి, నిత్యంబై, మహేంద్రాది ని
ర్జర సేవ్యంబయి. యిష్టదంబయి, యజస్ర మ్మొక్కమంత్రం బిలన్
అరిసంభేదన! మించుఁ జుమ్మీ భువనేశ్యాఖ్యా సముజ్జృంభియై. 139

ఉ. అమ్మహనీయ మంత్రము రసాధిప! నీ కిపు డిత్తు, దానిఁ గై
కొమ్ము త్వదీహితమ్ము లొనగూర్పుఁ బఠించినమాత్రఁ; దత్ప్రికా
రమ్ములు వద్గురుప్రవర రమ్యవచోగతిచే నెఱింగి, ని
త్యమ్ము జపింపుమీ! దినకరాభ్యుద యావసరమ్ములన్ మదిన్. 140

చం. అని భువనేశి, యా మనుకులాభరణమ్మున కున్నమత్కృప
న్మనుతిలకంబు నిచ్చి, నృపమౌళి లలిన్ ఘటియించు మ్రొక్కు గై
కొని, యలచంద్రికావనితఁ గూడి హరిప్రమదాది లేఖికల్
తను భజియింపఁగా, నెనసెఁ దత్పురరాజము సంతసంబునన్. 141

చ. అపుడు విజాత్మలాలసిక యంతయుఁ జేకుఱ, నా సుచంద్ర భూ
మిపతి నిజా ప్తబంధు నృపమిత్ర జనంబులు చేరిరా సువ
ర్ణ పటహ రావ మెచ్చ శిబిరస్థలిఁ జేరె, నెలంత లెల్ల నె
చ్చపు రతనాలయారతులు చక్క నొసంగఁగ సాత్మ నుబ్బుచున్. 142

మ. సకలాంభోనిధి మధ్యదేశ వసుధేశ వ్రాత, మవ్వేళఁ జం
ద్రిక యామేటి వరించుటల్ గరము నిర్నిద్రప్రమోదోర్మిదా
యకతన్ మించఁ, దదీయశోభన దిదృక్షాయత్త చిత్తంబులన్
స్వక రాజచ్ఛిబిరాళిఁ జేరి నిలిచెన్ సైన్యైశ్వర్యుల్ గొల్వఁగన్. 143

మ. జననాథేంద్రు సుచంద్రుఁ జంద్రిక వరించ, న్నేఁడుగా మత్కృతా
తనుపుణ్యంబు ఫలించె నంచు ముద మాత్మన్గాంచి, పాంచాల భూ
వనితావల్లభమౌళి వేగ మహిదేవశ్రేణి రావించి, శో
భన లగ్నం బలరాత్రివేళ ఘటియింపం జేసె నప్పట్టునన్. 144

ఆశ్వాసాంతము

మ. తనుభా నారద! నారదాది వినుతోద్దామాహవ ప్రక్రియా
ఘనతా శారద! శారదాపకృత జాగ్రద్గోప వత్సప్రగో
పన భాసారద! సార దానవ భిదా ప్రాంచద్యశో నిర్జితా
తను సత్పారద! పారదాత్మచరిత ధ్వస్తాఖి లాఘోదయా! 145

కం. శరధీన శరధి ఘన భా
స్వర ధీవిషయా! నిబద్ధ శరధీ! స్వరధీ
శ రమావలంబ! శంబర
పర మాకర కరణ భరణ! పరమాభరణా! 146

పంచచామరము

ధరాధరా! ధరారి మౌళిధామధామ సత్పదా!
పరాపరా! పరాగపూత భామ! భామహోజ్జ్వల
చ్ఛరాళ రాశరాజ దస్త్రసార! సారభేదనా!
దరాదరా! దరాన్వితౌఘ తార! తార కౌస్తుభా! 147

గద్యము

ఇది శ్రీ మదనగోపాల ప్రసాద పమాసాదితోభయ భాషా
కవిత్వ కళాకళత్ర రేచర్లగోత్ర పవిత్ర సురభిమల్ల
క్షమాపాల సత్పుత్ర కవిజన విధేయ మాధవరాయ
ప్రణీతంబైన చంద్రికాపరిణ యంబునందుఁ
బంచమాశ్వాసము.

శ్రీలక్ష్మీనరసింహాయనమః

చంద్రికా పరిణయము

షష్ఠాశ్వాసము

కం. శ్రీమ జ్జటప్రోలు పురీ
ధామ! సుధాధామ తిగ్మధామ స్ఫూర్జ
త్కోమల నయనద్వయ! యు
ద్దామ గుణాభీల! శ్రీమదనగోపాలా! 1

తే. గీ. చిత్తగింపుము, శౌనకా ద్యుత్తమర్షి
సమితి కిట్లను రోమహర్షణ తనూజుఁ;
డల నృపతి రేయి శుభలగ్న మనువుపఱచి,
పురము గయిసేయ శిల్పికోత్కరముఁ బనుప 2

సీ. చంద్ర వితానముల్ చక్కఁగా దార్చిరా
స్థానాజిరముల సౌధవ్రజముల;
రామాకృతిశ్రేణిఁ బ్రబలఁ జిత్రించిరి
కుఱుఁజుల నవమణికుడ్యతటుల;
హరిణకేతుచయంబు వరుసఁ బొందించిరి
సాలాగ్రముల గృహస్తంభతతుల,
తోడ్తోనమేరు లద్భుతముగా నిల్పిరి
రాజవీథికల ద్వారప్రతతులఁ;

తే. గీ. విలసిత చ్ఛద గుచ్ఛమండలముఁ బూన్చి
రంగడులఁ దోరణ స్రగ్గతాంతరముల
నప్పు రంబున సకల దేశాధిరాజ
శేఖరులు మెచ్చ నవ్వేళ శిల్పివరులు. 3

మ. అలఘు స్వర్ణసుచేల కాన్తి, ఘన ముక్తాళీ సమాసక్తి, సు
జ్జ్వలప ద్మోద్ధతి, వైజయంత్యభియుతిన్, సంధించి యప్పట్టునన్
బలు నేర్పుల్మన శిల్పిరాజి ఘటియింపం బొల్చె; నెంతేఁ గురుం
జులచా లచ్యుత రూపవైభవమునన్ సొంపొందె తద్వీథులన్. 4

చ. సరస సుధా ప్లుతంబులగు చక్కనిగోడల శిల్పిరాజి భా
స్వర కనకద్రవవ్రతతి వ్రాసిన చిత్రపుబొమ్మ లొప్పెఁ, ద
త్పరిణయరీతిఁ గాంచ వడిఁ బాటులఁజేరి, వధూటికా సము
త్కర శుభగీతిఁ జొక్కి, సురకాంతలు నైశ్చలి నిల్చిరో! యనన్. 5

మ. తళుకుం బంగరుకుచ్చుడాలు నవసంధ్యన్, నీలగుచ్ఛ ప్రభా
వళి యిర్లన్, సుమదామదీధితి యుడువ్రాతంబులన్, వజ్రకుం
భ లసచ్ఛాయ సితాంశుదీప్తి, నిగిడింపన్, శిల్పికు ల్దార్చుమే
రులు, ధాత్రిం గన నద్భుతంబె క్షణదారూఢిన్ విజృంభించుటల్? 6

చ. కువలయ రాజచక్ర ములకుం బెనువేడుక పంపుటించు కాం
తివితతి మించ శిల్పికులు దీర్చిన నూతన చంద్రసూర్యకో
టి వెలిఁగె; ధూపకైతవ పటిష్ఠ తమస్తతిఁ గాంచి, యొర్వ మం
చ వనికిఁ జేరు నైకవపురాత్త తమీశ దినేశు లో! యనన్. 7

చ. ధరణిజనంబు మెచ్చఁగ ముదంబున శిల్పికులంబు చిత్రపై
ఖరిఁ గయిసేయ, నప్డలరెఁ గన్గొన, నంచిత వైజయంతయై,
పరిభృత చిత్రరేఖయయి, భవ్య మహాసుమనో వితాన భా
స్వరయయి, దృశ్యరంభయయి, చక్కఁగ నప్పురి, వేల్పువీడనన్. 8

మ. ప్రసవ స్రక్పరివీతయై, పరికన త్పాటీర కాశ్మీర గం
ధ సముల్లిప్త పయోధరాద్వయయి, నూత్న స్వర్ణ చేలాప్తయై,
పొనఁగెం దన్నగరీలలామ మపు డొప్పు ల్మీఱఁ; ద న్గాంచు మా
త్ర సముత్థాతను సంభ్రమ స్ఫురణ గోత్రాలోకము ల్దోపఁగన్. 9

చ.. తొడిఁబడి దిక్ప్రతీరములఁ దూల్చుచు, నద్రిగుహాంతరంబులన్
సుడిగొనుచున్, ధరిత్రిఁ గలచోటుల ముంచుచు, నభ్రపద్ధతిం
దొరరి తరంగితంబగుచు దుస్తరవర్తనమై మెలంగె న
ప్పుడు; పురి భద్రవాద్యకుల భూరిరవౌఘము చిత్రవైఖరిన్. 10

మ. అనఘంబై, సుమనోనికాయ సముదారామోద సంవర్ధకం
బునునై, శోభిత నైకరాగ యుతమై, ప్రోద్యత్సువర్ణాఢ్యమై,
ఘన మధ్వభ్యుదయంబు దెల్పు గిరిజాకల్యాణ, మప్పట్టునన్
వనితాంగీ నికరంబు వాడెఁ గలకంఠీకంఠ నాదోపమన్. 11

ఉ. ఆయెడ గౌరిపంపున సురాంబుజనేత్ర లఖండ హార్దధా
రాయతి వెల్లిమీఱఁ, దలయంటఁగ, మజ్జన మాచరింపఁ, గై
సేయఁగఁ, జంద్రికావనితఁ జేరిరి: నవ్యఫలాక్షతాదికం
బాయత హేమపాత్ర నిచయంబులఁ బూని, రయంబు మీఱఁగన్. 12

శా. ఆ నారీమణు లంత శోభనవితర్ద్యగ్రస్థలిన్ స్యూత ర
త్నానీకం బగు పెండ్లిపీట నిడి, యందా భూపకన్యామణిన్
వ్యానమ్రాననచంద్ర నుంచి, శిరసంటన్ జేరి రింపెచ్చ "శో
భానేశోభనమే" యటంచు విబుధాబ్జాతాననల్ పాడఁగన్. 13

సీ. సొగ సెచ్చ నీధరేశునిపట్టి తలయంటఁ
దగు నీకళానిధిదంట యనుచు,
నీ కంజకర కభిషేకంబు నవరింప
నీ సుమనోదంతి యెఱుఁగు ననుచు,
నలువుగా నీ కొమ్మనలుఁగు గావింప నీ
సురభిచరిత్ర నేర్పరి యటంచు,
మహితాళి! యివ్వేళ మసలఁగా నేటికే
యీశ్యామసేవ కీవేగు మనుచు,

తే.గీ. సరసముగ నీగతులఁ బరస్పరము పలికి
కొనుచు, నారాత్రికంబు నొయ్యన నొసంగి,
వీడియం బంజలి ఘటించి, వేడ్క మీఱఁ
మదిరలోచనశిరసంటఁ గడిసి రపుడు, 14

చం. కురు లరవీడ, దివ్యమణికుండల రోచులు గండభాగ భా
సురముల నోలలాడ, గుచశైలయుగంబున ఘర్మవాఃకణో
త్కరములు గూడ, మధ్యమపథం బసియాడ, ముదంబుతోడఁ జా
తురిఁ దగు నొక్క ప్రోడ, యలతొయ్యలికిన్ శిరసంటె నూనియన్. 15

ఉ. భాసురరక్తిమైఁ గలమపాళికఁ గుందెన నించి, కంకణౌ
ఘాసమనిస్వనాళి వెలయంగ నయోగ్రము లూని, "సువ్విసు
వ్వీ సువిసువ్వి లాలి"యని వింతగఁ బాడుచు దంచి, పుణ్యగో
త్రాసుర కామినుల్ సతిశిరంబున సుంకులు చల్లి రత్తఱిన్. 16

కం. బాలామణి యపు డొకచెలి
కైలా గొసఁగన్, దమీశ కాంత మయ పయ
శ్శాలాంతర మెనసె; మరు
త్కాలాహికచా లలామకములు భజింపన్. 17

చ. నెలజిగిభీతి నిర్లు ధరణీధరకందరఁ దజ్జయాప్తికై
బలుతప మూన్చి, కైశ్యగతి బాగుగఁ బుట్టఁగ, జ్యోత్స్నకాదనా
కలనము నేర్చ వాని లలిఁగైకొని మేపు పురాతపో రమా
కల యనఁ, బెట్టెగంధ మొకకాంత వధూటి శిరోజపాళికన్. 18

తే.గీ. ఘన పయోధరపదవి నక్షత్రమాలి
కా రుచులు పర్వ, శ్యామ యొక్కర్తు చంద్ర
కలశిఁ బూని, నవామృతమ్ములఁ జకోర
చపలనయనకు వేలార్చె సమ్మదమ్మున. 19

మ. కనకాంగీజన మారతు ల్వానరుపన్ గంజద్విషత్కాంత మ
జ్జనశాలా కలశాంబుధిన్ వెడలి, తేజం బెచ్చ నా పద్మపా
ణి నవీనచ్ఛదమండలీవృతి సమున్నిద్రాళి గేయాభి పూ
ర్తిని జూపట్టెడు పుష్కరాఖ్యగల వేదిన్ బొల్చె; నప్పట్టునన్. 20

సీ. కనకదామముఁ జేర్చె వనితకు జడయల్లె
నళిపాళికలఁ గేర నబల యొకతె;
వరచంద్రరేఖ సుందరి నెమ్మొగంబునఁ
దీర్చెఁ దామరనొవ్వఁ దెలవయొకతె;
చలువగందంబు తొయ్యలిమేన నెనపెఁ జం
పకవల్లిఁ గికురింపఁ బడఁతియొకతె
ఘనకంకణమ్ము లంగనకరమ్ముల నుంచెఁ
జిగురాకు నెగ్గింపఁ జెలువయొకతె;

తే.గీ. చారుపత్రమ్ము లెదయకొప్పార భూరి
వజ్రమాలిక నెలకొల్పె వనిత, గచ్చి
గుబ్బకవ గుబ్బలులయుబ్బు కొంచెపఱుప;
దంటతన మొప్ప విరిదమ్మికంటి యొకతె. 21

మ. లలనామౌళి శివార్పితంబులగు మేల్కట్టాణిముత్యంపుక
మ్మలు దాల్చెన్, భవదాస్యదీప్తిగతి కాత్మన్ గుందు రేతేని ని
స్తులవీక్షామృతధారచే మనుపుమంచున్ వేగఁ దచ్చంద్రమం
డల డింభంబులు భక్తి విన్నపము బూన్పన్ జేరుదారిం దగన్. 22

ఉ. చక్క మఘోని యత్తఱి నొనంగిన సారమసారహారముల్
చక్కెరబొమ్మచన్గవఁ బొసంగె, వధూమణి శ్యామ గావునన్,
జొక్కపుగుత్తులన్మనముఁ జొన్పఁగ గుబ్బలు, నిబ్బరంపుమే
ల్మక్కువ నందుఁ వాలు నళిమాణవక ప్రకరంబులో యనన్. 23

ఉ. ఆయరవిందగంధి చరణాంబురుహంబులఁ దాల్పఁ బొల్చె న
గ్నాయి యొసంగినట్టి యభినవ్యవిదూరజ నూపురంబు;లౌ
రా!యవి హంసకత్వమున రాజిలుటంబలె నిస్వనస్వర
శ్రీయుతి నొంది డాలెనసి చెల్వముఁబూనె నటంచు నెంచఁగన్. 24

ఉ. అంగన యంతకీ పరిసమర్పిత రోహితకాండ పాండు ర
త్నాంగదముల్ వహించె; శుభహార పసారకదృష్టి డాలురే
ఖం గన నుజ్జ్వలేందిర, వికస్వర పల్లవకోరకాళికా
సంగతిఁ దద్భుజా తిలకసాలలతల్ వడిఁ బూను చాడ్పునన్. 25

చ. సకియ తమీచరాలల యొసంగిన చొక్కపు ముత్తియంపు బా
సికము ధరింపఁ బొల్చె; నది చిక్కనిడాలు నిశాప్తిఁ గాంచి, బా
లిక యలికస్థలంబు స్వకులీనత మించఁగ, గాంచఁజేరి చం
ద్రకళ ప్రియంబు మించఁ బరిరంభముఁ దార్చినదారిఁ బూనుచున్. 26

చ. నలిననిభాస్యమౌళి వరుణాని వితీర్ణము కెంపుటాగమిన్
దళతళమంచు రాజిలు సుదర్శన మెంతయునొప్పెఁ; గందర
మ్ములఁ దప మాచరించి, తమముల్ గచలీల జనించి, భానుమం
డలి గ్రహియించెఁ, జామ్మనుమనంబు సఖీతతి కొందఁజేయఁగన్. 27

మ. తరళాక్షీమణి, యప్డు మారుతవధూదత్తంబు ముత్తెంపు ముం
గర నాసన్ధరియించి చెల్వెనసెఁ జక్కన్; వేగుఁజుక్కన్ వహిం
చి రసన్ దోచు దినాస్యలక్ష్మి యన, నక్షీణాంగరాగంబు ని
ర్భరసంధ్యారుచియై, సురేంద్రమణి హారచ్ఛాయ లిర్లైగన్. 28

మ. నవలా యైలబిలీ సమర్పితము నానారత్నసంయోజితం
బవు నొడ్డాణముఁదాల్ప నొప్పె; నది తారాధ్వస్థలీరీతిఁ దో
త్తె విమర్శించితి, నిప్డు మధ్యపథలీలం గాంతుఁబో, యంచు మిం
చువడిన్ జేరు ననేకవర్ణపరిధి స్ఫూర్తిన్ విజృంభించుచున్. 29

మ. అలగోత్రాపతిపుత్రి, యిట్లు గిరికన్యా ముఖ్య దిగ్దేశరా
ణ్ణలినాస్యాజనతా సమన్విత మహానానామణీ భూషణా
వళి శృంగారిత గాత్రియై, ద్విజసతీవారంబు దీవింపఁ, దొ
య్యలు లారాత్రికముల్ ఘటింప, నవమోదారూఢి మించెన్ గడున్. 30

తే.గీ. అంతకయ మున్ను బంధు వయస్య దండ
నాథ ముఖ్యులు, తత్సుచంద్రి క్షితీంద్రుఁ
బెండ్లికొడుకు నొనర్చ దర్పించువేడ్కఁ
గడఁగి, శుభలీల నాళిసంఘములఁ బనుప. 31

చం. తరుణులు చేరి, కాంచనవితర్దిక శోభనపీఠిఁ బెట్టి, భూ
వరు వసియింపఁ జేసి, ద్విజవారిజలోచన లెల్లఁ గోకిల
స్వరమునఁ బాటపాడ, ననివారిత మంగళవాద్య నిస్వనో
త్కరములు చాల బోరుకొన, గ్రక్కున నారతు లెత్తి రయ్యెడన్. 32

సీ. అఱచందమామపై కులుకు చీఁకటిపిల్ల
లన, ఫాలతటిఁ గుంతలాళి జాఱ,
మదిపేరి మరుమేడఁ బొదలుధూపము పర్వు
పోల్కిఁ, గ్రొందావి యూర్పులు జనింప,
నవ నూఁగువేడ్కఁ జేకొని మోఱియు తేఁటిబాల్
సరి, నీలవలయముల్ చాల మొరయ,
లవలియాకులఁ గ్రమ్ము నవహైమకణముల
గతిఁ జెక్కుల శ్రమాంబుకణిక లలర,

తే.గీ. పరులు నటియింప, నునుఁగౌను సంచలింప,
గుబ్బకవ రాయిడింప, సకుల్ నుతింప,
చూపునెఱమించు మించుమేల్సొగసు నింప,
నమ్మహీపాలు శిరసంటెఁ గొమ్మ యొకతె. 33

గీ. అంత నప్పురుషోత్తముఁ డంఘ్రియుగళి
నడరు మిన్కులపావాలు దొడిగి, కమల
హస్త కరమూని, ఘనవేణికాళి కాభి
కలిత పాథోగృహమ్ము, మందకలన నెనసి. 34

చం. అళినిభవేణి యోర్తు మహిపాగ్రణికై శికవీథిఁ జందనా
మలకము వెట్ట, నొక్క సుకుమార లతాసమగాత్రి కోష్ణవాః
కులముల మజ్జనంబు సమకూర్చె, మనోభవరాజ్య మందఁగా
జెలువుగఁ గట్టఁబట్ట, మభిషేక మొనర్చినచాయ నయ్యెడన్. 35

చం. చెలువయొకర్తు చెందిరికచేల మయిం దడియొత్తివైచి, ని
స్తుల విశదాంబరం బొవఁగఁ దోడనె తాల్చి, నదప్రియంబు మ
త్పులలిత రోహితాంశుపటి సుమ్మని దాని నడల్చి, వెన్నెలన్
వలనుగఁ బూని తోఁచు రవివై ఖరి నప్పతియొప్పె నంతటన్. 36

చ. అల జలశాలికన్ వెడలి యాజననాయకుఁ, డబ్జరాగవ
ద్వలభి విభా జటాయుతి, నవారిత మౌక్తికకుడ్యదీప్తి వి
ర్మల గగనాపగాప్తిఁ, గడురాజిలు పూఁజవికెన్ వసించెఁ; గ
ల్వల దొర యబ్ధివెల్వడి శివాపతియౌదలఁ జేరుపోలికన్. 37

సీ. తడియొత్తి నేర్పు గన్పడ నఖాంకురపాళి
నెఱులు చిక్కెడలించె నెలఁతయొకతె;
యింపు రెట్టింపఁ జొక్కంపు సాంబ్రాణి ధూ
పపుఁ దావిఁ బొందించెఁ బడఁతియొకతె;
తళుకుఁగుంచియఁ బూని కలయ నెఱుల్దువ్వి
సొగసుగా సిగవైచె మగువ యొకతె;
మొగలితేకుల దంట మొనసిన బొందు మ
ల్లియ పూసరులు చుట్టె లేమయొకతె;

తే. దివ్యతర రత్నజాలాప్తిఁ దేజరిల్ల
నబ్ధికన్యామనోహరుం డాత్మశక్తి
మహిమ సృజియించి యంచిన మంజుమకుటి
నప్పతి కలంకరించెఁ; గంజాప్త యొకతె. 38

కం. అల నృపమణి కస్తూరీ
తిలకముఁ దాఁ దీర్చె, నిరత దీప్తికళా వం
కలితమయి మించు మోమను
కలువలదొరయందుఁ జిన్నె కరణి వహింపన్. 39

కం. జనపతి వీనుల హరి యం
చిన ముత్తెపు టొంటు లలరెఁ; జేరువ లగ్నం
బెనసె విలంబం బిఁక నే
లని దెలుపఁగఁ జేరు, కవి సురాచార్యు లనన్, 40

కం. వీవలిచెలి పనిచిన ము
క్తావళితో విభునివక్ష మలరారెన్, దా
రా వివర ప్రతిఫలన
శ్రీ విలసిత కనకధరణి భృత్తటిపోల్కిన్. 41

కం. జముఁ దంచిన మణి హంసక
మమరెన్ బతియంఘ్రిఁ; ద్వత్పరాశికృత శ్వ
భ్రముఁ బాపుము, ధామ విభా
ఘముచే నని యడుగునొందు కంజాప్తు క్రియన్. 42

కం. పలభుజుఁ దంచిన రతన
మ్ముల పతకము నృపతి దాల్పఁ బొసఁగెం; జిత్త
స్థల చంద్రికా నురాగా
వలి వెగ్గలమగుచుఁ బైకి వడి వెడలె ననన్. 43

కం. శరదీశ ప్రేషిత భా
స్వర మౌక్తిక శుభికఁ దాల్చె జనపతి; "శుభికే
శిర ఆరోహ" యటంచున్
ధరణీసురపాళి సుస్వనంబునఁ బలుకన్. 44

కం. మరు దర్పిత మణిముద్రిక
నరనాథు కరాంగుళికఁ దనర్చెఁ; బ్రవాళేం
దిర తనచెల్మికి రా భా
సుర భద్రాసనము నిచ్చు సొంపు వహింపన్. 45

కం. పతి దాల్పఁ బొలిచె ధనదా
ర్పిత హీరాంగదము; తన ధరిత్రీభారో
ద్ధృతి కలరి, భుజాభజనా
దృతిఁ గుండలితాహినేత యెనసిన పోల్కిన్. 46

కం. హరుఁ డంచిన నవ కనకాం
బర మయ్యెడఁ గప్పి, నృపతి భాసిల్లెను; బం
ధుర సాంధ్యరాగ వృతుఁడై,
ధరణిం గనుపట్టు శిశిరధాముని చాయన్. 47

వ. ఇవ్విధంబున సకలదిగ్రాజ వియోజిత నానావిధ దివ్యమణివిభూషణ భూషితగాత్రుండగుచు నాసుచంద్రధరా కళత్రుండు నిశాముఖకృత్యంబులు నిర్వర్తించి మించినముదంబున వేల్పుదొర యంచిన చౌదంతి నెక్కి యుదయనగ వజ్రశృంగాగ్ర విద్యోతమానుండగు నరుణ భానుండో! యన నఖిలచక్రలోచన సమ్మోదసంపాదక మహాస్ఫురణంబునం బొలుపొందుచు, నభినవ్య శాతకుంభ కుంభవారాంచిత పాండురాతపత్ర సహస్రంబు చుట్టు వలగొన వరుణమణిగణ సంస్యూత ఫణిరమణ ఫణా దశశత మధ్యస్థితుండగు నృసింహదేవుండునుం బోలె నపరిమిత విబుధమనఃపథ జరీజృభ్యమాణ మహాద్భుత

సంవర్ధక విగ్రహ ప్రకాశంబునం బొగడొందుచు, నాత్మోత్సవ సందర్శన లాలసా నానంద్యమాన పౌరమానవతీ జనంబులు చల్లు మల్లికా మాఘ్య వల్లికాది కోరకవారంబులు చుట్టు నావరింప శీతశైల హిమాధి దేవతా వికీర్యమాణ మిహికా ఘటికాపటల సంవృతమూర్తియగు దక్షిణామూర్తి తెఱంగున దిగ్గళనకలనా పరీవృత్యమాన సద్గణకోలాహలంబుల కింపుఁ బూనుచు, బార్శ్వద్వయ పరిభ్రాజమాన గజాధిరాజాధిరోహి సామంతమహీకాంత సంవీజ్యమాన ధవళవాలవ్యజనంబు లసమాన పవమాన మందయానవైఖరిఁ జాంచల్యమాన నవీనకాశమాలిక లన్మనంబుఁ బొదలింప మహీతలంబునం దోఁచిన శరద్దినదైవంబు తెఱంగున ననేకరాజహంస సంసేవ్యమానుండయి రాజిల్లుచు. నగణేయ తపనీయ భంభికా తుత్తుంభికా తమ్మట తమామికా ప్రముఖ బహుముఖవాద్య నిస్వానంబుల నలరి తదేకమంగళం బవలోకింపఁ దివుర షడ్వయవిభాకరులు తమతమప్రియజనంబులకరంబులకొప్పగించి యంచిన నేతెంచినిలుచు గురుసమాతత తేజోవిలాస లాలస్యమాన తత్కుమార శతశతంబులరారిం దైవాలు పరిచారక పాణిభృత గంధ తైలధారా దేదీప్యమాన దీపికాసమూహంబుల వీక్షాలక్ష్యంబులుగా నొనర్చుచు, నిరుగడ నెడయీక యదరు నొయ్యారంబున నడచు గణికాగణంబులం గనుంగొని తొంగలించుమోహంబునఁ దదేకతానతం బొలుచు నభోవితర్దికాసీన నిర్జరస్తోమంబులపైఁ గంతుఁడు తత్సమయ సముచిత బహురూపంబు లంగీకరించి ప్రయోగించు నిర్వేలజ్వాలాకుల జాజ్వల్యమాన కలంబకదంబకంబుల డంబున యంత్రకారవారంబు లొక్కమొత్తంబుగా ముట్టింపఁబఱచు నాకాశబాణంబును నవలోకించుచు సర్వపర్వంసహాజన శ్రవణపర్వంబుగా నిజానవద్య పద్యగద్యంబులు చదువుచుం బఱతెంచు యాచక కవీశ లోకంబుల కాత్మీయ బంధుమిత్ర దండనాథ పురోహితముఖ్యులు దోయిళ్లముంచి వెదఁజల్లు నవరత్న సువర్ణజాలంబులతో వైమత్యంబూను కారునికర కరశృంగసముత్పాత్యమాన చారుథమనికా శిఖిస్ఫులింగికా నికాయంబులం గాంచి వేడుకఁ బూనుచు, నుత్తుంగమాతంగ చక్రాంగ సంఘాత సంఘటిత జయపతాకాగ్రతట హాటకపటాంచల ఖేటిక్యమానపవమానధారా నిర్ధూతంబై

స్వాశ్రయరూప జలదవ్రాతంబు దెసలకుం బాఱిచన నంబరాంతరంబున నిలువనోపక దివిజరాజ రాజధానికారావరుద్ధ ముదిరంబులఁ గదియం బఱచు శంపాలతావితానంబుల మేనులంగురియు తత్ప్రయాణ జంజన్య మాన స్వేదోదబిందు సందోహంబులయందంబున నక్షత్రమార్గాభి యాయి నక్షత్రబాణగణ పాపత్యమాన గర్భస్థలీ వసీస్రస్యమాన పాండు జ్వలన గుళికాజాతంబులపైఁ జూపులనిలుపుచు, నశేషజగ జ్జేగీయమాన చిత్రసృజనాపారీణ లోహకారకౌశికవారంబు లపరిమితంబుగా నిజ చమత్కారంబునం బుట్టింపఁ బట్టఁజాలమిం బగులు వేధోండభాండ మండలంబువలన బలువడి వెడలి నలుదిక్కులకుఁ బఱచు నుజ్జ్వల జ్యోతిర్జాతంబుల తీరున బంభజ్యమాన ఘటబాణపటలంబుల నిర్గమించు నానాశిబాణంబులంగాంచి మెచ్చుచు, కబరికావిన్యస్త చాంపేయప్రసవ చరీచర్యమాణ పరాగపాళికా వలయంబులుం గమనీయ ధూమ్రప్రరో హాంతరాంతర బనీభ్రశ్యమాన తనుతరానల కణాలికావలయంబులుం బరస్పరంబు పతీర్థ్యత్వంబునం జూపట్టు సుదారభ్రమణ యంత్రంబుల గుంద్రవరుసలుదిరుగు తెఅగంటితెఅగంటి కంటితో నద్వైతవాదంబులు సేయుననల్పశిల్పి కరయష్టికాగ్ర బంభ్రమ్యమాణ చక్రబాణచక్రంబులఁ జూపున నాక్రమించుచు, తమోరిపుత్రీయ మహామహోనివహంబులు తృణీకరించి నిరర్గళనీరంధ్ర పట్టాతపవారణచ్ఛాయా కపటంబునఁ బుడమినంతయు నాక్రమించు కటికిచీఁకటి గని భయంబుపుట్టఁ బాతాళంబుఁ జొరఁబాఱి యనేకదేశాధినాయక చమూవహచరణన్యాసం బున నచ్చట నిలువలేక యవారిత వారవాణసాహోనినాద పాఫల్యమాన ధరాభాగంబున నొక్కమొత్తంబుగా గ్రక్కునం బైకివెడలు తైజసత్ర్య ణుకపరంపరల పెంపున భ్రాంతిపుట్టింప నిగుడు బిఱుసులమిణుం గుఱుల వీక్షించుచు, నిరత సురతతి వర్ణ్యమాన వితీర్ణిచాతురీ పోపుష్య మాణంబు లగు రారణ్యమాన మానిత బిరుద శంఖధ్వానంబులఁ దన శుభంబు దెలిసి యది తిలకింప నేతెంచిన పత్కీర్తిప్రవాహంబు పోలికం బ్రకాశించు నహర్వర్తికా మరీచిధట్టంబుల దృగ్గామంబులం గట్టుచు, నిర్వేల సూర్యజ్యోతిఃప్రభావ సద్యోంతర్హితుండగుట వెన్నెల మిన్నుం గన్నులఁగానక తాతప్యమానాంతరంబున వియత్తలంబున

నంబుజారిబింబసత్వం బైనఁ గనుంగొనుదుముగాక యని చయ్యన నెగసి యగణిత పారలోకసంఘ సంఘర్షణోత్పత ద్భుజాంగద మణిచూర్ణపరంపర నిండారఁ గప్పిన నచ్చటం జూడనోపమి సంజాత మూర్ఛా మహత్త్వంబున గ్రక్కునం ద్రెళ్ల నీలోత్పలకులంబుచెలువున వలుదకంబంబులపయినుండి జల్లునరాలు నీలోత్పలబాణకులంబులం గని యలరుచు, సుకర భ్రమరక ప్రకరణ భాగ్యంబును, సురుచిర కైరవదళ మోచనసమ్మదకృత్స్వరూపవైఖర్యంబును, సుందర కింజల్క మాంజుల్యంబును, శోభిల్ల నుల్లసిల్లు సల్లకీ పల్లవాధరామతల్లికల సరస కళాపాళికా రోచమాన కువలయేశసేవామనోరథంబున నేతెంచిన కుముదలతికలంగాఁ దలంచి నభోంతర వావస్యమాన మరున్మానవతీ పాతిత సంతానలతాంత జాగళ్యమాన మరందబిందు సందోహకుహనా మహిత హిమవృషద్వర్షంబుల కెట్టులోర్చు నని తన్మైత్రీగౌరవంబున నీడఁజేరిన చంద్రాతపమండలంబు బెడంగునఁ గురంగలోచనామణులపై నెత్తిన యుల్లాభంబుపై దృష్టి వెల్లివిరియించుచు, నభంగుర మార్దంగిక మృదంగ ధిమిద్ధిమిధ్వానంబులు నతివేల తాళికతాళనిస్వానంబులు ననూన వాంశికవంశికానేకరాగతానంబులు ననమాన గాయకగానంబులు నతిశయిల్ల నాత్మీయ తాండవవిలాస ప్రతిమానభావ భావనా నరీనృత్య మాన సురమీనలోచనా జనంబుల మీఁదికిం గుప్పించి తిరస్కరించి మరలంజేరుతీరున లాఁగులువైచుచుం బఱతెంచు బిరుదుపాత్రల నేత్రంబుల నానుచు, ననదృశంబును నవాఙ్మనసగోచరంబును నత్య ద్భుతంబును నభూతపూర్వంబును ననితరలభ్యంబును నగు వైభవం బునఁ బాంచాలభూపాలమందిరంబు చేరంజను సమయంబున. 48

శా. ఛద్మాన్యాంకురిత త్రపాభర యుతేక్షారీతి నాలేఖరా
ట్పద్మిన్ జక్కఁగనెక్కి వచ్చు ధరణీభర్తృ గనన్ దత్పురీ
పద్మాస్యామణు లెల్ల సమ్మదము లొప్పం జేరి రంచున్, శిర
స్పద్మౌఘంబుల నూపురార్భటిక లోజం జాఱె వేగస్థితిన్. 49

సీ. పుణ్యవాసన పొంగిపొదలెనాఁ జెమటపై
కొనఁ గప్పురపుపూఁత గుమ్మరనఁగఁ,
బరువూనుబుద్ధి వెంబడిఁ బర్వ రాగంబు
గతిఁ జలన్మణిహారకాంతి నిగుడఁ,
ద్వరనేగ దృక్ప్రేషిత వయస్య దెల్పుదా
రి వతంసితాబ్జాతభృంగి మ్రోయ,
మోమునభఃకాలమునఁ గైశ్య ఘనసీమ
పౌరుమించిన హైమపరము వ్రాల,

తే. నలక లరవీడఁ, దనుఁ జూచి యలరి వాడ
సకులు గొనియాడ, నంఘ్రుల జవము గూడఁ,
జొక్క మగుమేడ కేతెంచె నొక్కప్రోడ,
యింపు దొలఁకాడ, గోత్రామరేంద్రుఁ జూడ. 50

చం. తిలకముఁ దీర్చితీర్పక సతీమణి యొక్కతె హీరదర్పణం
బలరఁ గరంబునం జనవరాగ్రణిఁ గన్గొనవచ్చె; ధామనుం
డలి నిను లోకబాంధవు ఖడాఖడి నేఁచినయట్టి చల్లమిం
చులదొరఁ బట్టితెచ్చితిని జుమ్మని చేరు దినాధిదేవినాన్. 51

చం. తరుణి యొకర్తి వేగజనిత శ్రమవాః పరిప్లుత్త మానితాం
బర యయి, పైఁటజాఱ నెదఁ బాణి ఘటించి, మహిస్థలీపురం
దరుఁ గన నేగుదెంచెఁ! గడు దక్కితి నీకని నిర్మలాత్మతో
నిరుపమ చిత్తవాసగత నీరరుహాంబకు ముట్టుపోలికన్. 52

మ. కనకాంగీతిలకం బొకర్తు, పతి సింగారించుచున్ గేల నూ
తన ముక్తావళి వ్రేల వచ్చె నలగోత్రాకాంతు వీక్షింపఁ! జ
క్కని క్రొమ్మొగ్గలపేరు పూని లలిమైఁ గందర్పసామ్రాజ్యల
క్ష్మీ నవేహన్ వరియింపఁజేరె నని నెమ్మిం జూపఱుల్ మెచ్చఁగన్ 53

చం. తరళిత పారిజాత సుమదామక వాసన పిక్కటిల్ల, వి
స్ఫుర దహిశత్రురత్నమయ భూషణదీధితి పర్వ, నొక్కనుం
దరి నృపుఁ గాంచ వచ్చె వడిఁ; దద్విభవంబు సురేంద్రవైభవేం
దిర నెకసక్కెమాడ జగతిం గన నొందు మఘోని తీరునన్. 54

మ. అనురాగంబున కన్న మున్ను హృదయం, బా సన్మనోవీథిక
న్నను మున్ వీక్షణపంక్తి, యంతకునుమున్ పాదప్రవేగంబు, చా
ల నహంపూర్విక నొంద, వచ్చె, నతిహేలావైభవశ్రీయుతిన్
ఘనవేణీతిలకం బొకర్తు, ధరణీకాంతాగ్రణిం గన్గొనన్. 55

మ. నకిచా లిట్లు శుభాప్తి వచ్చుపతిఁ గాంచం జేరి, యవ్వేళ మౌ
క్తికజాలాక్షతపాళిఁ జల్లె నలధాత్రీనేతపై, మల్లికా
ప్రకరంబుల్ మధుమాసలక్ష్మి వరియింపం బెంపుతో వచ్చు చై
త్రికు మీదన్ సుమజాలకేసరము లెంతే వైచుచందంబునన్. 56

మ. జలజాప్తాన్వయమౌళి, యప్పు డల పాంచాలేంద్ర చంచన్మణీ
నిల యాభ్యంతికసీమ లేఖవరదంతిన్ డిగ్గి, యమ్మేటి యు
త్కలికా సంపదచే నెదుర్కొన, లతాగాత్రీ శిరోరత్నమం
డలి యారాత్రికముల్ ఘటింప, బుధసంతానంబు దీవింపఁగన్. 57

ఉ. లలిత సువర్ణవేత్రికకులంబు బరాబరి యూన్పఁ, జెంతలం
గలసి నిజాప్తబంధు మహికాంత చయం బరుదేర, నొక్క నె
చ్చెలి కయిదండఁ జేకొని, వచింపఁగరాని యొయార మెచ్చ, ని
ర్మలిన వివాహరత్నమయ మండపరాజముఁ జేరె నయ్యెడన్. 58

కం. నరపతి పాంచాలక్షితి
వరు పనుపునఁ గనకపీఠి వసియించి, యన
ర్ఘరుచిఁ గనుపట్టెఁ; బ్రాఙ్మహి
ధర వీథిన్ బొలుచు తుహినధాముని చాయన్. 59

చం. విమల బుధాంతరంగ నవవిస్మయదంబు, మహాసదృక్ష రా
ట్ప్రమదకరంబు, నై తనరు భవ్యమహంబునఁ, బొల్పు పూరుషో
త్తము పద, ముల్లసత్ప్రియ విధానముతోఁ గడిగెన్! బ్రజేశుఁ డా
త్మమహిళ నించు దివ్యజలధారలఁ గాంచనపాత్రి నత్తఱిన్. 60

చం. యువతులు పాటఁ బాడఁగ, నవోత్కలికన్ శుభమంత్రజాలకం
బవనిసురాళిక ల్దెలుప, నాక్షణదోదయ రాజొసంగు నిం
పపు మధుపర్క, మన్నృపకులాగ్రణి కుత్సవ మూన్చెఁ; జంద్రికా
ధవళవిలోచనాధర సుధారస మిట్టిదె యన్నకై వడిన్, 61

చం. కనకపుగద్దె నొప్పు మహికాంతునిముంగల నప్డు చక్కఁ దా
ర్చిన బలుచెంద్రకావితెర, జిష్ణుదిశాధర భాసమాన సూ
ర్య నికట శోభి సాంధ్యరుచి యందము గైకొనెఁ, బద్మినీవిలో
చన కమలానుమోదరసజాతము మిక్కిలి వ్చఁ జేయుచున్, 62

శా. ఆవేళన్ క్షణదోదయ క్షితివరాభ్యర్ణస్థలిం జేర నా
శీవారంబుల కెచ్చరించి, బలుహాళిన్ దత్పురోధుం డుమా
దేవీసన్నిధిఁ బొల్పు భూపసుతఁ దోడ్తెచ్చెన్; వరశ్రీ "మహాగ్నేవరోచ్చి
విహావేషు" యంచు సరసోక్తిన్ భూసురు ల్పల్కఁగన్. 63

సీ. నిఖిలాద్భుతముగ మున్నీటిమన్నీని వె
ల్వడి తోఁచు లచ్చినెలంత యనఁగఁ,
దళతళమను చుక్కచెలిచాలు వలగొనఁ
గనుపట్టు శీతాంశుకళ యనంగ,
నధికయత్నమున నొయ్యన నడతెంచు ర
తీశుని పట్టంపుటేనుఁ గనఁగ,
భువనైకమోహంబు బొదలాడ నలువ యం
తిక మొందు మోహినీదేవి యనఁగ,

తే. చారు కులదేవతా నివాసమ్ము వెడలి,
యజర వనితాళి చుట్టురా, నాళి యత్న
రీతి నొల్లన నడుచుచు, నృపులు గాంచి
నిశ్చలత నిల్వ, గురుఁ జేరె నెలఁత యపుడు. 64

మ. కనకాంగీమణి, యాత్మదృగ్రిపు మహాకంజావళిన్ మెట్టుతీ
రునఁ జొక్కమ్మగు మెట్టుబాళ్లిల్పటిక నంఘ్రు ల్దార్చి, యవ్వేళ నా
జననాథాగ్రణి ముంగల న్నిలువ, నోజన్ భూసురుల్ మంజుల
ధ్వనిఁ గన్యావరణంబుఁ జెప్పిరి ప్రమోదం బూన బంధు ల్మదిన్. 65

మ. వనజాక్షుల్ ''ధవళంబుఁ'' బాడఁగ, మహావాదిత్రనాదంబు బో
ర్కొనఁ జారూక్తిఁ బురోహితుండు ''సహరిః కుర్యాత్సదా మంగళ''
మ్మని చిత్రంబుగ మంగళాష్టకము నెయ్యంబొప్పఁగాఁ జెప్పె, శో
భనలగ్నం బదెచేరె నంచు వివరింపన్, సంభ్రమౌఘస్థితిన్. 66

మ. జలజాప్తాన్వయు దైత్యభేదిగఁ దనూజన్ వారిరుక్పాణిగాఁ
గలితైకాత్మఁదలంచి, యత్తతి "నిమాం కన్యాం ప్రదాస్యామి"యం
చల పాంచాలుఁడు ''దారఁబోసె" తనకన్యన్ దత్పుచంద్రావనీ
వలజానేతకు; లేఖపాళి ప్రసవవ్రాతంబు వర్షింపఁగన్. 67

చం. ధరణిఁ బరస్పరోక్తి జవదాటకయుండ ఘటింపఁ గర్త తో
యరుహాశరుండు, గావునఁ దదాత్మ ననన్సరిగా వధూవరుల్
శిరముల నుంచి రపు గుడజీరకముల్, 'పతి మున్ను దార్చె' సుం
దరి యటమున్నె చేర్చె"నని తత్ప్రియబాంధవు లుగ్గడింపఁగన్. 68

కం. అల మహిపతి మరి సమ్మద
మలరన్ ''మాంగల్యతంతునాఽనేన'' యటం
చెలమిఁ బురోధుఁడు దెలుపఁగఁ,
గలకంఠికిఁ దాళిబొట్టు గట్టెన్ జక్కన్. 69

మ. సకిపై నా నృపమౌళి నింప, నల కంజాతాక్షి గోత్రాధినా
యకుపై నింపఁగ, సేసఁబ్రాల్ దనరె సామ్యస్ఫూర్తి నవ్వేళఁ; ద
త్సకరాలంకృతి నాద వాదములు దోర్దోమించ సాహిత్యపో
షకుఁ డబ్జాస్త్రుఁడు దార్చు నర్జునమణీ జాలాభిషేకం బనః. 70

మ. ''కపిలావాచన'' భద్రవేళఁ దగి రాకాంతావిభుల్, సేసము
త్తెపు చాల్దారొక్కను మెట్టుఁబ్రాల్పుటికె లుద్దీపించు పెన్కాఁడితోఁ,
దపనీయాంశుక సూను సంభృత తులాత్మన్ బూన లావణ్యభా
గ్యపటుశ్రీ సమరీతిఁ దెల్ప సరిదూఁగన్ నిల్చుచందంబునన్. 71

చం. అల యినసన్మహస్స్ఫురణ నందుచు శ్యామయు, నా కలాపినీ
కులతిల కోత్సవాకలనఁ గూడుచు నా హరివంశనాయకుం,
డలరి యజన్రమున్ వెలయ, నయ్యెడ నంచితమంత్రశక్తిఁ, ద
త్కలిత కరాంబుజస్థలులఁ గట్టిరి కంకణము ల్దరామరుల్. 72

చం. అళిచికురా సువర్ణవసనాంచల సంగ్రథితాంశు కాంతుఁడై,
యల నరపాలమౌళి, విమలాంబుజరాగ వివాహపీఠికా
స్థలి వసియించి, లాజసముదాయమునన్ శిఖిహోమ మూన్చె ను
త్కలిక చెలంగ; భూసురవితానము మంత్రము లుగ్గడింపఁగన్. 73

మ. సనెకల్ హత్తఁగ జేసె నంఘ్రి చెలి, చంచత్కుడ్య చిత్రాత్మ ని
ల్చిన కంతుండు పురాకృతాగము సనన్ జిత్తంబులోనిల్పి యం
చనరక్తిం దనుఁబ్రోవు మంచుఁ దదనుచ్ఛాయోపధిన్ డాసి వం
దన మూన్పం, గని, ప్రోతు నంచభయపాదంబూను చందంబునన్. 74

చం. జనపతి మౌళి భూసురు లొసంగు శుభాక్షతపాళిఁ దాల్చి, యం
గనలు ఘటించు నారతులు గన్గొని, యంత వధూకరాత్తహ
స్త నళినుఁడై ముదంబున లసత్కులదేవగృహంబుఁ జేర నా
య్యనఁ జనియెన్; గలధ్వనుల నైదువు లింపుగఁ బాటఁ బాడఁగన్ 75

ఉ. మ్రొక్కు ఘటింపఁ బెండ్లికొమరుం డబలాయుతి నేగుదేరఁగా,
నక్కులదేవతా జనులయంచున నే యెదురేగుదెంచి మేల్
నిక్కఁగ నిల్చి తత్సఖులు, నీటున వారల నిల్పి, రంగునన్
గ్రక్కునఁ దత్సమాఖ్యలఁ బరస్పరవాణి వినంగ నయ్యెడన్. 76

చం. తెలుపుము చంద్రికాఖ్య? జగతీవర! యన్న, విభుండు నవ్వునన్
దెలుపకతెల్ప, లో నెఱిఁగి నీరజలోచన, యాళులందఱున్
దెలుపు సుచంద్రనామము? సతీ! యన, నెమ్మొగ మెత్తి దానిచేఁ
దెలిపె; నకుల్ ధరన్ సహజదీపితకౌశల లౌదురే కదా! 77

చం. చెలి! సుముఖోక్తిఁ దెల్పు? నృపశేఖరు పేరని దాసి వెండియున్
గలరవ లెల్ల వేఁడ "సుముఖం"బని నేర్పునఁ బల్కు; ''నీవు మున్
దెలిపినఁ దెల్పుఁ గొమ్మ పతి! దెల్పవె? యావనితాఖ్య కాంతవా
క్కలన'' నటన్నఁ, ''కాంత'' యనఁగా మదిమెచ్చిరి తద్వచోర్థముల్

ఉ. వెన్నెల కెద్ది పేరు పృథివీవర! తెల్పఁగదే? యటన్నచో
నన్నృపమౌళి "జ్యోత్స్న'' యను; నంగన! యొప్పగురాజుపే రదే
మన్న ''సుశీతరశ్మి'' యను! నబ్రము ''చంద్రిక'' యంచు భర్త యా
కన్నె "సుచంద్ర'' యంచుఁ బలుక న్మది నాఁగిరి, లజ్జపెంపునన్.79

చం. మును హృదయాలయా భివృత మోహనిరూఢిఁ బరస్పరాఖ్య లిం
పున ననిశంబుఁ బిల్చు నల భూపతియున్ సతియున్, బ్రియాళికా
జనములు దెల్పుడన్న నొకసారి వచింపఁగ నేర రౌర! యే
మనఁదగుఁ దత్త్రపా జలరుహాశుగ శాంబరికా విలాసముల్? 80

చం. అలతటి నాళియత్నగతి నంచిత మంథరవాఙ్నిరూఢిఁ బే
రులు వచియించి, భక్తి మదిఁ గ్రుమ్మర దేవుల మ్రొక్కి, బాసిక
మ్ములు సడలించి, బంధువృతి ముద్దుగ బువ్వము లారగించి, తొ
య్యలియు విభుండు మించిరి నిరర్గళ సంభ్రమ వైభవంబులన్. 81

కం. ఈ లీల నశేష నిలిం
పాళీ నుత తత్కరగ్రహ చతుర్థ సీరి
వేలాంచిత విభవము హే
రాళంబై వెలయ నా ధరాపతి యలరెన్. 82

ఉ. వేదవిధానమున్ బుధమివేల్పులు దెల్పఁగ, నంత ''శేషహో
మాదిక'' మంగళాచరణ లన్నియుఁ దీర్చి, చెలంగు నాధరి
త్రీదయితామరేంద్రునకు, దివ్యమహర్షికులాగ్రగణ్యు లా
మోదముతో నభీష్టకరముల్ వరముల్ ఘటియించి రందఱున్. 83

ఉ, వేఁడిన కోరికల్ గురియు వింతగు మానికముల్, జగమ్ములం
జోడా కచోట లేని పలుసొమ్ములు, హెచ్చగు పైడివల్వలున్,
వేడుక పొంగ 'వీడు' చదివించిరి: బంధులు, సర్వదేశ స
మ్రాడమరేంద్రులున్, హితులు, మంత్రులు, తన్మహినేత కయ్యెడన్.

సీ. అహికి లోఁబడని దివ్యగజంబు, బృంహితా
ర్భటిఁ గేరు భద్రవారణ శతముల,
ననికి వేలుపుతేజి, నలరు కై జామోర
యల్లార్పుచేఁ జీరు హయకులముల,
వేగంటితేరి కావిమెఱుంగు, పడఁగవీ
వలిఁ బాయఁజేయు నుజ్జ్వల రథములఁ,
దెఱగంటి తెఱపల తీరెల్ల, బెళుకు చూ
పులనె పోనాడు పూఁబోఁడి గములఁ,

తే.గీ. దులకుఁ జేజేల రతనంబు దొడర, సుగుణ
భారగతి నెగఁబట్టు నుదారమణుల,
నపుడు పాంచాలుఁ దొసఁగెఁ: దద్విపులవిభవ
జనిత హర్షాప్తమతికిఁ దన్మనుజపతికి. 85

సీ. సన్మణిచాప మొసంగెఁ దన్గను నరి
మండలి కిది యార్తి మన్పు ననుచు,
నాళుగౌఘ మొసంగె నాళువర్తన నిది
పరవాహినుల భంగపఱచు ననుచు.
శాతహేతి నొసంగె నమిదుజ్జ్వలిత వీర
తరులను నిది మాయఁ దార్చు ననుచు,
ఘనవల్లి నొసఁగె వేగ మహాహితాళుల
కిది సుమనోయోగ మెనపు ననుచు,

తే.గీ. మఱియు దివ్యాయుధంబు లత్తఱి నొసంగె
నవ్య విజయేందిరా నిదానమ్ము లనుచు,
హాళి దళుకొత్త నల కూకుదావతంస
మవ్విభున కిట్లు తెలుపుచు నాదరమున. 86

చం. అసమ బుధప్రకాండ యుతి, నాతత నిర్మల పుష్కరాపగా
ప్తి, సరస పారిజాత జగతీరుహా శోభిత సౌధయుక్తి, ని
వ్వసుధ మరుత్పురస్ఫురణ పాటిలు భవ్యపురీ శతంబులన్
బసుపున కిచ్చె నయ్యవనిపాలుఁడు పుత్రికి సమ్మదంబునన్. 87

మ. ధరణిన్ మేల్ రతనాలసొమ్ములును, జల్తార్చీరలుం, గ్రొత్త క
స్తురివీజెన్, ఘనసార సాంద్ర ధమనీస్తోమంబు, లవ్వేళ ని
ర్భర చామీకర పేటికోత్కరములం బన్నించి, దా వెండియున్
దరుణీమౌళి కొసంగె నయ్యవనికాంతాభర్త చిత్రంబుగన్. 88

చం. స్థిరతమభక్తి మ్రొక్కి తమచెంగట నిల్చినఁ గ్రొత్తపెండ్లికూ
తురు, కడు బుజ్జగించి లలితో మునికామిను లెల్ల నాసువ
ర్ణరుచికిఁ జాల నైదువతనం, బతిదీర్ఘతరాయు రున్నతుల్,
సరసతమాజ లాభము నొసంగిరి; తత్పరతా యుతాత్మచేన్. 89

సీ. అలఘు, భోగిసమృద్ధి నర్పించెఁ బౌలోమి;
యనుపమౌజశ్శ్రీల నొసఁగె ననలి;
ధర్మైకబుద్ధి నొందఁగ జేసె యమభామ;
యిష్టరమ్యోత్సవం బిచ్చె నసురి;
కమలాభ్యుదయము పొంద మరించెఁ బాశిని;
సుస్పర్శనాసక్తిఁ జొన్పెఁ బవని;
రాజపూజ్యోన్నతిఁ బ్రబలించె ధనరాజ్ఞి;
యీశభక్తి ఘటించె మృడవధూటి;

తే.గీ. మఱియుఁ దక్కిన నిర్జరీమణు లుదార
కలిత సౌభాగ్యవిభవముల్ గలుగఁ జేసి;
రపుడు, పాణౌకరణ మంగళానురచిత
కుతుకయై శ్రీ రహించు నా క్షితి పసుతకు. 90

మ. మనుజాధీశసతుల్ నుతింప ననుకంపాలక్ష్మి నవ్వేళఁ గం
ధినిషంగప్రియభామ, యాత్మమహిమన్ నిత్యాంగరాగంబు, సే
యని సింగారము, వాడనట్టివిరి, పాయన్లేని తారుణ్యవ
ర్తనమున్, వీడని సొంపుపెంపు, గలుగన్ దార్చెన్ వరం బింతికిన్.

చం. పలుకులఁ దేనె లుట్టిపడ భావిశుభంబులు దెల్పు, నేర్పుమైఁ
బొలయలుకల్ మరల్చి చెలిపోలిక నీవిభు నిన్నుఁ గూర్చు, ని
చ్చలు భవదిష్టమంతయుఁ బొసంగఁ దనర్ప నెఱుంగు, నంచు ను
త్కలిక వచించి యొక్కచిలుకన్ గిరికన్య యొసంగెఁ గొమ్మకున్.

ప. సురభిన్ బొన్నలతావి, మల్లియలతేజు న్వేసవిన్, జాతిపై
ఖరి వర్షాది, శరద్దినాళి ననసౌఖు స్ఫూర్తి, సేమంతిడా
ల్వర హేమంతముఖంబునన్, శిశిరవేళ న్మొల్లచాల్పెంపుఁ దా
ల్చి, రహిం గూర్చు నటంచు నొక్క విరి నిచ్చెన్ గౌరి యబ్జాక్షికిన్.

చం. తలఁచిన కోరికల్ గురియుదాని, మెఱుంగు మెఱుంగుమిన్నలం
దళతళమంచు మించు జిగిదాని, ధరించినమాత్ర దేవకాం
తలఁ గికురించు సొంపెసఁగుదాని, నొకానొక రత్నమాలికన్
జలరుహలోచనామణి కొసంగె, గిరీంద్రకుమారి యత్తఱిన్. 94

చం. మఱియు నమూల్యవాంఛిత సమాజము లాదృతిచే ఘటించి, యా
తెఱవఁ గవుంగిలించి, నరదేవకుమారిక! పోయివత్తు ని
త్తఱి నని తెల్పి, యాగిరిశతన్వి ముదంబున నేగె, వేలుపుల్
తఱిగొని వెంటనొంద రజతక్షితిభృన్నిలయంబుఁ జేరఁగన్. 95

ఉ. అంత సుచంద్ర మానవకులాగ్రణిచే, క్షణదోదయ క్షమా
కాంతునిచే, బహూకృతులు గైకొని, తత్సకలాంతరీప రా
ట్సంతతు లెల్ల నైజపురజాతముఁ జేరఁగ నేగె, మానసా
భ్యంతరసీమఁ దచ్ఛుభమహావిభవోన్నతి సన్నుతించుచున్. 96

మ. అల పాంచాలవిభుండు పుత్రి కధికాంతావాస నూత్నప్రవే
శ లసన్మంగళ మూన్పఁగాఁ దలఁచి, తత్పారంగదేశీయ కుం
తలఁ దాఁ గౌఁగిటఁ జేర్చి, యంకవసతి దార్కొల్పి, నవ్యాశ్రు సం
కులమై కన్గవ దోఁప నచ్చెలువఁ బల్కెన్ బ్రీతిచే నత్తఱిన్. 97

కం. నిచ్చలు పుట్టిన యింటికిఁ
జొచ్చిన యింటికి నపూర్వశుభకీర్తితతుల్
హెచ్చ మెలంగవె తల్లి! భ
వచ్చరితము భువనపుణ్య వైఖరిఁ బొదలన్. 98

సీ. వంశధర్మనిరూఢి వఱలించె నీనారి
మహితశాస్త్రాధిగమంబు కలిమి.
గురుతరులకు వన్నెఁ గూరిచె నీశ్యామ
ఘన సుమనోవికసనము చేత;

నినునుదయంబున నెనఁగు నీపద్మిని
మంజులామోద సామగ్రి మెఱయ;
ద్విజరాజిఁ బోషించి దీపించు నీకొమ్మ
భాసుర ఫలదాన పటిమఁబూని;

తే.గీ. యనుచు జగమెల్ల నుల్లాస మతిశయిల్ల
సంతతము మెచ్చ మనుమమ్మ, క్షమకు జన్మ
పద మనఁ దనర్చునంభోజపాణి జీవ
నమ్మ "జీవన"మని యెంచుమమ్మ, కొమ్మ! 99

కం. అట్టియెడ నభ్రు లక్షులఁ
దొట్టఁగ నవనమిత వదనతోయజ యగునా
పట్టిఁ దన యంకపాళిం
బట్టి నయంబొప్ప జనని పలికెఁ గరుణన్. 100

మ. అల శైలేంద్రతనూజ యంతసతి నర్ధాంగీకృతం జేసె శీ
తలరోచిర్మకుటుండు, గానఁ జెలులన్ దత్తద్దాత్వోచితో
జ్జ్వల కృత్యంబుల మెచ్చిమెచ్చరు ధరాచక్రంబునన్ భర్త, లై
న లతాంగీమణి! పూతధర్మసరణిన్ వర్తింప మేలెంతయున్. 101

ఉ. కైరవకోటి కూటములగావని, చక్ర మవక్రకౌతుకో
దారత మీఱ, పద్వరవితానము లెల్ల మహామహంబులన్
భూరివికాస వైఖరుల బూనఁగఁ జేయుచు, లోకచిత్ర గం
భీర చరిత్రవై జగతిఁ బెంపు వహింపఁగదమ్మ చంద్రికా! 102

కం. ఘనవేణి! నిన్ను నీశుఁడు
దనమూర్తిగఁ దలఁచి మిగుల దయచేసినచో,
వినయంబు పూని విశ్వభు
వన పూజ్యత మెలఁగవమ్మ వసుమతిలోనన్. 103

సీ. కవగూడి సత్పతిఁ గువలయంబు చెలంగ
నలరు శ్యామయె శ్యామ యవనినెంచఁ,
బురుషరత్నముఁ జెంది సురభివృత్తి సుమనో
గుణ మూను కొమ్మయే కొమ్మ తలఁప,
సర్వమంగళ యధీశ్వరునకు సామేన
యనఁదగు పతి సతియగు నుతింప,
నినపాదసేవనంబున ఘనామోదంబు
నెనయు పద్మినియె పద్మిని నుతింప,

తే. సుచిరముగ సుమనోవృత్తి సౌబగుఁ బూని
కలదినంబులు ప్రియమదిఁ గలసిమెలసి
నడచుకామిని కామిని నళిననయన!
తెలిసి నీవింకఁ బతిచెంత మెలఁగుమమ్మ. 104

మ. అని వా రంబుజనేత్ర నంప, నటఁ దత్ప్రాణేశ్వరీయుక్తుఁడై
జననాథేంద్రుఁడు, కాంచనాంచిత మణీ జాజ్వల్యమాన ప్రభా
జనిత క్ష్మాచరదైనబింబ ధిషణానంస్థాన మౌస్యందనం
బున, నాత్మీయపురీలలామకము నామోదంబుమైఁ జేరఁగన్. 105

సీ. వరవర్ణసంపత్తి నిరుపమశ్రీఁ బూను
సాంగ నానాకళా చక్ర మనఁగ,
వసుకలాప విభూతిఁ బసమీఱు శ్రీవధూ
రమణీయతర తనూరాజి యనఁగ,
స్ఫుటతర తారకాపటిమఁ గౌతుక మూను
బహుకీర్తి నవనవప్రపాళి యనఁగ,
ఘన జఘనోదార గరిమ నింపులునింపు
వివిధ భూమ్యవతార వితతి యనఁగ,

తే.గీ. పౌర వరవర్ణినీకోటి బారు దీరె;
భర్మమయ హర్మ్యవీథులఁ బార్థివేంద్రుఁ
డపమ సుమపేశలా లాభ హర్షభార
వార కర్ణేజపా నుభావముల రాగ. 106

చం. సకల జగన్మోహరు సుచంద్రునిఁ, జంద్రికఁ, జూడ నిట్లు కౌ
తుకములఁజేరి, పౌర నవతోయదవేణిక లెల్ల నుల్లస
చ్చకచకయ ఒసమాన మణిసంకుల కంకణరాజి గల్లనన్
వికసిత మల్లికావతతి నింపుచు నింపులు పెంపుమీఱఁగన్. 107

సీ. చట్టుకూఁతు నొకర్తు సర్వజ్ఞుఁడగు మహే
శ్వరునితోఁ దార్చిన వామరచన,
ఖరపాదు రసవదంతరయైన పద్మిని
తోన గూర్చిన పవలైన చెయ్వు,
లల కుముద్వతి మనోహారియౌ పత్పతి
తో ఘటించిన యాప్రదోషసృష్టి,
చిరపూరుషుని వసుస్ఫురితాంగి యగు లక్ష్మి
తో నెనయించు నతుల్యసర్గ,

తే. మన్నియు జగంబు మఱవ, నయ్యబ్జ జన్ముఁ
డతులధీ చాకచక్యంబు, నసమ రూప,
మానుకూల్యంబు, ననురూప యౌవనంబు,
నమర నిద్దంపతులఁ జేసె ననఘశక్తి. 108

చం. క్షమ నొకకిన్నరాగ్రసరు సఖ్యముఁ బూని, మహానటుండు నా
నమరి, తపస్విరాజ వనితాళి వ్రతంబులు దూల్చినట్టి, యా
కమలకరున్ వరించు గిరికన్యక నవ్వఁగజాలుఁ జంద్రికా
కమలదళాక్షి, సద్గుణనికాయపయోధి సుచంద్రుఁ జేరుటన్. 109

మ. కమలావాప్తి మలీమసాంతరమున న్గన్పట్టు, మిన్నందు, దు
ర్గమవృత్తిన్ జరియించుఁ, దద్వ్యయమున న్గాంచున్ విరూపంబు మే
ఘము; తద్యుక్తిఁ బొసంగె నా కచిరరుక్త్వం, బంచు నామించు తాఁ
గమలాలోకనయై, యుదారగుణవత్కాంతాప్తిఁ బొల్చెన్ ధరన్. 110

వ. అను నప్పౌరకామినీ కలాపాలాపప్రపంచంబున కుదంచితంబగు మనోంచలంబున దట్టంబగు మోదంబు రెట్టింప నొక శుభముహూర్తంబున భగవదనంగవిద్య యగు నయ్యనవద్యాంగియు దాను ననేక రంభాసంభ్రమ విజృంభితంబు, నగణ్యమఘవ దలంకృతంబు, నపరిమిత సుమనోవితాన విద్యోతితంబు, నసంఖ్య కవిజన విభ్రాజితంబు, ననుపమ గురుసమాజసంకులంబు, నకలంక కలానిధి ధురంధరంబు, నపార శుచి ధర్మ పుణ్యజన రసాధీశ మండితంబు, నచంచల సదాగతి ధనద మహేశ్వర రాజివిరాజితంబునై, యమందవిభవజిత పురందరమందిరంబగు నాత్మీయ నివేశనంబు ప్రవేశించి, యా సుచంద్రధరణీచంద్రుండు, పక్షపాతపరాఙ్ముఖ ప్రచారుండయి, మహనీయ వసుకలాపంబున నభిరూపచక్రంబున కవక్రప్రమోదంబు గూర్చుచు, సద్గణంబుల కహీనద్యుమ్నంబు లొసంగుచుఁ, బద్మినీసముదయంబున కభ్యుదయంబు ఘటించుచు, నపూర్వ వితరణపాండితీ ధురంధరుండై కువలయంబునకుంబోలె దుర్వార శార్వరవ్రాతంబున కామోదవర్ధనంబుఁ జేయుచు, నభంగ మంగళ తరంగితంబగు నొక్కసమయంబున. 111

సీ. తెఱగంటిరా రాలఁ దీర్చిన కంబాల
జతఁ గూడి యున్న వజ్రంపుబోది
యన నంటఁ దార్చినఁ దలుకులీనెడు జాతి
గుజరాతి కెంపురా కులుకుతమ్మి
మొగడల లోయంత్రముల జాలు పన్నీటి
పలుచని తుంపురుల్ పడగ మీఁలు
జాళువాబొమ్మల కేలనుండెడు వట్టి
వేరుల సురటీల వీజనంబు

తే. విరళవిరళంబులై దెస ల్పరిమళింపఁ
జేయఁ గారుత్మతగవాక్షసీమ సంఘ
టిత శరణినా గళద్ధూప వితతిచేత
గమ్మను విహారగేహ ప్రఘాణమందు. 112

సీ. రతిరహస్యాధిదేవత, తదాశ్రయ మంది
శృంగారకళ బయల్పెసె ననఁగ,
మరురాజ్యరమ, నిన్న మరగి డాసితి నంచు
మచ్చికమైఁ గరంబిచ్చె ననఁగ,
మధులక్ష్మి, ప్రాచీనమంతువు మఱపింప
వెసఁ బరిచర్య గావించె ననఁగ,
రతి, భర్త కభయంబు మతిఁ గోరి తద్దేమ
నిశితశస్త్రి నెదుటనిలిపె ననఁగ,

తే. లీల నలువంక వేర్వేఱఁ గీలుబొమ్మ
లగరుధూపంబు లిడ, తెలనాకు మడుపు
నొసఁగఁ, బువ్వుల సురటిచే విసర, రత్న
దీపిక గ్రహింప, నెమ్మది ధృతి రహింప. 113

చం. ప్రకటిత చిత్తభూ బిరుదపద్యములం బలె వింతఅంతులన్
సకినము లుగ్గడించు నెరచాయలఁ బాయని కెంపుకోళ్లతోఁ,
జికిలి చౌకాటపున్మెఱుఁగు చిక్కని పెందెరతో, విధూత వృం
త కుసుమతల్పమై సిరులఁ దార్కొను శయ్య వసించి నంతటన్. 114

కం. చిత్తప్రభూత కలహా
యత్తతఁ గడుఁ దత్తఱించు నాత్మన్ వ్రీడో
ద్వృత్తి నడంచుచుఁ దగు న
బ్భిత్తఱిఁ గని, పల్కి రపుడు ప్రియసఖు లెల్లన్. 115

తే.గీ. పురుషమణిఁ గూడి యామోదగరిమఁ బూను
నట్టి లతకూన సౌమనస్యంబుఁ బొగడ
నౌనె? యాకల్పకంబైన, గానఁ దరుణి!
తాల్చు మాకల్పక స్ఫూర్తి ధవునిఁ గదియ.

తే. అని చెలులు ఘనమణి కలామళి భాస్వ
దంశుకంబున నలరించి, యద్భుతముగ
జంద్రిక నృపాంబకాబ్జముల్ సంతసిల్ల
నతనిఁ జేర్పంగఁ దలఁచి, దీవ్యన్నవోక్తి. 117

చం. చనుదము లెమ్ము శ్యామ! యిఁక క్ష్మాధరచంద్రుని చాయఁగా వలెన్,
మన మలరంగఁ దక్కరవిమర్దము దక్కినఁ దెల్విదక్కునే?
యని, నయమొప్పఁ దచ్చయము నంటి తెమల్చిన, లజ్జపెంపునన్
వనజదళాక్షి నమ్రముఖవారిజయై నిలఁబూన, వెండియున్. 118

సీ. తొయ్యలి! నీచన్నుదోయి చక్రము గెల్చు
నదియె? రాజపరిగ్రహంబు లేక;
వెలఁది! నీకటిసీమ విషమగోత్రము నొంచు
నదియె? దేవేశలీలాప్తి లేక!
కాంత! నీకనుఁగవ కైరవావళి మీఱు
నదియె? యినాలోక మొదవకున్నఁ;
గలికి! నీమయికాంతి కైతకంబుల మించు
నదియె? యీశ్వరయుతిఁ బొదలకున్నఁ;

తే. గాన, నీవింత హిత మాత్మఁ గాంచలేక,
గోలవయి యేల యీవేళఁ గోమలాంగి!
మొక్కలము చేసె? దని పల్కి ముదితలెల్ల
తోడితేఁ గాంత పడకిల్లు దొరయవచ్చె. 119

మ. అమరేశాశ్మవిజేతృకుంతల, వయస్యాయత్తయుక్తిన్ విహా
ర మహాగేహము సొచ్చి, యచ్చట మపార స్తంభపార్శ్వంబునం
దు మొగిన్ నిల్వఁగ, రాగయుక్తి, నది దోడ్తోఁ దెల్పె భూభర్తకు
నృమణిన్: నిత్యమహాశుచి ప్రకృతికి న్నైజంబు పోఁబోవునే? 120

ఉ. అత్తఱిఁ దత్సఖీజన, మనావిలధీయుతి హత్తి మీర లి
ప్పుత్తడిబొమ్మ, రాజమణి పుత్రికలార! భజించుచుండుఁ డీ
చిత్తమువొంగ, నంచొక విశేషవిధానము నెంచి, వంచనా
యత్తత నేగె; దాని జలజాక్షి యథార్థమకా గణింపఁగన్. 121

సీ. సుమశర ప్రావృడాగమశక్తి నంబుద
  శ్రేణిఁ గన్పడు తటిద్రేఖ యనఁగఁ,
బతి పూన్కి గ్రహియింప భావజుండు పునర్గ్రి
  హణమూన్చు సుమచాపయష్టి యనఁగ,
సాహిణి రా నిగ్గ సాధించు నావల
  రాజు క్రొత్తచిలుకతేజి యనఁగ,
వనపాలు దోటినేర్పున వచ్చు శృంగార
  ధరణిజ భూరిమంజరిక యనఁగ,

తే. నపుడు నృపుకన్నుఁగవ నాంగికాభ నలమి,
యతఁడు దివియంగ వెనుదీసి, యంతరాక
గచ్చి యయి నిల్చి, తత్కరాకర్షణమునఁ
గదిసె నక్కాంత తల్పు, మక్కంబ మెడసి. 122

మ. సదనాధార సమగ్రవాసననా! తత్సాధ్వీవతంసంబు, తా
నుదిత స్తంభతఁ గాంచెఁ, దత్కలన నయ్యుర్వీశరత్నంబు తా
నదియే తాల్చెఁ, దదాత్వమం దగుఁగదా! శ్యామాతిభామ ప్రభా
ప్పదమూర్తిన్ భజియించి తద్గుణతతిన్ సంధింప రెవ్వారిలన్. 123

చం. జలరుహనేత్ర గాత్రమహి సాంద్రమహాంకురపాళి యంటఁ, ద
త్కలిత మనస్తటాకమును గాఢశరాళి నగల్చి, చిత్తజుం
డలరు మహారసోత్కరము నచ్చటఁ దాఁచెనాఁగ, నత్తఱిన్
బులకిత మైన మైఁ బొరలిపొంగె నవోదితఘర్మవాశ్ఛటల్. 124

చం. చెలిచెలులందఱున్ జనిన సిగ్గది పోవకయున్న దేమి తాఁ
జలమున? నంచు నెంచి యతిసాంద్రరుషాయుతిఁ బోలె ఘర్మవాః
కలికలఁదోఁగి శోణరుచి గన్పడ నొయ్యన జాఱి తద్వధూ
కులమణి సమ్ముఖం బెడసెఁ గుంకుమబొట్టురసంబు చయ్యనన్. 125

చం. జలజశరాశుగ ప్రచుర చంక్రమణంబు లమందతం గనన్
గలికి తమిన్ ద్రపాంబువము గప్పిన నాననచంద్రదర్శనం
బలవడకున్కి నత్తఱి నిజాక్షిచకోరకయుగ్మ మాఁకటం
దలఁకుచునుండ నద్ధరణినాథుఁడు పల్కె రసోత్తరంబుగన్. 126

సీ. వర శంఖపూగ సంపద గళస్థము నీకు
నతి! పోఁకముడి సుంత సడలరాదె?
కువలయశ్రీ నేలుకొను నేత్రరుచి నీకుఁ
దొయ్యలి! రెండూరు లియ్యరాదె?
ఘన కుందవిభవంబు గను దంతములు నీకు
బిసబాహ! యొకరేఖ యొసఁగరాదె?
బహుదివ్య ఫలలక్ష్మిఁ బరఁగు వాతెఱనీకు
నింతి! మంజులకుచం బిడఁగరాదె?

తే.గీ. రాజవిజయంబు చేసె నీరమ్యముఖము
లేమ! యవనతవృత్తి చాలింప రాదె?
నిరుపమ రుచిరమణికి నీ కరయఁ దగునె
వర పటలరీతి చేవిడువఁగను రాదె? 127

క. అను య పూర్వకముగ న
వ్వనజానన నిటులు పలికి వసుధాపతి త
ద్ఘనరమ్యాంగక సంస్ప
ర్శన లాలసవృత్తి యగుట సంభ్రమ మెసఁగన్. 128

చం. నృపతిమహాబలోత్కరము నేర్పున వశ్యధిరోహిణిన్ పమ
గ్రపటిమ లగ్గకెక్కుతఱిఁ గంపమునొందు పతీకుచాద్రి దు
ర్గ పదవి నాక్రమించి, యటరంజిలు నాయకరత్నమున్ గ్రహిం
చి, పరమకౌతుకం బతనిచిత్తమునన్ ఘటియించె నత్తఱిన్. 129

తే.గీ. అటులు నేత్రాహరణయుక్తి నతిశయిల్లు
రాజమౌళికి నీవి కరస్థ మయ్యె
నైనపిమ్మటఁ దానె తదంగసీమ
యతనిఁ బొదివి సుఖించె సాంద్రానురక్తి. 130

తే.గీ. అపు డతర్కితసంప్రాప్త మగు పరస్ప
రాంగ సాంగత్యసౌఖ్యంబు ననుభవించు
జంపతుల కెన్నఁ దత్తరిప, సదృశయైన
యాళి యగుఁగాదె, మఱి జగత్పాళియందు. 131

మ. జలజాతాప్త కులావతంస మటఁ దత్సారంగనేత్రాధర
చ్ఛలబింబీఫల చుంబనంబువలనన్ పద్యస్సముద్భూత పి
చ్ఛిల మోహుండయి, చన్ను లంటి తగ నాశ్లేషంబు నూన్పన్, గన
త్పులకంబై యది చేసెఁ గంచుకభిదన్ భూయస్త్రపాయుక్తిగన్. 132

చం. క్రమమున రాజమౌళి యెడఁగానని ధౌతపటంబుఁ దీయఁ, ద
త్కమలదళాక్షి బెగ్గటిలి క్రమ్మఱరాఁగొను సారెసారెకున్।
విమలపయస్తరంగతతి వేమరు నేగుచు నాగుచుండఁగా
నమరెడు గాంగసైకతమునందమునన్ జఘనంబు మీఱఁగన్. 133

సీ. చానచెక్కిలిపేరి చంద్రఖండమున ఖా
స్వత్కరజక్షతి వఱల నీక,
జలజాక్షిగుబ్బగుబ్బలుల సద్వజ్రశ
యోన్నత సమ్మర్ద మొంద నీక,
సతి రదనాంశుక చ్ఛలసుమాసవమున
నలరు ద్విజావళి నాన నీక,
నెలఁతతనూపద్మిని విగాఢదోషాను
బంధ నిర్బంధంబుఁ బడయ నీక,

తే.గీ. తార్చెఁ బర్వంబు; పక్షపాతంబుఁ గూర్చె;
నుంచె నామోద; మొసఁగెఁ బద్మోదయంబు;
నంత సుమశస్త్రశాస్త్ర రహస్యతత్వ
మదనభుండు, సుచంద్రక్షమావిభుండు. 134

తే.గీ. అతనుశాస్త్ర విభేదంబు నాదిఁ గాంచి
యంత నద్వయభావనాయత్త వృత్తి
నలరి తత్ప్రియ సాయుజ్య మంది పొందె
ననదృశానందమయత నబ్జాక్షి యపుడు. 135

చం. తొలుత దృశావిలాసములు, తోరపు టాననవిభ్రమంబు ల
వ్వల, నటమీద నావయవ వైఖరులున్, గనుపట్ట నాన యన్
బలుతెర నారతిస్మరులు పట్టి సడల్పఁ, గ్రమంబునన్ వధూ
తిలకము రాజమౌళికి మదిన్ ముదమూనిచె, న ర్తకీగతిన్. 136

కం. కంతుకలా పారగ మగు
స్వాంతమునం దిటులు రాగవల్లిక మెఱయఁ
గాంతుఁడు కాంతామౌళికి
నెంతయు సంతసము నూన్చె హితనవరతులన్. 137

సీ. మంజులాహీన హర్మ్యప్రదేశంబున
శుచి గరుత్మల్లీలఁ జూచికొనుచుఁ,
గలధౌతమయశైల కందరాస్థలుల మ
హానంది హరిలీల లరసికొనుచు,
సుమనోనివాస భాసుర నగాగ్రములందు
దివ్యసారంగాభ దెలిసికొనుచుఁ,
బుష్కరవీథులఁ బొలుపొందు నేక చ
క్ర రథ విస్ఫూర్తిని గాంచికొనుచుఁ,

తే.గీ. గమలనై త్యారి, శర్వాణి కమలవైరి
ధారి, పౌలోమియుర్వరాధరవిదారి,
ఛాయహరి, యన నలరిరి సకలకాల
సముచితాఖేలనంబుల పతియుఁబతియు. 138

సీ. ఆ ధరాధిపు యశోహరి జగత్తటి వ్రాల
నుడిగె ఘనాఘనాభ్యుదయ లీల;
లా మహీభృతుధామ ధామనిధి స్ఫూర్తి
ధరఁ దూలె శార్వరపర విభూతి;
యా రాజు వితరణ భూరి భూరిజలాళిఁ
జనె దుర్గదుర్గతి శాదపటిమ;
మా రసాపతి తరవారి వారిదరేఖ
నడఁగె శాత్రవహంస హంసపాళి;

తే. యాసుచంద్రుఁడు ధర్మంబు నాశ్రయించి,
నీతి దయివాఱఁ గాంచి, యనీతి నొంచి,
యరిది జగమెల్లఁ బాలించు నపుడు, సకల
జనులు శుభసమ్మదస్ఫూర్తి మనిరి వేడ్క. 139

కం. అని రోమహర్షణాత్మజుఁ
డనఘ మఖండైకచరిత మంతయుఁ దెలుపన్,
విని, శౌనకాది ముని చం
ద్ర నికాయము గాంచె నధికతర హర్షంబున్. 140

ఆశ్వాసాంతము.

మ. పర విద్రావణ! రావణ ప్రబలహృత్పత్రీశ పత్రీశ భా
స్వర యానక్రమ! నక్ర మర్దనవిధా సచ్చక్ర! సచ్చక్ర సం
భరణ శ్రీధర! శ్రీధరప్రభు మహాపర్యంక! పర్యంక దు
స్తర సాళ్వాదన! వాదన ప్రమదవత్సత్యాత్మ! సత్యాత్మకా! 141

కం. గణనాతిగాప్తరక్షణ!
క్షణదాంబుజినీ కళత్ర సారవవైరీ
క్షణ! వృజినకూట తక్షణ!
క్షణఖండిత నిర్జరారి ఘనసైన్యగణా! 142

మాలిని

శకటదనుజ భీమా! శాశితాఘౌఘ నామా!
వికటబక విరామా! విశ్వసంపూర్ణ ధామా!
వ్యక పరినుత సోమా! శక్రకోటీర ధామా!
వికల చరణసీమా! విద్విష ద్ధ్వాంత భామా! 143

గద్యము

ఇది శ్రీ మదనగోపాల ప్రసాద సమాసాదితోభయ భాషా
కవిత్వ కళాకళత్ర రేచర్లగోత్ర పవిత్ర సురభిమల్ల
క్షమాపాల సత్పుత్ర కవిజన విధేయ మాధవరాయ
ప్రణీతంబైన చంద్రికాపరిణయం
బను మహాప్రబంధంబు నందు
సర్వంబును షష్ఠాశ్వాసము.
సమాప్తము